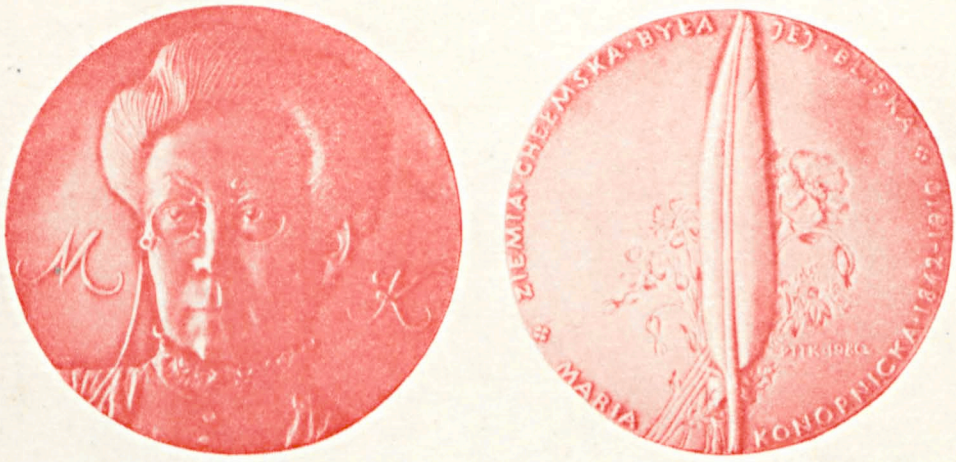
TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ NAUK W MIĘDZYRZECU PODLASKIM

ROCZNIK MIĘDZYRZECKI

TOM XIX

MIĘDZYRZEC PODLASKI 1987

ROCZNIK MIĘDZYRZECKI TOM XIX

TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ NAUK W MIĘDZYRZECU PODLASKIM

ROCZNIK MIĘDZYRZECKI

TOM XIX

MIĘDZYRZEC PODLASKI 1987

ROCZNIK MIĘDZYRZECKI
Organ Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Międzyrzecu Podlaskim

KOMITET REDAKCYJNY
Jan Chmielarski, prof. dr hab. Janusz Górski, prof. dr. arch. Jerzy Hryniewiecki, dr Marian Kowalski (redaktor naczelny i naukowy), mgr Kazimierz Zieliński.

Sekretarz Redakcji — Teresa Józefa Kowalska

Materiał ilustracyjny wykonali lub dostarczyli:
Lek. med. Małgorzata Górska-Szubert, inż. Adam Jacek Kowalski, dr Marian Kowalski, i dr Feliks Ole[illegible]

REGIONALIA
Cz Roc
Mię

MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA
w
Białej
Podlaskiej

C 1482
94(438)A/Z

Wydano z pomocą finansową Miejskiej Rady Narodowej w Międzyrzecu Podlaskim.

Adresy: — Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Międzyrzecu Podlaskim
21-350 Międzyrzec Podlaski, ul. Lubelska 59
— Redakcja Rocznika Międzyrzeckiego

02-009 Warszawa, al. Niepodległości 245 m 38
Konta: Nr 903255-2222-132-4 w Banku Spółdzielczym w Międzyrzecu Podlaskim
Nr 3519-5314-132 w PKO Oddział w Białej Podlaskiej
Nr 25133 w Banku Polska Kasa Opieki S.A. II Oddział w Warszawie

Miejska Biblioteka Publiczna
Biała Podlaska

5 17595 2000004

Wydawnictwo Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Międzyrzecu Podlaskim
Międzyrzec Podlaski 1987

Nakład 1000 + 120 egz. Obj. ark. druk. 18,5, wyd. 21,3. Papier piśm. kl. III, 80 g. 70×100.
Druk WZKart. Zam. S-5111. A-80. Cena 2000 zł.
ISSN-0137-3307

PRZEDMOWA

W wyniku konsekwentnych realizacji nakreślonych przed laty ambitnego i jak się wówczas zdawało „na wyrost" opracowanego planu działania w pracach naukowo-badawczych i w przybliżeniu Czytelnikom dziejów miasta Międzyrzeca Podlaskiego i okolic — zamieszczamy w niniejszym dziewiętnastym tomie *Rocznika Międzyrzeckiego* następujące opracowania.

W pierwszym rozdziale *Artykuły i rozprawy* — Jan Chmielarski „80 lat istnienia i działalności „Społem" Powszechnej Spółdzielni Spożywców w Międzyrzecu Podlaskim (1907—1987)". Jak wynika z dat w bieżącym roku przypada osiemdziesiąta rocznica powstania jednej znajstarszych spółdzielni handlowych w Międzyrzecu Podlaskim. Spółdzielnia ta założona została jeszcze w okresie zaborów i przetrwała, mimo bardzo ciężkich niejednokrotnie tamtych lat, do współczesnych nam i jest dziś jedną z przodujących w naszym mieście. Drugą pozycją — wychodząc naprzeciw zwłaszcza uczącej się młodzieży, jest opracowanie dr Mariana Kowalskiego pt. „Portret Marii Konopnickiej w medalierstwie, rzeźbie, numizmatyce i filatelistyce". Jest ono wyrazem hołdu oddanego tej wielkiej poetce — patriotce. W całej jej twórczości przejawia się ogromne odczucie krzywdy i żarliwa walka o polepszenie bytu uciśnionych i krzywdzonych. Kiedy rząd carski wzmógł swój ucisk na unitów w Chełmszczyźnie i na Podlasiu, poetka w 1888 r. udała się na te ziemie, a dowodem jak bardzo wstrząsnęły nią ich nędza i ból, niech świadczą słowa napisane w jednym z listów, między innymi do Teofila Lenartowicza „Dotknęłam się z bliska tej wielkiej rany krwawiącej, tego nawracania unitów. Nie widziałam takich rzeczy śmiertelnie smutnych, takiego ucisku. A oto teraz Boga proszę, aby mnie nie odwołał, póki ja nie dotknę oblicza tych ludzi i nie odejmę od nich chusty, na której by oblicze ono zostało — amen". Poświęcony losom unitów był między innymi poemat pt. *„Przez Głębinę"* ogłoszony w całości w 1907 r., a podpisany przez poetkę jedynie inicjałami M.K.

W następnym, drugim rozdziale *Materiały* pomieszczone zostało opracowanie Lecha Jabłońskiego i mgr Ewy Sobiech o życiu i działalności ppłk Wincentego Żylicza w Legii Naddunajskiej i w Wojsku Polskim Księstwa Warszawskiego. Dr Marian Kowalski podaje dane o istniejących w Międzyrzecu w latach 1876—1925 fabrykach zapałek. W tymże rozdziale znajduje się wspomnienie dr Feliksa Olesiejuka o zamordowanym w hitlerowskim obozie koncentracyjnym w Dachau w 1942 r. proboszczu parafii rzym.-kat. z Drelowa ks. Karolu Leonardzie Wajszczuku.

W trzecim rozdziale *Bibliografia* — podane zostały dokumenty źródłowe dotyczące Międzyrzecczyzny, artykuły z czasopism i dzieł treści ogólnej, a w końcowym czwartym — *Kronice* — nekrologi zmarłych naszych członków — dr Józefa Olszańskiego (1912—1986) i wieloletniego członka Komitetu Redakcyjnego — zasłużonego dla nauki polskiej i kraju, wybitnego uczonego — Międzyrzeczanina prof. dr hab. Janusza Górskiego (1929—1986).

Tom zamykają, jak zwykle skorowidze nazw osobowych i geograficznych.

W sumie to nowa wymierna cząstka zawarta w tym tomie *Rocznika Międzyrzeckiego,* miasta Międzyrzeca Podlaskiego i okolicy.

dr Marian Kowalski

Prezes
Towarzystwa Przyjaciół Nauk
w Międzyrzecu Podlaskim

JAN CHMIELARSKI

80 LAT ISTNIENIA I DZIAŁALNOŚCI „SPOŁEM" POWSZECHNEJ SPÓŁDZIELNI SPOŻYWCÓW W MIĘDZYRZECU PODLASKIM (1907—1987)

W pierwszej połowie XIX w., dosłownie zaś w 1848 r., w wyniku powstawania ruchów społecznych na tle walk klasowych i starć interesów kapitału i postępującego rozwoju technicznego zostają zorganizowane w Anglii, w mieście Rochdale i innych miejscowościach, pierwsze spółdzielnie spożywców.

W 1852 r. została wydana w Anglii pierwsza ustawa o spółdzielniach, którą następnie po 10 latach zmodyfikowano (1862).

W 1844 r. Stowarzyszenie Spożywców w Rochdale liczyło 28 członków, a w 1855 stan członków zwiększył się o 1400, by w r. 1864 osiągnąć liczbę 4500 członków.

Po 1863 r. w Anglii działało już 460 samodzielnych stowarzyszeń spożywców, które w tym czasie liczyły ponad 109000 członków.

Następnie w krótkim okresie ruch spółdzielczy przenosi się z Anglii na kontynent europejski.

W 1864 r. w Niemczech działało już 400 stowarzyszeń spożywców z 50000 członków.

Podobnie jak w Niemczech spółdzielnie rozwijały się w Szwajcarii, Francji, Włoszech, Austrii, Rosji i na ziemiach polskich. Rozwój spółdzielczości spożywców w Polsce zawdzięczać należy m.in. również autorowi pierwszej polskiej książki o spółdzielczości pod tytułem Spółki spożywcze, napisanej przez Aleksandra Makowieckiego, wydanej w 1868 r. w drukarni „Gazety Polskiej" w Warszawie. Aleksander Makowiecki, działacz społeczny, autor wielu wydanych prac z dziedziny ekonomii i rolnictwa, był m.in. jednym z pierwszych organizatorów i założycieli Stowarzyszenia Spożywców „Merkury" w Warszawie, które zostało zor-

ganizowane w 1869 r.; w 1870 powstały dalsze spółdzielcze stowarzyszenia, m.in. „Oszczędność" w Radomiu, „Zgoda" w Płocku. Ruch spółdzielczy na ziemiach polskich w końcu XIX i początkach XX w. mimo poważnego ograniczania go przez zaborców stale rozwijał się zwiększając liczbę spółdzielni spożywców, spółdzielni kredytowych i różnych spółdzielni innych typów. Niektóre z nich, zwłaszcza organizowane w początkowym okresie wśród kół inteligenckich, ogłosiły bankructwo i upadły, pozostałe jednak działały. W 1906 r. z inicjatywy działaczy społecznych takich jak: Edward Abramowski, Stanisław Wojciechowski, Romuald Mielczarski, Rafał Radziwiłowicz, Antoni Natansen i in. zostało zorganizowane Towarzystwo Kooperatystów, które za główne swoje działanie uważało krzewienie spółdzielczości. W tym celu m.in. od października 1906 r. pod redakcją Romualda Mielczarskiego rozpoczęto wydawanie czasopisma „Społem", które w 1986 r. obchodziło swój 80 rok istnienia. Nazwę „Społem" zaproponował Stefan Żeromski.

Warunki społeczno-polityczne na ziemiach polskich, a szczególnie w Kongresówce po upadku powstania styczniowego były wyjątkowo trudne. Nakazem chwili była tzw. praca organiczna, zmierzająca do rozwijania przemysłu, handlu, rzemiosła, a rozwój oświaty jak też zakładanie spółek i stowarzyszeń traktowane było jako najwyższe zadanie narodowe. W tej sytuacji rozpoczęto w wielu miastach i miejscowościach organizowanie spółdzielczych stowarzyszeń spożywców i tak: w 1905 r. powstało spółdzielcze stowarzyszenie spożywców w Siedlcach, w 1906 r. w Radzyniu, w 1907 r. w Puławach, Makowie Mazowieckim, Pabianicach, Zgierzu i w Międzyrzecu Podlaskim. W 1904 r. powstała w Łukowie Spółka Robotnicza, przekształcona następnie na Okręgowe Towarzystwo Rolnicze, 18 września 1910 r. przeorganizowana na Towarzystwo Spożywcze. Natomiast Lubelska Spółdzielnia Spożywców powstała i uruchomiła swój pierwszy sklep w Lublinie przy ul. Bychawskiej (obecnie Kunickiego) dopiero 15 marca 1913 r. Początkowy okres działania Spółdzielczego Stowarzyszenia Spożywców w Międzyrzecu Podlaskim był okresem trudnym, wynikającym z warunków, w jakich przyszło Spółdzielni pracować, choćby z uwagi na to, że w Międzyrzecu i w najbliższej okolicy działał dobrze zorganizowany prywatny handel hurtowy i detaliczny, drobny przemysł prywatny i gęsta sieć prywatnych zakładów usługowych, których właściciele doptrywali się w spółdzielni groźnego przeciwnika ich interesów i poważnego konkurenta. Po załatwieniu prac organizacyjno-rejestrowych Spółdzielcze Stowarzyszenie Spożywców prowadziło dwa sklepy ogólnospożywcze, jeden przy ul. Lubelskiej nr 30 w nieruchomości Oksiuty, drugi przy ul. Piszczanka (obecnie ul. 22 lipca nr 58) w domu Rafalskiego, ponadto magazyn artykułów różnych przy ul. Kolejowej, w tym magazyn soli i nafty jako artykułów

pierwszej potrzeby członków. Prezesem zarządu Spółdzielczego Stowarzyszenia Spożywców w Międzyrzecu od 1907 r. był Kazimierz Szelągowski, pracownik umysłowy Administracji dóbr hr. Potockiego, a członkami zarządu miejscowy lekarz Bolesław Zaborowski i prawnik adwokat Ludwik Kaznowski. W początkowym okresie 1908 r. Spółdzielcze Stowarzyszenie Spożywców w Międzyrzecu Podlaskim zorganizowało filię, tzw. Spółkę Spożywców we wsi Kąkolewnica, którą prowadzono na wydzielonym rozrachunku aż do wybuchu wojny w 1914 r. Kierownikiem filii i odpowiedzialnym reprezentantem zarządu Spółdzielczego Stowarzyszenia Spożywców był Ignacy Leszczyński z Międzyrzeca, który pracował w Kąkolewnicy przez kilka lat. Kierownikiem sklepu w Międzyrzecu Podlaskim przy ul. Lubelskiej był Lucjan Gąsowski, a kasjerką Pelagia Ciesielska. W 1910 r. pełny statutowy udział członkowski Spółdzielczego Stowarzyszenia Spożywców w Międzyrzecu Podl. wynosił 5 rubli, co odpowiadało wartości jednego kwintala (100 kg żyta). W 1913 r. Spółdzielcze Stowarzyszenie Spożywców w Międzyrzecu Podl. liczyło już ok. 100 członków. Najwyższe wynagrodzenie pracownicze wynosiło do 50 rubli miesięcznie. Działania wojenne lat 1914—1917, przegrupowania władz i ludności, przemarsze wojsk, inflacja i zniszczenia wojenne ograniczały możliwości rozwoju spółdzielni i spowodowały roztrwonienie jej majątku. W 1918 r. po odzyskaniu niepodległości spółdzielnia stanęła wobec konieczności ponownego rozpoczynania działalności, a wobec braku środków i towarów pierwsze zakupy artykułów zaopatrzenia członków dokonywane były przez zarząd ze środków uzyskanych z chwilowych pożyczek od osób prywatnych. Wszystkie akta i dokumenty spółdzielni z okresu lat 1907—1918 zaginęły w czasie działań wojennych i nie ma możliwości ich odtworzenia. Spółdzielcze Stowarzyszenie Spożywców w Międzyrzecu Podl. od początku swej działalności opierało się na statucie zatwierdzonym dla spółek rejentalnych dozwolonych przez departament gospodarki w Petersburgu według przepisów dla Królestwa (były zabór rosyjski). Po odzyskaniu niepodległości w listopadzie 1918 r. obowiązywały nadal przepisy prawne zaboru rosyjskiego. Dopiero 29 października 1920 r. Sejm uchwalił polską ustawę o spółdzielniach, do której 4 grudnia 1923 r. wprowadzono zmiany. Okres lat 1918 do 1921 był w spółdzielni okresem wzmożonej działalności organizacyjno-gospodarczej, Zwiększono stan członków, pracowników zaś etatowych do 8 osób. Poważnie zwiększono obrót towarowy.

Na podstawie wniosku spółdzielni Wydział Zamiejscowy Siedleckiego Sądu Okręgowego w Białej Podl. dokonał wpisu do urzędowego rejestru spółdzielni pod nr 241 na stronicy 24 pod datą 4 lutego 1922 r., ustalając m.in.:

— nazwę spółdzielni	— Spółdzielcze Stowarzyszenie Spożywców z odpowiedzialnymi udziałami i z siedzibą w Międzyrzecu Podl.
— przedmiot działania przedsiębiorstwa	— spółdzielnia ma na celu hurtowy zakup przeróbkę i wytwarzanie artykułów spożyci
— wysokość udziału	— 100 marek polskich płatne z góry
— skład zarządu	— Franciszek Kryński — prezes
	— J. Radziewanowski — członek
	— Władysław Zubik — członek

Jak wynika z zapisów w rejestrze członków Spółdzielczego Stowarzyszenia Spożywców w Międzyrzecu Podl., spółdzielnia na dzień 31 grudnia 1922 r. liczyła ogółem 1121 członków, posiadała 766588 marek polskich funduszu udziałowego. Wartość obrotów towarowych za cały 1922 r. wyniosła kwotę 96765841 marek polskich.

Spółdzielnia 31 grudnia 1923 r. przejęła 319 członków Spółdzielczego Stowarzyszenia w Kąkolewnicy wraz z funduszem udziałowym, całym majątkiem i budynkiem i od 1924 r. uruchomiła tam filię Spółdzielczego Stowarzyszenia w Międzyrzecu Podl., którą prowadziła w Kąkolewnicy aż do wybuchu wojny w 1939 r. Zwaloryzowana wartość udziałów przejętych w markach przedstawiała kwotę 2712 zł. Na wniosek zarządu spółdzielni Spółdzielcze Stowarzyszenie Spożywców w Międzyrzecu Podl. z dniem 21 sierpnia 1923 r. na podstawie uchwały Rady Nadzorczej Związku zostało przyjęte w poczet członków Związku Polskich Stowarzyszeń Spożywców w Warszawie (pismo z 7 listopada 1923 r.), a Siedlecki Oddział tego Związku objął od tego czasu opiekę i kontrolę nad spółdzielnią.

17 maja 1925 r. Wydział Zamiejscowy Siedleckiego Sądu Okręgowego w Białej Podl. w rejestrze sądowym spółdzielni odnotował następujący skład osobowy Rady Nadzorczej Spółdzielczego Stowarzyszenia Spożywców w Międzyrzecu Podl.:

1. Zygmunt Mierzejewski	— przewodniczący rady
2. Wacław Koryciński	— członek rady
3. Jan Markowski	— członek rady
4. Feliks Borkowski	— członek rady
5. ks. Władysław Augustynowicz	— członek rady
6. Feliks Oksiuta	— członek rady
7. Józefat Panasiuk	— członek rady
8. Franciszek Paszkiewicz	— członek rady

— księgowym był — Jan Antoni Wojciechowicz.

W znajdującej się w spółdzielni książce Rejestr członków, ostemplowanej pieczęcią lakową oraz podpisanej przez burmistrza Dyonizego Korsaka pod datą 10.09.1925 r., wykazano zapisy członków od nr 1 do 710. Z dokonanej analizy zapisów w tym rejestrze ustalono, że 4 listopada 1922 r.

pod pozycją 97 rejestru wykazano członka organizację społeczną pod nazwą „Koło Młodzieży Polskiej w Międzyrzecu Podlaskim, oraz że mimo ciężkich i trudnych warunków spowodowanych istniejącą wówczas sytuacją i kryzysem gospodarczym spółdzielnia zwiększała obroty, pomnażała fundusze własne i stan majątku, powiększając jednocześnie liczbę członków.

Za rok 1924 spółdzielnia osiągnęła obrót towarowy na kwotę 391 234 zł. Na ogólną liczbę zapisanych w rejestrze członków 710 było 89 kobiet, to jest 12,6 proc.

Skład zawodowy członków z tego okresu przedstawiał się następująco:

— rolnicy	445
— inteligencja — wolne zawody	66
— nauczyciele	54
— rzemieślnicy	49
— robotnicy	36
— gospodynie domowe „przy mężu"	26
— księża	8
— leśnicy	6
— wielka własność	2
— uczniowie i młodzież	5
— emeryci i pozostali	13
Razem	710

Uchwałą wolnego zgromadzenia członków spółdzielni z 17 maja 1925 r. zatwierdzony został rachunek strat i zysków za 1924 r. i rachunek bilansu zamknięcia wg stanu na dzień 31 grudnia 1924 r.: wysokość udziału członkowskiego określono na kwotę 10 zł jeden udział.

Statutowo określony teren działania Spółdzielczego Stowarzyszenia Spożywców w Międzyrzecu Podl. w 1924 r. obejmował miasto Międzyrzec Podl. i miejscowości Krzesk, Kąkolewnica i Drelów, w których spółdzielnia prowadziła sklepy ogólnospożywcze, tzn. filie, w których m.in. prowadziła w tym okresie również skup jaj, mleka i zboża. Wypracowany przez spółdzielnię zysk bilansowy za 1924 r. wyraził się kwotą 14501 zł, a poszczególne składniki majątku i zobowiązania na dzień 31 grudnia 1924 r. przedstawiały się jak niżej:

1. Środki pieniężne w kasie	1555 zł
2. Remanent towarów w sklepach i magazynach:	
— w Międzyrzecu Podl.	491 49 zł
— w Kąkolewnicy	2820 zł
— w Drelowie	967 zł
3. Zapasy zboża	16276 zł
4. Wartość nieruchomości	13300 zł

5. Wartość ruchomości	3100 zł
6. Papiery procentowe	307 zł
7. Lokaty udziałów w Związku „Społem"	13 zł
8. Sumy przechodnie	28 zł
Razem	87515 zł

Zobowiązania Spółdzielni:

1. Fundusz udziałowy	5235 zł
2. Fundusz zasobowy	3359 zł
3. Kapitał społeczny	27656 zł
4. Fundusz dawnych udziałowców	716 zł
5. Różne zobowiązania	13480 zł
6. Zobowiązania wekslowe	20168 zł
7. Rezerwa socjalna	1500 zł
8. Sumy przechodnie	900 zł
9. Czysta nadwyżka za 1924 r.	14501 zł
Razem	87515 zł

Wypracowany przez spółdzielnię za 1924 r. zysk bilansowy zgodnie z uchwałą walnego zgromadzenia członków z dnia 17 maja 1923 r. został przeznaczony na następujące cele:

1. Na uzupełnienie kapitału społecznego	11302 zł
2. Na kapitał zapasowy	670 zł
3. Na opracowanie udziałów 5 proc.	262 zł
4. Na dywidendę od zakupów członkowskich	447 zł
5. Na dodatkowe wynagrodzenie pracowników	800 zł
6. Na bibliotekę dla Polskiej Macierzy Szkolnej	200 zł
7. Na cele społeczne do dyspozycji zarządu	820 zł
Razem	14501 zł

Dalsze zapisy urzędowe w rejestrze sądowym Wydziału Zamiejscowego Siedleckiego Sądu Okręgowego w Białej Podl. pod nr 241 dotyczą: pod datą 11 kwietnia 1926 r. zapisu, że przewodniczącym Rady Nadzorczej pozostaje nadal Zygmunt Mierzejewski.

6 maja 1928 r. ze składu zarządu odwołano Władysława Zubika, a wybrano Włodzimierza Furmana z Międzyrzeca Podl.; do Rady Nadzorczej spółdzielni wybrano Adama Gomółkę z Kąkolewnicy Wschodniej oraz Władysława Zubika i Edwarda Granżana z Międzyrzeca Podl. 14 marca 1929 r. zapisano zwiększenie liczby członków Rady Nadzorczej do 12 osób. 13 września 1929 r. Rada Nadzorcza odwołała ze składu zarządu Franciszka Kryńskiego i Włodzimierza Furmana, na ich miejsce powołano Lucjana Gąsowskiego z Międzyrzeca Podl. 17 maja 1931 r. doko-

nano zmiany nazwy spółdzielni na „Okręgowa Spółdzielnia Spożywczo-Rolnicza" w Międzyrzecu Podl. 11 października 1932 r. odwołano ze składu zarządu Lucjana Gąsowskiego i Władysława Urbańskiego, a powołano na ich miejsce Stanisława Maciejewskiego, Stanisława Gruczyńskiego i Wacława Janickiego z Międzyrzeca Podl. 12 sierpnia 1934 r. powołano Radę Nadzorczą spółdzielni w składzie: ks. Stanisław Nowek, Franciszek Sobczak, Józef Nóżka z Żakowoli Starej. Jan Pietruszka, Franciszek Markowski, Aleksander Mróz z Kąkolewnicy Północnej i Aleksander Steciński z Międzyrzeca Podl. 12 sierpnia 1934 r. Rada Nadzorcza spółdzielni odwołała ze składu zarządu Stanisława Maciejewskiego i powołała zarząd spółdzielni w osobach: Stanisław Gruczyński, Marian Burdziński, i Franciszek Sobczak. 12 października 1934 r. powyższą zmianę składu osobowego zarządu wpisał do rejestru sądowego spółdzielni pod nr 419 Sąd Okręgowy w Siedlcach i jednocześnie wpisał uzupełnienie przedmiotu działania spółdzielni dodając: dotychczasową działalność spółdzielni uzupełnia się przez prowadzenie mleczarni, gospody, świetlicy, piekarni, masarni, zbiornicy jaj, skupu ziemiopłodów i trzody chlewnej.

15 listopada 1935 r. odwołano ze składu zarządu Mariana Burdzińskiego, a na jego miejsce rada powołała Adama Żarskiego. 16 września 1938 r. odwołano ze składu zarządu Adama Żarskiego, a na jego miejsce został powołany Włodzimierz Furman.

Spółdzielnia w latach 1924—1934 prowadziła w Międzyrzecu Podl. i w najbliższej okolicy skup mleka i jego przerób. Mleko skupowane było we wsiach, gdzie mieściły się filie spółdzielni, a to: w Kąkolewnicy, Krzesku, Drelowie i Trzebieszowie. Skupione w tych wsiach mleko odsyłano codziennie w konwiach transportem konnym do własnego zakładu mleczarskiego, zlokalizowanego w Międzyrzecu Podl. przy ul. Kolejowej. Spółdzielnia w tym okresie sprzedawała we własnych sklepach mleko spożywcze, śmietanę i twarogi oraz jeden gatunek sera twardego. Pozostałe nadwyżki artykułów mleczarskich przesyłano koleją do hurtowni odbiorczej w Warszawie. Kierownikiem zakładu mleczarskiego był zawodowy mleczarz Jan Zdziennicki, a pracownikiem pomocniczym technolog Pawluk, magazynierem artykułów mleczarskich Mikołaj Harasimiuk, późniejszy wieloletni główny księgowy spółdzielni.

Okres 1918—1939 r. międzywojennego 20-lecia był okresem żywych przemian, burzliwego rozwoju, pomyślnych inicjatyw, zwycięstw i porażek. W okresie tym mimo występującej inflacji, szczególnie w latach 1921—1924 i ogólnoświatowego kryzysu gospodarczego z lat 1929—1934 spółdzielnia potrafiła pozyskać znaczną liczbę członków oraz wychować oddany czynnie i ideowy aktyw pracowniczy, który widział w spółdzielni dźwignię rozwoju i znaczną poprawę własnych warunków ży-

ciowych. Z posiadanych i wypracowanych środków własnych i uzyskanej pożyczki władze spółdzielni w latach 1930—1935 wybudowały własny budynek w rynku miasta od strony ul. Lubelskiej, w którym urządzono wzorowo pracujący, nowoczesny sklep spożywczo-kolonialny. Nastąpił dynamiczny rozwój spółdzielni na wszystkich odcinkach jej działalności, co spowodowało powiększenie jej potencjału gospodarczego i wzmocnienie finansowe i organizacyjne. Liczba sklepów detalicznych wzrosła do 10, zwiększono obroty, poprawiono jakość produkcji, wzrastały z każdym rokiem fundusze własne i rezerwy. Członkowie spółdzielni otrzymywali coraz to większe dywidendy od realizowanych w spółdzielni zakupów. W swoim rejonie działania spółdzielnia stała się zwartym organizmem na tle niesłychanie rozdrobnionego handlu prywatnego, co powodowało konieczność liczenia się z tą jednostką, nawet przez nieprzychylnie ustosunkowanych do niej przedstawicieli ówczesnych władz państwowych, reprezentowanych przez różne agendy starostwa powiatowego w Radzyniu. Do najważniejszych jednak osiągnięć spółdzielni w okresie międzywojennym zaliczyć należy m.in. bezporny fakt pozyskania dużej jak na tamte czasy liczby członków, którzy darzyli całkowitym zaufaniem władze spółdzielni (Radę Nadzorczą i Zarząd), pracownicy spółdzielni reprezentowali na co dzień obowiązkowość, poziom, takt, kulturę, uprzejmość i wzorową uczciwość w obsługiwaniu kupujących, których to cech często zupełnie byli pozbawieni działający w mieście właściciele handlu prywatnego, konkurujący ze spółdzielnią. Na podstawie wpisu do akt księgi wieczystej prowadzonej przez Sąd Grodzki w Międzyrzecu Podl. za 1938 r. (repertorium km 19 N) ustalono, że w raporcie skierowanym do starosty powiatowego w Radzyniu miejska komisja santiarno-budowlana dokonała oględzin szyldów jednostek gospodarczych na terenie miasta Międzyrzeca, ustalając ich ogólną liczbę na 201, z czego: 2 sklepy spółdzielni spożywców (galanteryjny przy ul. Lubelskiej nr 30 i sklep ogólnospożywczy w Rynku), 19 sklepów i prywatnych zakładów, których właściciele byli wyznania rzymskokatolickiego, i 180 sklepów i zakładów prywatnych, których właściciele byli wyznania mojżeszowego. Ustalenia powyższe obrazują bez komentarza skład środowiska, który był przez cały czas terenem działania spółdzielni. Wrzesień 1939 r. przyhamował dotychczasową, aktywną działalność spółdzielni. Uszczuplono do minimum zapasy towarowe w magazynach i sklepach, zniszczone zostały urządzenia sklepów i zakładów spółdzielni. Zarząd od początku okupacji czynił starania i wysiłki, zmierzające do prowadzenia dalszej normalnej działalniści spółdzielni. Wg stanu na dzień 10 czerwca 1940 r. w skład zarządu wchodzili: Włodzimierz Furman, Aleksander Steciński, Wiktor Kędzierski, będący jednocześnie kierownikiem spółdzielni. Rada Nadzorcza w tym

czasie składała się z 9 członków, której prezydium stanowili: ks. Stanisław Nowek, Franciszek Markowski i Stanisław Daniluk z Rogoźnicy. Jak ustalono na podstawie zapisów, to do 28 lipca 1940 r. przybyło spółdzielni 134 członków. Sieć placówek w mieście zwiększono o dalsze 2 sklepy spożywcze. Uaktywniono działalność sklepów filialnych w Drelowie i Kąkolewnicy. Na koniec I półrocza 1940 r. spółdzielnia zatrudniała 20 pracowników etatowych: wygospodarowała 10 761,— zł zysku, a wartość towarów w sklepach i magazynach wg cen sprzedażnych wyrażała się kwotą 152 700,— zł. Z wypracowanej w tym okresie nadwyżki spisano na pokrycie strat z ubiegłych okresów kwotę 14 614,— zł. Z dniem 30 września 1940 r. Rada spółdzielni odwołała ze składu zarządu Wiktora Kędzierskiego, a na jego miejsce powołano Franciszka Stolarskiego. Do końca 1940 r. uporządkowano ewidencję środków trwałych, zakładając księgę inwentarzową spółdzielni.

W pierwszym kwartale 1941 r. spółdzielnia uruchomiła dalsze sklepy ogólno spożywcze we wsiach Tłuściec i Rogoźnicy.

W drugim półroczu 1941 r. urząd miejski w Międzyrzecu Podl. przekazał spółdzielni celem złagodzenia trudności transportowych jednego konia wraz z wozem taborowym do wykorzystywania przy przewozie towarów. W styczniu 1942 r. skład osobowy zarządu przedstawiał się następująco: Włodzimierz Furman prezes zarządu, Aleksander Steciński członek zarządu, Franciszek Stolarski członek zarządu i kierownik spółdzielni, natomiast rada nadzorcza składała się z 13 członków: ks. Stanisław Nowek, Antoni Paluszkiewicz, Feliks Ładny, Stefan Kowalczyk, Franciszek Markowski, Jan Bogucki, Feliks Panasiuk, Adolf Młynarczyk, Edward Michalak, Jan Nikończuk, Stanisław Daniluk, Stanisław Zaniewicz i Tadeusz Jurko. Najważniejszą uchwałą podjętą przez radę nadzorczą w 1942 r. było upoważnienie zarządu spółdzielni do zakupienia domu przy ul. Lubelskiej nr 22 w Międzyrzecu Podl. W 1943 r. spółdzielnia prowadziła 4 sklepy spożywczo-kolonialne w Międzyrzecu Podl. i 5 sklepów ogólnospożywczych we wsiach: Drelowie, Tłuścu, Krzewicy, Rogoźnicy i w Misiach. Na koniec I półrocza 1943 r. spółdzielnia liczyła 1849 członków. Stan funduszu udziałowego wyrażał się kwotą 54005,68 zł, funduszu społecznego kwotą 44248,17 zł, rezerwy na specjalne cele 12695,— zł i funduszu amortyzacyjnego 44536,20 zł. Dekretem rządu Generalnego Gubernatorstwa z 7 lipca 1943 r. Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa z odpowiedzialnością udziałami „Rolnik" w Międzyrzecu Podl. i spółdzielnia Okręgowa Spółdzielnia Spożywczo-Rolnicza „Jubilatka" w Międzyrzecu Podl. z odpowiedzialnością udziałami połączyły się w ten sposób, że przejmującą spółdzielnią jest „Rolnik" przejmowaną zaś „Jubilatka" (akta sądu rejestracyjnego nr 241 str. 17 dnia 3 listopada 1943 r.) Wiosną 1944 r. na skutek przemarszów i wycofywania się wojsk

niemieckich spółdzielnia poniosła straty, szczególnie sklep nr 2 przy ul. Lubelskiej i magazyn towarowy przy stacji kolejowej. Ogółem poniesione straty przekraczały kwotę 200000,— zł. Analizując działalność spółdzielni w okresie 1939—1944 mimo wyjątkowych i trudnych warunków, w jakich przyszło jej działać, spółdzielnia przez cały czas okupacji zdecydowanie i zaszczytnie była polską, uspołecznioną placówką gospodarczą, patriotycznie wypełniającą swoje obowiązki, służąc społeczeństwu naszego miasta i jego najbliższej okolicy.

26 lipca 1944 r. po wyzwoleniu, z ciężkiej nocy okupacyjnej, na umęczoną ziemię podlaską zawitała długo oczekiwana i wielkimi ofiarami okupiona wolność. Już w pierwszych dniach sierpnia 1944 r. spółdzielnia rozpoczęła statutową działalność, otwierając sklepy, magazyny, piekarnię i punkty usługowe.

Zarząd spółdzielni w tym okresie składał się z następujących osób: Włodzimierz Furman, Franciszek Stolarski i Aleksander Steciński, natomiast w składzie Rady Nadzorczej działali: ks. Stanisław Nowek, Stanisław Daniluk, Stefan Kowalczyk, Franciszek Markowski i Tadeusz Jurko.

Spółdzielnia jako jedyne przedsiębiorstwo uspołecznione w naszym mieście otrzymuje uprawnienia od władz do rozprowadzania towarów pochodzących z dostaw UNRA (od miesiąca maja 1945 r.).

Postanowieniem Siedleckiego Sądu Okręgowego Wydział Zamiejscowy w Białej Podl. w rejestrze spółdzielni pod nr 241 str. 387 dnia 20 sierpnia 1945 r. decyzję połączenia spółdzielni, jako opartą na nieprawnym zarządzeniu władz okupacyjnych, anulowano i przywrócono do samodzielnej działalności wraz z zachowaniem mocy wszystkich wpisów spółdzielni w rejestrze od chwili jej założenia. Na podstawie protokołu z posiedzenia Rady Nadzorczej Spółdzielni z dnia 27 lutego 1945 r. zanotowano uchwałę, odwołującą ze składu zarządu Franciszka Stolarskiego i powołującą na członka zarządu kierownika spółdzielni Stanisława Krupińskiego oraz Feliksa Ładnego. Ponadto do zarządu w tym okresie wchodzili Włodzimierz Furman i Aleksander Steciński. W czerwcu 1945 r. ustąpił ze składu zarządu Stanisław Krupiński, a na jego miejsce rada powołała Mariana Kwarciaka. Z dniem 30 czerwca 1946 r. ze składu Rady Nadzorczej ustępuje, zgłaszając rezygnację ks. Stanisław Nowek, a na przewodniczącego rady wybrany został Antoni Paluszkiewicz.

1 lutego 1946 r. do sklepu bławatnego dokonano włamania, rabując towary na kwotę 190000,— zł. W pierwszym kwartale 1946 r. spółdzielnia z zaciągniętej pożyczki w Banku Spółdzielczym w Łodzi reprezentowanym przez Bank Spółdzielczy w Radzyniu zakupiła nieruchomość (dom) przy ul. Lubelskiej nr 22 za sumę 900000,— zł, zabezpieczając pożyczkę wekslami gwarancyjnymi wystawionymi przez członków rady spółdzielni.

1 sierpnia 1946 r. do składu rady został wybrany m.in. Józef Szwed. 6 sierpnia 1947 r. Antoni Paluszkiewicz zrezygnował z obowiązków przewodniczącego Rady Nadzorczej, ale został powołany w skład zarządu spółdzielni.

Rada Nadzorcza Spółdzielni powołała 6 sierpnia 1947 r. na przewodniczącego ks. Stanisława Noweka, członkami zaś byli: Stanisław Daniluk, Jan Bogucki, Piotr Chodźko, Stanisław Berger, Edward Michaluk, Jan Nikończuk, Józef Szwed, Tadeusz Jurko i Piotr Mankiewicz.

Rok 1947 przynosi spółdzielni dalszą poprawę wyników działalności organizacyjno-gospodarczej. Rada spółdzielni podejmuje uchwałę przeznaczenia kwoty 10000, —zł dla komitetu budowy pomnika ofiarom obozów i więzień z okresu minionej wojny z Międzyrzeca oraz kwoty 5000,— zł jako dotacji na budowę szkoły podstawowej we wsi Misie. 14 maja 1948 r. spółdzielnia wydzierżawiła piekarnię w Rynku i nieruchomość po byłym właścicielu Rotenbergu (obecnie plac gen. K. Świerczewskiego).

W lipcu 1948 r. do składu zarządu spółdzielni wchodzili: Włodzimierz Furman, Antoni Paluszkiewicz, Aleksander Steciński i Marian Kwarciak, który był kierownikiem ogólnym spółdzielni. Przewodniczącym Rady Nadzorczej był Włodarczyk, a zastępcą Stanisław Janowicz. Sekretarzem prezydium rady był Stanisław Daniluk z Rogoźnicy. Pozostali członkowie rady to: Józef Szwed, Edward Michaluk, Jan Bogucki, Wojciech Gajewski, Jan Nikończuk, Tadeusz Jurko, Stanisław Berger, Piotr Chodźko i Franciszek Puszkarski. 8 września 1948 r. dotychczasowy przewodniczący Rady Nadzorczej Włodarczyk zrezygnował z dalszego pełnienia obowiązków, na jego więc miejsce rada spółdzielni wybrała Stanisława Janowicza.

W listopadzie 1944 r. obradował w Lublinie dwudniowy kongres spółdzielczy, który m.in. uchwalił zjednoczenie ruchu spółdzielczego w Polsce, powołanie Związku Rewizyjnego Spółdzielni RP oraz „Społem" Związku Gospodarczego Spółdzielni RP. W czerwcu 1945 r. sejmik spółdzielczy w Łodzi uchwalił polityczną deklarację poparcia przez spółdzielczość władzy ludowej. Uchwalona 21 maja 1948 r. przez Sejm ustawa o Centralnym Związku Spółdzielczym i o centralach spółdzielni (Dz.Ust. nr 30 poz. 199 z 1948 r. i Dz.Ust. nr 65 poz. 524 z 1949 r.) uporządkowała stan prawny i zasięg działania poszczególnych pionów i spółdzielni. W końcu roku 1948 spółdzielnia przekazuje wszystkie sklepy wiejskie Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska" i ogranicza zasięg swego działania wyłącznie do terenu miasta Międzyrzeca Podl. Stan gospodarczy i organizacyjny ulega wyraźnej poprawie, następuje we wszystkich sektorach działania poważny wzrost obrotów tak: za 1945 r. obroty wyniosły 7,5 miliona zł, za 1946 r. 50,2 mln, a za 1947 r. 74,6 mln. Walne zgromadzenie członków z dnia 20 czerwca 1948 r. uchwala zmianę nazwy spółdzielni

z Okręgowej Spółdzielni Spożywczo-Rolniczej na Powszechną Spółdzielnię Spożywców „Społem" w Międzyrzecu Podl. W maju 1949 r. spółdzielnia rozszerza swoją działalność, uruchomiając gospodę, Uzyskane obroty ulegają dalszemu wzrostowi i za 1949 r. wynoszą:

artykułami spożywczymi	101	mln. zł
artykułami tekstylnymi	35,5	„ „
artykułami monopolowymi	30,2	„ „
artykuły gospod. domowego	2,6	„ „
obuwiem i innymi artyk. skórzanymi	15,5	„ „

Na podstawie zapisów w księgach pracy samorządu spółdzielni ustalono, że od miesiąca czerwca 1949 r. zarząd spółdzielni reprezentowany będzie przez Mikołaja Harasimiuka i Mariana Kwarciaka jako pracowników etatowych stale zatrudnionych oraz Wojciecha Gajewskiego, dochodzącego członka zarządu. Rada Nadzorcza spółdzielni liczy 12 osób i w jej składzie działają: Włodzimierz Furman, Stanisław Janowicz, Jadwiga Zieńkowska, Jan Nikończuk, Tadeusz Jurko, Kazimierz Purtal, Franciszek Puszkarski, Edward Michaluk, Piotr Chodźko, Franciszek Markowski, Kazimierz Mikorczuk i Józef Łoń. Od listopada 1949 r. spółdzielnia prowadzi piekarnię, masarnię, tucz przyzakładowy, gospodę nad rzeką i 18 sklepów detalicznych różnej branży, natomiast w grudniu 1949 r. wobec złego stanu obiektów pod względem BHP zlikwidowano zakłady usługowe takie jak: kaszarnia i olejarnia. 1 grudnia 1949 r. rada spółdzielni odwołała ze składu zarządu Wojciecha Gajewskiego, a na jego miejsce powołano w skład zarządu Zdzisława Homziuka, natomiast ze składu Rady Nadzorczej ustąpił Kazimierz Purtal, miejsce jego zajął Kazimierz Wasiluk. W lutym 1950 r. ze składu zarządu spółdzielni odwołany został Marian Kwarciak, a na jego miejsce rada spółdzielni powołała Teodora Dorofiejczuka. W maju 1951 r. skład zarządu spółdzielni reprezentowany był przez: Mikołaja Harasimiuka, Teodora Dorofiejczuka, Zdzisława Homziuka.

Skład osobowy Rady Nadzorczej uległ częściowej zmianie wobec ustąpienia trzech członków rady i wybranie przez walne zgromadzenie innych. Na koniec grudnia 1951 r. Rada Nadzorcza składała się z 14 członków: Włodzimierz Furman, Tadeusz Fronczek, Stanisław Janowicz, Feliksa Czopińska, Jadwiga Zeńkowska, Jan Nikończuk, Tadeusz Reluga, Edward Michaluk, Kazimierz Wasiluk, Zygmunt Zubik, Kazimiera Łagodzka, Jan Paluszkiewicz, Wacław Kochański, Feliksa Nafalska.

Stan gospodarczy i organizacyjny spółdzielni na koniec 1951 r. wykazywał poważny dorobek i duże osiągnięcia. Spółdzielnia zatrudniała 136 pracowników, prowadziła 23 sklepy, w tym 10 sklepów spożywczych, 3 owocarnie, 2 sklepy opałowe, 1 sklep skórzany, 2 sklepy gospodarstwa

domowego, 1 sklep odzieżowy i 1 tekstylny, 2 sklepy piekarnicze i 1 mięsny.

28 marca 1952 r. Rada Nadzorcza spółdzielni odwołała ze składu zarządu Mikołaja Harasimiuka, a powołała na jego miejsce Stanisława Boratyńskiego. Zarząd spółdzielni powierzył 1 kwietnia 1952 r. Mikołajowi Harasimiukowi stanowisko głównego księgowego. 23 maja 1952 r. skład zarządu spółdzielni reprezentowali: Teodor Dorofiejczuk i Stanisław Boratyński. Zarząd w wymienionym dwuosobowym składzie pełnił swe obowiązki do dnia 31 sierpnia 1952 r. 15 września 1952 r. rada spółdzielni odwołała ze składu zarządu Stanisława Boratyńskiego, a na jego miejsce powałała Zofię Milanowicz. 1 lutego 1953 r. rada spółdzielni na trzeciego członka zarządu powołała Czesława Siliańczuka.

Radę Nadzorczą Spółdzielni stanowiło 14 członków: Władysław Urbański — przewodniczący i członkowie Kazimierz Rafalski, Stefania Napiórkowska, Edward Grzejda, Maria Jeleszuk, Czesław Zubik, Stefan Wojciechowicz, Franciszka Lendzion, Jan Smoliński, Kazimierz Karwowski, Dominika Grzebiliszewska, Stanisław Boratyński, Feliksa Nafalska, Eugenia Guzowska. 7 sierpnia 1953 r. zarząd spółdzielni dokonał otwarcia sklepu ogólnospożywczego wybudowanego z własnych środków inwestycyjnych w Międzyrzecu Podl. przy ul. Zarówie.

Obroty detaliczne spółdzielni stale wzrastały przy lekkim zachwianiu w 1953 r. Na koniec 1954 r. spółdzielnia uzyskała dalszy wzrost obrotów, co spowodowało przekroczenie zaplanowanych wskaźników na ten okres.

W styczniu 1955 r. Rada Nadzorcza odwołała ze stanowiska prezesa zarządu Teodora Dorofiejczuka, powierzając to stanowisko Józefowi Bartoszczykowi. Trzyosobowy Zarząd Spółdzielni w osobach: Józefa Bartoszczyka, Zofii Milanowicz i Czesława Siliańczuka kierował działalnością spółdzielni aż do końca 1962 r. Rada Nadzorcza Spółdzielni, którą od 1952 r. do 31 marca 1955 r. kierował Władysław Urbański, wykonywała swe statutowe obowiązki nadzoru i kontroli nad pracą zarządu i działalnością spółdzielni w następującym składzie: Józef Szwed, Genowefa Oksiuta, Stanisław Janowicz, Kazimierz Karwowski, Jan Smoliński, Irena Pietruk, Stanisław Boratyński, Leon Zaniewicz, Maria Jeleszuk, Felicja Czopińska, Irena Mojzych. Od 12 kwietnia 1955 r. przewodniczącym Rady Nadzorczej spółdzielni został Edward Bobruk, a do prezydium rady weszli: Henryk Petruczenko i Genowefa Oksiuta, ponadto w radzie działali: Stanisław Janowicz, Kazimierz Karwowski, Jan Smoliński, Felicja Czopińska, Maria Jeleszuk, Irena Mojzych, Leon Zaniewicz, Janina Zieńkowska i Kazimierz Rafalski.

8 czerwca 1955 r. Rada Spółdzielni odwołała ze składu zarządu Czesława Siliańczuka, a na jego miejsce powołała Barbarę Wilczuk, którą z kolei 30 stycznia 1956 r. odwołano, a na jej miejsce wybrano na członka

MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA Białej Podlaskiej

zarządu Nikodema Siłuszyka„ który sprawował obowiązki III członka zarządu do 30 sierpnia 1956 r. Od 25 stycznia 1957 r. zarząd spółdzielni ponownie był reprezentowany przez Józefa Bartoszczyka, Zofię Milanowicz i Czesława Siliańczuka. W 1956 r. walne zgromadzenie spółdzielni wybrało Radę Nadzorczą w składzie: Henryk Petruczenko, Edward Bobruk, Henryk Zaim, Jan Marczuk, Felicja Czopińska, Zofia Weka, Jadwiga Stańczuk, Krystyna Drzewińska, Irena Mojzych, Jan Smoliński, Franciszek Sobczak, Kazimierz Karwowski, Kazimierz Rafalski, Kazimierz Golec, i Konstanty Laskowski. Od dnia 19 marca 1957 r. do końca 1962 r. Radę Spółdzielni reprezentowali: Jan Chmielarski, Edward Bobruk, Henryk Petruczenko, Włodzimierz Furman, Antoni Paluszkiewicz, Piotr Stefaniuk, Kazimierz Karwowski, Kazimierz Golec, Antoni Siergiej, Zofia Weka, Adam Zubik, Krystyna Kaszuba, Franciszek Sobczak, Teresa Samociuk, Marian Mikołajczuk, Janina Denisiuk. 12 listopada 1957 r. zrezygnowała z pracy w radzie spółdzielni Teresa Samociuk.

Analizując gospodarkę spółdzielni w okresie lat 1947—1957 stwierdzić należy korzystną stabilizację działalności gospodarczej i dalszy stały wzrost obrotów w handlu, produkcji i gastronomii. Mimo ogromu potrzeb zarząd spółdzielni nie wykazał jednak większego zainteresowania działalnością inwestycyjną. W 1958 r. prezydium Rady Nadzorczej reprezentowane było przez: Jana Chmielarskiego, Kazimierza Drewniaka, i Piotra Stefaniuka, natomiast w okresie 1959—1960 prezydium Rady Spółdzielni reprezentowali: Jan Chmielarski, Włodzimierz Furman, Antoni Paluszkiewicz, Stanisław Rafalski, Kazimierz Wasiluk, Kazimierz Karwowski.

W 1961 i 1962 r. do składu rady powołano ponownie: Felicję Czopińską, Piotra Stefaniuka, Kazimierza Drewniaka, Edwarda Bobruka i Janinę Denisiuk. 9 maja 1963 r. Rada Spółdzielni odwołała ze składu zarządu Czesława Siliańczuka w związku z jego rezygnacją i powołała na trzeciego członka zarządu Halinę Drewniak. 20 stycznia 1964 r. prezydium Rady Nadzorczej spółdzielni reprezentowali: Jan Chmielarski, Franciszek Sobczak, Stanisław Rafalski. 24 września 1964 r. Rada nadzorcza Spółdzielni odwołała ze stanowiska prezesa zarządu Józefa Bartoszczyka, powołując na to stanowisko Mieczysława Gregorczyka. Skład Rady Nadzorczej spółdzielni na koniec 1965 r. przedstawiał się, jak niżej: Jan Chmielarski, Piotr Stefaniuk, Jan Sierocki, Antoni Paluszkiewicz, Franciszek Sobczak, Felicja Czopińska, Stanisław Rafalski, Genowefa Malczuk, Janina Denisiuk, Irena Nowosielska, Kazimierz Bielecki.

W okresie 1958 do 1965 spółdzielnia realizuje swoje zadania statutowe pomyślnie, rozbudowując sieć sklepów detalicznych. Przekazuje do użytku wybudowane 2 pawilony typu T-24 oraz piekarnię mechaniczną. Przeprowadzono w wielu punktach detalicznych modernizację. W okresie tym powierzchnia ogólna sieci detalicznej wynosiła 1352 m^2, sieci gastro-

nomicznej 446 m², a zakładów produkcyjnych 901 m². Mimo szczupłości sieci praca spółdzielni na wszystkich odcinkach działalności przynosiła pozytywne efekty. Szczególnie korzystnie pracowały zakłady produkcyjne, w tym również gastronomia. Obroty zakładów otwartych stale wzrastały z kwoty 2,5 mln zł w 1958 r. do 9 mln zł w 1967 r.

Stan majątku i zobowiązań spółdzielni na dzień 31 grudnia 1965 r. obrazuje rachunek bilansu zamknięcia w tys. zł, który przedstawia się następująco:

Aktywa		**Pasywa**	
1. Środki trwałe	4287	1. Fundusz udziałowy	423
2. Rach. bankowy środ. na inwest.	92	2. Fundusz zasobowy	6995
3. Inwestycje rozpocz.	14	3. Pożyczka Centrali na inwestycje	1270
4. Kwoty do refundacji	78	4. Rozl. z tyt. inwest.	66
5. Udział w innych przeds.	222		
6. Podatek dochodowy	641	Razem	8759
7. Fundusze celowe	256		
Razem	5590	1. Kredyt bankowy	3994
Środki obrotowe normowane			
1. Zapasy towarów	8619		
2. Zapasy materiałów	518	**Inne passywa**	
3. Przedm. nietrw.	496		
4. Opakowania	230	1. Rozlicz. z tyt. płac	201
5. Rozlicz. międzyokres.	17	2. Fundusz spec. przezn.	189
6. Wyroby gotowe	2	3. Dostawy niefakt.	989
Razem	9882	4. Rozl. z dost. i odbiorc.	1032
		5. Rozl. z wydz. fin. i ZUS	145
Inne aktywa		6. Rezerwa na niedob.	58
		7. Inne rozliczenia	136
1. Środki pieniężne	783	Razem	2750
2. Rozrach. z odb. i dost.	221		
3. Rozrach. z wydz. finans.	—		
4. Należności z tyt. niedob.	24		
5. Inne należności	213	**Zyski**	
Razem	1241	1. Zysk za 1965 r.	1210
Suma bilansowa	16713	Suma bilansowa	16713

Wynik gospodarczy netto za 1965 r. w poszczególnych działach i zakładach spółdzielni przedstawiał się, jak niżej:

I.	Straty i koszty	
1.	Koszty komórki społeczno-samorządowej	98
2.	Rezerwa na niedobory	138
3.	Inne straty	96
4.	Zysk netto	1210
	Razem	1542

II.	Zyski i dochody	
1.	Zysk na działalności gastronomicznej	114
2.	Zysk na sprzedaży towarów	901
3.	Zysk na realizacji produkcji	297
4.	Zysk na działalności pomocniczej	28
5.	Zmniejszenie rezerwy	107
6.	Inne zyski	95
	Razem	1542

W drugiej połowie lat 60-tych w całym kraju zwrócono uwagę na większą ochronę interesów konsumenta przez przyjmowanie zwrotów towarów od kupujących i dań od konsumentów zgodnie z zasadą „klient ma rację". Poszerzyła się sfera uprawnień rad narodowych jako gospodarzy terenu, uaktywnił działalność samorząd spółdzielczy i wzrosła konkurencja handlu państwowego, jak też prężność organizacyjno-gospodaracza innych pionów spółdzielczych, a szczególnie spółdzielczości samopomocowej na wsi. spółdzielczości pracy, inwalidzkiej, mleczarskiej i innych. W tym czasie trwała ogólnokrajowa dyskusja nad nowym modelem handlu, uznano konieczność wprowadzenia zmian w systemie planowania, zarządzania i dalszych usprawnień.

W październiku 1965 r., obradujący w Warszawie 37 zjazd delegatów „Społem", uchwala powołanie w każdym województwie tylko jednej Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców „Społem", łącząc wszystkie dotychczasowe istniejące spółdzielnie spożywców jako oddziały, podlegające Spółdzielni Wojewódzkiej. Na podstawie uchwały walnego zgromadzenia członków spółdzielni z 31 marca 1967 r. spółdzielnia nasza z całym majątkiem i zobowiązaniami wykazanymi w rachunku bilansu zamknięcia wg stanu na dzień 31 grudnia 1966 r. weszła w skład Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców „Społem" w Lublinie i stała się jednym z odddziałów WSS Lublin.

Zarząd oddziału w Międzyrzecu Podl. od 18 kwietnia 1966 r. reprezentowany był przez Mieczysława Gregorczyka, Zofię Milanowicz,

i Mikołaja Harasimiuka, będącego jednocześnie głównym księgowym oddziału.

Skład Rady Nadzorczej oddziału był następujący: Jan Chmielarski, Piotr Stefaniuk, Izydor Dyczkowski, Antoni Paluszkiewicz, Kazimierz Rafalski, Edward Saczuk, Teodor Świderski, Genowefa Malczuk, Edward Bobruk, Felicja Czopińska,**Anastazja Olejnik,** Janina Denisiuk, Kazimierz Kuczyński, Jan Sierocki, Jan Kalenik, W okresie 1966—1974 oddział WSS Lublin w Międzyrzecu Podl. rozbudował stan posiadania spółdzielni, dokonał poważnego wzrostu obrotów z 60,8 mln zł, do 139,5 mln zł, w gastronomi z 6,5 mln zł do 16,3 mln zł, w produkcji z 7,4 mln zł do16,6 mln zł a sieć detaliczna powiększyła się z 1552 m^2 do 1862 m^2, gastronomii z 446 m^2 do 506 m^2, w produkcji pozostała bez zmian 901 m^2. Zatrudnienie wzrosło ze 155 pracowników i 15 uczniów do 243 pracowników i 75 uczniów. W okresie tym w pełni zrealizowano zadania postawione oddziałowi przez zarząd WSS i władze wojewódzkie.

W okresie tym oddano do użytku 2 pawilony handlowe o powierzchni 590 m^2, ciastkarnię, magazyn rozdzielczy i rozpoczęto budowę zakładu gastronomicznego i następnie handlowego. Cała sieć detaliczna została objęta planem modernizacji przy poważnym wzroście nakładów na ten cel z kwoty zł 500 tys. w poprzednim okresie do kwoty 1 mln 400 tys zł na lata 1970—1975. Jak wynika z posiadanej przez spółdzielnię oceny Związku Spółdzielni Spożywców „Społem" w Warszawie działalności Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców „Społem" w Lublinie za rok 1968 to w oddziale Międzyrzecz Podl. w 1968 r. uzyskano dobre wyniki ekonomiczne i zrealizowano z nadwyżką plan obrotów. Usprawniono pracę pracowników obrotu towarowego i sprzedawców oraz zakup towarów. Opracowano dla poszczególnych sklepów wykazy minimum asortymentowego towarów.

Nastąpił poważny wzrost sprzedaży takich towarów, jak: drób, mleko, sery artykuły strączkowe i wyroby cukiernicze, i to w znacznie większym procencie niż zakładano w uchwale nr 53 zarządu ZSS „Społem".

W działalności gastronomicznej w 1968 r. w spółdzielni nastąpiła wyraźna poprawa w stosunku do 1967 r. Zwiększony został asortyment potraw i dań gorących, wprowadzono posiłki lekkostrawne, nastąpiła wyraźna poprawa jakości posiłków. Negatywnym zjawiskiem w pracy gastronomii był wysoki wskaźnik sprzedaży alkoholu, który był najwyższy w całej WSS i wynosił 44,5 proc. obrotów gastronomii.

W produkcji piekarskiej i ciastkarskiej osiągnięto małą poprawę w zaopatrzeniu miasta, chociaż w okresach wzmożonego zapotrzebowania występowały pewne sporadyczne zakłócenia, gdyż popyt na chleb w najbliższych miejscowościach wiejskich nie był jeszcze w pełni zaspokajany przez handel wiejski i dlatego sytuacja wymagała uzupełnie-

nia przez pion „Społem", co spowodowało występujące często nierytmiczne zaopatrzenie miasta w pieczywo. Na odcinku ochrony mienia i interesów konsumenta spółdzielnia miała niski wskaźnik niedoborów, co wskazywało na prawidłową pracę rozliczeń i nadzoru ze strony zarządu oddziału.

Kolegialność pracy zarządu była zachowana. W posiedzeniach zarządu uczestniczyli przedstawiciele organizacji politycznych, społecznych i zawodowych. Podczas posiedzeń zarząd oddziału rozpatrywał, i podejmował decyzje w zasadzie we wszystkich problemowych zagadnieniach w oparclu o materiały przygotowane prawidłowo ze wszystkich oddziałów spółdzielni. Dotyczy to również sposobu organizacji i przeprowadzenia narad roboczych z pracownikami. W działalności społeczno-samorządowej i wychowawczej oddział spółdzielni osiągnął dalszy znaczny postęp. Uzyskano bezkolizyjną, prawidłową współpracę rady oddziałowej z zarządem który stosował się do postanowień i wniosków władz samorządowych. Wszystkie problemowe zagadnienia były przedmiotem bieżących obrad na posiedzeniach rady oddziałowej, która poprzez swe komisje w wystarczający i prawidłowy sposób kontrolowały wykonanie swych uchwał i zaleceń kierowanych do Zarządu oddziału. Komitety członkowskie jako statutowe organa kontroli społecznej nad pracą poszczególnych jednostek organizacyjnych w pracy osiągały dalszą wyraźną poprawę, która uwidaczniała się w podniesieniu liczby posiedzeń i narad miesięcznych, jak też przeprowadzanych dyżurów i kontroli oraz powiększeniu składów osobowych członków komitetów. Komitety te wnosiły wiele cennych inicjatyw, przynoszących duże korzyści w zakresie poprawy obsługi, estetycznego wyglądu placówek i podnoszenia jakości produkcji. Od wielu lat ośrodek „Praktyczna Pani" przez prowadzenie różnych usług szkoleniowych, kursów, pokazów i konkursów stał się jednym z głównych, przyciągających społeczeństwo do pracy w samorządzie spółdzielczym. Wiele osiągnięć w działalności kulturalno-oświatowej uzyskał oddział spółdzielni przez pracę wśród dzieci, tworząc dziecięcy zespół artystyczny i różne zespoły zainteresowań. Różnorodność form opieki i pracy z dziećmi i młodzieżą spowodowały mocne związanie się ze spółdzielnią jej przyszłych członków. Dotyczy to również opieki nad spółdzielniami uczniowskimi przy obu szkołach podstawowych w naszym mieście. Ogólnie trzeba stwierdzić, że realizacja planowych zadań i wytycznych określonych w uchwale nr 53 zarządu ZSS „Społem" z dnia 16 listopada 1967 r. w sprawie najważniejszych zadań działalności gospodarczej i społeczno-wychowawczej w 1968 r. przebiegała w oddziale Międzyrzec korzystnie mimo występujących obiektywnych trudności. Oddział uzyskał dobre wyniki ekonomiczne, wzmocnił stan organizacyjny i podniósł kwalifikacje za-

trudnionych pracowników, osiągnął poprawę warunków socjalno-bytowych pracowników, przez wytworzenie pozytywnej atmosfery w stosunkach międzypracowniczych, co wpłynęło również na zmniejszenie się ilości skarg. Ustabilizowano kadrę kierowniczą oddziału. Uzyskano przyrost majątku spółdzielni zarówno w środkach obrotowych, jak też w majątku trwałym w wyniku zrealizowanych w 1968 r. inwestycji.

Trzeba jednocześnie podkreślić ofiarną i zaangażowaną pracę organów samorządowych, która spowodowała umocnienie więzi spółdzielni ze środowiskiem i konsumentami. Zwiększył się także bezpośredni udział członków w zarządzaniu spółdzielnią, a aktywna i rozwijająca się stale działalnność społeczno-wychowawcza wniosła poważny wkład na rzecz środowiskowego dorobku w zakresie oświaty i kultury, jak też pogłębieniu świadomości społeczno-gospodarczej i politycznej.

W okresie 1965—1968 Rada Nadzorcza (Rada Oddziałowa) liczyła przeciętnie 15 członków i 3 zastępców, a na dzień 31 grudnia 1968 r. skład Rady Oddziału liczył 15 członków i 4 zastępców i przedstwiał się następująco: Jan Chmielarski przewodniczący rady, Piotr Stefaniuk — zastępca przewodniczącego, Antoni Paluszkiewicz — sekretarz, członkowie rady: Izydor Dyczkowski, Maria Szałkowska, Wacław Kułak, Henryk Petruczenko, Genowefa Malczuk, Jan Cybul, Jan Kalenik, Kazimierz Kuczyński, Jan Sierocki, Edward Bobruk, Mieczysław Puszkarski, Janina Denisiuk. Zastępcy członków rady: Felicja Czopińska, Anastazja Olejnik, Walentyna Sidorowicz.

W okresie od 1 kwietnia 1969 r. do 29 marca 1970 r. w radzie oddziału Międzyrzec WSS Lublin pracowali aktywiści społeczni, jak następuje:

— komisja rewizyjna:Izydor Dyczkowski, Maria Szałkowska, Wacław Kułak, Edward Bobruk
— komisja organizacyjno-gospodarcza: Henryk Pietruczenko, Genowefa Malczuk, Jan Cybul, Jan Kalenik
— komisja produkcji: Kazimierz Kuczyński, Jan Sierocki, Mieczysław Puszkarski, Janina Denisiuk
— komisja społeczno-samorządowa: Felicja Czapińska, Zofia Białogrodzka, Anastazja Olejnik, Walentyna Sidorowicz.

W 1969 r. Rada Oddziału odbyła 3 plenarne posiedzenia, 4 posiedzenia prezydium, komisja rewizyjna — 9 posiedzeń, komisja organizacyjna — 8, komisja produkcji — 9 i komisja społeczno-samorządowa — 4 posiedzenia. Wszystkie komisje przeprowadziły 22 kontrole placówek handlowych i produkcyjnych. Tematem prac komisji rewizyjnej rady 1969 r. były sprawy:

— analiza planu techniczno-ekonomicznego na 1969 r.

— zapoznanie się z wynikami działalności i prawidłowością sporządzania rachunku wyników
— dokonanie kontroli terminowości i jakości dostarczanych dokumentów do księgowości oddziału
— analiza rachunku bilansu zamknięcia i opracowania projektu podziału nadwyżki za 1968 r.
— kontrole windykacji mank i przeciwdziałanie powstawaniu nadużyć
— kontrola prawidłowości ewidencji i magazynowania środków trwałych i przedmiotów nietrwałych
— kontrola realizacji wytycznych uchwały nr 32 Zarządu „Społem" w sprawie prowadzenia w sklepach rejestru odpisów towarowych
— analiza udzielanych odpodwiedzi na krytykę ludności i kontrola terminowości załatwiania skarg
— dokonanie oceny jakości warzyw i owoców sprzedawanych w sklepach, jak też kontrola ciągłości tej sprzedaży.

Komisja organizacyjno-gospodarcza rady rozpatrywała na swych zebraniach i kontrolach następujące zagadnienia:
— kontrola realizacji zadań planowych na odcinku inwestycji i remontów
— kontrola sklepów spożywczych i przemysłowych w utrzymaniu zapasów towarowych zgodnie z wymogami minimum asortymentowego
— kontrola poziomu obsługi w sklepach i sprawy używania odzieży ochronnej podczas pracy
— kontrola spraw BHP pracowników sklepowych oraz badania higieny pomieszczeń
— badania prawidłowości wystawiania i przechowywania dokumentów w placówkach handlowych i usługowych.

Komisja produkcji dokonywała kontroli jakości pieczywa i ciastek oraz sprawdzała warunki pracy w zakładach produkcyjnych i stan sanitarny zakładów. Kontrolowała obiekty i przyległe tereny, projektowała zagospodarowanie placów. Sprawdzono stan sanitarny transportu przewożącego artykuły spożywcze i przemysłowe. Kontrolowano czystość zaplecza i analizowano wyniki badań i ocen laboratoryjnych produkowanych wyrobów.

Komisja społeczno-samorządowa wiele czasu w swej kadencji poświęciła zagadnieniom pracy i jej wyników w ośrodku „Praktyczna Pani", a także pracy wśród kobiet i młodzieży. Ponadto kontrolowała wysokość i celowość wydatków na utrzymanie czystości w obiektach spółdzielni. Jak wynika z powyższego, aktywna działalność rady i jej komisji spowodowała wiele usprawnień i eliminowała nieprawidłowości w gospodarce sklepów, placówek handlowych i produkcyjnych.. Prezydium rady oddziału odbyło 4 protokołowane posiedzenia, realizując swoje nadzorczo-kontrolne obowiązki przy ścisłym współdziałaniu z zarządem oddziału.

Tematem pracy plenarnych posiedzeń rady było analizowanie wyników zadań gospodarczych i społeczno-samorządowych, jak też dyskusja i wnioski nad sprawozdaniami zarządu oddziału. Celem głównym pracy komisji problemowych było wykazywanie zarządowi oddziału istniejących jeszcze niedociągnięć, usterek organizacyjnych bądź nawet nieprawidłowości i drobnych uchybień, które mogą hamować dynamikę rozwoju spółdzielni i mogą powodować niezadowolenie z jej pracy. Ponadto komisje rady realizowały wytyczne i zalecenia władz spółdzielczych. Rada oddziału oceniła przebieg zebrań obwodowych pozytywnie, wobec właściwego spełniania przez nich swoich zadań statutowych. Frekwencja członków na zebraniach obwodowych była różna, w zależności od obwodu, ogólnie jednak oceniono ją za dobrą. Przebieg zebrań i obsługa nie budziły zastrzeżeń. Materiały przygotowane i składane przez zarząd były konkretne i ciekawe. Zainteresowanie członków i udział w dyskusji oceniany był jako zadowalający.

Rok gospodarczy 1969 mimo stosunkowo trudnych i wysokich zadań został przez oddział wykonany z wyjątkiem działalności gastronomicznej, w której realizacja zadań mimo starań zarządu nie osiągnęła planowanych wskaźników. W ciągu 1969 r. pomimo trudności, wynikających z przebudowy biur i pomieszczeń administracyjnych, nastąpiło dalsze usprawnienie pracy, poprawiło się zaopatrzenie i ogólny wzrost prężności zarządzania i kierowania spółdzielnią. Kontakty i współpraca rady i zarządu oddizału przez cały 1969 r. układały się dobrze i bez konfliktów.

Wojewódzka Spółdzielnia Spożywców „Społem" w Lublinie nadesłała do oddziału w Międzyrzecu Podl. następującą ocenę jego działalności:

1. Ocenę działalności oddziału opracowano w oparciu o materiały z kontroli i wizytacji, przeprowadzonych przez pracowników aparatu Zarządu WSS oraz na podstawie sprawozdawczości finansowej i operatywnej sporządzonej przez oddział.

2. Roczne sprawozdanie finansowe (bilans) za rok 1969 zostało sporządzone i przyjęte przez Biuro Księgowości „Społem" WSCS w przewidzianym terminie.

Na podstawie decyzji nr 4 Zarządu WSS z dnia 21 stycznia 1970 r. Oddział w Międzyrzecu Podl. został zwolniony z obowiązku weryfikacji sprawozdania finansowego. W związku z tym i w oparciu o wyniki wstępnej kontroil bilansu „Społem" WSS w Lublinie stwierdza, że sprawozdanie finansowe za 1969 r. może być przedmiotem obrad oddziałowego zgromadzenia przedstawicieli. Wartość majątku oddziału oraz stany poszczególnych funduszy przedstawiają się następująco:

— wartość środków trwałych na dzień 31.12.1969 r. wynosi 3392 tys. zł i jest o 425,0 tys. zł mniejszy niż przed rokiem, co zostało spowodowane spisaniem środków trwałych nie będących w użytkowaniu

— fundusze własne w obrocie wynoszą 4608,0 tys. zł, co do środków obrotowych podlegających kredytowaniu stanowi 40,9%
— kredyt obrotowy na dzień 31 grudnia 1969 r. wynosił 453,0 tys. zł
— notujemy wzrost funduszu udziałowego na przestrzeni 1969 r. 14,0 tys.
— fundusz zasobowy na dzień 31 grudnia 1969 r. wynosi 7125 tys. zł a przez rok 1969 nastąpił wzrost funduszu zasobowego w wysokości 51,0 tys. zł.

Sprawozdawczość finansowa w 1969 r. sporządzona była terminowo. Na ogół poprawnie w dostatecznym stopniu informowała zarząd WSS w Lublinie i zarząd oddziału o osiągnięciach ekonomicznych. W wyniku przeprowadzonych wizytacji przez dział kontroli księgowości WSS, których na przestrzeni 1969 r. przeprowadzono 2, nie stwierdzono poważniejszych niedociągnięć w pracy komórki księgowości oddziału. W związku z tym praca księgowości oddziału oceniona została za dobrą. Powyżej wymieniona ocena w odniesieniu do poszczególnych komórek oddziału nie zawiera w zasadzie wskaźników ekonomiczno-gospodarczych, jak również szczegółowych informacji o wykonaniu zadań gospodarczo-ekonomicznych, ponieważ są one ujęte w sprawozdaniu zarządu oddziału. Przedstawiamy natomiast lokaty, jakie otrzymał oddział w skali WSS w zakresie najważniejszych wskaźników, oraz wykazujemy najistotniejsze pozytywne i negatywne przejawy w działalności oddziału za 1969 r. i tak:

— w zakresie obrotów oddział otrzymał 12 miejsce w r. 1969
— w zakresie marży z miejsca 16 w r. 1968 oddział spadł na miejsce 18 za 1969 r.
— w zakresie kosztów wskaźnik z miejsca 7 w r. 1968 oddział spadł na miejsce 10 za 1969 r.
— wskaźnik zysku z miejsca 16 w r. 1968 oddział przesunął się na 15 za 1969 r.

Do zjawisk pozytywnych należy zaliczyć następujące zagadnienia, które osiągnięto wysiłkiem zarządu i pracowników:

— osiągnięto większą dynamikę w obrotach ogółem, jak zakładano w planie o 0,5%, a zysku o 17,6%
— przekroczono plan obrotów art. nieżywnościowych o 5,1%, a w dynamice o 5,8%
— uzyskano wzrost obrotów na 1 m² powierzchni ogółem w stosunku do wykonania w 1968 r.
  a) w sklepach ogółem o 0,8%
  b) w sklepach spożywczych o 5,1%
  c) w sklepach przemysłowych o 6,7%

Obniżono wskaźnik kosztów w stosunku do 1968 r. o 0,30%.
Zwiększono wskaźnik rentowności do 1968 r. o 0,28%.
Do zjawisk negatywnych w pracy oddziału za 1969 r. zaliczyć należy:

— niewykonanie planu obrotu art. spożywczymi pomimo osiągnięcia większej dynamiki niż zakładano w planie
— niewykonanie planu obrotów warzywami i owocami (spółdzielnia ogrodnicza nie zrealizowała zamówień)
— przekroczono obroty alkoholem w stosunku do planu na 1969 r., przy wzroście do obrotów r. 1968 o 5% i w stosunku do planów na 1969 r. o 4,4%
— wzrosły zapasy towarów trudnozbywalnych o 39,5% w stosunku do stanu na dzień 1 stycznia 1969 r.
— wydłużono rotację w dniach dla:
  a) towarów ogółem o 1,8 dnia
  b) towarów spożywczych o 1,7 dnia
  c) towarów przemysłowych o 2,5 dnia
— uznano winnym zarząd oddziału za niedostateczną realizację zadań w okresie organizacji i techniki handlu, wynikającą z uchwały nr 68 Zarządu „Społem", a w szczególności za:
— zaniedbania na odcinku remontów i modernizacji sieci detalicznej
— zaniedbania aktywizacji sprzedaży artykułów przemysłowych, brak organizowania kiermaszy, wyjazdów okolicznościowych na targi i jarmarki
— estetyka, higiena i kultura handlu, ekspozycja towarów była stosunkowo na słabym poziomie.

W działalności gastronomicznej za 1969 r. w zakresie obrotów oddział uzyskał w 1968 r. lokatę 15, w 1969 r. zaś lokatę 11,
we wskaźniku marży w 1968 r. lokata 12, w 1969 r. lokata 11,
we wskaźniku kosztów w 1968 r. lokata 6, w 1969 r. lokata 7
we wskaźniku zysku za 1968 r. lokata 7, za 1969 r. lokata 12.

Do pozytywnych osiągnięć gastronomii za 1969 r. zaliczono:
— wzrost obrotów w stosunku do wykonanych w 1968 r.
  a) na jednego pracownika o 7,1%
  b) na jeden zakład o 4,4%
  c) na jedno miejsce konsumpcyjne o 2,6%
— wzrost wskaźników ekonomicznych w stosunku do 1968 r.
  a) wskaźnika marży o 0,13%
  b) wskaźnika rentowności o 0,12%
  c) wskaźnika zysku o 0,12%
— przekroczenie produkcji zakładu garmażeryjnego w stosunku do wykonania w 1968 r.
  a) wartościowo wg cen zbytu o 18,5%
  b) ilościowo o 22,6%
  c) udział wyrob. garmażeryjnych w produkcji ogółem o 12,8%

— przekroczenie wskaźnika zysku w garmażerni w stosunku do planu za 1969 r. o 3,75%
— zmniejszenia wskaźnika kosztów w produkcji garmażeryjnej w stosunku do planu na 1969 r. o 3,78%

Do zjawisk nagatywnych należy zaliczyć następujące sprawy, które wg przeświadczenia WSS winny zmobilizować zarząd oddziału i pracowników gastronomii do podjęcia środków zaradczych, zmierzających do likwidacji zaistniałych nieprawidłowości w 1969 r.

— Za niski udział produkcji własnej do sprzedaży ogółem, co stawia oddział wg wykonania planu szczegółowego prawie na ostatnim miejscu w skali WSS
— przekroczenie wskaźnika kosztów o 0,56%
— nieosiągnięcie wskaźnika rentowności o 0,03%
— przekroczenie wskaźnika udziału obrotów alkoholem o 3,1%

Zmniejszenie zużycia do produkcji takich surowców, jak: jaja, warzywa, ryby, owoce i mleko wg uchwały nr 36/69 Zarządu „Społem" miało niekorzystny wpływ na wykonanie wytycznych uchwały nr 66/68 Zarządu „Społem" WSS

— stwierdzone przez wizytacje niedociągnięcia na odcinku sanitarnym zakładów gastronomicznych.

Wiadome jest, że oddział próbował wszelkimi sposobami zwiększyć udział produkcji własnej w obrotach ogółem poprzez dostarczanie zakładom pracy tzw. posiłków regeneracyjnych, jak też organizował dansingi z myślą, o poprawnie wyników gospodarczych i ekonomicznych. Stwierdzamy również że zarząd oddziału i załoga oraz kierownictwo gastronomii robi, co jest możliwe w ich warunkach, ażeby poprawić gospodarkę oddziału na tym odcinku, lecz brak konsumentów paraliżuje wszelkie zamiary.

Jesteśmy przekonani, że zarząd oddziału wspólnie z załogą i kierownictwem gastronomii przeanalizują swój styl pracy na tym odcinku, a znając doświadczenia z lat ubiegłych wyrobi sobie kierunek, który dopomoże w wykonaniu ustaleń wynikających z uchwały nr 25/69 Zarządu „Społem" WSS na rok 1970.

Na odcinku produkcji piekarniczej i ciastkarskiej oddział Międzyrzec otrzymał następujące lokaty za lata 1968 i 1969:

— w zakresie wartości produkcji w	1968 r.	lokata 1
	1969 r.	lokata 5
— w zakresie wskaźnika kosztów w	1968 r.	lokata 9
	1969 r.	lokata 9
— w zakresie wskaźnika zysku w	1968 r.	lokata 10
	1969 r.	lokata 9

Do pozytywnych osiągnięć oddziału należy zaliczyć następujące — do wykonania których zdaniem naszym przyczyniła się wytężona praca zarządu i pracowników, jak:

— przekroczenie wartości produkcji piekarniczej w stosunku do wykonania 1968 r. o 4,1%
— przekroczenie ilości produkcji o 2,10%
— przekroczenie wartości produkcji ciastkarskiej w stosunku do wykonania w 1968 r. o 13,3%
— przekroczenie ilości produkcji ciastkarskiej o 7,7%
— obniżenie wskaźnika kosztu własnego sprzedaży:
  a) w stosunku do planu na 1969 r. o 1,5%
  b) w stosunku do wykonania w 1968 r. o 2,5%
— przekroczenie rentowności'
  a) w stosunku do planu na 1969 r. o 1,5%
  b) w stosunku do wykonania w 1968 r. o 2,5%
  c) przekroczenie planu zysku za 1969 r. o 56,9%
— przekroczenie planu zysku w stosunku do wykonania za 1968 r. — 123,1% poprawę jakości produkcji uznaje się za dobrą.

Do negatywnych zjawisk, jakie miały miejsce na przestrzeni 1969r. należy zaliczyć okresowy brak pieczywa spowodowany większym popytem w okresie letnim ludności wiejskiej.

Zdaniem naszym oddział winien rozszerzyć asortyment produkcji piekarniczej i ciastkarskiej, co między innymi będzie miało wpływ na wykorzystanie zdolności produkcyjnej, a kierunek ten zostanie przyjęty przez władze i społeczeństwo z zadowoleniem., Znając warunki oddziału, widzimy również możliwość podniesienia stanu sanitarnego zakładów, które winny na przestrzeni 1970 r. otrzymać ocenę dobrą. Sytuacja na odcinku osiągniętych lokat produkcji Wytwórni Wód Gazowanych w zakresie niektórych wskaźników ekonomicznych w latach 1968—1969 przedstawia się następująco:

1. w zakresie wartości produkcji w 1968 r. lokata 7
   1969 r. lokata 11
2. w zakresie wskaźnika kosztów w 1968 r. lokata 1
   1969 r. lokata 4
3. w zakresie wskaźnika zysku w 1968 r. lokata 7
   1969 r. lokata 14

Do pozytywnych zjawisk na tym odcinku w oddziale Międzyrzec zaliczyć należy następujące:

— przekroczenie wartości produkcji w stosunku do 1968 r. o 13,5%
— przekroczenie ilości produkcji w stosunku do 1968 r. o 13,5%
— utrzymanie się w strukturze produkcji nakreślonej uchwałą nr 26/68 Zarządu ZSS „Społem".

Do negatywnych zjawisk, jakie zaistniały w 1969 r., zaliczyć należy:
— przekroczenie wskaźnika kosztów w stosunku do 1968 r. o 4,9%
— nieosiągnięcie wskaźnika rentowności w stosunku do wykonania w 1968 r. o 4,1%
— nieosiągnięcie wskaźnika zysku w stosunku do wykonania w 1968 r. o 52,5%
— nieosiągnięcie wskaźnika zysku w stosunku do wykonania planu za 1969 r. o 54,0%
— niewykonanie wartości produkcji na jednego robotnika w stosunku do 1968 r. o 6,3%
— niewykonanie ilości produkcji na jednego robotnika w stosunku do 1968 r. o 5,5%

Zarząd oddziału na przestrzeni 1970 r. winien zwracać baczniejszą uwagę na realizację wskaźników ekonomicznych i gospodarczych w zakresie produkcji Wytwórni Wód Gazowanych. W całej rozciągłości należy wprowadzać w życie ustalenia, wynikające z uchwały nr 29/69 Zarządu ZSS „Społem". Jesteśmy przekonani, że wykonanie i przekroczenie wskaźników wynikających z planu na 1970 r. w warunkach oddziału jest realne z uwagi na to, że w latach poprzednich pod względem wykonania zadań gospodarczych i ekonomicznych oddział znajdował się w czołówce naszej WSS. Komórka zaopatrzenia i administracji oddziału została oceniona pozytywnie. Nastąpiła znaczna poprawa w stosunku do 1968 r., a między innymi:
— zaprowadzono pełną dokumentację obiektów i lokali oraz prowadzi się na bieżąco zachodzące zmiany
— uległy znacznej poprawie warunki sanitarne w poszczególnych placówkach
— zagadnienia związane z zaopatrzeniem są prowadzone zgodnie z obowiązującymi przepisami i instrukcjami.

Jednocześnie zwrócono uwagę na problem prania odzieży ochronnej, który winien znaleźć rozwiązanie na przestrzeni 1970 r.

Jakość usług świadczonych przez oddział dla ludności oceniony został pozytywnie. Zadania planowe tego odcinka działalności nie zostały w 1969 r. ogólnie wykonane.

Nie wykonano planu usług dla ludności za 1969 r. o 25,5%. Nie wykonano również usług w stosunku do 1968 r. o 7,9%. Osoby odpowiedzialne za ten kierunek pracy winny zająć się więcej tym zagadnieniem, aby wszystkie niedociągnięcia zaistniałe w 1969 r. zostały wyeliminowane w pracy r. 1970.

W stosunku do 1968 r. stan warunków BHP na terenie oddziału uległ częściowej poprawie. Występujące nadal niedociągnięcia na tym odcinku dotyczą w szczególności:

— niewydzielania kącików śniadań i odpoczynku w sklepach
— brak zabezpieczeń przed możliwością wypadków przy pracy.

Liczba wypadków przy pracy nie uległa zmniejszeniu i za 1969 r. wynosi 5. Z uwagi na to, że zagadnienia BHP są sprawą pierwszej wagi zarząd oddziału na przestrzeni 1970 r. winien na bieżąco wprowadzać w życie wszelkie ustalenia wynikające z obowiązujących przepisów i uchwały nr 29/69 Zarządu ZSS „Społem".

Oceniając pracę oddziału na odcinku walki z mankami na przestrzeni 1969 r. należy zwrócić szczególną uwagę na następujące zagadnienia:
— nastąpił wzrost niedoborów w stosunku do 1968 r. o kwotę 4000,— zł
— notujemy bardzo wysoki wskaźnik niedoborów w gastronomii, który wynosi 0,260%, stawiając oddział w skali WSS na 13 miejscu.

Odnośnie do wskaźnika niedoborów do obrotu za 1969 r. oddział zajął 12 miejsce, poprawiając swą lakatę do 1968 r. o jedno miejsce.

Windykacja niedoborów za 1969 r. wynosiła 102,90% i była wyższa w stosunku do r. 1968 o 35%. Struktura niedoborów przedstawia się następująco:
— niedobory do 500,— zł występowały w 55 przypadkach na kwotę 8000,— zł
— niedobory od 500,— zł do 3000,— zł w 27 przypadkach na kwotę 36000,— zł
— niedobory od 3001,— zł do 15000,— zł w 8 przypadkach na kwotę 58000,— zł

Sprawozdawczość operatywna z całokształtu działalności oddziału była sporządzana prawidłowo i w oznaczonych terminach. W sposób dostateczny informowała zarząd oddziału o wynikach i realizacji planów w zakresie zadań gospodarczych. Plany rzeczowe NPG oraz operatywne sporządzane były zgodne z obowiązującymi przepisami.

Oceniając pracę Komórki Spraw Pracowniczych, stwierdzono na przestrzeni 1969 r. wystąpienie następujących niedociągnięć:
— nieterminowe załatwianie spraw przez komórkę
— stan dokumentacji i akt osobowych niekompletny i mało staranny
— przygotowane przez komórkę materiały na posiedzenie zarządu nie obrazują stanu faktycznego, oceny sytuacji i wniosków, zmierzających do poprawy występujących nieprawidłowości
— negatywnie ocenia się realizację wytycznych uchwały Centrali „Społem" ZSS w zakresie uporządkowania zagadnień związanych z wykształceniem pracowników administracyjno-biurowych
— stan kwalifikacji pracowników administracyjno-biurowych w oddziale jest w tej chwili najgorszy w skali całej WSS
— oddział nie przywiązuje wagi do uzupełniania przez pracowników de-

talu gastronomii wykształcenia w zakresie zasadniczej szkoły handlowej i gastronomicznej
— wskaźnik zatrudnionych pracowników z odpowiednim wykształceniem jest bardzo niski w stosunku do ogółu zatrudnionych

Na przestrzeni 1969 r. nikt z pracowników operatywu nie uzupełnił wykształcenia w zakresie szkoły zasadniczej. Zaledwie 3 pracowników uzupełniło wykształcenie średnie:
— nie zrealizowano postanowień uchwały nr 41 Zarządu „Społem" ZSS odnośnie doszkalania pracowników w zakresie BHP
— komórka nie ukierunkowuje w sposób właściwy życia młodzieży zatrudnionej w oddziale
— oddział bardzo mało interesuje się na odcinku kulturalno- oświatowym prowadzeniem konkursów i akcji dla młodzieży.

Pozytywnie natomiast należy ocenić przyjęte przez oddział na praktyczną naukę zawodu uczniów potrzebnych specjalności. Młodzież zatrudniona w oddziale stanowi 39% ogółu zatrudnionych. Zadowalająca jest również liczba młodzieży na stanowiskach kierowniczych — 23% ogółu zatrudnionych, a w rezerwie kadrowej 80%.

Przy udziale nagród i zapomóg uwzględniono w dużym stopniu młodzież. W 1970 r. zarząd oddziału winien baczniejszą uwagę zwrócić na pracę komórki, ażeby zaistniałe nieprawidłowości zostały usunięte.

Oceniając pracę komórki organizacji zatrudnienia i płac na przestrzeni 1969 r., należy stwierdzić, że pod względem kształtowania się wskaźników związanych z gospodarką funduszem płac ocena ta jest dobra. Nie mamy żadnych zastrzeżeń odnośnie sprawozdawczości z zakresu terminowości i jakości. Komórka sporządza również prawidłowo plany szczegółowe i bankowe. Gospodarka korygowanym funduszem płac była prowadzona na przestrzeni 1969 r. prawidłowo i przekroczenie funduszu płac nie zaistniało. Ogólnie pracę oddziału na odcinku organizacji zatrudnienia i płac za r. 1969 oceniono za dobrą.

W działalności organów samorządu spółdzielczego oraz w pracy komórki społeczno-samorządowej nastąpiła wyraźna poprawa osiągniętych wyników, aczkolwiek w dalszym ciągu występuje jeszcze szereg pozycji, których realizacja odbiega od planu.

Nie zrealizowano planu pozyskiwania członków, a wskaźnik wzrostu bazy członkowskiej wynoszący 101,1% stawia oddział na 14 miejscu w skali WSS. Działalność Rady i jej wpływ na całokształt wyników społeczno-ekonomicznych oceniona jest pozytywnie, chociaż zastrzeżenia budzi niesystematyczna praca prezydium i niektórych komisji strukturalnych.

Dalszej poprawy wymaga odbywanie posiedzeń, dyżurów i kontroli przez komitety członkowskie.

Istnieje również potrzeba ożywienia kontaktów zarządu oddziału i pracowników administracji poprzez częstsze organizowanie narad miesięcznych i kwartalnych oraz akcji szkoleniono-konsultacyjnych dla członków organów społeczno-samorządowych. Działalność społeczno-wychowawcza i prace ośrodka „Praktyczna Pani" prowadzona była na należytym poziomie. Podkreśla się dobre wyniki osiągane w organizacji i rentowności usług, które należy rozwijać przez organizację usług wzajemnej pomocy.

Poprawy wymaga również systematyczność w realizacji zadań programowych na przestrzeni całego roku, ponieważ w 1969 r. sytuacja na tym odcinku kształtowała się bardzo odmiennie w pierwszym i drugim półroczu.

Wymienioną ocenę i opinię o pracy oddziału w 1969 r. wystawiła Wojewódzka Spółdzielnia Spożywców w Lublinie dnia 1 marca 1970 r., a oficjalny dokument w tym przedmiocie został podpisany przez wiceprezesa zarządu WSS Lublin Zenona Dąbskiego.

Majątek i zobowiązania oddziału wg stanu na dzień 31 grudnia 1969 r. obrazuje szczegółowo rachunek bilansu zamknięcia, który przedstawia się, jak następuje (w tysiącach zł):

Aktywa

1. Środki trwałe	6929
2. Poz. wart. trwałe	31
3. Odpisy na pod. dochod.	800
4. Odpisy na fund. celowe i specjalne	321
5. Należn. w zakres. inwest.	19
Ogółem grupa A	8100

Passywa

1. Fund. udział.	453
2. Fund. zasobowy	37
3. Fund. wydz.	7238
4. Umorzenie śr. trw.	3537
5. Zysk na r-k bież.	1441
Ogółem grupa A	12706

Grupa B

1. Zapasy mater.	1452
2. Zapasy tow. i art. spoż.	9788
3. Zapasy produkc.	17
4. Rozlicz. międzyokres.	4
Ogółem B	11261

Grupa B

1. Kredyt obrotowy	4406

Grupa C		Grupa C	
1. Środki pieniężne	387	1. Zobow. z tyt. rozl. za dost.	2259
2. Należn. z tyt. rozl. za dostawy	374	2. Rozr. z tyt. wynagr.	198
3. Rozrach. publ. prawne	42	3. Rozr. publ. prawne	245
4. Inne rozrachunki	31	4. Sumy do refundacji	19
5. Rozlicz. z tyt. niedob.	47	5. Inne rozrachunki	139
6. Inne rozl. sporne	—	6. Rezer. i dochody przysz. okr.	66
7. Pożycz. z fund. mieszk.	87	7. Fund. specjalne	249
Ogółem grupa C	968	Ogółem grupa C	3175
Suma bilansowa	20287	Suma bilansowa	20287

Zestawienie całości osiągniętych przez oddział wyników działalności za 1969 r. przedstawia się jak niżej:

Straty		Zyski	
1. koszty kom. społ. samorz.	133	1. zysk na sprzed. tow.	913
2. zwiększ. rezerwy	114	2. zysk na dział. gastr.	117
3. inne straty	138	3. zysk na dział. prod.	589
4. zysk	1441	4. zysk na dział pomocn.	19
		5. zmniej. rezerwy	119
Razem	1831	6. inne zyski	74
		Razem	1831

4 maja 1970 r. Rada Oddziału odwołała ze składu zarządu Mikołaja Harasimiuka, a na jego miejsce powołano na trzeciego członka zarządu Janinę Jakubiuk.

Skład osobowy Rady Oddziału wynosił 15 osób, jak następuje: Jan Chmielarski, Czesław Marzec, Jan Cybul, Henryk Pikor, Wacław Kułak, Maria Szałkowska, Walentyna Sidorowicz, Zofia Białogrodzka, Danuta Ponimasz, Henryk Petruczenko, Jan Kaczor, Teresa Cybulska, Kazimierz Kuczyński, Mieczysław Puszkarski i Roman Witkowski.

Z dniem 1 stycznia 1971 r. uchwałą Rady Oddziału Piotr Stefaniuk został powołany w skład zarządu na tzw. „dochodzącego członka zarządu oddziału".

Za 1970 r. oddział osiągnął następujące wyniki gospodarcze:

Detal: 75708 tys. zł obrotu, co stanowi 95% planu NPG, 95,13% planu operatywnego, 101,02% w stosunku do roku poprzedniego 1969.

Podstawowe wskaźniki finansowe za 1970 r. przedstawiają się, jak następuje.:

	Plan	Wykonanie
marża	8,54	8,69
inne wpływy	—	0,01
marża łącznie z innymi wpływ.	8,54	8,70
koszty	7,39	7,62
rentowność	1,15	1,08

1. Koszty obrotu towarowego w tys. zł

plan 5867 — wskaźnik plan. 7,39
wykonanie 5772 — wskaźnik wykon. 7,62

Obrót towarowy przekroczył planowaną marżę w 1970 r. o 0,16%, co w stosunku do obrotu przedstwia się kwotą 121139,— zł.

Planowany zysk na 1970 r. przedstawiał się kwotą 913000,— zł, a wykonany 817000,— zł.

Wykonanie zysku zostało osiągnięte w 89,48%.

2. Gastronomia w 1970 r.

Obroty zakładów gastronomicznych wynosiły 8911000,— zł, co stanowi 101,26% wykonania planu, oraz 100,89% wzrostu do wykonania w 1969 r.

Produkcja kuchenna wynosiła 31,41% obrotów, ogółem 96,92% wzrostu w stosunku do wykonania ubiegłego roku oraz 95,49% wykonania planu NPG za 1970 r.

Produkcja nie wykonana stanowiła kwotę 132000,— zł.

Obroty alkoholem wynosiły 41,99% obrotów ogółem i 99,20% wzrostu do wykonania w 1969 r. oraz 100,56% wykonania planu NPG.

Podstawowe wskaźniki finansowe gastronomii za 1970 r. przedstawiają się następująco w procentach do obrotu:

Wyszczególnienie	Plan	Wykonanie
marża	28,38	25,01
inne wpływy	1,67	2,91
marża łącznie z in. wpływami	30,05	27,92
koszty	27,92	25,88
podatek obrotowy	1,00	1,01
rentowność	1,14	1,03

3. Garmażernia

Wykonanie planu garmażerni za 1970 r. przedstawia się następująco:

Wyszczególnienie	Plan	Wykonanie	Wskaźnik do	
			planu	wykon. za 1969 r
Wartość wg cen zbytu	2175	1848	84,9	76,5
Ilość	72	62,2	86,4	76,7
Koszty w tys.	2054	1744	94,4	94,5

4. Produkcja Oddziału

Wartość produkcji ogółem w cenach zbytu za 1970 r. wynosiła 9399400,— zł co stanowi 102,6% planu rocznego NPG oraz 102,8% wzrostu w stosunku do wykonania za 1969 r.

Wykonanie zadań planu produkcji w poszczególnych branżach przedstawia się następująco:

Wyszczególnienie	Plan roczny operatywny	Wykonanie	% wykonania
a) Wykonanie planu wg ilości			
Piekarnie	1635,0	1674,0	102
Ciastkarnia	27,0	29,8	110,37
WWG	262,0	240,1	91,6
b) Wykonanie planu wg wartości			
Piekarnie	7300	7565,1	103,6
Ciastkarnia	800	995,9	113,1
WWG	980	838,5	85,5

Plan produkcji w cenach zbytu za 1970 r. wynosi 9160,0 tys. zł, wykonanie 9399,4 tys. zł, co stanowi 102,06% do wykonania w 1969 r. Wzrost do roku ubiegłego wynosi 102,8%. Plan produkcji w cenach porównywalnych 8726,0 zł, wykonanie 9025,6 zł, co stanowi 103,43%. Wzrost do roku ubiegłego 103,52%.

Wykonanie planu wg asortymentów w 1970 r.

Wyszczególnienie	Plan	Wko-nanie	% wskaźn. obrotu	Udział ogółem	Wykon. produ-kcji
Piekarnie ogółem	1635,0	1674,0	102,38	101,41	100,0
z tego					
pieczywo żytnie	86,0	64,2	74,6	74,4	3,84
pieczywo mieszane	1236,0	1308,4	105,8	104,8	78,16
pieczywo pszenne zw.	127,0	121,3	95,5	94,9	7,24
pieczywo wyborowe	173,0	165,4	97,9	93,2	10,12
pieczywo cukiern.	13,0	10,7	82,3	144,6	0,64
Ciastkarnia					
z tego:					
ciastka mokre	20,0	25,7	128,5	136,7	86,2
ciastka trwałe	—	—	—	—	—
lody	7,0	4,1	58,5	85,0	13,7
Wytwórnia Wód Gaz.					
z tego:					
woda sodowa	66,0	89,1	135,0	128,2	37,3
oranżada i lemon.	156,0	117,3	75,2	79,4	48,8
wody na sok chin.	20,0	30,7	153,5	79,4	12,7
wody na sok kraj.	20,0	3,0	13,4	14,6	1,25

Wyniki finansowe w poszczególnych branżach za 1970 r.

Wyszczególnienie	Plan	Wykonanie
Piekarnie i ciastkarnia		
koszt własnej realiz.	96,74	95,37
podatek obrotowy	—	—
rentowność	3,25	4,63
zysk w tys. zł	266,6	395,0
Wytwórnia Wód Gazowanych		
koszt własny	77,55	80,36
podatek obrotowy	16,12	15,00
rentowność	5,92	4,64
zysk w tys. zł	58,00	39,00

Koszty piekarni i ciastkarni w tys. zł

Razem koszty	7470	7821
Koszty zbytu	435	338
Ogółem koszty	7905	8159

W 1970 r. piekarnie i ciastkarnia wypracowały zysk 398000,— zł na plan zysku 266000,— zł osiągając realizację zadań zysku w 148,8% i 102,6 % wzrostu zysku do 1969 r. Planowane na 1970 r. koszty Wytwórni Wód Gazowanych wynosiły kwotę 662000,— zł, zrealizowano 585000,— zł, plus koszty zbytu planowano 102000,—zł zrealizowano

90000,— zł. Ogółem koszty WWG wynosiły: planowane 764000,— zł zrealizowano koszty w kwocie 675000,— zł, co stanowi 80,35% planu. Jak wynika z przytoczonych uprzednio cyfr i wskaźników ekonomicznych, to oddział spółdzielni w Międzyrzecu Podl. za 1970 r. nie wykonał planowanych zadań produkcji WWG co nastąpiło w wyniku zmniejszenia zapotrzebowania na wody gazowane własnej produkcji, a zwiększenia zapotrzebowania na różnego rodzaju soki pitne owocowe i warzywne i stale zwiększające się zapotrzebowanie zarówno w sklepach detalicznych jak i gastronomii na wodę mineralną, która stała się artykułem codziennego spożycia wśród naszego społeczeństwa. Oddział spółdzielni w Międzyrzecu Podl. zarówno w 1970 r., jak i w latach poprzednich wykonywał usługi na rzecz ludności w ramach prowadzonego ośrodka pomocy gospodarczej kobiecie „Praktyczna Pani".

Wykonanie planu usług oraz wzrost w porównaniu do roku ubiegłego obrazuje poniższe zestawienie:

Wyszczególnienie	Plan	Wykonanie	% wykon.	Wskaźnik wzrostu
Wartość usług dla ludn. w 1970 r. w tys. zł	320	357,4	111,6	110,3
w tym:				
usługi przemysłowe	290	325	112,2	111,6
usługi nieprzemysłowe	32	32	100,0	96

Wymieniona powyżej działalność usługowa na rzecz członków i ludności miasta zyskała powszechne uznanie i ma perspektywy dalszego rozwoju. Zysk bilansowy z całokształtu działalności oddziału za 1970 r. wynosi 1323000,— zł, co odpowiada 101,3% zysku planowanego. W ciągu całego 1970 r. oddział nie prowadził działalności budowlanej w ramach realizowanych inwestycji. Wydatki inwestycyjne ograniczały się wyłącznie do zakupu maszyn i urządzeń. Ogólne wydatki na cele inwestycyjne w 1970 r. wynoszą kwotę 225157,— zł i dotyczą:

zakupu	rożna wraz z obudową	84910,— zł
„	przesiewacza do mąki	8000,— zł
„	szafy chłodniczej	23050,— zł
„	ugniataczki do ciasta	14600,— zł
„	dzieży wraz z wózkiem	7080,— zł
„	maszyny do pisania	11417,— zł
„	samochodu „Żuk"	71500,— zł
„	dzielarki do ciasta	4600,— zł

Dążąc do podniesienia kultury i estetyki handlu, zarząd oddziału wydatkował na realizację remontów sieci sklepów detalicznych i zakładów produkcyjnych w 1970 r. łączą kwotę 470000,— zł.

Manka i niedobory

W 1970 r .w oddziale przeprowadzono 164 inwentaryzacje, w tym:

w sieci detalicznej	116
w gastronomii	22
i pozostałe	26

kontrolowane punkty:

z tego w detalu	43
w gastronomii	5
i pozostałe	21

W czasie rozliczeń inwentaryzacji kontrolnych ustalono manka i niedobory na ogólną kwotę 19000,— zł. Na tym odcinku działalności oddział osiągnął znaczną poprawę zarówno w cyfrach bezwzględnych, jak też we wskaźniku do obrotów, gdyż wskaźnik mank wyraźnie zmalał. W r. 1969 wskaźnik ten kształtujący się dość wysoko wynosił 0,106%, natomiast w 1970 r. spadł do 0,082%. Zjawisko to jest wynikiem nadzoru ze strony zarządu oddziału, zwiększonej częstotliwości rozliczeń osób materialnie odpowiedzialnych i poprawiającej się dyscypliny wewnętrznej wśród samych pracowników.

Zatrudnienie i płace:

Zatrudnienie w poszczególnych rodzajach działalności oddziału za 1970 r. obrazuje następujące zestawienie:

Wyszczególnienie	Wykon. 1969 r.	Plan na 1970 rok	Wykon. w 1970 roku	% wykon.	% wzrostu
Ogółem	190	199	202	101,5	102,02
z tego:					
administracja	28	29	29	100,0	103,5
detal	61	64	64	100,0	104,9
zakłady gastronomiczne	42	44	43	97,7	102,3
działaln. pomocnicza	12	16	16	100,0	88,8
piekarnia	33	31	32	103,2	96,9
ciastkarnia	4	4	5	125,0	125,0
WWG	5	4	5	125,0	100,0
usługi przemysłowe i nieprzemysłowe	7	7	8	114,8	114,2

Osobowy fundusz płac:

Wyszczególnienie	Wykon. w 1969 roku	Plan na 1970 rok	Wykon. 1970 r.	% wykon.	% wzrostu
Ogółem	4433,5	4490,5	4436,5	98,7	100,0
z tego:					
administracja	752,7	758,8	757,7	99,7	100,5
detal	1444,6	1504,8	1494,2	99,2	103,4
zakłady gastronom.	773,0	794,7	748,5	94,2	96,8
działalność pomocnicza	359,8	335,8	303,5	90,5	84,4
piekarnie	722,1	702,0	735,2	104,7	101,6
ciastkarnia	80,9	84,0	102,4	121,9	126,5
WWG	90,6	702,0	84,5	82,8	93,2
usługi przemysłowe	209,8	209,0	210,7	100,8	100,4

Przekroczenie osobowego funduszu płac za 1970 r. wystąpiło w detalu na kwotę 31100,— zł i w produkcji na kwotę 36600,— zł. Przekroczenie w detalu wystąpiło na skutek niewykonania zadań gospodarczych. Obroty bez ajencji i alkoholu wykonano w 93,11%, co miało wpływ na obniżenie planowanego osobowego funduszu płac o 35000,— zł, wypłaty za zwolnienia lekarskie chorych pracowników wyniosły 59400,— zł.

W grudniu 1970 r. wypłaty za pracę w godzinach nadliczbowych przy przecenie w dniu 12 grudnia 1970 r. wyniosły 9900,— zł. Przekroczenie w produkcji wystąpiło na skutek niskiego ustalenia płac na 1970 r. oraz zwiększenia zatrudnienia pracowników produkcyjnych w drugim półroczu 1970 r. przy zatrudnieniu planowanym 40 — zatrudnionych było 40 osób. Zadania roczne wykonano w 99,22%. Wobec dużego zapotrzebowania na wyroby ciastkarskie i piekarnicze zarząd oddziału zwiększył zatrudnienie do 42 osób, co wpłynęło na poprawę wykonania zadań rocznych, które wykonano w 102,6%.

Oszczędność w gospodarowaniu oddział osiągnął w 1970 r. na następujących odcinkach działalności, a to:

— prowizja detalu — 14,7 tys. zł
— gamnażernia specjal. — 4,1 „ „
— zbiorowe żywienie — 31,3 „ „

W zbiorowym żywianiu oszczędności powstały na skutek zmniejszenia zatrudnienia na przestrzeni całego roku przy wykonaniu zadań gospodarczych w 97,4%, co obniżyło planowany fundusz płac o 16300,— zł.

Oszczędność w garmażerni powstała na skutek korzystania przez 3 pracowników z bezpłatnego urlopu okolicznościowego oraz zwolnień lekarskich sprzątaczki (płatne z ZUS). Oszczędność z funduszu płac uczniów w kwocie 26400,— zł wynika na skutek niewykorzystania funduszu w IV kwartale 1970 r.

Sprawy społeczno-samorządowe

Stan członków oddziału na 31 grudnia 1970 r. wynosi 2397. Za okres roczny przybyło nowych 43 członków, natomiast z różnych przyczyn skreślono z rejestru 42. W okresie rocznym oddział zorganizował 11 różnych zebrań statutowych, w których uczestniczyło 1261 osób, z tego 637 kobiet i 170 młodziaży: frekwencja 52,7%.

14 kwietnia 1971 r. odbyło się walne zgromadzenie przedstawicieli członków oddziału. Liczba delegatów uczestniczących w tym zgromadzeniu 59, w tym kobiet 27. Frekwencja na zebraniu 76,6%.

W 1970 r. w oddziale Międzyrzec aktyw społeczny, działający w składzie komitetów członkowskich, liczył 202 osoby, wśród których było 145 kobiet i 14 osób reprezentujących młodzież spółdzielczą. Komitety członkowskie w liczbie 34 odbyły na przestrzeni roku 205 różnego rodzaju czynności i kontroli. W radzie oddziału w 1970 r. pracowało społecznie 15 osób, w tym 5 kobiet. Rada oddziału odbyła 4 plenarne posiedzenia, 7 posiedzeń prezydium rady, 26 posiedzeń komisji strukturalnych rady i dokonała 24 innych czynności kontrolnych. W ramach pracy wśród kobiet oddział prowadził 1 ośrodek „Praktyczna Pani" i 7 punktów usługowych, z których korzystało w ciągu 1970 r. 2507 osób. Wykonana wartość usług przedstawia się kwotą 325300,— zł.

Doskonalenie kobiet realizowane było przez organizowanie pokazów i kursów. Zorganizowano 115 pokazów, z liczbą uczestników 2682 i 5 kursów, w których uczestniczyło 177 osób.

Wykonanie planu pokazów za 1970 r. wynosi 110,2% a planu kursów 100%. W działalności kulturalno-oświatowej były prowadzone 2 zespoły w tym 1 zespół sportowy. Ponadto zorganizowano 6 odczytów i pogadanek z liczbą uczestników 327 osób, 6 świetlicowych wieczorków z 293 *uczestnikami i zorganizowano 3 wycieczki z 112 osobami z aktywu społeczno-samorządowego* i pracowników spółdzielni. W 6 imprezach masowych zorganizowanych w oddziale uczestniczyło 1100 osób. W jednej społecznej grupie działalności ZMS uczestniczyło 43 osoby spośród pracowników i aktywu społeczno-samorządowego. Spółdzielnia patronuje 2 spółdzielniom uczniowskim przy szkołach podstawowych, które liczą 173 członków. Oddział na koniec 1970 r. aktywnie zatrudniał 233 pra-

cowników, łącznie z ajentami i uczniami, których przygotowywano do zawodu. Na 233 zatrudnionych 170 stanowią kobiety. Młodzież natomiast stanowi ok. 20% ogółu zatrudnionych w detalu, gastronomii i produkcji. W oddziałowej ciastkarni zorganizowana została młodzieżowa brygada pracy socjalistycznej, która za dobre wyniki pracy w 1970 r. otrzymała srebrną odznakę 25-lecia PRL. W produkcji piekarniczej pracuje 7 młodych uczenic, z których 3 uzyskały świadectwa czeladnicze.

Akcja socjalna

W 1970 r. z pomocy finansowej, w ramach akcji socjalnej do dyspozycji zarządu oddziału, korzystało 19 pracowników na kwotę 19000,— zł. Ponadto zakupiono dla pracowników upominki z okazji zawarcia związku małżeńskiego. Wydatkowano na ten cel kwotę 2760,— zł. Niezależnie od wyżej wymienionych działań akcji socjalnej w 1970 r. urządzono choinkę noworoczną dla dzieci pracowników, której koszt wynosił 6664,— zł, na obozy harcerskie dzieci pracowników wydatkowano 1290,— zł i na kolonie letnie 4500,— zł.

Zarząd Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców „Społem" w Lublinie uchwałą nr 5 z 26 marca 1971 r. zasugerował wprowadzenie zmian organizacyjnych dla wzmocnienia i usprawnienia gospodarki Spółdzielni Wojewódzkiej w Lublinie m.in. przez połączenie 2 oddziałów spółdzielni w Radzyniu i Międzyrzecu Podl. w 1 oddział w Radzyniu jako oddział przejmujący. Po zapoznaniu się z wymienioną propozycją Rada Oddziału w Międzyrzecu Podl. i oddziałowe zgromadzenie przedstawicieli jednoznacznie wypowiadało się za pozostaniem przy dotychczasowej organizacji obu wymienionych oddziałów i za całkowitym wycofaniem sugerowanej propozycji. W sprawie pozostawienia samodzielnych oddziałów w Radzyniu i Międzyrzecu wyraziły również władze wojewódzkie państwowe i partyjne, jak też zarząd Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców w Lublinie wobec przedstawicieli Rady oddziałowej z Międzyrzeca Podl. (Piotr Stefaniuk i Jan Chmielarski), którzy w tej sprawie jako przedstawiciele samorządu oddziału interweniowali w Lublinie, broniąc zagrożonej samodzielności oddziału (ich spółdzielni), jak się na ten temat wyrażali. Miejska Rada Narodowa w Międzyrzecu Podl. pismem z 9 kwietnia 1971 r. skierowanym do prezesa zarządu WSS „Społem" w Lublinie w tej sprawie wystąpiła, jak następuje (podajemy treść pisma w dosłownym brzmieniu):

Międzyrzec Podl. dnia 9.04.1971 r. Ob. mgr Ryszard Bałagan, Prezes Zarządu WSS „Społem" w Lublinie.

Na wspólnej sesji Miejskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu i Miejskiej Rady Narodowej odbytej w dniu 30 marca br. w Między-

rzecu Podl. władze tutejszego miasta zostały powiadomione przez Przewodniczącego Rady WSS „Społem" Oddział w Międzyrzecu Podl. o tendencjach łączenia Oddziału Międzyrzec z Oddziałem w Radzyniu Podl., pozostawiając Międzyrzec jako rejon, bez zarządu i komórek funkcjonalnych. Tego rodzaju posunięcie zdaniem Miejskiej Rady Narodowej nie ma żadnych uzasadnień w sensie ekonomicznym, a w działaniu społecznym może spowodować jedynie szkody. Zarządzanie jednostką handlową przez odległy o 27 km Zarząd, niemożliwość podejmowania decyzji na co dzień w tak skomplikowanym działaniu, jak zaopatrzenie ludności, prowadzenie szeroko zakrojonych usług działalności społeczno-samorządowej itp., może postawić w kłopotliwej sytuacji nie tylko władze WSS w Lublinie, ale również władze tut. Prezydium. Miasto Międzyrzec Podl. o skupisku 14 tys. ludności, o stosunkowo dużym uprzemysłowieniu, jak również z perspektywami dalszego rozwoju, wymaga i nadal będzie wymagało prężnego działania organizacji handlowych, co nie będzie miało miejsca w przypadku połączenia.

Znane są tutejszemu Prezydium kłopoty obecnego Zarządu Oddziału na odcinku dalszego rozwoju tej placówki handlowej, znane są również jej osiągnięcia. W chwili obecnej szczególnie widzimy duży wkład pracy Zarządu na odcinku modernizacji sieci, podnoszenia kultury handlu. Prezydium Miejskiej Rady Narodowej pragnie również podkreślić tradycje działalności społecznej na terenie miasta, które równają się okresowi przed 70 lat, skupiając obecnie w swych szeregach 2399 członków. Biorąc pod uwagę przytoczone momenty, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Międzyrzecu Podl. stawia wniosek o pozostawienie w naszym mieście samodzielnej jednostki handlowej, której jak dotychczas tak i nadal będzie pomagało w rozwiązaniu istotnych problemów.

Do wiadomości:
— Komitet Powiatowy PZPR w Radzyniu Podl.
— Komitet Miejski PZPR w Międzyrzecu Podl.

14 kwietnia 1971 r. oddziałowe zgromadzenie przedstawicieli Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców Oddział w Międzyrzecu Podl.

1. przyjęto sprawozdania władz oddziału (zarządu oddziału i rady) z działalności za okres 1970 r.
2. zatwierdzono przedłożony program działalności gospodarczej i społeczno-gospodarczej na 1971 r.
3. udzieliło skwitowania radzie oddziału i zarządowi za 1970 r.
4. zobowiązało radę oddziału do ścisłego przestrzegania postanowień statutu i regulaminów komisji rady
5. zobowiązało zarząd oddziału do:
   a) wykonania zadań gospodarczych i społeczno-samorządowych wynikających z planu techniczno-ekonomicznego na 1971 r.

b) przestrzegania postanowień statutu i regulaminu zarządu
c) otoczenia szczególną troską młodzieży i kobiet pracujących
d) wykonania uchwał zgromadzenia przedstawicieli i rady oddziału
e) realizacji planu szkolenia pracowników oddziału w zakresie podnoszenia kwalifikacji ogólnych i zawodowych
f) udzielenia wszechstronnej pomocy organizacjom młodzieżowym i społecznym, jak ZMS i Koła Spółdzielczyń
g) ścisłego powiązania pracy z Komitetem Zakładowym PZPR i Komitetem Miejskim PZPR, organizacjami społeczno-politycznymi oraz Radami Narodowymi.

6. Zobowiązało zarząd do opracowania w ustalonym terminie programu inwestycyjnego na lata 1976—1980 w zakresie budowy piekarni mechanicznej i wytwórni wód gazowanych, zgodnie z poleceniem WSS Lublin.
7. W związku z rozpoczęciem w 1971 r. budowy magazynu rozdzielczego zobowiązano zarząd oddziału do dopilnowania zakończenia budowy i oddania inwestycji do eksploatacji w ustalonym terminie. nie.
8. Zobowiązano zarząd oddziału do podnoszenia kultury i estetyki handlu i w tym celu przeprowadzić objęte planem remonty bieżące i kapitalne sieci detalicznej, zakładów produkcyjnych i gastronomicznych.
9. Nadbudowę obrotu towarowego zobowiązano do pełnego zaopatrzenia sieci detalicznej w towary atrakcyjne, poszukiwane przez nabywców.
10. Zobowiązano zarząd oddziału do zwrócenia baczniejszej uwagi na jakość produkcji i dostosowania asortymentu pieczywa do potrzeb miejscowego rynku, co jest zgodne z uchwałą nr 1 „Społem" ZSS z dnia 6 lutego 1971 r.
11. Zobowiązano zarząd oddziału do polepszenia warunków socjalno-bytowych pracowników w miarę posiadanych środków.
12. Zobowiązano zarząd oddziału do wystąpienia do Wydziału Handlu PPRN z odpowiednio umotywowanym wnioskiem o zmianę wielkości rozdzielnika na wyroby masarnicze na ośrodki obsługiwane przez masarnię w Radzyniu, a to stosownie do liczby mieszkańców w tych ośrodkach. Nadzór nad prawidłową realizacją niniejszej uchwały powierza się radzie oddziału.

Zobowiązuje się zarząd oddziału do złożenia szczegółowego sprawozdania z wykonania niniejszej uchwały na następnym oddziałowym zgromadzeniu przedstawicieli.

Zestawienie wyników pracy i osiągnięć oddziału za 1971 r. przedstawia się następująco:

Straty tys. zł		Zyski tys. zł	
1. Koszty kom. społ. samorz.	126,0	1. Zysk na dział. detalu	805,0
2. Zwiększ. rezerwy	142,0	2. Zysk na dział gastr.	7,0
3. Straty nadzwyczajne	72,0	3. Zysk na dział. produk.	286,0
4. Zysk za r. 1971	943,0	4. Zysk na usługach	8,0
		5. Zysk na poz. dział.	27,0
Ogółem	1283,0	6. Zmniejsz. rezerwy	74,0
		7. Zyski nadzwyczajne	76,0
			1283,0

Zysk bilansowy za 1971 r. na całokształcie działalności oddziału wyniósł 943000,— zł na plan 1768000,— zł co stanowi 53,33% wykonania planu, oraz 71,27% wzrostu do wykonania zysku za 1970 r. Przyczyną niewykonania planowanego zysku uzasadnione jest niewykonaniem zadań planowanych przez poszczególne przedsiębiorstwa oddziału, jaka wynika z inwentaryzacji i rozliczenia niedoborów Sj — 21 d za 1971 r. Przeprowadzono ogółem 142 inwentaryzacje z tego w detalu 99, w gastronomii 14, pozostałe 29. W detalu kontrolowano 41 punktów, w gastronomii 5, pozostałe 21. Niedobory i braki (manka) zaistniałe w 1971 r. wyrażają się kwotą 111000,— zł. W r. 1970 kwota niedoborów wynosiła 79000,— zł. Wskaźnik mank do ogólnych obrotów w okresie sprawozdawczym wynosił 0,10%, w 1971 r wynosił 0,082%.

Stan należności i rozliczeń na koniec 1971 r. wynosi kwotę 52000,— zł.

Struktura stwierdzonych mank za 1971 r. przedstawia się jak niżej:

	Liczba	%	kwota
Niedobory w wysokości do 500 zł	25	47,0	4,0
Niedobory w wysokości od 501 do 3000 zł	18	34,0	29,0
Niedobory w wysokości od 3000 do 15000 zł	5	17,0	60,0
Niedobory w wysokości od 15000 do 50000 zł	5	2,0	15,0
Razem	53	100	108,0

Nadwyżki spisane w zyski oddziału wynosiły za r. 1971 — 12000,— zł, a w ubiegłym roku wyrażały się kwotą 59000,— zł.

Niedobory w granicach norm spisane w koszty wynosiły 309000,— zł, a w 1970 r. 275000,— zł.

Szczegółowy stan majątku oddziału i jego zobowiązań na dzień 31 grudnia 1971 r. obrazuje rachunek bilansu zamknięcia, który poniżej przedstawiamy:

Aktywa		Passywa	
Grupa A		**Grupa A**	
1. Środki trwałe	5728	1. Fundusz udziałowy	468
2. Pozost. wart. trw.	25	2. Fundusz zasobowy	137
3. Środki wydzielone	331	3. Fund. wydzielone	7477
4. Podatek dochodowy	594	4. Umorz. śr. trwałych	2891
5. Odpisy na f, c.	147	5. Zysk za 1971 r.	943
6. Należn. w zakr. inwest.	—	6. Zobowiąz. z tyt. inw.	—
Ogółem Gr. A	6825	Ogółem grupa A	11916
Grupa B		**Grupa B**	
1. Zapasy materiałów	1853	1. Kredyt obrotowy	4803
2. Zapas tow. i art. sp.	11195		
3. Zapasy produkc.	3		
4. Rozlicz. międzyokr.	44		
Ogółem grupa B	13095		
Grupa C		**Grupa C**	
1. Środki pieniężne	624	1. Zob. z tyt. rozl.	3345
2. Należn. z tyt. dostaw	175	2. Rozr. z tyt. wyn.	271
3. Rozl. publ. prawne	8	3. Rozl. publ. prawne	400
4. Sumy do refundacji	—	4. Sumy do refund.	—
5. Inne rozrachunki	253	5. Inne rozrach.	90
6. Rozl. z tyt. nied.	76	6. Rezerwy i dochody przyszł. okresów	125
7. Pożyczki z fund. miesz.	141	7. Fundusze celowe	24
Razem grupa C	1277	Ogółem grupa C	4255
Suma bilansowa	21197	Suma bilansowa	21197

Uchwałą oddziałowego zgromadzenia przedstawicieli z dnia 16 kwietnia 1972 r. zatwierdzono sprawozdania rady i zarządu oddziału za 1971 r. oraz zatwierdzono rachunek strat i zysków i rachunek bilansu zamknięcia wg stanu na dzień 31 grudnia 1971 r.

Ponadto zebranie przedstawicieli dokonało wyboru nowego składu osobowego rady oddziału, która w dniu 5 maja 1972 r. dokonała swego ukonstytuowania się, jak następuje:

Prezydium rady:
Jan Chmielarski — przewodniczący
Kazimierz Drewniak — zastępca
Czesław Marzec — sekretarz
Komisja rewizyjna:
Henryk Pikor — przewodniczący
Wacław Kułak — zastępca
Izydor Dyczkowski — sekretarz

Komisja organizacyjno-gospodarcza:
Henryk Petruczenko — przewodniczący
Jan Kaczor — zastępca
Maria Leszczyńska — sekretarz
Komisja Produkcji i gastronomii:
Roman Witkowski — przewodniczący
Jan Cybul — zastępca
Józef Siekierka — sekretarz
Komisja społeczno-samorządowa:
Krystyna Kowalczyk — przewodnicząca
Teresa Zubik — zastępca
Danuta Ponimasz — sekretarz
Komisja młodzieżowa:
Teresa Zubik — przewodnicząca
Krystyna Samociuk — zastępca
Barbara Kot — sekretarz

Zgodnie z uprawnieniami statutowymi z dniem 5 maja 1972 r. rada oddziałowa powołała do prac zleconych w radzie następujące osoby z aktywu komitetów członkowskich:
Janinę Netczuk — do prac w komisji rewizyjnej rady oddziału
Konstantego Laskowskiego — do prac w komisji gospodarczej
Mieczysława Puszkarskiego — do prac w komisji produkcji
Ryszarda Maksjana — do prac w komisji społeczno-samorządowej

W dniu 1 lutego 1973 r. powołano komisję seniorów rady w osobach:

Henryk Petruczenko — przewodniczący
Mikołaj Harasimiuk — zastępca
Konstanty Laskowski — członek komisji
Nikodem Siłuszyk — sekretarz

Zadaniem tej komisji było m.in. zorganizowanie przy oddziale klubu seniorów, w którym jako jego członkowie uczestniczyć będą byli pracownicy spółdzielni i działacze samorządowi pozostający na rentach lub emeryturach w celu utrzymywania żywego kontaktu z oddziałem spółdzielni, jego władzami oraz pracownikami komórek branżowych.

Za rok 1972 komisje strukturalne rady oddziału odbyły 30 protokułowanych posiedzeń w sprawach gospodarczych i porządkowych oraz dokonały 24 kontroli różnych odcinków działalności oddziału. W wyniku przeprowadzonych czynności kontrolnych gospodarki, spraw socjalno-bytowych oraz warunków BHP w oddziale komisje strukturalne rady przedstawiły zarządowi oddziału i kierownikom komórek branżowych 56 różnego rodzaju wniosków usprawniających.

W pierwszym półroczu 1972 r. rada oddziałowa przeanalizowała organizację i wyniki pracy zarządu oddziału, a następnie z dniem 17 listopada 1972 r. dokonano zmian osobowych w zarządzie oddziału, powołując w skład zarządu następujące osoby: Antoniego Kozaczuka, Zofię Milanowicz, Piotra Stefaniuka.

Za 1972 r. oddział spółdzielni w Międzyrzecu Podl. poszczycić się może różnymi osiągnięciami, gdyż rok ten był okresem pełnej realizacji uchwał VI Zjazdu PZPR. Elementem szczególne przyspieszenia rozwoju kraju w 1972 r. był ogólnonarodowy ruch na rzecz podjęcia dodatkowej produkcji realizowany pod hasłem: „Szukamy 20 miliardów". Przed rokiem sekretariat Komitetu Centralnego PZPR i Prezydium po rozważeniu dodatkowych potrzeb związanych z zapewnieniem równowagi rynkowej, wydano apel do ludzi pracy o ponadplanową produkcję tej właśnie wielkości. Wyniki znacznie przekroczyły zamierzenia, w kraju uzyskano z tego tytułu dodatkową produkcję wartości 36 mld złotych, a jednocześnie wyraźnie wzrosła dynamika produkcji artykułów rynkowych. Tak w tej, jak i w innych akcjach nie zabrakło wkładu aktywu pracowników oddziału, którzy pomimo trudnych warunków i wielu przeszkód zrealizowali dodatkową produkcję wartości. 442000,— zł Praca wszystkich placówek spółdzielni ukierunkowana została w 1972 r. uchwałą nr 27 ZSS „Społem", wytycznymi zarządu WSS i władz lokalnych.

Podstawowa działalność oddziału to sprzedaż detaliczna. Osiągnięte obroty za 1972 r. wynoszą kwotę 94332000,— zł, co stanowi 100,03% rocznego planu, osiągając dynamikę wzrostu 114% w stosunku do 1971 r. Poważny wskaźnik wzrostu w stosunku do r. 1971 oddział osiągnął przez przyspieszenie rotacji towarów przemysłowych o 14 dni i towarów spożywczych o 2 dni, jak też na skutek wprowadzenia na przestrzeni 1972 r. nowych form sprzedaży (kiermasze, targi itp.).

W celu maksymalnego zwiększania udziału produkcji gastronomicznej w obrotach wprowadzono zaopatrzenie zakładów produkcyjnych w posiłki regeneracyjne, co poprawiło wykonanie planu gastronomii w 116,7% w stosunku do planu i wykazało dynamikę w 130%.

Produkcja garmażeryjna w 1972 r. zadania planowe wykonała w 227,6% wg cen zbytu. Działalność produkcyjna oddziału w 1972 r. prowadzona była w dwóch piekarniach, ciastkarni i wytwórni wód gazowanych. Zadania planowe na 1972 r. wymienione zakłady produkcyjne wykonały z wyjątkiem ciastkarni, w której terenowa stacja sanitarnoepidemiologiczna wstrzymała produkcję lodów w sezonie letnim.

Działalność usługową prowadził oddział w ośrodku „Praktyczna Pani" w ramach pomocy gospodarczej kobiecie. Wykonywane były usługi

z zakresu kroju i szycia, krawiectwa damskiego, fryzjestwa damskiego, czynny był gabinet kosmetyczny, punkt naprawy maszyn biurowych, sprzętu radiowo-telewizyjnego i wypożyczalnia sprzętu domowego. Zapotrzebowanie społeczne na tego rodzaju usługi jest znaczne.W 1972 r. w ramach zadań inwestycyjnych oddano magazyn rozdzielczy o wartości wg kosztorysu powykonawczego 860000,— zł. Ponadto zakupiono środki trwałe o wartości 274000,— zł. Przeprowadzane remonty i modernizacje przebiegały niezbyt sprawnie na skutek braku materiałów do ich wykonania. Potrzeby oddziału inwestycyjno-remontowe są bardzo duże, lecz występujący stale brak środków hamował w zasadniczy sposób realizację tego programu.

Liczbowo zestawienie wyników działalności oddziału na 1972 r. w porównaniu do zadań planowych i wskoźnik wzrostu w stosunku do realizacji w 1971 r. przedstawia poniższe zestawienie:

Szczególna rola prawidłowego realizowania tych zamierzeń przypadła samorządowi spółdzielczemu, a zwłaszcza komitetom członkowskim, działającym przy sklepach i innych zakładach spółdzielni. Oddział spółdzielni w Międzyrzecu Podl. w 1973 r. prowadził 41 punktów sprzedaży, w tym: 15 sklepów spożywczych, 1 sklep monopolowy, 15 sklepów przemysłowych, 10 kiosków spożywczych. Ogólna powierzchnia sklepów wynosiła 1528 m^2, z czego sklepy spożywcze 806 m^2, a sklepy przemysłowe722 m^2.

Obroty łączne detalu w 1973 r. wynosiły 1069000,— zł co stanowiło 104,23% planu i 113,37% wzrostu do 1972 r.

Struktura obrotów wykazuje: artykuły przemysłowe 34,3%; artykuły spożywcze 50,2%; artykuły ogrodnicze 2,2%; artykuły alkoholowe 13,3%.

Dynamika obrotów była wyższa w grupie artykułów przemysłowych i wynosiła 15,24%, niż w grupie artykułów spożywczych, wynosząca 112,52%, a w grupie sprzedaży artykułów ogrodniczych 104,47%. Rotacja towarów w grupie artykułów spożywczych w 1973 r. wynosiła 10 dni, w grupie zaś artykułów przemysłowych 7 dni. Działalność detalu w 1973 r. zamyka się zyskiem w wysokości 1173000,— zł, co stanowi 120,80% planu oraz 113,22% w stosunku do r. 1972. Planowany wskaźnik rentowności wynosił 0,95%, a osiągnięty 1,09%, wskaźnik marży planowany 8,85% a wykonany 8,83%. Planowany wskaźnik kosztów na 1973 r. wynosił 7,87%, a wykonany 7,75%.

Zarząd odddziału w 1973 r. skoncentrował uwagę wszystkich pracowników na konieczności wykorzystania rezerw, pozwalających na sprawniejsze i efektywne wykonywanie pracy przez poprawę obsługi i zabezpieczenie interesów konsumentów.

Rodzaj działalności		Plan 1972 r.	Wykonanie	% wykonania	Wzrost
1. Detal					
sprzedaż	tys. zł.	94300	94332	100,03	114,0
koszty	%	7,27	7,75	106,6	98,85
marża	%	8,35	8,85	105,99	100,34
zysk	tys. zł.	1030	1036	100,58	128,7
zysk	%	1,09	1,10	100,92	—
2. Gastronomia					
sprzedaż	tys. zł	9670	11351	117,38	123,72
koszty	%	25,58	26,92	105,2	101,47
marża	%	26,94	26,59	98,70	96,31
zysk	tys. zł.	123,0	—	—	—
strata		—	12	—	—
3. Garmażernia					
sprzedaż	tys. zł.	1420	3232	227,6	228,5
koszty	%	95,07	38,08	103,17	97,88
zysk	%	70,00	65,00	87,14	—
4. Piekarnie					
produkcja	tys. zł	7650	8014	107,7	106,4
ciastkarnia prod.	„	1200	1140	95,0	101,2
koszty piek. i ciast.	%	92,79	92,31	99,4	106,5
zysk	%	3,71	3,57	96,2	—
zysk	tys. zł.	328	327	99,7	138,5
5. WWG					
sprzedaż	„	850	982	114,12	112,4
koszty	%	69,5	69,9	100,6	103,3
zysk	%	4,35	8,86	203,6	—
zysk	tys. zł.	37	87	235,1	161,11
6. Zysk 1972 r.					
obrót towar.	„	1030	1036	100,58	128,70
zbiorowe żywienie	„	123	12	—	—
WWG		37	87	235,14	161,11
piekarnie i ciast.	„	328	327	99,70	138,56
garmażernia	„	70	61	87,14	—
usługi	„	8	15	185,50	—
7. Razem zysk operac.		1596	1514	94,86	—
komórka społ. sam.	„	154	152	—	—
straty nadzwycz.	„	—	260	—	—
zyski nadzwycz.	„	—	170	—	—
Zysk. bilans.	„	1442	1272		134,89

Wskaźniki charakteryzujące gospodarkę na odcinku zatrudnienia i funduszu płac w 1973 r. przedstawiają się następująco:

	plan	wykonanie	% wykon.	dynamika do 1972 r.
zadania gospodarcze	102600	105941	104,23	113,37
zatrudnienie	72	73	101,3	105,80
wydajność pracy	1425000	1463340	102,83	107,21
fundusz płac	1967,7	208,90	106,16	114,87
średnie płace	27329	28616	104,70	108,58

Za 1973 r. średniomiesięczna sprzedaż na jednego zatrudnionego pracownika detalu wyniosła 122078,— zł, natomiast w roku 1972 — 113800,— zł. Dynamika wzrostu kształtuje się 107,27%.

Oddział w 1973 r. przez cały czas intensyfikował sprzedaż artykułów spożywczych, wprowadzając m.in. stałą sprzedaż w sieci detalicznej serów twardych, topionych i twarogowych oraz w niektórych sklepach sprzedaż mrożonek. W działalności gastronomicznej spółdzielnia prowadziła stałe wyspecjalizowane zakłady oraz 1 kiosk gastronomiczny, co odpowiadało 250 miejscom konsumpcyjnym. Cechą charakterystyczną gastronomii w 1973 r. jest niższy relaktywny udział produkcji zarówno w porównaniu z planem, jak i rokiem ubiegłym, mimo że plan produkcji został wykonany w 100,10%. Było to wynikiem wzrostu obrotów ogółem, a szczególnie artykułami handlowymi. Drugim ważnym zjawiskiem działalności gastronomicznej było zmniejszenie udziału alkoholu w stosunku do planu i do wykonania roku ubiegłego. W 1973 r. gastronomia wypracowała 139000,— zł zysku na plan 252000,— zł wykonano tylko 59,91% planu. Niewykonanie zysku planowanego usprawiedliwione jest przekroczeniem planowanych kosztów.

Przekroczenie wystąpiło w pozycjach kosztów:

— zużycie materiałów i przedmiotów nietrwałych 8000 zł — 0,06%
— obce usługi transportu i spedycji 52500 zł — 0,41%
— obce usługi remontów i konserwacji 88000 zł — 0,69%
— własne usługi remontowe i konserwacyjne 57600 zł — 0,45%

Ogólne koszty gastronomii za 1973 r. planowano na kwotę 3002000,— zł, wykonano na kwotę 3298000,— zł, przekraczając planowane koszty na kwotę 296000,— zł.

W działalności garmażeryjnej wartość sprzedaży wg cen zbytu planowana na 1973 r. wynosiła kwotę 2900000,— zł, a wykonanie 6200000,— zł, co stanowi 269,0% planu i 191,59% wzrostu do r. 1972. Planowano wyprodukowanie 73 ton, a wykonano 167 ton, co wynosi 228,77% planu

i 181% wzrostu do 1972 r. Ogólne koszty garmażerii wg planu wynosiły 2256000,— zł a wykonano 5776000,— zł. Plan zysku garmażeni na 1973 r. wynosił 44000,— zł, wykonany zaś przedstawiał się kwotą 418000,— zł, co stanowi 950% planu. Na osiągnięcie tak wysokiego wskaźnika zysku wpłynęło wykonanie planu w 269%, co w sumie bezwzględnej wynosi 270940,— zł.

Wykonanie w 1973 r. produkcji piekarniczej przedstawia się kwotą 8565000,— zł wg cen realizacji, co odpowiada 102,7% planu, oraz 106,88% wzrostu w stosunku do 1972 r. Wyprodukowano łącznie 1792 ton pieczywa, realizując plan produkcji w 95, 3% i osiągnięto dynamikę wzrostu w stosunku do 1972 r. w 101,6%. Ilościowo w 1973 r. nie wykorzystano 88 ton, co stanowi 4, 68% planu NPG.

W 1973 r. oddział przeprowadził nie planowane remonty konserwacyjne piekarni nr 1 i piekarni mechanicznej, co było główną przyczyną niewykonania planów ilościowych. Remont w piekarni nr 1 spowodował przerwę w pracy na 13 dni roboczych, zmniejszając produkcję na 27 ton pieczywa. Remont pieca w piekarni mechanicznej trwający 12 dni roboczych, zmniejszył produkcję do 60 ton pieczywa.

Wypracowany w branży piekarniczej na przestrzeni r. 1973 zysk operacyjny wynosił 447000,— zł, co stanowi 92,15% zysku planu szczegółowego i 136,7% zysku w stosunku do 1972 r. Na niewykonanie planowanego zysku o 38000,— zł, wpłynęło przekroczenie kosztów 0,49%, co w sumie bezwzględnej przedstawiało się kwotą 43000,— zł.

Analiza produkcji ciastkarskiej w 1973 r. wykazuje realizację wartości produkcji wg cen zbytu 1707000,— zł, co wynosi 133,18% wykonania planu rocznego i 149,7% wzrostu do r. 1972. Ciastkarnia wykonała łącznie przez rok 46 ton wyrobów ciastkarskich, realizując plan ilościowy w 146,8% oraz dynamikę w 142,8%. Roczny wynik finansowy ciastkarni wykazał stratę w kwocie 10000,— zł na planowany zysk w kwocie 19000,— zł, a przyczyną tego było przekroczenie kosztów o 0,48%. Ogólny plan kosztów ciastkarni wraz z kosztami zbytu wynosił kwotę 1081000,— zł, a wykonanie przedstawiało się kwotą 1635000,— zł plus koszty zbytu 81000,— zł rocznie wykonanie 1716000,— zł, co wynosi 100,59% planu.

Wykonana w oddziale produkcja Wytwórni Wód Gazowanych w 1973. wynosi 962000,— zł wg cen zbytu, co stanowi 96,2% planu rocznego oraz 99,18%wzrostu do r. 1972. Wykonano łącznie 2229 hl napojów bezalkoholowych gazowanych na plan 2670 hl, co wynosi 83,48% wykonania planu oraz 81,8% w stosunku do roku poprzedniego. W 1973 r. Wytwórnia Wód Gazowanych planowała osiągnięcie zysku w kwocie 107000,— zł, a wobec poważnego przekroczenia kosztów WWG w 1973 r. poniosła stratę w kwocie 43000,— zł. Wskaźnik przekroczenia kosztów

wynosi 13,5%,co odpowiada przekroczeniu kosztów na kwotę 127414,— zł. Koszty produkcji wraz z kosztami zbytu wg planu przedstawiały się kwotą 793000,— zł, a wykonane koszty łącznie z kosztami zbytu wynosiły kwotę 888000,— zł.

Na podkreślenie zasługuje fakt wykonania przez załogę oddziału zobowiązań w akcji „30 miliardów", które to zobowiązania zostały przez załogę wykonane w 105,42%, o czym złożono meldunek do władz. Usługi dla ludności wg planu na 1973 r. przedstawiały się kwotą 376000,— zł i zostały wykonane w 117%.

Działalność gospodarcza spółdzielni za 1973 r. została zamknięta wynikiem bilansowym w kwocie 2059000,— zł na plan 1713000,— zł, co stanowi 120,7% wykonania planu oraz 162,66% wzrostu w stosunku do 1972 r.

Działalność inwestycyjna oddziału wartościowo za 1973 r. zamknęła się kwotą 521982,— zł i dotyczyła:

— wykonania trasy wodno-kanalizacyjnej w ciastkarni	212540,— zł
— zakupienie rogalikarki do piekarni mechanicznej	41000,— zł
— zakupienie ugniatarki do piekarni mechanicznej	48500,— zł
— zakupiono wagę do garmażerni	15459,— zł
— zakupiony trójkołowiec	14853,— zł
— zakupiono piekarnik elektryczny	24805,— zł
— zakupiono maszynkę do wędlin dla restauracji	30905,— zł
— zakupiona maszynka do lodów w kawiarni	71920,— zł
— zakupiono kiosk typu „Uno"	62000,— zł

Ponadto inwestycje, które weszły do planu i zostały zakończone w 1973 r. stanowią wartość 10003000,— zł, a dotyczą następujących zadań:

wytwórnia lodów	— 1894000,— zł
ciastkarnia	— 1199000,— zł
pawilon handlowy segm.	— 1143000,— zł
pawilon handlowy segm. „B"	— 1133000,— zł
zakład gastronomiczny	— 3008000,— zł
pawilon handlowy ul. Tartaczna	— 834000,— zł

Koszty remontów bieżących i średnich zaplanowano do realizacji w 1973 r .przedstawiają się kwotą 852000,— zł, zadania remontowe wykonano z nadwyżką, a koszt i realizacja w 1973 r. wyraża się kwotą 1204000,— zł, wartościowo przekroczono planowany koszt remontów na kwotę 352000,— zł. Na koniec grudnia 1973 r. oddział liczył ogółem 2498 członków. W ciągu roku skreślono z rejestru z różnych względów 33 członków, przybyło zaś do spółdzielni 69 nowych członków.

Centralny Związek Spółdzielni Spożywców w Warszawie uchwałą nr 2 z dnia 19 lutego 1974 r. zalecił utrzymanie dalszej wysokiej dyna-

miki rozwoju spółdzielczości spożywców w 1974 r. zalecając zarządom spółdzielni i dyrekcjom oddziałów podjęcie wszelkich niezbędnych kroków w celu pełnego i skutecznego wprowadzenia w życie treści tej uchwały, a to celem przyspieszenia dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego całego kraju. Aby wykonać tę uchwałę, spółdzielczość spożywców z dniem 1 stycznia 1974 r. została zobowiązana do wprowadzenia nowego systemu ekonomiczno-finansowego w spółdzielniach jako jednostkach inicjujących przyspieszenie tempa wzrostu wydajności pracy oraz do usprawnienia gospodarki zatrudnieniem przez m.in.:

— stałą kontrolę przebiegu realizacji planu zatrudnienia,
— zweryfikowanie założeń planu w zakresie wydajności pracy,
— dalsze poprawianie struktury zatrudnienia przez podniesienie kwalifikacji zawodowych i ogólnych wszystkich pracowników spółdzielczości spożywców.

Oddziałowe zgromadzenie przedstawicieli członków, dnia 19 kwietnia 1974 r. dokonało przyjęcia i zatwierdzenia sprawozdania dyrekcji z działalności oddziału za 1973 r. zatwierdziło bilans na dzień 31 grudnia 1973 r. wraz z rachunkiem strat i zysków i udzieliło absolutorium dyrekcji i radzie oddziałowej oraz dokonało wyboru nowej rady oddziałowej i przedstawicieli na zgromadzenie przedstawicieli członków WSS Lublin. Wybrany 19 kwietnia 1974 r. skład rady oddziałowej przedstawiał się, jak następuje: Jan Chmielarski, Leszek Mikołajczuk, Kazimierz Drewniak, Henryk Pikor, Izydor Dyczkowski, Wacław Kułak, Krystyna Kowalczyk, Danuta Ponimasz, Elżbieta Jurko, Kazimierz Kuczyński, Józef Siekierka, Roman Witkowski, Henryk Petruczenko, Maria Leszczyńska i Jan Cybul.

Za 1974 r. oddział osiągnął 122692000,— zł obrotu na planowane 122100000,— zł co stanowi 100,48% wykonania planu NPG oraz 114,7% wzrostu do wykonania w 1973 r.

Z powyżej wymienionych kwot obrotu:

obroty artykułami przemysłowymi wynosiły	42218000,— zł
obroty artykułami ogrodniczymi	2859000,— zł
obroty artykułami alkoholowymi	19982000,— zł

Obrót towarowy oddziału wykazał zysk w kwocie 528000,— zł na plan 512000,— zł, co stanowi 103,15% wykonania planu. Pomimo niewykonania planowej marży zysk w działalności obrotu towarowego został wykonany, a to wobec zaniżonych kosztów o 0,27%.

Osiągnięte w 1974 r. obroty zakładów gastronomicznych wynosiły 13548000,— zł na plan 14050000,— zł, co stanowi 96,43% wykonania planu NPG oraz 105,78% wzrostu do wykonania w 1973 r. Plan sprzedaży produkcji gastronomicznej wynosił 4556050,— zł, wykonanie 4506000,— zł, co stanowi 107,82% wykonania planu rocznego NPG oraz

116% wzrostu do r. 1973. Obroty produkcją kuchenną wynoszą 36,21%. Obroty artykułami alkoholowymi przedstawiają się kwotą 4162000,— zł na plan roczny 5490000,— zł, wykonanie wynosi zatem 75,81% planu oraz 84,52%wzrostu do wykonania.

W 1973 r.obroty alkoholem wynoszą 30,44% obrotów ogółem w 1974 r., natomiast w 1973 r. wynosiły 38,44%. Na podkreślenie zasługuje fakt zmniejszenia obrotów alkoholem w porównaniu do ogólnej sprzedaży towarów. Ogólne koszty gastronomii w 1974 r. przedstawiają się kwotą 4529000,— zł na plan 4094000,— zł. Nastąpiło znaczne przekroczenie kosztów, co w konsekwencji przyniosło stratę w gastronomii w kwocie 80000,— zł na plan zysku w kwocie 105000,— zł. Główną przyczyną strat w gastronomii była decyzja władz wojewódzkich Sanepidu zamykająca restaurację „Smakosz" na okres od 25 maja 1974 r. do dnia 25 lipca 1977r. Wpłynęło to również na niewykonanie zadań gospodarczych planu NPG o 3,23%, co stanowi kwotę 452000,— zł.

Plan zadań garmażerni na 1974 r. wynosił kwotę 1700000,— zł. Oddział wykonał sprzedaż na kwotę 2615000,— zł, co stanowi 153,82% i 42,18% wzrostu do 1973 r. Praca garmażerni za 1974 r. zamknęła się stratą w kwocie 21000,— zł. Wartość produkcji ogółem w cenach zbytu za 1974 r. wynosiła 22415000,— zł, co stanowi 105,85% planu rocznego NPG oraz 110,49% wzrostu wykonania za 1973 r.

W 1974 r. piekarnia wykonała zysk w kwocie 273000,— zł na plan 129000,— co stanowi 211,63% wykonania planu.

Ciastkarnia wypracowała zysk w kwocie 61000,— zł na plan 22000,— zł, co wynosi 277% wykonania planu.

Koszty ogólne wraz z kosztami zbytu Wytwórni Wód Gazowanych za 1974 r. wg planu wynoszą 853000,— zł, wykonanie kosztów WWG wynosiło 1120000,— zł co odpowiada 117,15%. W 1974 r. Wytwórnia Wody Gazowanej zamknęła gospodarkę stratą w kwocie 245000,— zł, a przyczyną straty było przekroczenie kosztu własnego sprzedaży o 27,24%, co stanowi kwotę bezwzględną 261000,— zł.

Wyniki ekonomiczne oddziału w poszczególnych komórkach branżowych za 1974 r. przedstawiają się jak niżej:

Lp.	komórka operatywna	plan na 1974 r.	wykonanie w 1974 r.	% wykonania
1	obrót towarowy	512000,—	528000,—	103,13
2	zbiorowe żywienie	105000,—	80000,—	—
3	piekarnie	129000,—	273000,—	211,63
4	ciastkarnia	22000,—	61000,—	277,27
5	WWG	—	245000,—	—
6	garmażernia	16000,—	21000,—	—
7	usługi		34000,—	—

Razem zysk operatywny: plan 784000,— zł wykonanie 579000,— zł, co wynosi 70,15% po rozliczeniu strat nadzwyczajnych i zysków nadzwyczajnych. Ogółem zysk wynosi 579000,— zł i stanowi 73,09% wykonania planu. W 1974 r. oddział zrealizował zadania inwstycyjne na ogólną wartość 83745,— zł, a to:

— kuter w garmażerni	— 29300,— zł
— trójkołowiec w transporcie	— 20800,— zł
— modernizacja ciastkarni	— 9645,— zł
— aparat do wody sodowej	— 24000,— zł
Razem	83745,— zł

Środki trwałe, używane, przyjęte odpłatnie z innych oddziałów WSS Lublin:

— piekarnik elektryczny	— 26200,— zł
— myjka do butelek	— 22500,— zł
Razem	48700,— zł

Na koniec grudnia 1974 r. zatrudnienie w poszczególnych rodzajach działalności przedstawiało się jak następuje:

Wyszczególnienie	1973 r.	plan 1974 r.	wykon. 1974 r.	% wykon.	% wzrostu
Ogółem	236	235	230	97,87	97,46
w tym administracja	26	27	25	92,51	96,15
detal	73	79	73	92,41	100,0
zakłady gastronomiczne	50	52	52	100,0	104,0
dział. garmażeryjna	32	26	29	111,5	90,6
piekarnie	34	32	33	103,13	97,6
ciastkarnia	6	7	7	100,0	116,6
WWG	6	5	5	100,0	85,3
usługi przem. i nieprzem.	9	7	6	85,7	66,6

Osobowy fundusz płac w 1973 r. wynosił 6 467 800,— zł a za 1974 r. 6 566 000,— planowany, wykonany 7 215 000,— zł, co stanowiło 109,88% i 111,5% wzrostu w stosunku do 1973 r.

Usługi dla ludności wykonano na plan 540 000,— zł 674 000,— zł co wynosi 124,8% i 112,3% wzrostu do roku 1973.

Ogólna kwota ujawnionych niedoborów wynosiła 105000,— zł i była mniejsza o 57000,— zł niż w 1973 r. Spłaty należności z tytułu niedoborów w 1974 r. wynosiły kwotę 128000,— zł, co stanowiło 121,3% ogólnej kwoty niedoborów w oddziale.

Na koniec grudnia 1974 r. było członków 2533. W ciągu roku skreślono z rejestru z różnych względów 35 członków, a przyjęto 70.

Komitetów członkowskich było 36 i skupiały 275 osób, w tym 186 kobiet i 22 młodzieży. Działalność oddziału za 1974 r. obrazuje rachunek strat i zysków na dzień 31 grudnia 1974 r., który przedstawia się, jak następuje:

Rodzaj działalności	strata	zysk
obrót towarowy	—	528000,—
gastronomia	80000,—	
piekarnie	—	273000,—
ciastkarnia	—	61000,—
WWG	245000,—	—
garmażernia	21000,—	—
usługi	—	34000,—
straty nadzwyczajne	222000,—	—
zyski nadzwyczajne	—	245000,—
razem straty i zyski	**568000,—**	**1141000,—**
zysk bilansowy	**573000,—**	
ogółem	1141000,—	1141000,—

Jak wynika z oceny działalności oddziału za 1974 r., wydanej na piśmie przez Zarząd „Społem" WSS w Lublinie, a podpisanej przez mgr. Wincentego Pietraszka, wiceprezesa Zarządu d/s produkcji to: oddział w Międzyrzecu Podl. planowany zysk w kwocie 984 000,— zł wykonał w kwocie 573 000,— zł, co stanowi 73,09% i tym samym stawia oddział na 15 miejscu w skali WSS.

Do osiągnięć pozytywnych w działalności oddziału w 1974 r. należy:
— uzyskanie wyższego poziomu w stosunku do lat poprzednich organizacji i techniki sprzedaży oraz usprawnienie obsługi klientów,
— modernizacja 5 sklepów i zmiana branż, przez co dostosowano asortyment do potrzeb rynku,
— wprowadzenie nowych form sprzedaży i osiągnięcie dodatkowego obrotu w kwocie 1 215 000,— zł (jarmarki, kiermasze),
— uzyskanie wysokiej dynamiki obrotu artykułami ogrodniczymi 120,8%

przy średniej WSS 106,7%, osiągając drugie miejsce w skali województwa,
— osiągnięcie najwyższej dynamiki obrotu artykułami nieżywnościowymi 115,2% przy średniej WSS 109,4%, uzyskując pierwsze miejsce,
— przekroczenie planu zakupu artykułów przemysłowych (obuwie 121%, dziewiarstwo 152%).

W działalności produkcyjnej do pozytywnych zjawisk należy zaliczyć:
— uzyskanie dynamiki produkcji w 110,5% przy średniej 104% i zajęcie 5 miejsca w skali WSS pomimo bardzo trudnych warunków lokalowych,
— zajęcie pierwszego miejsca w produkcji i jakości wyrobów ciastkarskich uzyskanie dynamiki wzrostu 141,3% przy średniej WSS 111,7% utrzymując wysoką jakość produkowanych wyrobów,
— dokonanie modernizacji pomieszczeń w piekarni nr 1 i poprawienia warunków BHP.

W ciągu 1974 r. występowały przypadki zakłóceń w zaopatrzeniu w wyroby piekarnicze. Sytuacja taka była spowodowana ograniczoną zdolnością produkcyjną zakładów, co niejednokrotnie powodowało dopuszczenia do sprzedaży pieczywa nieodpowiedniej jakości. Niedobory pieczywa zarząd oddziału likwidował przez sprowadzanie pieczywa z pionu CRS. Ponadto podjęto starania o rozbudowę piekarni, co również zdaniem WSS jest środkiem na usprawnienie ciągłości zaopatrzenia, rozszerzenia asortymentu i podniesienie jakości produkowanych wyrobów.

Działalność Wytwórni Wód Gazowanych zamknięto stratą 245000,— zł. Zasadniczą przyczyną, były wysokie koszty remontów, nieodzowne jednak do dalszego prowadzenia zakładu. Remonty w WWG przyczyniły się również do zawężenia asortymentu, a nawet okresowych przerw w zaopatrzeniu. Mimo występujących uchybień w działalności produkcyjnej, wysiłek kierownictwa i załogi zakładów, zmierzających do zaspokojenia potrzeb rynku i podniesienia na wyższy pozom warunków pracy, należy ocenić pozytywnie.

W działalności zakładów gastronomicznych na ocenę pozytywną zasługuje:

— zwiększenie produkcji i sprzedaży posiłków regeneracyjnych (w r. 1973 wyprodukowano ich 94300, a w 1974 r. 117400,
— zmodernizowanie restauracji „Smakosz", przez co zapewniono lepsze warunki pracy oraz podniesiono na wyższy poziom estetykę sal konsumpcyjnych i innych pomieszczeń.

W działalności gastronomicznej w 1974 r. wystąpiła strata w kwocie 80000,— zł Zakład gastronomiczny plan produkcji wykonał w 123%, ale przekroczył koszty surowca o 1,83%, co nastąpiło z powodu zmiany pro-

filu produkcji i podniesienia nakładów na remonty o 42000,— zł przy planowanym zysku 16000,— zł.

Oceniając pracę komórki spraw pracowniczych, należy podkreślić poprawę struktury kwalifikacji kadr, co nastąpiło przez zaangażowanie 15 absolwentów szkół średnich i zasadniczych. Ponadto oddział zwiększył nabór uczniów na praktyczną naukę zawodu do 48 osób (w r. 1973 naukę pobierało 22 osoby), zapewniając młodą i dobrze przygotowaną kadrę dla detalu w liczbie 14 osób, dla gastronomii — 21 i 13 osób dla zakładów produkcyjnych.

Działalność organów społeczno-samorządowych ocenić należy pozytywnie. Założenia planowe w podstawowych pozycjach zostały zrealizowane. Wzrosła również przeciętna liczba posiedzeń komitetów członkowskich. We wzroście liczby członków oddział uzyskał 8 lokatę, w zakresie zaś kontroli placówek niestety jedno z ostatnich miejsc w skali WSS.

W pracy komórki społeczno-samorządowej należy zwrócić uwagę na doskonalenie kontaktów z członkami z różnych obwodów, nawiązanie więzi z samorządem mieszkańców oraz na terminową i prawidłową realizację wniosków organów samorządu spółdzielczego.

Sprawozdanie finansowe za 1974 r. wstępnie zostało przyjęte przez biuro księgowości WSS 10 lutego 1975 r. i poddane weryfikacji. Drobne nieprawidłowości, stwierdzone przez biegłych, zostały wprowadzone w księgach 1975 r. Bilans i rachunek wyników za 1974 r. został przedstawiony do zatwierdzenia oddziałowemu zgromadzeniu przedstawicieli, które odbyło się 20 kwietnia 1975 r. W czasie obrad zgromadzenia przedstawicieli m.in. podjęto uchwałę, zatwierdzającą sprawozdanie zarządu oddziału za 1974 r. i udzielono absolutorium zarządowi i radzie oddziału. Ponadto uchwalono plan działania oddziału na 1975 r. i dokonano nowego składu osobowego rady oddziału. 5 maja 1975 r. ukonstytuowała się rada, jak następuje:

Prezydium Rady: Jan Chmielarski — przewodniczący Rady; Kazimierz Drewniak — członek Prezydium; Leszek Mikołajczyk — sekretarz Prezydium.

Komisja Rewizyjna: Henryk Pikor, Izydor Dyczkowski, Wacław Kułak. Komisja Społeczno-Samorządowa: Krystyna Kowalczyk, Danuta Ponimasz, Elżbieta Jurko. Komisja Organizacyjno-Gospodarcza i Handlu: Henryk Petruczenko, Maria Leszczyńska, Kazimierz Telega. Komisja Produkcji i Gastronomii: Kazimierz Kuczyński, Piotr Stefaniuk, Andrzej Kalinowski. Zarząd oddziału w 1975 r. reprezentowali: Antoni Kozaczuk — dyrektor oddziału, Zofia Milanowicz — Z-ca dyrektora oddziału.

Zadania planowe I półrocza 1975 r. oddział realizował zgodnie z wytycznymi WSS Lublin i uchwałą Sekretariatu KC PZPR, dotyczącą wzmo-

żenia pracy polityczno-wychowawczej wśród pracowników spółdzielczości spożywców.

Nastąpił poważny wzrost wydajności pracy i dyscypliny, czego dowodem jest przekroczenie zadań planowych:

Wyszczególnienie	Plan	Wykonanie
detal	66000000	64509000
gastronomia	7100000	7701000
piekarnie	4350000	4779000
ciastkarnia	1070000	1248000
WWG	370000	491000
garmażernia	600000	1341000

Wyraźnej poprawie uległa jakość świadczeń usług przez ośrodek „Praktyczna Pani". Żadnych reklamacji na usługi nie zgłoszono.

W związku z reformą podziału administracyjnego kraju zarząd wojewódzkiej spółdzielni w Lublinie 30 czerwca 1975 r. cofnął pełnomocnictwa członkom dyrekcji oddziału w Międzyrzecu Podl. po 1 lipca 1975 r. Jednocześnie z dniem 1 lipca 1975 r. została zorganizowana Wojewódzka Spółdzielnia Spożywców w Białej Podl., przejęła od WSS Lublin wszystkie agendy, konta rozliczeniowe, majątek i zobowiązania oddziału Międzyrzeckiego wg zapisów i ewidencji księgowej na dzień 30 czerwca 1975 r. Po uzyskaniu pełnomocnictw od Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców w Białej Podl. i otwarciu rachunków bankowych, rada oddziału, zarząd, reprezentowany przez dyrektora Antoniego Kozaczuka i zastępcę dyrektora Zofię Milanowicz wraz ze wszystkimi placówkami i zakładami oddziału i po formalnej zmianie dokumentów regulujących stosunek pracy wraz z pracownikami — z dniem 1 lipca 1975 r. jako oddział „Społem" WSS Biała Podl. kontynuowały dalszą planową działalność w Międzyrzecu Podl.

W załączniku do uchwały nr 9/75 Zarządu „Społem" CZSS, omawiającym stan organizacyjny wojewódzkich spółdzielni spożywców na terenie kraju od dnia 1 lipca 1975 r., zamieszczono m.in. Wojewódzką Spółdzielnię Spożywców w Białej Podlaskiej i 2 oddziały, tj. oddział w Międzyrzecu Podl. i w Radzyniu oraz placówkę operacyjną w Łosicach jako przynależne do WSS w Białej Podl. Zadania planowe za 1975 r. mimo reorganizacji wojewódzkich spółdzielni Oddział w Międzyrzecu wykonał z nadwyżką i tak:

Wyszczególnienie	Plan	Wykonanie	% wykonania
detal	136100 mln	139513 mln	102,5
zbiorowe żwienie	16180 mln	16344 mln	101,0
produkcja ogółem	14880 mln	16653 mln	111,9
usługi	670 tys.	456 tys.	68,1
Razem	167830 mln	172966 mln	103,1

Jak wynika z rocznej sprawozdawczości za 1975 r., wzrost realizacji zadań w stosunku do 1974 r. osiągnął wskaźnik 113,8%. W r. 1976 rada oddziału i jej poszczególne komisje prowadziły swoją działalność w nie zmienionych składach osobowych, z tym że walne zgromadzenie przedstawicieli w dniu 11 marca 1976 r. na miejsce ustępującego członka rady Andrzeja Kalinowskiego powołano Henryka Nowosielskiego, który uczestniczył w pracach komisji produkcji i gastronomiii oddziału. Rada jako czynnik społecznego nadzoru i kontroli oraz wychowania społecznego załogi i członków spółdzielni w oddziale uczestniczyła w 4 plenarnych posiedzeniach prezydium z udziałem dyrekcji oddziału, reprezentowanej przez dyrektora Antoniego Kozaczuka i z-cę dyrektora Zofię Milanowicz, a także w miarę potrzeby przy udziale dyrektora do spraw ekonomicznych Janiny Jakubiuk oraz kierowników działów i komórek branżowych.

Plan zadań oddziału we wszystkich sektorach działalności 1976 r. został wykonany, a jego realizacja przedstawia się, jak następuje:

rodzaj działalności	plan	wykonanie	% wykon.	% wzrostu
detal	183730 mln	184920	100,6	113,5
gastronomia	22870 mln	25003	100,6	117,13
w tym alkohol	6050 mln	5646	93,3	102,5
produkcja ogółem	15545 mln	17115	110.03	109,2
w tym piekarnia	9695 mln	10122	104,4	147,2
ciastkarnia	2680 mln	3952	140,01	102,8
garmażernia	3030 mln	3041	100,3	100,6
usługi ogółem	455 tys.	456	100,2	75,5
Ogółem	222620 mln	225500	101,3	115,1

Oddział w 1977 r. liczył 2735 członków, w tym 1849 kobiet, 506 młodzieży, 1 osoba prawna i 2 spółdzielnie uczniowskie. W czasie prac przy porządkowaniu rejestru członków skreślono 29 osób, przyjęto nowych 109. Przeciętna wpłata na udział członkowski wynosiła 202,50 zł, a stan funduszu udziałowego 553842,— zł. Przy zakładach i placówkach oddziału działały komitety członkowskie w liczbie 33 ze składem osobowym 208 osób. W 1977 r. komitety odbyły 138 protokołowanych posiedzeń i przeprowadziły 254 kontrole.

Działalność samorządowa i społeczno-wychowawcza w 1977 r. ukierunkowana została na 40 Zjeździe Delegatów „Społem", na którym postulowano zacieśnianie więzi spółdzielni z członkami i konsumentami, kształtowanie obywatelskich postaw w kontaktach konsument-sprzedawca, dalsze doskonalenie form pomocy kobiecie, rozwijanie postaw twórczego zaangażowania oraz poczucia obywtelskiej współodpowiedzialności i godzenia interesów osobistych z interesami ogólnospołecznymi.

Stan zatrudnienia na dzień 31 grudnia 1977 r.wynosił 281pracowników, 17 ajentów i 58 uczniów. Wyróżniający się pracownicy w pracy zawodowej i społecznej na wniosek władz spółdzielni zostali w 1977 r. wyróżnieni odznaczeniami państwowymi i resortowymi:

Brązowy Krzyż Zasługi	— otrzymało 6 pracowników
Odznakę „Zasłużony Działacz" Ruchu Spółdzielczego	— otrzymało 3 pracowników
Odznakę „Zasłużony Pracownik Handlu i Usług"	— otrzymał 1 pracownik
Brązowy Medal Zasługi dla Pożarnictwa	— otrzymał 1 pracownik
Wzorowy sprzedawca II stopnia	— otrzymało 4 pracowników
Wzorowy sprzedwca III stopnia	— otrzymało 14 pracowników

Ponadto dla pracowników wyróżniających się w pracy, jubilatów z różnych okazji, jak „dzień handlowca", 70-lecia „Społem" i innych — 37 pracowników wyróżnionych zostało dyplomami uznania i niewielkimi nagrodami pieniężnymi.

Na przestrzeni 1977 r. w wyniku rozliczeń inwentaryzacyjnych stwierdzono 27 przypadków niedoborów na ogólną kwotę 275000,— zł ustalając jednocześnie, że niedobory 1977 r. wzrosły w stosunku do 1976 r. o kwotę 97000,— zł. Ustalona kwota niedoborów stanowi wskaźnikowo 0,105% osiągniętych w 1977 r. obrotów i jest większa o 0,026% od wskaźnika w roku ubiegłym.

Miejsce powstania niedoborów obrazuje poniższa tabela:

Rodzaj działalności	Obroty w tys. zł.	Niedobory		
		Liczba	kwota	% do obr.
Ogółem	260597	27	275	0,105
w tym: detal	214405	20	212	0,098
gastronomia	25962	6	60	0,231
usługi	457	—	—	—
produkcja	19762	—	—	—
inna działalność	—	1	3	—

Wyniki ekonomiczne za 1977 r. w tys. zł.

Wyszczególnienie	Zysk planowany	Wykonanie	% wykon.
obrót towarowy	2199	140	0,06
zbiorowe żywienie otwarte	567	731	2,91
zbiorowe żywienie zamknięte	19	16	1,98
piekarnia	425	861	7,34
ciastkarnia	184	234	5,53
garmażernia	20	157	4,13
usługi	—	120	42,25
Ogółem	3414	2259	69

Trzecie oddziałowe zgromadzenie przedstawicieli, obradujące w dniu 26 lutego 1978 r., dokonało m.in. zatwierdzenia sprawozdania dyrekcji z działalności gospodarczej i społeczno-samorządowej za 1977 r. i omówiło wytyczne i kierunki działalności oddziału na r. 1978. Działalność oddziału za 1978 r. legitymuje się dalszymi poważnymi osiągnięciami na odcinku gospodarczym i społeczno-wychowawczym, a oto niektóre dane liczbowe tych siągnięć w tys. zł.

Wyszczególnienie	Plan NPG	Wykonanie	% wykonania
obrót towarowy	220000	223291	101,5
gastronomia	27800	28885	103,9
stołówka	900	1340	148,8
piekarnia	12200	11567	94,8
ciastkarnia	4600	5006	108,8
garmażernia	4000	3834	95,8
usługi	560	533	95,1

Jak z powyższych cyfr wynika, zadania planowe za 1978 r., a dotyczące produkcji, nie zostały wykonane przez piekarnię i garmażernię. Przyczyną trudności występujących w zaopatrzeniu mieszkańców miasta w dobre pieczywo była ograniczona już od miesiąca maja 1978 r. produkcja w piekarni nr 1 na skutek wyesploatowania pieca. Piekarnia przeszła z trzy zmianowej produkcji na dwu zmianową. Od 20 października 1978 r. zatrzymano całkowicie pracę piekarni dla przeprowadzenia jej remontu i modernizacji. W 1978 r. oddział sprowadził spoza Międzyrzeca 128 ton pieczywa wartości 766000,— zł.

Garmażernia nie wykonała zadań na skutek ograniczania ilości i wartości produkcji, od miesiąca maja do końca sierpnia 1978 r. z powodu braku masy surowcowej (mięsnej, podrobowej i drobiowej).

Po przyjęciu sprawozdawczości i rozliczeniu wyników działalności oddziału za 1978 r. zgromadzenie przedstawicieli członków WSS Biała Podl. przy podziale czystej nadwyżki wydzieliło kwoty do dyspozycji rady i zarządu oddziału, jak następuje:

Działalność	Saldo na 31.12.1978 r.	Z podziału nadwyżki	Razem
Do dyspoz. rady i zarządu	25564,99	5000	30564,99
Działalność kultur. oświat.	62098,02	20000	82098,02
Rozwój punktów usługowych	112740,60	100000	212740,60
Wycieczki i akcje konkurs.	—	70000	70000
Imprezy dla dzieci członk.	25000	25000	25000
Praca wśród kobiet	16247	5000	21247
Naliczenie dywidendy	3500	2500	6000
Działaln. Klubu Seniora	7650	3000	10650
Razem	252800,61	230500	458300,61

Z działalności inwestycyjnej w 1979 r. oddano do użytkowania pawilon typu OB 9 przy ul. Kościelnej o powierzchni użytkowej 260 m^2 wartości wykonawczej 1509860,— zł i kontynuowano roboty budowlane pawilonu gastronomicznego przy ul. Lubelskiej na pomieszczenie kawiarni i restauracji łącznej powierzchni użytkowej 739,8 m^2, którego koszt realizacji przekroczył planowaną kwotę 3 mln zł.

Na planowaną liczbę 41 różnego rodzaju remontów i modernizacji oddział wykonał 37 zadań remontowych w 1979 r.

W 1979 r. oddział korzystał z transportu własnego (3 samochody dostawcze) i transportu obcego z PTHW (ok. 10 jednostek transportowych).

Koszt transportu obcego w 1979 r. wynosił kwotę 3723385,— zł. Potrzeby transportowe są duże i stale wzrastają, co uzasadnia konieczność dalszej rozbudowy własnej bazy transportowej.

Plan operatywny i jego realizacja w oddziale za 1979 r. przedstawia się, jak następuje: (w milionach)

Wyszczególnienie	plan	wykon.	% wykon.	% wzrostu
obrót towarowy	246600	260721	105,7	115,7
w tym alkohol	76100	73813	97,0	114,4
gastronomia	33100	31776	96,0	105,4
w tym gastron. otwarta	30017	28851	95,3	104,1
w tym alkohol	6900	7551	109,4	101,2
produkcja ogółem	22419	22848	101,9	111,9
w tym piekarnia	13000	13324	102,5	115,2
w tym ciastkarnia	5419	5723	105,6	99.1
w tym garmażernia	4000	3801	95,0	109,9
usługi ogółem	700	514	73,4	97,9
w tym usługi handl.	245	233	27,3	28,7
w tym „Praktyczna Pani"	455	447	98,2	153,1
Ogółem	302819	315859	104,3	114,2

Niedobory

Przy rozliczaniu inwentaryzacji w 1979 r. stwierdzono 30 przypadków zaistniałych niedoborów. Łączna kwota niedoborów wynosi 253000,— zł i jest mniejsza o 8000,— zł od niedoborów stwierdzonych w roku ubiegłym. Spłaty należności z tytułu niedoborów w 1979 r. wynosiły kwotę 296000,— zł, co odpowiada 115,04% do zaistniałych niedoborów ogółem. Wskaźnik windykacji jest większy o 9,59% od wskaźnika niedoborów z 1979 r. Niedobory w granicach norm przedstawiały się kwotą 434000,— zł w tym niedoborów w detalu 360000,— zł i w gastronomii 74000,— zł. Niedoborów spisanych na straty nie było w 1979 r., natomiast nadwyżki spisane na zyski wynosiły kwotę 114000,— zł.

Rok 1980

Oddziałowe zgromadzenie przedstawicieli obradujące, 16 marca 1980 r., uchwaliło zatwierdzenie sprawozdania zarządu oddziału za 1979 r. i ustaliło kierunki działania na 1980 r. W uchwale tej m.in. zobowiązano zarząd oddziału do:

— rozszerzenia sieci zakładów żywienia zbiorowego zamkniętego
— uruchomienia dodatkowego punktu gastronomicznego (smażalnia frytek)
— ukierunkowania pracy komitetów członkowskich na kontrolę organizacji pracy placówek
— zwiększenia zakupów towarów brakujących z innych pionów handlowych i spoza terenu województwa
— uaktywnienia werbowania nowych członków
— poprawienia w pracowni dekoratorskiej warunków socjalno-bytowych.

Ponadto przyjęto do realizacji w 1980 r. wnioski z zebrań obwodowych dotyczące:

— budowy sklepu w miejsce kiosku przy ul. 22 Lipca
— zorganizowania sprzedaży mięsa w budkach na targowicy
— przeniesienia istniejącego sklepu mięsnego do większego lokalu
— rozprogramowanie i wprowadzenie praktyki realizacji czynów społecznych członków i pracowników przy budowach nowych obiektów oddziału
— poprawienia warunków BHP i socjalnych w barze „Agawa".

Jednocześnie 16 marca 1980 r. wybrano nowy skład Rady Oddziału, który ukonstytuował się następująco:

Prezydium Rady: Jan Chmielarski — przewodniczący, Kazimierz Drewniak, z-ca przewodniczącego, Antoni Kozaczuk — sekretarz.
Komisja rewizyjna: Henryk Pikor — przewodniczący, Izydor Dyczkowski z-ca przewodniczącego, Wacław Kułak — sekretarz.
Komisja Organizacyjno-Gospodarcza: Maria Kuczyńska przewodnicząca, Kazimierz Telega — z-ca przewodniczącego, Henryk Wawryniuk — sekretarz.
Komisja Produkcji: Kazimierz Kuczyński — przewodniczący, Piotr Stefaniuk z-ca przewodniczącego, Barbara Stańczuk — sekretarz.
Komisja Społeczno-Samorządowa: Danuta Ponimasz — przewodnicząca, Elżbieta Jurko z-ca przewodniczącego, Halina Burdon — sekretarz.
Skład zarządu oddziału (dyrekcji) był następujący: Zofia Milanowicz dyrektor, Adam Netczuk z-ca dyrektora, Janina Jakubiuk z-ca dyrektora d/s ekonomicznych.

W 1980 r. komisje strukturalne rady odbyły swoje posiedzenia i przeprowadzały kontrole zgodnie z okresowymi planami pracy i potrzebami oddziału. Komisja rewizyjna odbyła 6 posiedzeń i dokonała 6 kontroli. Komisja organizacyjno-gospodarcza 6 posiedzeń i 6 kontroli.
Komisja produkcji 6 posiedzeń i 6 kontroli. Komisja społeczno-samorządowa 6 posiedzeń i 6 kontroli.

Stan członków:

Oddział na dzień 31 grudnia 1980 r. liczył 2855 członków, w tym 1945 kobiet, 485 młodzieży i 4 osoby prawne. Na przestrzeni 1980 r. przybyło 44 członków, ubyło (skreślono z rejestru) 14. Stan funduszu udziałowego wynosił 664031,— zł, przeciętny udział na członka był niski i wynosił kwotę 232,60 zł,

Komitety członowskie:

Liczba komitetów członkowskich	29
Liczba osób w komitetach	175
w tym kobiet	151

Ogólny zysk za 1980 r. (mln)

Treść	Plan	Wykonanie	% wykonania
zysk razem	3665	1243	33,91
zyski nadzwyczajne	—	319	—
straty nadzwyczajne	—	324	—
zysk ogółem	3665	1238	33,77

Zysk nie został wykonany o 66,23% na kwotę 2427 tys. zł, z tego w obrocie towarowym o kwotę 730 tys. zł na skutek braku towarów z wyjątkiem alkoholu i pieczywa. Działalność oddziału za 1981 r. wykazywała zdecydowaną poprawę i wzrost efektywności w porównaniu z wynikami roku poprzedniego.

Plan i realizacja zadań na wszystkich odcinkach oddziału przedstawia się, jak następuje: (tys. zł).

Działalność	Plan	Wykonanie	% wykonania
obrót towarowy	253100	271812	107,4
gastronomia	27420	34915	124,4
stołówki	3000	5544	184,8
piekarnia	15000	23359	155,8
ciastkarnia	6200	6826	110,0
garmażernia	3700	2519	68,8
usługi	590	576	97,5
Razem	301990	345590	111,5

Straty nadzwyczajne	220 tys.
Zyski nadzwyczajne	263 tys.

Ogólny zysk netto planowany 660, wykonany 551, co stanowi 83,48% planu rocznego.

Niedobory

W wyniku rozliczenia inwetaryzacji kontrolnych i zdawczo-odbiorczych ujawniono 28 przypadków niedoborów wartości 196000.— zł. Wartość ta jest mniejsza od wartości zaistniałych w 1980 r. o kwotę 107000,— zł Średnia kwota niedoborów w 1981 r. wyniosła 7000,— zł i jest mniejsza od średnich z 1980 r. o 3442,— zł. Wskaźnik niedoborów w stosunku do obrotów wynosi 0,053% i jest mniejszy owd wskaźnika z 1980 r. o 0,035%, co świadczy o poprawie.

Treść	Obroty wg sprawozd. H-3	Niedobory			
		odpow. współ.		odpow. ogran.	
		liczba	wart.	liczba	wart.
detal zintegrowany	291824	14	121	—	—
gastronomia	40384	8	56	—	—
produkcja	32744	3	12	—	—
usługi	568	—	—	—	—
pozostała działalność	—	3	7	—	—
Razem	365520	28	196	—	—

Liczba i wartość niedoborów w stosunku do roku ubiegłego kształtuje się następująco: liczba — 96,55%, wartość — 64,69%.

Żaden z przypadków ujawnionych w 1981 r. nie został zaliczony do niedoborów znacznych. W 1981 r. wystąpiły niedobory w granicach norm na kwotę 459000,— zł i nadwyżki spisane na zyski 71000,— zł.

Informację o sposobie przyjmowania, rozpatrywania i załatwiania skarg i wniosków w oddziale WSS „Społem" w Międzyrzecu Podl. za 1981 r. rozpatrzono i omówiono na wspólnym posiedzeniu zarządu i prezydium rady oddziałowej w dniu 18 stycznia 1982 r. Z informacji tej wynika, że w 1981 r. bezpośrednio do dyrekcji oddziału skierowanych było 11 skarg, w tym 3 skargi anonimowe, a ponadto skargi były składane w poszczególnych zakładach oddziału. Skargi zasadne wynoszą 90,9% i dotyczą 10 skarg na działalność sprzedawców w sklepach detalicznych. 8 skarg zostało załatwionych w terminie 7 dni. 3 skargi w terminie do

1 miesiąca. W wyniku rozpatrywanych skarg wobec winnych pracowników zarząd oddziału zastosował kary: nagany — 1 osoba, upmnienia 5 osób, zwrócenia uwagi na piśmie 5 osób, rozmowy i uwagi ustne 10 osób.

W 2 przypadkach w wyniku skarg zmieniono składy załóg sklepowych. Zarząd „Społem" CZSS w Warszawie pismem z dnia 28 grudnia 1981 r. nr OW 1/0252, skierowanym do prezesa zarządu „Społem" WSS w Białej Podl. w związku z aktualnie obowiązującym stanem wojennym, wszystkie siły i środki całego aparatu spółdzielczości spożywców skierować na zapewnienie jak najkorzystniejszego zaopatrzenia ludności w towary rynkowe, a zwłaszcza w artykuły objęte reglamentacją. W tej sytuacji zaleca się wstrzymanie przez wszystkie jednostki organizacyjne spółdzielczości spożywców wprowadzenia zmian organizacyjnych, wynikających z uchwał 41. Zjazdu Delegatów „Społem" CZSS. Nie oznacza to, że nie mogą być prowadzone prace przygotowawcze, związane z kształtowaniem przyszłościowych struktur organizacyjnych spółdzielni (np. składanie wniosków o wydanie zaświadczeń o celowości założenia spółdzielni, wnioski do sądów rejestrowych, opracowywania projektów statutów) z wyjątkiem przeprowadzenia zebrań założycielskich i zgromadzeń przedstawicieli. W dniu 16 września 1982 r. Sejm PRL uchwalił ustawę „Nowe prawo spółdzielcze" (Dz. U. nr 30 poz. 21), które m.in. podnosi rangę i znaczenie samorządu spółdzielczego. Ustawa ta posiada moc prawnie obowiązującą od dnia 1 stycznia 1983 r.

Rok 1982.

Wojewódzka Spółdzielnia Spożywców „Społem" w Białej Podl. oddział w Międzyrzecu Podl. w 1982 r. działała na ograniczonym wewnętrznym rozrachunku gospodarczym, posiadając rozszerzone uprawnienia samorządowe i gospodarcze. Podstawą prawną działalności „Społem" WSS w 1982 r. był statut spółdzielni i regulamin organizacyjny. Nadzór i kontrolę społeczną nad pracą oddziału sprawowało oddziałowe zgromadzenie przedstawicieli członków oraz rada oddziałowa.

Zgodnie z obowiązującym w 1982 r. statutem Rada Oddziałowa powołała zarząd oddziału w następującym składzie: Zofia Milanowicz — prezes, Adam Netczuk z-ca prezesa d/s ekonomicznych.

27 października 1982 r. prezydium Rady Oddziałowej w składzie: Jan Chmielarski, Piotr Stefaniuk, Kazimierz Drewniak, w obecności zarządu oddziału postanowiono wyznaczyć termin 15 listopada 1982 r. na odbycie zebrania założycielskiego nowej, samodzielnej spółdzielni spo-

Wykonanie zadań gospodarczych i wyników finansowych za 1982 r. w tys. zł. obrazują załączone zestawienia:

Rodzaj działalności	plan	wykon.	% wykonania
detal	558500	634145	113,54
gastronomia	58100	49493	85,19
stołówki	9000	13085	146,39
piekarnie	39000	39558	101,43
ciastkarnia	12000	10107	84,23
garmażernia	3800	4118	108,36
usługi	590	884	115,88
Razem	680990	751390	110,30

Rodzaj działalności	Zysk		% wykonania
	plan	wykonanie	
detal	6016	7566	126,7
gastronomia	737	1568	212,7
stołówki	160	257	171,3
piekarnie	3244	4389	135,3
ciastkarnia	844	179	21,2
garmażernia	371	135	36,4
usługi	5	—	—
Razem	11367	14094	124,0
zyski nadzwyczajne		+186	
straty nadzwyczajne		—462	
ogółem zysk		13818	

żywców w Międzyrzecu Podlaskim. 15 listopada 1982 r. od godz. 17.00 w lokalu Klubu Spółdzielczego w Międzyrzecu Podl. przy ul. Rymarskiej przy obecności 25 członków założycieli odbyło się zebranie założycielskie Powszechnej Spółdzielni Spożywców „Społem" w Międzyrzecu Podl., w czasie którego przyjęto i podpisano statut oraz wybrano 15 osobową radę nadzorczą. Z zaproszonych gości obecnością swoją zebranie założycielskie zaszczycili: mgr. Władysław Szewczuk — prezes zarządu WSS „Społem" Biała Podl., Juliusz Krzyżanowski — przewodniczący Rady WSS Biała Podl., Franciszek Andrzejewski — prezes zarządu Radzyń Podl., Stanisław Koprianiuk wiceprezes zarządu oddziału w Radzyniu Podl. W skład

członków założycieli, którzy uchwalili i podpisali oryginał statutu weszli: Jan Chmielarski, Antoni Kozaczuk, Zofia Milanowicz, Adam Netczuk, Janina Jakubiuk, Danuta Ponimasz, Halina Burdon, Barbara Stańczuk, Piotr Stefaniuk, Kazimierz Telega, Izydor Dyczkowski, Wacław Kułak, Henryk Pikor, Maria Leszczyńska, Henryk Wawryniuk, Adam Świeca, Krystyna Stolarczyk, Barbara Chomiuk, Tadeusz Czajko, Lucyna Sierocka, Stanisław Rabczuk, Walentyna Sidorowicz, Janina Netczuk, Janina Sidorczuk, Zygmunt Netczuk.

Na pierwszym plenarnym posiedzeniu w dniu 22 listopada 1982 r. Rada Nadzorcza ukonstytuowała się, jak następuje:

Prezydium Rady: Jan Chmielarski — przewodniczący, Antoni Kozaczuk z-ca przewodniczącego, Piotr Stefaniuk sekretarz, Sylwester Borowy członek, Danuta Ponimasz członek.

Komisja rewizyjna: Henryk Pikor — przewodniczący, Izydor Dyczkowski z-ca przewodniczącego, Wacław Kułak — sekretarz.

Komisja organizacyjno-gospodarcza: Nikodem Siłuszyk, Stanisław Rabczuk, Kazimierz Telega.

Komisja społeczno-samorządowa: Halina Burdon, Adam Świeca, Krystyna Stolarczyk, Lucyna Sierocka.

Rada Nadzorcza 31 grudnia 1982 r. — przychylając się do prośby odwołała wobec przejścia na emeryturę ze stanowiska prezesa zarządu Zofię Milanowicz.

Rok 1983

Plan społeczno-gospodarczy PSS „Społem" w Międzyrzecu Podl. na 1983 r. został opracowany zgodnie z zasadami reformy gospodarczej, a ustalone w planie kierunki działania odpowiadały wytycznym wynikającym z uchwały nr 3 zarządu CZSS „Społem" z 17 stycznia 1983 r.

Sąd Rejonowy w Białej Podl. postanowieniem z 12 stycznia 1983 r. zarejestrował PSS „Społem" w Międzyrzecu Podl. i zarząd PSS w następującym składzie: Adam Netczuk — prezes zarządu, Roman Łukasiewicz wiceprezes, Janina Jakubiuk wiceprezes d/s ekonomicznych i finansowych. W oparciu o sporządzony przez WSS „Społem" Biała Podl. rachunek wyników i rachunek bilansu zamknięcia wg stanu na dzień 31 grudnia 1982 r. (formularz F-r 5) oraz materiał analityczno-informacyjny obrotów i sald ewidencji analitycznej i syntetycznej na 31 grudnia 1982 r. i zgodnie z uchwałą nr 2 nadzwyczajnego zgromadzenia przedstawicieli członków „Społem" Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców w Białej Podl. „Społem" PSS w Międzyrzecu Podl. przejęła, a WSS Biała Podl. przekazała majątek, prawa i obowiązki, środki trwałe własne, wartości niematerialne i prawne i inne wartości trwałe, przedmioty nietrwałe, opako-

Planowane zadania gospodarcze na 1983 r. przedstawiają się, jak następuje:

Wyszczególnienie	Plan w mln. zł.	Wskaźnik % do 1982 r.
Obrót ogółem	891,3	114,56
sprzedaż detalu	760,0	114,89
sprzedaż gastronomii ogółem	71,0	114,03
z tego:		
sprzedaż gastronomii otwartej	56,0	113,13
placówki żywienia przyzakład.	15,0	117,46
sprzedaż prod. własnej ogółem	59,5	110,67
w tym:		
piekarnie	41,5	104,96
ciastkarnia	12,5	123,68
garmażernia	5,5	133,56
produkcja własna w tonach		
ogółem	2278,0	102,98
piekarnie	2150,0	102,30
ciastkarnia	93,0	110,70
garmażernia	35,0	154,60
wartość usług dla ludności	0,8	116,60
zysk na całokszt. działalności		
w tys. zł	11124	80,05
podatek dochodowy	2222	—
nadwyżka bilansowa do podz.	8902	80,46

wania, zapasy towarowe, wyroby gotowe i inne składniki majątkowe oraz fundusze, zadłużenia, zobowiązania i różne rozrachunki inwestycyjne zgodnie z rozliczeniem udokumentowanym zapisami i saldami obustronnie uzgodnionymi i prawidłowo wprowadzonymi do ksiąg finansowo-rozrachunkowych obu spółdzielni w 1983 r. Uchwałą walnego zgromadzenia przedstawicieli z dnia 17 kwietnia 1983 r. powołana została Rada PSS w 15 osobowym składzie na okres dwóch lat, tj. do zgromadzenia przedstawicieli w 1985 r.

28 kwietnia 1983 r. Rada Spółdzielni ukonstytuowała się w następującym składzie:

Prezydium Rady: Antoni Kozaczuk — przewodniczący, Kazimierz Drewniak zastępca, Piotr Stefaniuk sekretarz, Jan Chmielarski członek, Danuta Ponimasz — członek.

Komisja rewizyjna: Jan Chmielarski — przewodniczący, Kazimierz Telega — zastępca, Lucyna Sierocka — sekretarz.

Komisja handlu i organizacyjno-gospodarcza: Sylwester Borowy — prze-

wodniczący, Nikodem Siłuszyk — zastępca, Barbara Wrzosek — sekretarz.

Komisja produkcji i gastronomii: Maria Szałkowska — przewodnicząca, Wacław Kułak — zastępca, Stanisław Rabczuk — sekretarz.

Komisja społeczno-samorządowa: Danuta Ponimasz — przewodnicząca, Halina Burdon — zastępca, Maria Leszczyńska — sekretarz.

Działalność gospodarczą spółdzielni za 1983 r. obrazuje rachunek bilansu zamknięcia i rachunek wyników wg stanu na dzień 31 grudnia 1983 r., który przedstawia się jak następuje w tys. zł.

I. AKTYWA

Grupa A.	**Działalność inwestycyjna**	9838	— 5,42%
	Inwestycje rozpoczęte	1512	
	Rachunek środków inwestycyjnych	7860	
	Maszyny i urządzenia inwestyc.	466	
Grupa B.	**Środki trwałe i wydzielone**	71652	— 39,48%
	Środki trwałe	71614	
	Inne wartości trwałe	38	
Grupa C.	**Zapasy i należności fakturowe**	77954	— 42,96%
	Materiały i opakowania	15316	
	Towary handlowe	56906	
	Należności	5696	
	Udziały krajowe	36	
Grupa D.	**Pozostałe aktywa**	10433	— 5,75%
	Środki pieniężne	8768	
	Rozrachunki	1320	
	Inne	345	
Grupa E.	**Wynik finansowy i jego podział**	9652	— 5,32%
	Obowiązujące odpisy	5646	
	Pozostałe odpisy	4006	
Frupa F.	**Działalność finansowa i wyodrębniona**	1937	— 1,07%
	Pożyczki z funduszu mieszkaniowego	1937	
	Razem aktywa	181466	100%

II. PASYWA

Grupa A.	**Działalność inwestycyjna**	8296	— 4,57%
	Fundusz inwestycyjny	6796	
	Pożyczki z funduszu rozwoju	2500	
Grupa B.	**Fundusze podstawowe**	84393	— 46,51%
	Fundusz udziałowy	958	
	Fundusz zasobowy	80935	
	Pożyczki z funduszu rozwoju w okresie spłaty	2500	
Grupa C.	**Kredyty i zobow. finans. zapasy i należn.**	70360	— 38,77%
	Kredyt podstawowy	21794	
	Zobowiązania	48566	
Grupa D.	**Pozostałe pasywa dział. eksploatacyjnej**	724	— 0,40%
	Rozrachunki	379	
	Rezerwy i doch. przyszłych okresów	345	
Grupa E.	**Wynik finansowy za rok bieżący**	14819	— 8,17%
	Zysk	14819	

Grupa F.	**Działalność finans. wodrębniona**	2874 —	1,58%
	Fundusz dla załogi	2567	
	Pozostałe fundusze specjalne	307	
	Razem pasywa	181466	100%

Ocena pracy spółdzielni za 1983 r.

Centralny Związek Spółdzielni Spożywców „Społem" w Warszawie pismem z dnia 14 maja 1984 r. wydał następującej treści ocenę działalności Powszechnej Spółdzielni Spożywców „Społem" w Międzyrzecu Podl. za 1983 r. „W 1983 r. spółdzielnia pracowała w odmiennych warunkach organizacyjnych w związku z usamodzielnieniem się, co było zgodne z dążeniem Rady, członków i zarządu spółdzielni.

W obecnym okresie w spółdzielni przeprowadzono 1 lustrację problemową, która dotyczyła jakości produkcji i funkcjonowania odbioru jakościowego towarów w handlu detalicznym. Natomiast kontrole zewnętrzne, przeprowadzone przez PIH i władze sanitarne, przede wszystkim badały funkcjonowanie placówek gospodarczych pod kątem zabezpieczenia interesów konsumentów oraz ich stanu techniczno-sanitarnego. Podejmowane przez spółdzielnię działania zapobiegawcze w wyniku wydanych zaleceń polustracyjnych i pokontrolnych przyczyniły się do eliminowania występujących jeszcze niedociągnięć. Materiały polustracyjne i pokontrolne oraz osiągnięte wyniki gospodarcze za 1983 r. świadczą, że spółdzielnia prowadziła swoją działalność gospodarczą i społeczno-wychowawczą zgodnie ze statutem. Rada spółdzielni i jej komisje, a także komitety członkowskie aktywnie oddziaływały na wykonanie zadań gospodarczych oraz uczestniczyły w rozwiązywaniu trudnych problemów w działalności spółdzielni. Wpłynęło to na eliminowanie wielu niedociągnięć oraz na kształtowanie właściwej atmosfery pracy.

We wszystkich działalnościach w 1983 r. spółdzielnia z nadwyżką zrealizowała ustalone zadania gospodarcze oraz uzyskała znaczną dynamikę w porównaniu z rokiem ubiegłym.

Na całokształcie działalności gospodarczej jak i w poszczególnych branżach wypracowano dodatkowe wyniki finansowe, które były korzystniejsze niż w 1982 r. Osiągnięcie dobrych efektów gospodarczych było możliwe dzięki dużemu wysiłkowi i zaangażowaniu załóg pracowniczych, właściwej organizacji pracy oraz wdrażaniu rachunku ekonomicznego na wszystkich szczeblach kierowania.

Najlepszymi wynikami finansowymi zamknęła się działalność handlu detalicznego. Duża operatywność zarządu i służby zaopatrzenia pozwoliła na dalszą poprawę zaopatrzenia, zwłaszcza w podstawowe artykuły żywnościowe i środki chemiczne związane z utrzymaniem czystości. Ponadto znacznie rozszerzono handel artykułami nieżywnościowymi, a zwłaszcza

nie będącymi dotychczas w gestii spółdzielczości spożywców, tj. odzieżą, dziewiarstwem, tkaninami, meblami i zabawkami. Poprawa zaopatrzenia placówek handlowych, uruchomienie nowych sklepów, usprawnienie ich funkcjonowania i podnoszenie kultury obsługi niewątpliwie wpłynęło na podniesienie poziomu obsługi klientów i zmniejszenie skarg notowanych w sklepach. W działalności produkcyjnej zadania planowe zarówno ilościowe, jak i wartościowe zostały wykonane oraz uzyskano korzystne wyniki finansowe. Osiągnięta dynamika sprzedaży zwłaszcza wyrobów garmażeryjnych i ciastkarskich znacznie przewyższyła średnie wskaźniki tych branż w skali CZSS „Społem", co wpłynęło na poprawę zaopatrzenia placówek w wyroby własnej produkcji. Było to wynikiem usprawnienia organizacji oraz wzrostu wydajności pracy. Podkreślenia wymaga fakt, że realizacja planów odbywała się w trudnych warunkach, spowodowanych znacznym wyeksploatowaniem bazy produkcyjnej. Wymagało to dużej operatywności i zwiększonego wysiłku pracowników.

W roku bieżącym powinny być kontynuowane działania, zmierzające do poprawy jakości wyrobów, ponieważ wskaźnik wadliwości prób badanych laboratoryjnie w dalszym ciągu był stosunkowo wysoki, zwłaszcza w produkcji garmażeryjnej.

Pozytywnie ocenia się też pracę gastronomii, która z nadwyżką zrealizowała zadania planowe, a stosunkowo niski udział napojów alkoholowych w ogólnych obrotach świadczy, że pełniła ona przede wszystkim funkcję żywnościową. Liczne bufety i stołówki prowadzone w zakładach pracy przyczyniły się w dużym stopniu do poprawy zaopatrzenia w żywność.

Zarząd spółdzielni zwracał dużą uwagę na stan techniczno-sanitarny placówek i ich estetykę, dokonując w nich niezbędnych remontów i konserwacji. Ze względu na lokalizację większość placówek w starych obiektach ich stan funkcjonalny i techniczno-sanitarny budzi nadal szereg zastrzeżeń, a jego poprawa będzie wymagać znacznych nakładów finansowych.

Poczucie odpowiedzialności zatrudnionych pracowników i właściwe działania organizacyjne spowodowały, iż w analizowanym okresie notowano tylko nieznaczne kwoty niedoborów, które w większości zostały spłacone. Nastąpił wzrost windykacji należności oraz zmniejszył się wskaźnik niedoborów w stosunku do 1982 r. Na zagadnienie ochrony mienia i interesów konsumentów oraz zwalczania spekulacji ukierunkowane były przede wszystkim działania kontroli wewnętrznej, które przyniosły pozytywne efekty.

Niezależnie od realizacji bieżących zadań gospodarczych w 1983 r. nadal były kontynuowane prace nad doskonaleniem zarządzania i struk-

tury organizacyjnej, które doprowadziły do pełnego usamodzielnienia się spółdzielni. Na podstawie rocznej działalności należy uznać, że działania te przyniosły pozytywne rezultaty.

Obok działalności gospodarczej spółdzielnia uzyskała również dobre wyniki w pracy społeczno-gospodarczej, która była prowadzona przede wszystkim za pośrednictwem ośrodka „Praktyczna Pani" i Klubu Międzyspółdzielczego. Organizowane różnorodne imprezy dla dzieci, młodzieży, emerytów i rencistów oraz pracowników spółdzielni, świadczone usługi, oraz pokazy i porady przyczyniły się do doskonalenia prowadzenia gospodarstw domowych i zaspokojenia potrzeb ludności".

Rok 1984.

Praca spółdzielni w 1984 r. ukierunkowana została zgodnie z uchwałą nr 53 zarządu CZSS „Społem" z 12 grudnia 1983 r. i zgodnie z potrzebą dalszego wdrażania reformy gospodarczej oraz programem i kierunkami działania przyjętymi do realizacji uchwałą zgromadzenia przedstawicieli z 6 maja 1983 r.

Mimo postępującej stabilizacji rynku, zwiększonej równowagi w zakresie podaży niektórych artykułów branży spożywczej i przemysłowej nadal prowadzona była uciążliwa dla handlu reglamentacja niektórych artykułów (mięso i wędliny, wyroby cukiernicze i inne towary). Przy niedostatecznej podaży towarów mimo wielu starań i wysiłków spółdzielnia nie uniknęła niezadowolenia kupujących w sieci detalicznej spółdzielni.

Działalność społeczno-samorządowa

Stan członków na dzień 31 grudnia 1984 r. wynosił 2906 osób, w tym 2013 kobiet, 500 młodzieży i 5 osób prawnych. W ciągu roku przybyło 46 członków, ubyła 1 osoba. Stan funduszu udziałowego wynosi 1150257,— zł., przeciętny udział członkowski 400,— zł.

W 1984 r. zorganizowano 2 zebrania obwodowe członków spółdzielni. Komitety członkowskie odbyły 211 protokołowanych posiedzeń, 220 dyżurów i przeprowadziły 14 kontroli. Współpraca komitetów członkowskich z załogami sklepów, zakładów produkcyjnych i gastronomicznych oraz z zarządem spółdzielni układała się dobrze, co przynosiło korzyść zarówno konsumentom, jak i spółdzielni. W 1984 r. odbyły się 4 kwartalne narady komitetów członkowskich w sprawach spółdzielni.

Działalność społeczno-wychowawcza.

Działalność społeczno-wychowawcza wśród członków spółdzielni prowadzona jest w międzyspółdzielczym klubie „Grześ" i w ośrodku „Praktyczna Pani". Działalność ta obejmuje różne grupy wiekowe skupione w Klubie Seniora, Kole Spółdzielczyń, 2 spółdzielniach uczniowskich, Dziecięcym Zespole Pieśni i Tańca Ludowego i Kapeli. W 1984 r. zorganizowano dla dzieci kurs pt. „Sprawna ręka", prowadzono zajęcia w kole Młodych Gospodyń, zorganizowano festyn z okazji Międzynarodowego Dnia Dziecka z licznymi konkursami i nagrodami, „Święto Latawca" — w eliminacjach miejskich uczestniczyło 60 osób, w wojewódzkich 62 osoby reprezentowały naszą spółdzielnię na zawodach centralnych w Piotrkowie Trybunalskim. Dziecięcy Zespół Taneczny uczestniczył w ogólnopolskim przeglądzie Zespołów Folklorystycznych, zdobywając II miejsce.

W ramach konkursu „Praktyczna Pani" — spółdzielczej rodzinie odbyło się wiele tematycznych spotkań klubowych np. „Bo to jest wiosna", i in. Odbyło się kilka kursów, 62 pokazy szkoleniowe, działały 3 poradnie: żywieniowa, krawiecka i prawna, czynna jest również wypożyczalnia naczyń i sprzętu. Ponadto w zakresie usług cieszy się stałym powodzeniem gabinet kosmetyczny i zakład fryzjerski.

Sprawy pracownicze.

Według stanu na dzień 31 grudnia 1984 r. spółdzielnia zatrudnia:

320 pracowników w pełnym wymiarze godzin,
23 osoby w niepełnym wymiarze,
2 osoby w systemie agencyjno-prowizyjnym,
3 osoby w systemie agencji zryczałtowanej.

Z ogólnej liczby pracowników zatrudnionych w spółdzielni 5 osób posiada wykształcenie wyższe, 84 osoby średnie zawodowe, 16 osób ogólnokształcące, 172 osoby zasadnicze zawodowe, 71 osób podstawowe.

1984 r. przyjęto do pracy 54 pracowników, zwolniono 55. Pracownicy wyróżniający się w pracy zawodowej i społecznej zostali wyróżnieni odznaczeniami państwowymi i resortowymi. W 1984 r. 1 pracownik otrzymał Srebrny Krzyż Zasługi, 1 odznakę „Wzorowy sprzedawca" II stopnia, 4 pracowników „Wzorowy sprzedawca" III stopnia.

Dla zapewnienia dopływu do pracy dobrze przygotowanych absolwentów spółdzielnia w 1984 r. szkoli 46 uczniów w różnych zawodach, w tym: sprzedawca — 26 osób, piekarz 8 osób, ciastkarz 3 osoby, kucharz 5 osób, kelner 3 osoby, garmażer 1 osoba, a na rok szkolny 1984/1985 spółdzielnia przyjęła w celu nauki zawodu 15 osób.

Działalność grupy remontowo-konserwacyjnej.

W 1984 r. stan liczebny zatrudnionych w grupie remontowo-konserwacyjnej wynosił 19 osób. Zakres prac grupy obejmował remonty bieżące, średnie oraz kapitalne budynków i lokali. Poza tym na bieżąco usuwano zgłoszone awarie, wykonywano drobne naprawy i modernizację maszyn i urządzeń. Planowane remonty i przerób grupy w 1984 r. wraz z remontami zleconymi przedstawia się następująco:

Nazwa obiektu	Plan w tys. zł.	Wykonanie w 1984 r.	Sposób wykonania	
			przez grupę	zlecone
obrót towarowy	4500	4553	3156	1497
ciastkarnia	900	931	368	563
garmażernia	240	430	393	37
piekarnia nr 1	2500	779	232	347
piekarnia mech.		1368	732	636
usługi	70	85	85	—
gastronomia	2227	2212	1182	1030
Razem	10437	10358	6148	4110

W 1984 r. wyremontowano 15 sklepów, 1 kiosk, 4 zakłady gastronomiczne (bar popularny, Agawa, kawiarnia „Oleńka", restauracja Smakosz i restauracja „Słoneczna"), 2 piekarnie, ciastkarnia oraz zakład garmażeryjny.

Działalność inwestycyjna.

Potrzeby inwestycyjne spółdzielni są duże. Brak środków na ich realizację ogranicza możliwości w tym zakresie. Inwestycje jednak stanowią poważną pozycję w całokształcie działalności spółdzielni. W 1984 r. realizowano budowę (modernizację) warsztatów grupy remontowej rozpoczętą w1983 r. Kosztorysowa wartość robót wyniosła 2099000— zł Inwestycja ta o powierzchni użytkowej 79 m^2 została przekazana do eksploatacji 5 czerwca 1984 r. W 1984 r. spółdzielnia przystąpiła do kompletowania dokumentacji projektowo-kosztorysowej na pawilon handlowy przy ul. Tuliłowskiej zlokalizowany na działce nr 1763 o powierzchni 824 m^2. Projektowana powierzchnia pawilonu wynosić miała 150 m^2. Planowany koszt inwestycji ok. 5 mln zł. Okres realizacji zakreślono na lata 1985—1987.

W trzecim kwartale 1984 r. spółdzielnia rozpoczęła kompletowanie dokumentacji na budowę garażu o projektowanej powierzchni zabudowy 140 m^2. Planowana wartość kosztorysowa tej inwestycji miała wynieść 2 mln zł. Realizację tej inwestycji spółdzielnia przewidywała na okres od maja 1984 r. do maja 1986 r. Działka, na której miała być zrealizowana budowa garażu, stanowiła własność Skarbu Państwa.

Niedobory i nadwyżki.

W 1984 r. spółdzielnia w wyniku rozliczeń inwestycyjnych stwierdziła 40 przypadków niedoborów. Ogólna kwota niedoborów wynosiła 199000,— zł. i była mniejsza o 29000,— zł. od sumy niedoborów za 1983 r. Średnia kwota niedoborów wynosiła 4975,— zł i była mniejsza od średniej niedoborów za 1983 r. Wskaźnik niedoborów do osiągniętych obrotów wynosi 0,016% i był mniejszy o 0,005% od wskaźnika z 1983 r.

Rodzaj działalności	Obroty w tys. zł.	Niedobory		
		Liczba	tys. zł.	% do obr.
Ogółem	1259342	40	199	0,015
w tym: detal	1101581	22	140	0,015
gastronomia	81077	14	55	0,058
produkcja	74283	2	1	0,001
usługi	2301	1	1	0,043
inna działalność	—	1	2	—

W 1984 r. spłacono dobrowolnie niedobory na ogólną kwotę 183000,— zł. Wskaźnik windykacji wyniósł 91,96% i był mniejszy o 4,53% od wskaźnika za 1983 r. Niedobory spisane na straty jako nie zawinione wynoszą kwotę 16000,— zł., niedobory zaś w granicach norm wynoszą kwotę 1389000,— zł. W 1984 r. wartość nadwyżek spisanych na zyski spółdzielni wyniosła 84000,— zł. Liczba punktów podlegających inwentaryzacji wynosi 71. W 1984 r. przeprowadzono 172 inwentaryzacje i wszystkie zostały rozliczone księgowo.

Działalność gospodarczą 1984 r. spółdzielnia zamknęła wypracowanym zyskiem w kwocie 24097000,— zł na ogólny plan 22000000,— zł.

Rok 1985.

Program i kierunki działania Powszechnej Spółdzielni Spożywców „Społem" w Międzyrzecu Podl. na 1985 r. przewidywały dalszą postępującą poprawę równowagi gospodarczej oraz obniżenie tempa inflacji

przy równoległym uzyskiwaniu poprawy zaopatrzenia handlu w towary przemysłowe i spożywcze. Zarząd CZSS „Społem" uchwałą nr 43 z 27 grudnia 1984 r. określił podstawowe kierunki działania jednostek spółdzielczości spożywców w 1985 r. Dla uzyskania zdecydowanie lepszych efektów pracy we wszystkich rodzajach działalności w 1985 r. konieczna była dalsza aktywność i przedsiębiorczość wszystkich komórek organizacyjnych spółdzielni i poszczególnych jej pracowników. Dla osiągnięcia zamierzonych celów w zakresie zadań gospodarczych i finansowych na 1985 r. zaplanowano:

Wyszczególnienie	Wartość w tys. zł.	Dynamika do 1984 r.
Obroty ogółem	1402300	111,40
sprzedaż detalu	1219000	110,69
sprzedaż gastronomii ogółem	88100	108,66
z tego. gastronomia otwarta	59100	107,02
gastronomia zamknięta	29000	112,16
sprzedaż produkcji własnej ogółem	93200	125,52
z tego: piekarnie	66000	122,04
ciastka	18700	124,37
garmażernia	8500	165,63
produkcja własna wg ilości		
ton — ogółem	2464	101,23
z tego: piekarnie	2320	100,56
ciastkarnia	110	107,64
garmażernia	34	136,00
wartość usług dla ludności	2000	110,93
zysk na całokształcie działalności	27000	112,05
podatek dochodowy	15245	184,01
nadwyżka bilansowa do podziału	11755	74,34

Przyjęty przez spółdzielnię program na 1985 r. określa szczegółowe zadania na poszczególne odcinki działalności, m.in.:

— w działalności samorządowej i społeczno-wychowawczej,
— w zadaniach spraw pracowniczych,
— w zakresie zadań gospodarczych i finansowych,
— w handlu detalicznym,
— w gastronomii,
— w produkcji,
— kontroli wewnętrznej,
— w zakresie BHP,
— w zadaniach grupy remontowej.

Każda komórka organizacyjna spółdzielni posiadała opracowany szczegółowy program działania, którego bieżącą realizację kontrolowały władze samorządowe i analizował na swych posiedzeniach zarząd spółdzielni.

III zgromadzenie przedstawicieli członków, obradujące 15 kwietnia 1985 r. dokonało wyboru nowego 15 osobowego składu Rady Nadzorczej, która na swym pierwszym posiedzeniu w dniu 26 kwietnia 1985 r. ukonstytuowała się następująco:

Prezydium Rady: Antoni Kozaczuk — przewodniczący, Jan Chmielarski z-ca, Piotr Stefaniuk — sekretarz, Danuta Ponimasz — członek, Stanisław Kieruczenko — członek.

Komisja rewizyjna: Stanisław Rabczuk — przewodniczący, Izydor Dyczkowski — zastępca, Teresa Cybulska — sekretarz.
Komisja społeczno-samorządowa: Danuta Ponimasz — przewodnicząca, Halina Burdon — zastępca, Maria Leszczyńska — sekretarz.
Komisja handlu i organizacyjno-gospodarcza: Sylwester Borowy — przewodniczący, Nikodem Siłuszyk — zastępca, Zdzisław Sobczak — sekretarz.

Komisja produkcji i gastronomii: Maria Szałkowska — przewodnicząca, Wacław Kułak — zastępca, Stanisław Kieruczenko — sekretarz.

W 1985 r. Rada Nadzorcza i jej komisje odbyły 28 posiedzeń w sprawach spółdzielni, w tym: 2 posiedzenia plenarne rady, 11 posiedzeń prezydium rady, oraz 15 posiedzeń komisji. Zgłoszono i skierowano do zarządu spółdzielni 40 wniosków i uchwałę rady nr 1 w sprawie weryfikacji udziałów członkowskich. Spółdzielnia na koniec grudnia 1985 r. liczyła 2521 członków. W ciągu roku przybyło 35 członków, a ubyło w wyniku weryfikacji 620 członków. Stan funduszu udziałowego wyniósł 1157327,— zł., przeciętny udział członkowski wynosił 499,— zł.

W 1985 r. przeprowadzono 3 zebrania obwodowe członków spółdzielni, na których uczestnicy zebrań zgłosili 7 wniosków do zarządu spółdzielni. Zgłoszone wnioski dotyczyły: poprawy jakości pieczywa, praktykowania przerzutów towarów między sklepami, informacji bieżącej kupujących o producencie sprzedawanego w sklepach pieczywa, poprawy zaopatrzenia sklepów peryferyjnych, uruchomienia sklepów w nowych osiedlach mieszkaniowych, wprowadzenia dyżurów komitetów członkowskich w dni dostaw towarów do sklepów.

Zakładowy fundusz socjalny przedstawiał kwotę 2063485,..... zł i na koniec 1985 r. nie wykorzystany fundusz wynosił 520068,— zł.

Z inicjatywy zarządu spółdzielni w każdym kwartale 1985 r. dokonano kontroli wykorzystywania czasu pracy. Wynikiem kontroli było ustalenie rzeczywistego wykorzystania czasu pracy przez pracowników i stwier-

dzenie, że w 1985 r. liczba dni nieprzepracowanych łącznie z urlopem na jednego pracownika wynosiła 44,8 i uległa zwiększeniu w stosunku do r. 1984, w którym wynosiła 42,3 dni.

Działalność pomocnicza.

W ramach działalności pomocniczej spółdzielnia posiada „transport nie zorganizowany" składający się z 10 samochodów: samochód osobowy „Fiat 126 P" — 1, samochód marki „Żuk" — 6, w tym 5 obudowanych 1 oplandekowany, samochód marki „Nysa" mikrobus — 1, samochód marki „Robur" — 1, samochód marki „Star" — 1.

Posiadanie własnego transportu korzystnie wpływa na wyniki ekonomiczne spółdzielni oraz usprawnia organizację zaopatrzenia sklepów detalicznych, a także służy do wyjazdów interwencyjnych.

W 1985 r. na zatrudnionych w spółdzielni 385 pracowników stwierdzono 2 wypadki przy pracy (jeden w produkcji — 44 dni niezdolności do pracy, a drugi w detalu — 30 dni niezdolności do pracy).

Nakłady ogólne na poprawę warunków pracy w 1985 r. wynosiły kwotę 10032000,— zł., z czego na inwestycje wydatkowano 2496000,— zł.

Jak wykazano w rachunku wyników i w rachunku bilansu zamknięcia na dzień 31 grudnia 1985 r. działalność gospodarczo-finansowa spółdzielni została zamknięta zyskiem w kwocie 28310000,— zł. na planowany 27000000,— zł.

Rok 1986.

Główne zadania określone w Centralnym Planie Rocznym na 1986 r. dla całości gospodarki spółdzielni to:

— zapewnienie poprawy warunków życia ludności, w tym w szczególności pełniejsze zaspokojenie potrzeb w zakresie wyżywienia,
— przyśpieszenie tempa poprawy efektywności gospodarowania i umocnienia równowagi gospodarczej, przez zahamowanie procesu dekapitalizacji majątku produkcyjnego, jego modernizacji, lepsze wykorzystanie potencjału produkcyjnego, poprawę jakości produkcji, wzrost wydajności pracy oraz obniżenie zużycia surowców i energii.

Ponadto w Centralnym Planie Rocznym przyjęto, że podstawowym zadaniem w dziedzinie handlu rynkowego jest działanie na rzecz lepszego zaopatrzenia rynku w towary i usługi oraz poprawa poziomu obsługi klientów. Organizacja „Społem", uczestnicząc w procesie stabilizacji i rozwoju gospodarki kraju, wyraźnie zaznaczyła w ostatnim czasie swój udział w dziedzinie zaopatrywania i obsługi konsumentów na rynku żywnościowym. Dla osiągnięcia tych celów Zarząd Powszechnej Spółdzielni

Spożywców „Społem" w Międzyrzecu Podl. w oparciu o uchwałę nr 52 zarządu CZSS „Społem" z dnia 20 lutego 1985 r ustalił następujące kierunki działania:

— doskonalenie pracy ogniw samorządu spółdzielni przez kontakty informacyjno-szkoleniowe w celu poprawienia efektywności i jakości pracy,
— szkolenie pracowników spółdzielni, szczególnie w zakresie edukacji ekonomicznej, szkolenie uczniów w praktycznej nauce zawodu,
— realizowanie szczegółowe programu akcji socjalnej,
— kontynuowanie spotkań z emerytami i rencistami,
— zwiększenie świadczeń osobom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej,
— aktywizowanie kontroli dyscypliny pracy i zwolnień lekarskich.

W zakresie zadań gospodarczych i finansowych na 1986 r. zaplanowano:

Wyszczególnienie	Wartość w tys. zł.	Dynamika do 1985 r.
Obroty ogółem	1767400	118,56
sprzedaż detalu	1533000	117,02
sprzedaż gastronomii ogółem	122000	132,25
z tego: gastronomia otwarta	82400	141,14
gastronomia zamknięta	59600	116,93
sprzedaż produkcji własnej ogółem	110000	118,49
z tego: piekarnie	77000	114,96
garmażernia	11000	125,05
produkcja własna wg ilości ton		
ogółem	2417	103,03
z tego: piekarnie	2260	102,68
ciastkarnia	121	110,00
garmażernia	36	102,86
wartość usług dla ludności	2400	104,26
zysk na całokształcie działalności	33000	116,57
podatek dochodowy	20298	126,06
nadwyżka bilansowa do podziału	12862	104,07

W celu poprawy zaopatrzenia sieci detalicznej oraz polepszenia jakości świadczonych usług przyjęto do realizacji w 1986 r. następujące zadania:

— utrzymanie kontaktów handlowych i nawiązanie nowych poprzez
  a) uczestnictwo w giełdach i targach oraz penetrację terenową,
  b) nawiązywanie współpracy z miastami wybrzeża,
  c) podpisywanie umów patronackich,
— zwiększenie ilości sklepów ze sprzedażą mrożonek,

— zwiększenie sprzedaży wyrobów własnej produkcji ciastkarskiej i garmażeryjnej,
— intensyfikowanie sprzedaży artykułów warzywniczych,
— rozszerzenie frontu sprzedaży przez organizowanie stoisk i kącików sprzedaży w sklepach ogólnospożywczych,
— zapewnienie pełnego zaopatrzenia mieszkańców w pieczywo pod względem ilościowym i asortymentowym, poprawienie funkcjonowania sklepów i stanu ich gotowości handlowej przez:
  a) skracanie do minimum wyłączeń sklepów ze sprzedaży z powodu remontów, inwentaryzacji i przyjęć towarów,
  b) zwiększenie zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu pracy,
  c) wprowadzenie równego czasu pracy dla personelu sklepowego,
  d) popularyzacja szeroko współzawodnictwa o „Społemowski Znak Jakości",
  e) wykorzystanie w bieżącej pracy opinii samorządu spółdzielczego, a zwłaszcza komitetów członkowskich w zakresie porządkowania sieci, jakości towarów, obsługi konsumentów itp.

Należy zwiększyć produkcję gastronomii, zwracając uwagę na dobrą jakość wytwarzanych wyrobów. Podnieść rolę i rangę kierownika i zwiększenie jego odpowiedzialności za prawidłowe funkcjonowanie prowadzonej przez niego placówki, wprowadzając rozszerzone uprawnienia kierownika placówek gastronomicznych (uchwała nr 21) i oceniając pracę i przydatność na stanowisku kierowniczym. Powinno się zwiększyć w stosunku do 1985 r. produkcję pieczywa o przedłużonej trwałości, tzn. z dodatkiem mleka, przetworów ziemniaczanych i ekstraktu słodowego. Zintensyfikować produkcję wyrobów ciastkarskich z zastosowaniem mleka i jego przetworów, owoców świeżych i przetworów owocowych. Trzeba dokonać przeglądu struktury organizacyjnej i uaktualnić regulamin organizacyjny spółdzielni oraz doskonalić informację wewnątrzzakładową. Realizować na bieżąco zadania poprawy warunków pracy nakreślone programem działania poprawy BHP w spółdzielni.

Wzmóc działania kontrolne rewizji gospodarczej skierowane na przeciwdziałanie niegospodarności i marnotrawstwu w spółdzielni. Grupa remontowa miała uaktywnić działanie na rzecz technicznego i rzeczowego wykonania robót remontowo-modernizacyjnych zgodnie z planem rzeczowym i finansowym na 1986 r. i na realizację planowanych zadań inwestycyjnych. Zarząd PSS „Społem" w Międzyrzecu Podl. został zobowiązany uchwałą nr 5 IV Zgromadzenia Przedstawicieli Członków z 20 kwietnia 1986 r. do złożenia szczegółowego sprawozdania na następnym zgromadzeniu przedstawicieli o sposobie realizacji głównych zadań okre-

ślonych w Centralnym Planie Rocznym na 1986 r. dla całości gospodarki spółdzielni.

Omówienie wykonania tego zobowiązania zostało dokonane 12 kwietnia 1987 r.

Działalność Rady Nadzorczej w 1986 r.

Rada Nadzorcza PSS „Społem" w Międzyrzecu Podl. w 1986 r. jako drugim roku kadencji w 15 osobowym składzie zgodnie z § 30 statutu pełniła swą kontrolno-nadzorczą działalność w spółdzielni. Plany pracy Rady i jej komisji zawierały tematykę przewidzianą w § 31 statutu, a ponadto oprócz określonych czynności w zakresie sprawowania nadzoru działalność Rady miała szerszy zasięg, polegający na współpracy z administracją państwową w sprawach dotyczących rozwoju spółdzielni. Celem współpracy Rady Nadzorczej z zarządem spółdzielni było uzyskanie lepszego zaopatrzenia członków i ludności w artykuły żywnościowe oraz poprawienie jakości świadczonych usług. Cel ten został osiągnięty.

Rok 1986 był okresem wzmożonej działalności Rady i jej komisji. Rada Nadzorcza i jej komisje odbyły 25 posiedzeń, z czego plenum Rady 2 posiedzenia, prezydium Rady 7 posiedzeń i komisje Rady 16. Ponadto komisje Rady w 1986 r. przeprowadziły 8 kontroli w kilku sklepach, magazynach oraz w zakładach produkcyjnych i gastronomicznych. W wyniku działalności Rady i komisji do zarządu spółdzielni skierowano w 1986 r. 59 wniosków, z których zrealizowano 50, nie zrealizowano 4 z przyczyn obiektywnych i skierowano do realizacji w 1987 r. 5 wniosków.

9 lipca 1986 r. Rada Nadzorcza podjęła uchwałę nr 1/86 w sprawie zakupu nieruchomości, sąsiadującej z posesją spółdzielni w Międzyrzecu Podl. przy ul. Lubelskiej nr 22. Tranzakcja zakupu została przez zarząd spółdzielni prawnie zrealizowana, a spółdzielnia powiększyła przez to stan posiadania i wartość nieruchomości, co przyczyniło się do możliwości korzystniejszego jej zagospodarowania przez spółdzielnię.

Działalność samorządowa.

Stan członków spółdzielni na dzień 31 grudnia 1986 r. wynosił 2412, w tym członków prawnych 3. W ciągu roku przybyło do spółdzielni 116 nowych członków, a ubyło (skreślono z rejestru) 13. Stan funduszu udziałowego na 31 grudnia 1986 r. wyniósł 1358471,— zł, przeciętny zaś udział 563,— zł.

W 1986 r. odbyło się 6 zebrań obwodowych, w czasie których wybrano nowe składy osobowe komitetów członkowskich lub uzupełniono ist-

niejące przy wszystkich placówkach i zakładach. Ponadto zgłoszono 10 wniosków do zarządu w sprawach spółdzielni.

W ciągu 1986 r. składy osobowe komitetów członkowskich uległy zwiększeniu o 60 osób. Komitety członkowskie odbyły 274 zebrania, 852 dyżury i dokonały 256 protokołowanych kontroli. 3 komitety młodzieżowe realizowały zadania konkursu „Młodzi pracownicy w organach samorządu Spółdzielni Spożywców" W grudniu 1986 r. Rada Nadzorcza dokonała oceny rocznej pracy komitetów członkowskich.

Na podkreślenie zasługuje iż współpraca wszystkich komitetów członkowskich z załogami pracowniczymi sklepów, zakładów produkcyjnych i gastronomicznych, z zarządem spółdzielni w 1986 r. układała się pomyślnie, co przyniosło korzyści konsumentom oraz spółdzielni.

Efektem pracy komitetów członkowskich za 1986 r. było m.in. 69 wniosków do zarządu, mających na celu poprawę pracy załóg i obsługi konsumentów, z których 67 zarząd spółdzielni załatwił pozytywnie, 2 wnioski natomiast załatwiono negatywnie, udzielając wyjaśniającej odpowiedzi komitetom wnioskującym.

Działalność społeczno-wychowawcza.

W 1986 r. działalność społeczno-wychowawcza na rzecz członków i ich rodzin prowadzona była poprzez ośrodek „Praktyczna Pani" i międzyspółdzielczy klub „Grześ". Działalność ta obejmowała różne grupy wiekowe i koncentrowała się na: „Klubie Seniora", Kole Spółdzielczyń, dwóch spółdzielniach uczniowskich, dziecięcym zespole „Dzieci Podlasia", „Kapeli Pana Janka, ośrodku „Praktyczna Pani".

W 1986 r. ośrodek „Praktyczna Pani" w ramach poradni żywnościowej przeprowadził 30 pokazów przyrządzania potraw, a w ramach konkursu „Praktyczna Pani radzi — pomaga — uczy" przeprowadził: 9 prelekcji o tematyce medycznej, 67 pokazów żywieniowych, 20 pokazów krawieckich, 4 różnego rodzaju kursy (żywieniowy i in.), 30 tematycznych wieczorków z robótką, 10 dniowe wczasy w mieście dla najmłodszych, 1 plenerową imprezę reklamową pt. „Gdy dzwoneczek się odezwie". Organizowano również oceny różnego rodzaju konkursów, prelekcje i odczyty krajoznawcze, turnieje sportowe, kiermasze, festyny, bale kostiumowe, dyskoteki, wystawy plastyczne i in. oraz organizowano wycieczki do warszawskich teatrów i in. Stosowano ulgi (bonifikaty) dla członków spółdzielni od wartości świadczonych usług na ich rzecz.

Ogólnie należy stwierdzić, że działalność społeczno-wychowawcza była różnorodna tematycznie i powszechnie akceptowana przez społeczeństwo i członków spółdzielni.

Sprawy pracownicze.

Na dzień 31 grudnia 1986 r. stan zatrudnienia wynosił 376 pracowników, z tego: 343 osoby zatrudnione w pełnym wymiarze godzin, 27 osób w niepełnym wymiarze, 1 osoba w systemie agencyjno-prowizyjnym, 5 osób w systemie agencji zryczałtowanej (szatniarze).

Zatrudnieni pracownicy posiadają wykształcenie wyższe 5 osób, średnie zawodowe — 85 osób, zasadnicze zawodowe — 195 osób, ogólnokształcące — 17 osób i podstawowe — 74 osoby.

W 1986 r. spółdzielnia zatrudniła 72 pracowników, a zwolniła z pracy z różnych względów 60. Z ogólnej liczby zatrudnionych 35% stanowią absolwenci szkół ponadpodstawowych. Z urlopów wychowawczych powróciło do pracy w 1986 r. 14 kobiet. Znaczny ubytek kadry pracowniczej spowodowały urlopy wychowawcze — 18 osób. Na emerytury i renty odeszło 7 pracowników. Wśród pracowników zwolnionych z pracy największą liczbę stanowili pracownicy rozwiązujący umowę o pracę jako strona. W 1986 r. pracownicy wyróżniający się w pracy zawodowej i społecznej otrzymali następujące wyróżnienia:

1 pracownik otrzymał odznakę „Zasłużony dla województwa bialskopodlaskiego"
1 pracownik otrzymał odznakę „Zasłużony działacz ruchu spółdzielczego"
3 pracowników otrzymało odznakę „Wzorowy sprzedawca I stopnia"
1 pracownik otrzymał odznakę „Wzorowy sprzedawca" II stopnia
2 pracowników otrzymało odznakę „Wzorowy sprzedawca" III stopnia.

Niżej wymienione zestawienie stanu zatrudnionych pracowników na dzień 31 grudnia 1986 r. wykazuje przewagę kobiet.

Wyszczególnienie	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Ogółem zatrudnionych	376	96	280
pełnozatrudnieni	343	83	260
niepełnozatrudnieni	33	13	20
w tym renciści i emeryci	25	8	17
z poz. 1 na stanow. kierowniczych	293	72	221
uczniowie prakt. nauki zawodu	48	11	37
kobiety przebywające na url. wychow.	44	—	44
emeryci i renciści	101	22	79

Szczegółowy imienny wykaz pracowników spółdzielni z wyszczególnieniem zajmowanego stanowiska pracy wg stanu na dzień 31 grudnia 1986 r. wykazuje załącznik nr 1.

Działalność socjalno-bytowa.

Zakładowy fundusz socjalny w 1986 r. wynosił kwotę 1883520,— zł. i na koniec roku wykazywał saldo w kwocie 249593,— zł.

Realizacja poszczególnych wydatków socjalnych przedstawia się następująco:

Wyszczególnienie wydatków	Liczba osób	Kwota wydatkowana
Skierowanie na wczasy pracownicze i rodzinne (100% zapotrzebowania)	33	172978
Wypoczynek dla dzieci i młodzieży (obozy, kolonie, wycieczki itp.)	48	588684
Wypoczynek niedzielny i świąteczny	18	15200
Działalność sportowa	139	105092
Bilety na imprezy artyst. i wydatki na wycieczki do Warszawy	505	174972
Inna działalność	1127	1075147
w tym: zapomogi pracownikom	6	70000
zapomogi emerytom i rencistom	4	20000
choinka noworoczna dla dzieci pracown.	386	392014
spotkania z rencistami i emerytami	103	190550
upominki odchodzących na emeryturę	7	20150
upominki z okazji MDK	428	241392
pozostałe wydatki (odwiedzanie chorych, wiązanki i inne)	193	141044
Ogółem	2997	3599227

Zgodnie z preliminarzem wydatków i regulaminem świadczeń socjalnych, oraz w uzgodnieniu ze związkami zawodowymi spółdzielnia w 1986 r. udzieliła z funduszu mieszkaniowego pracownikom 17 pożyczek na kwotę 1108000,— zł.

Dyscyplina pracy.

Wzrastające z każdym rokiem zadania gospodarcze wymagają od pracowników szczególnie wytężonej pracy i obowiązkowości i co się z tym łączy przestrzegania dyscypliny pracy. Kształtowanie prawidłowego stosunku do obowiązków służbowych, maksymalne wykorzystywanie czasu pracy, dbanie o ład i porządek to podstawowe obowiązki każdego pracownika spółdzielni.

W zakresie przestrzegania dyscypliny pracy w 1986 r. zarząd spółdzielni osobiście lub za pośrednictwem kadry pracowniczej dokonał 270 kontroli, z tego w detalu 140, w gastronomii 60 i w produkcji 70. Stwierdzono nieobecność w pracy bez usprawiedliwienia 5 dni, z czego w detalu 4 dni i w produkcji 1 dzień. Za nieprzestrzeganie dyscypliny pracy stosowano kary porządkowe: nagany w 3 przypadkach, upomnienia w 15 przypadkach. W 5 przypadkach za nieprawidłowości dotyczące dyscypliny pracy zwrócono uwagę na piśmie z włączeniem do akt osobowych. Stosowano również potrącenia premii w całości lub w części, a 4 pracowników zostało zwolnionych z pracy.

W każdym kwartale 1986 r. dokonywano analizy czasu nie przepracowanego. Normalny czas pracy za 4 kwartał wyniósł 94785 dni. Z różnych przyczyn w spółdzielni w 1986 r. nie przepracowano 16004 dni, co stanowi 16,9%. Liczba dni nie przepracowanych, łącznie z urlopami wypoczynkowymi wyniosła 45 dni na jednego zatrudnionego, a w 1985 r. 44,8 dnia.

Działalność administracyjno-gospodarcza

Wartość majątku spółdzielni na dzień 31 grudnia 1986 r. (tys. zł.) przedstawia się następująco:

1. środki trwałe wg wartości brutto	— 110854
umorzenie środków trwałych	— 55504
Wartość netto	75350
2. przedmioty nietrwałe	— 14420
— przedmioty w wypożyczalni sprzętu	384
Razem	14804
zużycie przedmiotów nietrwałych	12394
wartość netto przedmiotów nietrwałych	2410

CZSS „Społem" pismem z 18 czerwca 1984 r. w sprawie gospodarki środkami pracy zobowiązał spółdzielnię do uporządkowania ewidencji stanu prawnego nieruchomości własnych i przyjętych z państwowego pionu handlowego. W wykonaniu wymienionego polecenia spółdzielnia otrzymała decyzję na przydział i użytkowanie placów ze skarbu państwa, na których są usytuowane obiekty spółdzielni. Obecnie pozostają w toku załatwiania formalności związane z wpisem do ksiąg wieczystych obiektów otrzymanych z handlu państwowego. Spółdzielnia uzyskała postanowienie Sądu Rejonowego w Radzyniu, na podstawie którego wpisano do ksiąg wieczystych nieruchomość przy ul. Partyzantów (sklep 21).

31 grudnia 1986 r. zakupiono plac łącznie z budynkiem gospodarczym przy ul. Kościelnej nr 18. Akt notarialny nr 7913/86 wartość posesji wyceniono na 1069850,— zł.

Pracownicy działu administracyjnego spółdzielni nadzorują i koordynują pracę i wykorzystanie posiadanego transportu własnego. Spółdzielnia posiada 11 samochodów, w tym 10 dostawczych. Koszt transportu własnego w 1986 r. wynosił 11025 tys. zł, a koszt wynajmu czterech samochodów z PTHW 13537 tys. zł. Koszt 2 samochodów wynajętych z PTHW do przewozu pieczywa z piekarni do sklepów własnych za 1986 r. wyniósł 7386 tys. zł.

W najbliższej przyszłości zarząd spółdzielni planuje zwiększenie własnego transportu i rezygnację z kosztownych usług PTHM.

Administracja spółdzielni prowadzi zaopatrzenie materiałowo-techniczne dla całej spółdzielni oraz jednostek branżowych.

Bezpieczeństwo i higiena pracy.

Rok 1986 był okresem dalszej kontynuacji programu poprawy warunków i bezpieczeństwa pracy spółdzielni zgodnie z uchwałą kierunkową w tym zakresie nr 52 zarządu CZSS „Społem" z dnia 20 grudnia 1985 r. Niezależnie od wymienionej uchwały spółdzielnia realizowała opracowany własny zakładowy plan poprawy pracy na 1986 r. i lata następne.

W wyniku realizacji wymienionych wyżej ustaleń stan BHP i warunki pracy uległy znacznej poprawie w stosunku do stanu z 1985 r. Uczęstotliwiono ilość kontroli i rozszerzono ich zakres, co przyniosło pozytywne wyniki na odcinku BHP, a między innymi prace remontowo-modernizacyjne poprawiły stan w tym względzie w 50 placówkach spółdzielni:

— w 5 magazynach usunięto usterki zagrażające BHP,
— stan sanitarny wyraźnie poprawiono w 16 placówkach,
— dla 86 pracowników poprawiono warunki pracy,
— 64 pracownikom wypłacony jest dodatek pieniężny za utrudnione i szkodliwe warunki pracy, co w skali rocznej daje 252 tys. zł.,
— 51 pracownikom wydano bezpłatnie posiłki regeneracyjne wartości rocznej 294 tys. zł.,
— zorganizowano badania lekarskie 142 pracowników,
— przeprowadzono badania lekarskie wszystkich pracowników handlu, gastronomii i produkcji,
— wszyscy pracownicy spółdzielni zostali przeszkoleni w zakresie znajomości i stosowania przepisów BHP.

Pozytywnym zjawiskiem jest, że w 1986 r. nie zanotowano w

spółdzielni wypadków przy pracy wśród uczniów, ani też wypadków śmiertelnych i zbiorowych. Nie wystąpiła również konieczność wstrzymania pracy lub też zamknięcia zakładu produkcyjnego na skutek zagrożenia stanu BHP.

Grupa remontowo-konserwacyjna.

Spółdzielnia w 1986 r. zatrudniała 20 pracowników w grupie remontowo-konserwacyjnej. Planowany przerób grupy remontowej w 1986 r. wraz z remontami zleconymi przedstawia poniższa tabela:

Wyszczególnienie	plan w tys. zł.	wykon. w tys. zł.	% wyk.	sposób wykonania	
				przez grupę	zlecone
obrót towarowy	9020	8422	93,4	6065	2357
gastronomia	2900	2514	79,8	1754	559
piekarnie	3600	3048	84,7	1570	1476
ciastkarnia	650	704	108,3	430	274
garmażernia	455	869	191,0	388	481
administracja	500	657	131,4	657	—
transport	850	220	25,9	—	220
nadbudowa produkcji	6	—	—	—	—
ośrodek „Praktycz. Pani"	80	83	103,8	83	—
Razem	18061	16517	89,1	10947	5367

Plan remontów został wykonany w 89,1% z dynamiką wobec r. 1985 w 113,9%. W 1986 r. wyremontowano 17 sklepów, 4 kioski, 4 zakłady gastronomiczne, 2 piekarnie, ciastkarnię i zakład garmażeryjny. Zakres wykonanych robót obejmował prace murarskie, malarskie wnętrz i elewacji budynków, remonty dachów, obróbkę blacharską, roboty stolarskie, wymianę instalacji elektrycznej, wymianę i instalację CO i WC. Remonty urządzeń chłodniczych przeprowadzono w 145 urządzeniach, w 17 wymieniono agregaty, przechowując do regeneracji 15 agregatów. Usuwano usterki w liczbie 32 i usunięto awarię w 518 wypadkach zgodnie z książką ewidencyjną zgłoszeń.

Działalność inwestycyjna

W 1986 r. koszt realizowanych inwestycji wynosił kwotę 14909, tys. zł. z kwoty tej:

1. na inwestycje nowe — 9924 tys. zł,

2. na zakup maszyn i urządzeń oraz zakup środków transportowych — 3915 tys. zł,
3. zakup posesji przy ul. Kościelnej nr 6 łącznie z warsztatem — 1070 tys. zł.

Do poszczególnych zadań inwestycyjnych wykonanych w 1986 r. zaliczono:

1. budowa pawilonu handlowego przy ul. Tuliłowskiej, ogólne nakłady zrealizowane wynoszą 9685 tys. zł,
2. budowa garażu przy ul. Lubelskiej nr 54, poniesione nakłady roczne — 295 tys. zł,
3. budowa chłodni przy wzorcowym sklepie nr 31 — 385 tys. zł,
4. budowa kiosku spożywczego przy ul. Warszawskiej w pobliżu Przychodni Rejonowej — 211 tys. zł,
5. powiększenie obiektu — dobudowanie kotłowni do sklepu nr 14 przy ul. 22 Lipca — 805 tys. zł,
6. modernizacja obiektu i urządzeń przy ul. Lubelskiej nr 22 — 970 tys. zł.

Obrót towarowy.

Spółdzielnia w 1986 r. prowadziła działalność detaliczną poprzez sieć sklepów i kiosków. Według stanu na dzień 31 grudnia 1986 r.

Spółdzielnia prowadziła: 20 sklepów spożywczych, 8 sklepów przemysłowych, 7 kiosków spożywczych. Ogólna powierzchnia sklepów spożywczych wynosiła 2327 m^2, a sklepów przemysłowych 814 m^2. Na ogólną liczbę placówek 28, 26 posiada wodę bieżącą, 19 sklepów co. Ogrzewanie sklepów w 7 lokalach dokonywane jest piecykami akumulacyjnymi lub węglowymi.

Wszystkie kioski aktualnie mają niedostateczny stan techniczny, z uwagi jednak na potrzebę społeczną pracują w trudnych warunkach jako sieć uzupełniająca.

Sprzedaż detaliczna w podziale branżowym i strukturalnym w 1986 r. przedstawia się, jak następuje:

Wyszczególnienie	1986 r.	Dynamika do 1985 r.	Struktura sprzedaży	
			1985 r.	1986 r.
sprzedaż ogółem	1576857	121,0	100,00	100,00
w tym art. żywnościowe	1307021	120,2	83,36	82,89
z tego żywność	781175	123,4	48,56	49,54
napoje alkohol. łącznie z piwem i winem	525846	115,9	34,8	35,3
artykuły nieżywnościowe	269836	124,4	16,6	17,1

Rotacja towarów w punktach sprzedaży detalicznej:

	1985 r.	1986 r.	dynamika
1. rotacja ogółem	18	17	94,4
2. rotacja towarów żywnościowych	6	7	116,6
3. rotacja towarów nieżywnościowych	75	67	89,3

Rotacje ekonomiczne obrotu towarowego w stosunku zatrudnienia i funduszu płac w 1986 r. obrazuje wymieniona niżej tabela w tys. zł:

Treść	wykonanie w 1985 r.	plan na 1986 r.	wykonanie w 1986 r.	% wyk.	dynam.
zadania gospodarcze	1303338	1533000	1576857	102,9	121
zatrudnienie — etaty	143	144	150	104,2	104
wydajność pracy	759,5	887,2	876,0	98,7	115
osobowy fund. płac z na z nadw. bilans.	25815	28900	31754	109,8	123
średnia płaca miesięcz.	15044	16724	16829	100,6	111,9

Gastronomia

Spółdzielnia w 1986 r. prowadziła: 4 zakłady gastronomii otwartej, 9 bufetów przyzakładowych, 1 stołówkę. W lutym 1986 r. z uwagi na złą lokalizację zarząd spółdzielni zlikwidował bar „Popularny" przy ul. Zarówie, jednocześnie zaś nastąpiło wznowienie działalności restauracji „Smakosz" po dłuższej przerwie, spowodowanej pożarem budynku. Koszt modernizacji i remontu tego lokalu wyniósł ok. 1400000,— zł.

Wyniki gospodarcze w zakresie wykonanych zadań przez gastronomię w 1986 r. w tys. zł przedstawiają się jak niżej:

Wyszczególnienie	wykonanie w 1985 r.	1986 r.			% wzrostu
		plan	wykon.	% wykon.	
gastronomia otwarta	58382	82400	81225	98,57	139,12
w tym alkohol do 18%	16995	22800	26967	118,27	158,67
alkohol powyżej 18%	8302	13000	13052	100,40	157,21
gastronomia zamknięta	33867	39600	39907	100,77	117,83
Ogółem	92249	122000	121132	99,29	131,30

W gastronomii otwartej struktura sprzedaży ukształtowała się (tys. zł):

— obroty ogółem	81225	— 100,00%
— produkcja	34655	— 42,66%
— towary handlowe	6551	— 8,07%
— alkohol ogółem	40019	— 49,27%
w tym powyżej 18%	13051	— 16,07%

Niewykonanie zadań w gastronomii zostało spowodowane przesunięciem terminu otwarcia restauracji „Smakosz" o 2 miesiące.

W 1986 r. nastąpiła poprawa jakości produkcji własnej w gastronomii i rozszerzenie usług świadczonych na rzecz konsumentów, a stan sanitarny placówek gastronomicznych był często kontrolowany przez przedstawicieli Sanepidu i organa samorządu spółdzielni. Terenowa Stacja Sanitarno-epidemiologiczna w Radzyniu Podl. sklasyfikowała wszystkie placówki, stosując dwustopniową skalę ocen (dostateczny, niedostateczny). W wyniku tej klasyfikacji restauracja „Słoneczna" i bar „Agawa" otrzymały ocenę dostateczną, a restauracja „Smakosz" i kawiarnia „Oleńka" ocenę niedostateczną. Niedostateczna ocena sanitarna wymienionych zakładów została spowodowana szczupłością pomieszczeń i brakiem odpowiedniego zaplecza kuchenn-magazynowego.

Pracę i przydatność kierownika zakładu gastronomicznego na zajmowanym stanowisku ocenia się na podstawie wyników finansowych zakładu, jakości i poziomu usług określonych wynikiem kontroli, ustaleniami komitetu członkowskiego, a także rozpatrując treść zamieszczonych wpisów w książce skarg i wniosków danego zakładu.

Roczny plan zadań gastronomii został wykonany w 99,8% przy wzroście w stosunku do 1985 r. o 132,0%.

Wyszczególnienie	Plan	Wykonanie	% wykon.
ogółem żywienie	122000	121738	99,8
w tym stołówka	39600	40515	102,5
etaty zatrudnienia	77	75	94,8
stołówka	16	16	100
wydajność pracy	132,0	139,0	105
stołówka	206,3	211,0	102
fundusz płac z nagrod.	14630	14623	100
stołówka	2830	3112	110
średnie płace	15833	16693	105
stołówka	14740	16208	110

Produkcja

Spółdzielnia w 1986 r. prowadziła 4 zakłady produkcyjne: 2 piekarnie, 1 ciastkarnię, 1 zakład garmażeryjny.

Piekarnia nr 1 pl. Jana Nassuta zdolność produkcyjna 3,3 tony na dobę i piekarnia nr 2 przy ul. Kościuszki o zdolności produkcyjnej 5,3 tony na dobę. Zapotrzebowanie miasta na chleb, bułki i inne wyroby pokrywane były przez spółdzielnię zaledwie w 60%, a pozostałą ilość pieczywa spółdzielnia sprowadzała z okolicznych piekarni pionu CRS lub innych. W asortymencie i jakości pieczywa oraz terminowości jego dostaw niejednokrotnie występowało niezadowolenie członków i społeczeństwa miasta. Zadania ilościowe obu piekarni spółdzielni za 1986 r. zostały wykonane w 101,8% planu, jednak sprzedaż produkcji wykonano tylko w 98%. Wytyczne uchwały kierowniczej CZSS „Społem" dla produkcji piekarniczej zakładały zwiększanie produkcji pieczywa o przedłużonej trwałości w stosunku do 1985 r. Jest to pieczywo z dodatkiem mleka, przetworów ziemniaczanych oraz ekstraktu słodowego. Produkcja tego pieczywa w 1985 r. wynosiła 216200 kg, a w 1986 r. 273800 kg, co odpowiada 126% produkcji z 1985 r.

Piekarnia nr 2, której produkcja chleba wynosi ok. 50% całej produkcji i 100% bułek posiada niewystarczające do potrzeb pomieszczenia produkcyjno-magazynowe i aktualnie wyeksploatowany piec, co uzasadnia konieczność szybkiej budowy nowej piekarni spółdzielczej.

Ciastkarnia

W 1986 r. ciastkarnia nie miała trudności w zaopatrzeniu w podstawowe surowce (mąka, drożdże, przetwory mleczarskie i in.), wystąpiły natomiast trudności z zakupem maku, agaru, kakao, polewy kakaowej i wiórków kokosowych, co utrudniło prowadzenie produkcji urozmaiconego asortymentu ciasta. Mimo to jednak ciastkarnia produkowała około 32 rodzaje wyrobów. Uchwała kierunkowa nr 52 CZSS „Społem" zakładała wzrost sprzedaży produkcji ciastkarskiej o minimum 5%, oraz intensyfikowania produkcji wyrobów z zastosowaniem mleka i jego przetworów, owoców świeżych i przetworów owocowych. Udział wyrobów z zastosowaniem wymienionych surowców w 1986 r. wynosił około 85% całości produkcji ciastkarskiej.

Garmażernia

W 1986 r. w zakładzie garmażeryjnym produkcja wyrobów oparta była na przerobie podrobów pierwszej klasy oraz drobiu i baraniny. Podaż

surowca do produkcji pokrywała się ze zdolnością produkcyjną zakładu. Planowane zadania gospodarcze zostały wykonane, a wynik finansowy zakładu wykazał zysk w kwocie 785000,— zł. Zadania gospodarcze, zatrudnienie, wydajność pracy i realizacja funduszu płac w zakładach produkcyjnych spółdzielni za r. 1986 przedstawiają się jak następuje:

Treść	Jedn. miary	Wykon. 1985 r.	Plan 1986 r.	Wykon. 1986 r.	% wykon.	Dynamika
Zadania gospodarcze	tys.	92831	110000	104440	94,9	112,5
w tym piekarnia	zł	66977	77000	76034	98,7	113,5
ciastkarnia		16915	22000	17241	78,4	101,9
garmażernia		8930	11000	11165	101,5	124,9
Zadania gospod — ilość	t	2546	2417	2453	100,7	103,7
w tym piekarnia		2201	2260	2300	101,8	104,6
ciastkarnia		110	121	98	81.0	89,1
garmażernia		35	36	35	97,2	100,0
zatrudnienie	etaty	56	56	55	98,2	98,2
piekarnia		36	37	37	100,0	102,9
ciastkarnia		15	14	13	92,5	85,7
garmażernia		5	5	5	100,0	100,0
wydajność pracy	tys.	138,1	163,6	158,2	96,7	114,6
w tym piekarna	zł	155,4	173,4	171,2	98,8	110,2
ciastkarnia		93,0	130,4	110,0	84,4	89,9
garmażernia		148,9	183,3	186,1	101,5	125,0
wydajność pracy	ton	3,49	3,60	3,69	102 5	105,7
w tym piekarnie		5,09	5,09	3,18	101,8	101,8
ciastkarnia		0,61	0,72	0,53	87,5	103,3
garmażernia		0,58	0,50	0,58	96,7	100,0
osoby fund. płac.	tys.	12012	13560	14105	104,0	117,4
w tym piekarnie	zł	8551	9670	10313	106,8	120,7
ciastrnia		2483	2850	2732	95,9	98,2
garmażernia		988	1040	1044	100,4	104,9
średnia płaca	zł	17873	20173	21373	105,9	119,6
w tym piekarnie		19836	21779	23255	105,8	119,6
ciastkarnia		13794	16964	16252	95,9	117,9
garmażernia		16133	17333	17400	100,1	107,5

Działalność usługowa

Spółdzielnia w 1986 r. realizowała 2 rodzaje usług dla członków: usługi materialne i usługi niematerialne przy ośrodku „Praktyczna Pani".

Wyspecjalizowane 2 zakłady usługowe: kosmetyczny i fryzjerski. Niezależnie od tego w 6 punktach świadczone są usługi:

— wypożyczalnia sprzętu gospodarstwa domowego,
— targowisko koszykowe,

— sprzedaż ciast na zamówienie,
— przygotowywanie i sprzedaż upominków okolicznościowych,
— przygotowywanie i eksponowanie ogłoszeń w witrynie okiennej sklepu nr 7,
— przygotowywanie i sprzedaż paczek choinkowych.

Dział usługowy spółdzielni w 1986 r. zatrudniał 7 pracowników, w tym 5 osób jako pracowników podstawowych za wynagrodzeniem ryczałtowym i 2 pracowników umysłowych, a to koordynator d/s usług, kierowniczka ośrodka „Praktyczna Pani", która dodatkowo prowadzi wypożyczalnię sprzętu gospodarstwa domowego.

Wykonanie planu obrotu w usługach w 1986 r. przedstawia się następująco:

Treść	Obroty w tys. zł.			% wykon.	% wzrostu
	wykon. w 1985 r.	plan na 1986 r.	wykon. w 1986 r.		
Ogółem	2502	2400	2677	111,5	116,3
w tym dla ludności	2502	2400	2677	111,5	116,3

Z wykazanych wyżej obrotów przypada na:

— usługi niematerialne 2098 tys. zł,
— usługi materialne handlowe 577 tys. zł.

Ceny za korzystanie z usług fryzjerskich i kosmetycznych ustalone są w oparciu o koszty własne spółdzielni wraz z wartością materiałów.

Niedobory

W wyniku ostatecznych rozliczeń inwentaryzacji w 1986 r. stwierdzono 38 przypadków niedoborów Liczba ta jest mniejszą o 1 przypadek od stwierdzonej w 1985 r. Ogólna kwota niedoborów wynosiła 306 tys. zł i była mniejsza o 54 tys. zł od kwoty niedoborów zaistniałych w 1985 r. Średnia kwota niedoboru wynosiła 8053,— zł i była mniejsza od średniej z 1985 r. o 1178,— zł. Wskaźnik niedoborów do osiągniętych obrotów wynosi 0,017% i był mniejszy o 0,007% od wskaźnika z 1985 r.

Kształtowanie się niedoborów w 1986 r. przedstawia poniższe zestawienie:

Działalność	obroty w tys. zł	Niedobory		
		Liczba	kwota tys. zł	% do obrotu
Ogółem	1803712	38	306	0,017
w tym detal	1576857	23	246	0,016
gastronomia	121738	8	39	0,032
produkcja	104440	3	14	0,013
usługi	2677	—	—	—
pozostała	—	2	7	—

W ciągu 1986 r. spłacono niedobory na ogólną kwotę 412 tys. zł. Wskaźnik windykacji wyniósł 134,64% i był większy o 59,64% od wskaźnika z 1985 r.:
Niedobory w granicach norm wynosiły 1858 tys. zł.
Niedoborów spisanych w 1986 r. na straty nie było. Nadwyżki na zyski wynosiły 85 tys. zł
Niedobory do 80 tys. zł — 38 przypadków — 306 tys. zł.
Liczba punktów podlegających inwentaryzacji 68. Liczba przeprowadzonych inwentaryzacji 144.

Fundusz płac i średnia płaca

Wydatki na płace spółdzielni w 1986 r. przedstawiały się jak niżej:

Treść	Jedn. m	Wykon. 1985 r.	Plan na 1986 r.	Wykon. w r. 1986	% wykon.	Dynamika
Zatrudnienie	etat	336	353	355	100,5	105,06
Osobowy fundusz płac bez nagr. z nadw. bilans.	tys.	60548	69850	74767	107,0	123,1
Zadania gospodarcze	tys.	1490718	1767400	1805712	102,2	121,1
Osobowy fund. płac z nagr. z nad. bilans.	tys.	63153	73590	78812	106,3	123,8
Średnia płaca bez nagr. z nadw. bilans.	zł	15016	16490	17350	106,4	116,8
Średnia płaca z nagr. z nadw. bilans.	zł	13663	17373	18360	103,7	117,2

Wynik finansowy za 1986 r.

Zestawienie wyników finansowych za 1986 r. w tys. zł przedstawia się, jak następuje:

Treść	Obroty		Zysk		% wykon.
	Plan	Wykonanie	Plan	Wykonanie	
obrót towarowy	1533000	1576827	22800	27758	121,7
gastron. otwarta	82400	81225	1500	—432	—
gastron. zamkn.	39600	40523	1400	1415	101,1
gastron. ogółem	122000	121730	2900	963	33,2
piekarnie	77000	76034	6210	6932	111,6
ciastkarnia	22000	17241	660	—12	—
garmażernia	11000	11155	330	783	237,3
usługi	2400	2675	100	219	219,0
Razem	1767400	1805712	33000	36543	110,7
zyski nadzwycz.				691	
straty nazwycz.				6820	0,38
Ogółem			33000	30414	92,2
podatek dochod.			20138	16173	80,3
podatek od ponadnormatywnych wypłat wynagrodzeń			—	—	—
Zysk do podziału			12862	14241	110,7

Poniżej zamieszczamy specyfikację strat i zysków nadzwyczajnych w tys. zł za 1986 r.:

Straty nadzwyczajne:	6820
Rezerwa na niedobory i szkody	401
Odpisane należności	11
Rezerwa na rozszczenia z tytułu dostaw robót i usług	255
Koszty odszkodowań z tytułu nieprzestrzegania przepisów	9
Pozostałe koszty i grzywny	240
Inne różne straty	2
Wykorzystany fundusz na przecenę i ryzyko handlowe	5902
Zyski nadzwyczajne:	691
Nadwyżki w środkach obrotowych	83
Zmniejszenie rezerw na niedobory	506
Odsetki otrzymane od kontrahentów	98
Pozostałe zyski	4

Z przytoczonych wyżej danych wynika, że spółdzielnia w 1986 r. wypracowała zysk w wysokości 30414 tys. zł, co stanowi 92,2% wykonania planu przy dynamice 107,4%. Niewykonanie planowego zysku nastąpiło

na skutek spisania w straty nadzwyczajne ujemnego salda funduszu na przecenę i ryzyko handlowe w kwocie 5902000,— zł. W 1986 r. zostało ogłoszone jako obowiązujące rozporządzenie Rady Ministrów z 8 stycznia 1984 r. (Dz. U. nr 29 z 27.08.1986 r.) w sprawie przeszacowania zapasów przez jednostki gospodarki uspołecznionej oraz zasad rozliczania wyników tego przeszacowania z budżetem, zezwalające jednostkom gospodarczym zaliczać niedobór w końcu drugiego roku do strat nadzwyczajnych.

Gastronomia ogółem za 1986 r. osiągnęła zysk w kwocie 963000,— zł, natomiast gastronomia otwarta zamknęła rok stratą w kwocie 452000,— zł. Strata ta została spowodowana niewykonaniem planowanych zadań przez restaurację „Smakosz" wobec przedłużającego się w czasie remontu i przesunięcia terminu otwarcia tego zakładu z pierwszego terminu, wyznaczonego na dzień 3 lutego 1986 r., na drugi termin 27 marca 1986 r. z udziałem przedstawiciela terenowej stacji sanitarnej.

Ciastkarnia zamknęła swoją działalność stratą w wysokości 112000,— zł na planowany wynik roczny w kwocie 660000,— zł Przyczyną powstania straty był w zasadzie zbyt mały popyt na produkowane wyroby ciastkarskie oraz zmiana struktury produkcji. Około 70% całości produkcji stanowiło ciasto drożdżowe tańsze, co spowodowało obniżenie średniej ceny produkcji ciastkarskiej. Organizacja zbytu wyrobów wymagała przemyślenia i unowocześnienia oraz wprowadzenia sprzedaży wyrobów ciastkarni do większości sklepów spożywczych, w mieście bowiem istnieją dobrze prosperujące 2 zakłady cukierniczo-ciastkarskie, co powoduje konieczność konkurencji rynkowej.

Bilans i rachunek wyników na 31 grudnia 1986 r.

Stan poszczególnych składników majątkowych realnych zobowiązań w tys. zł i wynik finansowy na dzień 31 grudnia 1986 r. przedstawia się następująco:

AKTYWA

Grupa A.	**Działalność inwestycyjna**	**11197**	**— 3,76%**
	Przygotowanie inwestycji	18	
	Inwestycje rozpoczęte	12574	
	Materiały inwestycyjne	101	
	Rach. środków inwestycyjn.	99	
	Rozrach. z tyt. inwestycji	405	
Grupa B.	**Środki trwałe i wydzielone**	**75426**	**— 25,33%**
	Środki trwałe	75350	
	Wartości niemater. i prawne	38	
	Inne wartości trwałe	38	

Grupa C.	**Zapasy i należności fakt.**	**163437**	**— 54,89%**
	Materiały i opakowania	30976	
	Towary handlowe	114403	
	Przedm. nietrw. w użytkow.	2410	
	Należności	10597	
	Udziały krajowe	38	
	Rozlicz. międzyokres.	5013	
Grupa D.	**Pozostałe aktywa**	**26548**	**— 8,92%**
	Środki pieniężne	16879	
	Rozrachunki	9338	
	Inne	331	
Grupa E.	**Wynik finansowy i jego podział**	**17957**	**— 6,03%**
	Obowiązujące odpisy	16173	
	Pozostałe odpisy	1785	
Grupa F.	**Działalność finansowa wyodrębn.**	**3191**	**— 1,07%**
	Należności z tyt. pożyczek	3191	
Razem AKTYWA		297757	— 100%

PASYWA

Grupa A.	**Działalność inwestycyjna**	**6661**	**— 2,24%**
	Fundusz inwestycyjny	6661	
Grupa B.	**Fundusze podstawowe**	**103504**	
	Fundusz udziałowy	1358	
	Fundusz zasobowy	98485	
	Pożyczki z fund. rozw. w okr. spł.	3661	
Grupa C.	**Kredyty i zobowiązania finans. zapasy i należności**	148745	— 49,96%
	Kredyt na należności	25385	
	Kredyt na potrzeby stałe	47400	
	Zobowiązania	75960	
Grupa D.	**Pozostałe pasywa dział. eksploat.**	**3482**	**— 1,17%**
	Rozrachunki	1767	
	Rezerwy i dochody prz. okres.	1712	
	Rozliczenie amortyzacji	3	
Grupa E.	**Wynik finansowy**	**30579**	**— 10,27%**
	Zysk z lat ubiegłych	165	
	Zysk z roku bieżącego	30414	
Grupa F.	**Działalność finans. wyodrębn.**	**4786**	**— 1,60%**
	Fundusze dla załogi	3987	
	Pozostałe fundusze specjalne	879	
Razem PASYWA		297757	— 100%

Fundusze własne w środkach obrotowych 28040.

Zatwierdzenia rachunku wyników i rachunku bilansu zamknięcia wg stanu na dzień 31 grudnia 1986 r. dokonało V zgromadzenie przedstawicieli członków spółdzielni, obradujące 12 kwietnia 1987 r., które uchwaliło również program i kierunki działania spółdzielni na 1987 r. i lata następne.

Obok zarządu spółdzielni i jej władz społeczno-samorządowych przy Powszechnej Spółdzielni Spożywców „Społem" w Międzyrzecu Podl. istnieje, dzaiła i pracuje wiele różnych pracowniczych organizacji społeczno-politycznych, których członkowie aktywnie współpracują z zarządem spółdzielni w realizacji zadań społeczno-gospodarczych oraz czynów społecznych, a to:

Podstawowa Organizacja Partyjna PZPR	— 46 członków,
Koło PRON	— 28 członków,
Koło ZSMP	— 18 członków,
Organizacja zakładowa ORMO	— 12 członków,
Organizacja LOK	— 30 członków,
Koło TPPR	— 28 członków,
Organizacja Związku Zaw. Pracown.	— 128 członków,
Koło Spółdzielczyń	— 280 członków,
Koło NOT	— 10 członków,
Towarzystwo Przyjaciół Nauk	— 9 członków.
Towarzystwo Nauk Społecznych	— 8 członków,

Ustalenia w niniejszym opracowaniu autor uzyskał z materiałów i dokumentów, znajdujących się w archiwum Powszechnej Spółdzielni Spożywców „Społem" w Międzyrzecu Podl., bądź też od poszczególnych członków spółdzielni, którzy dokumenty okazali do wglądu. Ciekawym dokumentem jest rejestr spółdzielni, który w okresie 80 lat jej istnienia wykazuje jak w kalejdoskopie zmiany osobowe ludzi, wiążących swe losy, nadzieje, swoją przyszłość i plany życiowe z losami spółdzielni, jej rozwojem i chwilowymi jej trudnościami, wynikłymi często na skutek sytuacji i stosunków społeczno-politycznych, na tle których wypadło jej działać i realizować swe statutowe obowiązki.

Wśród wielu dawnych akt i dokumentów, znajdujących się w spółdzielni, a przedstawiających wysiłek zawodowo-organizacyjny i trud oraz zaangażowanie ludzi tamtych czasów zachowało się pismo oryginalne Związku Spółdzielni Spożywców Rzeczypospolitej Polskiej w Warszawie, ul. Grażyny nr 13 — Wydział Gospodarczy nr I — 12860 z 14 maja 1930 r. następującej treści:

„Do personelu sklepu nr 1 Okręgowego Spółdzielczego Stowarzyszenia Spożywców w Międzyrzecu Podl. Niniejszym uprzejmie zawiadamiamy Was, że Sąd Konkursowy, oceniając wyniki osiągnięte w sprzedaży konkursowej artykułów z marką „Społem", przyznał Wam nagrodę w wysokości zł 1000,— jako nagrodę najwyższą za najlepszą sprzedaż artykułów z marką „Społem". Przyznaną nagrodę poleciliśmy oddziałowi naszemu w Siedlcach wypłacić osobom podpisanym na zestawieniu lub przez

nich upoważnionym, przy czym w wypadku ostatnim podpisy na upoważnieniu lub kwicie powinny być poświadczone przez zarząd spółdzielni.

Mamy nadzieję, że w dalszym ciągu dołożycie starań, by jak najwięcej sprzedawać artykułów z marką „Społem", przyzwyczajając swych odbiorców do tych artykułów, co pozwoli Wam w następnym konkursie, który będzie ogłoszony, uzyskać również pierwszą nagrodę, jak to ma miejsce obecnie.

Ze spółdzielczym pozdrowieniem Związek Spółdzielni Spożywców Rzeczypospolitej Polskiej".

Następują dwa podpisy nieczytelne.

Komentując dzisiaj treść tego pisma, stwierdzamy z całym szacunkiem i uznaniem nieprzeciętne zaangażowanie ludzi współzawodniczących z innymi, a pracujących jako załoga sklepu nr 1 Międzyrzeckiej Spółdzielni Spożywców, którzy osiągnęli pierwsze miejsce w kraju, uzyskując najwyższą nagrodę jako bodziec materialnego zainteresowania pracowników za dobrą pracę i wzorowe wykonywanie obowiązków.

W osiemdziesięciu latach działalności spółdzielni jest wiele pięknych kart, wzniosłych czynów, uporu działania, woli walki i przetrwania zarówno w samym mieście Międzyrzecu Podlaskm, jak też w okolicznych wsiach obsługiwanych przez filie spółdzielni.

Społeczeństwo naszego miasta niejednokrotnie okazywało wielkie przywiązanie w okresie minionych osiemdziesięciu lat istnienia spółdzielni, wspierając jej działania w różny sposób — materialnie pożyczkami, moralnie czynami społecznymi i wspólnie ze spółdzielnią wszyscy jej członkowie, pracownicy i aktyw społeczno-samorządowy włączyli się czynnie do działań na rzecz szybkiej odbudowy spółdzielni i naszego miasta. Straty spowodowane wojną i okupacją zarówno materialne, jak też na odcinku dóbr kultury i oświaty były olbrzymie. Zginęło na polu walki na wszystkich frontach lub obozach koncentracyjnych ponad 6 milionów ludzi w naszym kraju, w tym wielu nieodżałowanych spółdzielców z Międzyrzeca Podlaskiego. Spółdzielnię tworzą członkowie. Łączy się tu grupowy interes społeczny z indywidualnym interesem członków jako jej współwłaścicieli i użytkowników, konsumentów, nabywców i usługobiorców. Stały nieprzerwany wzrost liczby członków spółdzielnia uzyskiwała w wyniku właściwej, aktywnej pracy wszystkich komitetów członkowskich, a szczególnie ośrodka „Praktyczna Pani" z różnymi jego formami pracy i działalności społeczno-wychowawczej oraz jako komitetu członkowskiego z wieloletnią przewodniczącą Haliną Przychodzką. Realizacja zadań spółdzielni zależy od doboru, zaangażowania i kwalifikacji pracowników oraz od właściwego kierownictwa i dobrej organizacyjnie pracy jej zarządu.

Powszechna Spółdzielnia Spożywców „Społem" w Międzyrzecu Podlaskim miała w przeszłości i ma obecnie wartościowych, ofiarnych, zaan-

gażowanych i zdyscyplinowanych pracowników, przywiązanych niejednokrotnie całymi rodzinami do swego zakładu pracy. Wielu z nich, pionierów pracy spółdzielczej i społecznego zaangażowania, wychowało środowisko międzyrzeckie, tutejsze szkoły podstawowe, zawodowe i średnie, posiadające wybitnych nieprzeciętnych nauczycieli wychowawców, pedagogów i czynnych spółdzielców.

Rozwój społeczno-gospodarczy naszego miasta oraz rozwój spółdzielni i jej dorobek organizacyjny jest wynikiem pracy i działań trzech pokoleń jej członków, wśród których wybitną, kierowniczą i przywódczą rolę sprawowali światli i postępowi, ludzie czynu i zaangażowania oraz wielkiego patriotycznego umiłowania naszego miasta i regionu.

Spółdzielczość u podstaw swych założeń ideologicznych stawia na najwyższą wartość, to jest na człowieka, chce, by szlachetne idee spółdzielczości były codzienną treścią życia ludzi pracy naszych miast i wsi, by przyszłość wykuta we wspólnym wysiłku społecznego współdziałania była lepsza i wartościowsza oraz by młode pokolenie ludzi pracy wchodzące w wiek twórczy i te pokolenia, które przyjdą po nas, mogły wiedzieć i uznać, że socjalizm i spółdzielczość to najwyższa forma ustrojowo-społeczna ludzkości.

Powszechna Spółdzielnia Spożywców „Społem" w Międzyrzecu Podlaskim jako osiemdziesięcioletnia kontynuatorka dotychczasowego dorobku winna w dalszym ciągu włączyć do swych szeregów jak najwięcej młodzieży, kobiet i ludzi pracy dotychczas nie zrzeszonych, aby przez to powiększyć ilość członków, zwiększając ich współdziałanie dla utrzymania jak dotychczas zawsze żywego, twórczego, prężnego i młodego aktywu społeczno-samorządowego spółdzielni, pracującego dla jej dobra i dalszego rozwoju.

Załącznik nr 1.

W y k a z
pracowników Powszechnej Spółdzielni Spożywców „Społem"
w Międzyrzecu Podlaskim

Stan na dzień 31 grudnia 1986 r.

1.	Adam Netczuk	prezes zarządu
2.	Roman Łukasiewicz	w-ce prezes zarządu
3.	Janina Jakubiuk	w-ce prezes zarządu
4.	Maria Szałkowska	kier. działu ekonomicznego
5.	Danuta Ponimasz	z-ca kier. dz. ekonomicz.
6.	Bogumiła Łukomska	samodzielny referent
7.	Alicja Sójka	samodzielny referent

8.	Danuta Wójtowicz	samodzielny referent
9.	Barbara Petruczenko	samodzielny referent
10.	Halina Burbon	samodzielny referent
11.	Lucyna Sierocka	specjalista d/s analiz
12.	Barbara Chmielewska	starszy referent
13.	Hanna Wróbel	starszy referent
14.	Anna Sworczuk	starszy referent
15.	Ewa Olesiejuk	starszy referent
16.	Władysław Chmielewski	kier. dz. zaopatrz. i administ.
17.	Elżbieta Siliańczuk	starszy referent
18.	Bożena Barańska	referent
19.	Marek Jaśkowski	samodzielny referent
20.	Bożena Tatarczewska	sekretarka
21.	Józef Juszczuk	referent
22.	Adam Świeca	st. insp. BHP
23.	Tadeusz Paluch	inspektor kontroli
24.	Wiesława Olesiejuk	kier. sam. sekcji spraw prac.
25.	Jolanta Giergun	referent
26.	Ewa Świniarska	referent
27.	Elżbieta Kamasa	specj. d/s społ. samorząd.
28.	Maria Bonecka	referent
29.	Elżbieta Kępińska	kierownik ośr. „Praktyczna Pani"
30.	Sabina Żakowicz	kierownik dz. księgowości
31.	Barbara Bednarczyk	z-ca kier. działu księgowości
32.	Zofia Marczuk	starsza księgowa
33.	Małgorzata Kaliszuk	księgowa
34.	Bożena Ostapiuk	księgowa
35.	Barbara Zaim	księgowa
36.	Bogusława Puszkarska	starsza księgowa
37.	Krystyna Zaniewicz	starsza księgowa
38.	Anna Owczarek	księgowa
39.	Teresa Kurowska	mł. księgowa
40.	Stanisław Mikuć	kierownik grupy remont.
41.	Jan Przychodzki	majster
42.	Barbara Kamińska	starszy referent
43.	Józef Pożarycki	majster
44.	Artur Paluszkiewicz	st. magazynier
45.	Elżbieta Kochańska	kierownik sekcji gastronomii
46.	Dorota Borysiuk	st. referent
47.	Maria Kurowska	sam. referent
48.	Zygmunt Nowosielski	kier. działu obrotu towar.
49.	Marek Łysańczuk	z-ca kier. działu OT
50.	Teresa Cybulska	sam. referent
51.	Krystyna Dudzińska	sam. referent
52.	Zofia Olesiejuk	sam. referent
53.	Bożena Wróbel	referent
54.	Regina Chwedoruk	sam. referent
55.	Anna Juszczuk	st. dekorator
56.	Grażyna Siliańczuk	dekorator
57.	Anna Faluszewska	dekorator

58.	Krystyna Rybołowik	kierownik magazynu
59.	Zbigniew Rybołowik	st. magazynier
60.	Teresa Zielińska	rob. gospod. d/s ciężkich
61.	Danuta Celińska	rob. gospod. d/s ciężkich
62.	Henryk Nesterowicz	rob. gospod. d/s ciężkich
63.	Maria Jałtuszyk	kierownik sklepu
64.	Maria Jakubiuk	z-ca kier. sklepu
65.	Bożena Rokicka	sprzedawca
66.	Małgorzata Mikołajczuk	sprzedawca
67.	Marta Romanowska	sprzedawca
68.	Hanna Mańko	sprzedawca
69.	Jolanta Kiryluk	sprzedawca
70.	Jadwiga Więckowska	kierownik sklepu
71.	Barbara Byczuk	z-ca kier. sklepu
72.	Jolanta Staska	sprzedawca
73.	Mariola Miedziak	sprzedawca
74.	Bogusława Modrzewska	st. sprzedawca
75.	Maria Sidorczuk	sprzedawca
76.	Agnieszka Wąsowska	sprzedawca
77.	Teresa Peplak	sprzedawca
78.	Anna Hawryluk	kierownik sklepu
79.	Teresa Byczuk	kierownik sklepu
80.	Ludwika Turyk	z-ca kier. sklepu
81.	Elżbieta Wojtynowska	st. sprzedawca
82.	Janina Sosnowska	st. sprzedawca
83.	Irena Gruszczyńska	st. sprzedawca
84.	Anna Filipiuk	sprzedawca
85.	Mieczysława Modrzewska	st. sprzedawca
86.	Saturnina Szymańska	kier. sklepu
87.	Barbara Kusznieruk	sprzedawca
88.	Zofia Pietruk	kier. sklepu
89.	Anna Łubkowska	sprzedawca
90.	Czesława Pszczółkowska	kier. sklepu
91.	Barbara Kowalska	st. sprzedawca
92.	Felicja Kokoszkiewicz	st. sprzedawca
93.	Barbara Zdanowska	kier. sklepu
94.	Ewa Baj	st. sprzedawca
95.	Halina Mironiuk	st. sprzedawca
96.	Jadwiga Protaś	kier. sklepu
97.	Elżbieta Kalinka	kier. sklepu
98.	Krystyna Kowalska	st. sprzedawca
99.	Zofia Kukułowicz	kier. sklepu
100.	Wanda Makaruk	sprzedawca
101.	Krystyna Malczuk	kier. sklepu
102.	Teresa Samociuk	st. sprzedawca
103.	Krystyna Wasiluk	st. sprzedawca
104.	Halina Jakubowicz	kier. sklepu
105.	Elżbieta Nawrot	st. sprzedawca
106.	Małgorzata Hukaluk	sprzedawca
107.	Henryka Chodyka	kier. sklepu

108.	Stanisława Mazurek	st. sprzedawca
109.	Barbara Daniluk	st. sprzedawca
110.	Zofia Szostakiewicz	st. sprzedawca
111.	Gabriela Leszczyńska	kier. sklepu
112.	Krystyna Tomczuk	kier. sklepu
113.	Zofia Plewka	kier. sklepu
114.	Dorota Bogucka	sprzedawca
115.	Zofia Burszewska	sprzedawca
116.	Marzena Zając	sprzedawca
117.	Agnieszka Daniluk	sprzedawca
118.	Łucja Konopelko	kier. sklepu
119.	Wiesław Rarak	st. sprzedawca
120.	Irena Wesołowska	kier. sklepu
121.	Elżbieta Samociuk	st. sprzedawca
122.	Bożena Ostapowicz	sprzedawca
123.	Elżbieta Chruścicka	sprzedawca
124.	Krystyna Stolarczyk	kier. sklepu
125.	Ewa Olesiejuk	z-ca kier. sklepu
126.	Janina Babieracka	st. sprzedawca
127.	Barbara Gorgała	sprzedawca
128.	Grażyna Wrzal	st. sprzedawca
129.	Danuta Wiśniewska	st. sprzedawca
130.	Jolanta Dąbrowska	sprzedawca
131.	Wiesława Zakrzewska	kier. sklepu
132.	Katarzyna Kwasowiec	sprzedawca
133.	Kazimiera Mosak	st. sprzedawca
134.	Maria Czerniak	kier. sklepu
135.	Lech Filipiuk	kier. sklepu
136.	Anna Malinowska	st. sprzedawca
137.	Władysława Sierhej	st. sprzedawca
138.	Helena Mikołajczuk	kier. sklepu
139.	Bożena Maciejewska	st. sprzedawca
140.	Anna Petruczenko	sprzedawca
142.	Zofia Chomiuk	st. sprzedawca
143.	Alicja Burszewska	kier. sklepu
144.	Janina Samulnik	kier. sklepu
145.	Urszula Prokopiuk	z-ca kier. sklepu
146.	Irena Wolińska	z-ca kier. sklepu
147.	Regina Wnukowicz	kasjer sprzedawca
148.	Teresa Węgrzyniak	sprzedawca
149.	Krystyna Jeleszuk	sprzedawca
150.	Henryka Wróbel	st. sprzedawca
151.	Jadwiga Chalimoniuk	kasjer sprzedawca
152.	Krystyna Krzymowska	st. sprzedawca
153.	Dorota Sobeszuk	sprzedawca
154.	Łucja Cep	kier. sklepu
155.	Zofia Semeniuk	z-ca kier. sklepu
156.	Teresa Kowalik	z-ca kier. sklepu
157.	Krystyna Daniłkiewicz	st. sprzedawca

158.	Wanda Tutka	st. sprzedawca
159.	Czesława Osak	kier. sklepu
160.	Teresa Wróbel	sprzedawca
161.	Marzena Krystosik	sprzedawca
162.	Halina Wójcik	sprzedawca
163.	Marta Maksymiuk	kasjer sprzedawca
164.	Grażyna Łosicka	st. sprzedawca
165.	Stanisława Daniluk	st. sprzedawca
166.	Danuta Oksiuta	kier. sklepu
167.	Alina Kowalska	sprzedawca
168.	Krystyna Piasko	st. sprzedawca
169.	Maria Rola	kier. sklepu
170.	Alina Kowalczyk	z-ca kier. sklepu
171.	Krystyna Szostkiewicz	sprzedawca
172.	Janina Statkiewicz	st. sprzedawca
173.	Józefa Andrzejewska	st. sprzedawca
174.	Alina Kusznieruk	sprzedawca
175.	Grażyna Tusz	st. sprzedawca
176	Krystyna Kot	kier. kiosku
177.	Barbara Zdunek	kier. kiosku
178.	Halina Szpura	kier. kiosku
179.	Teresa Olech	kier. kiosku
180.	Janina Pyzio	kier. kiosku
181.	Teresa Janusiewicz	sprzedawca
182.	Grażyna Czajko	kier. sklepu
183.	Zofia Gutowska	kier. kiosku
184.	Genowefa Jakubowicz	kier. kiosku
185.	Krystyna Siłaczuk	zaopatrzeniowiec
186.	Halina Melaniuk	zaopatrzeniowiec
187.	Adam Czerwiński	zaopatrzeniowiec
188.	Antoni Delikat	zaopatrzeniowiec
189.	Andrzej Kołkowicz	zaopatrzeniowiec
190.	Janusz Górecki	ładowacz
191.	Waldemar Siergienjuk	ładowacz
192.	Kazimierz Grzeszykowski	ładowacz
193.	Mirosław Bujak	ładowacz
194.	Tadeusz Tomczyszyn	ładowacz
195.	Elżbieta Mazurek	sprzedawca
196.	Józef Parafiniuk	kierowca
197.	Marian Terlikowski	kierowca
198.	Zbigniew Madyński	kierowca
199.	Andrzej Pińczuk	elektromechanik
200.	Waldemar Olszewski	kierowca
201.	Sławomir Olesiejuk	kierowca
202.	Marek Rybicki	kierowca
203.	Bogdan Hryciuk	kierowca
204.	Bogdan Lesiuk	kierowca
205.	Albin Lampaszek	ślusarz
206.	Janusz Kokoszkiewicz	malarz
207.	Jan Siłuszyk	malarz

208.	Andrzej Siegiej	murarz
209.	Tadeusz Dawidowicz	malarz
210.	Sławomir Zasadziński	elektromonter
211.	Ryszard Harczuk	malarz
212.	Stanisław Charczuk	murarz
213.	Witold Demczuk	elektromonter
214.	Stanisław Lesiuk	ślusarz
215.	Ryszard Melaniuk	malarz
216.	Barbara Ochnio	kier. stołówki
217.	Elżbieta Hawryluk	kucharz
218.	Sabina Łukasik	wykwal. pomoc kuchni
219.	Halina Mikołajczuk	wykwal. pomoc kuchni
220.	Jadwiga Szostakiewicz	wykwal. pomoc kuchni
221.	Elżbieta Szczepaniuk	mł. kucharz
222.	Jan Łukomski	kier. bufetu
223.	Wiesława Łukomska	bufetowa
224.	Elżbieta Hubica	bufetowa
225.	Zofia Zaniewicz	kier. bufetu
226.	Irena Pataj	kier. bufetu
227.	Wiesława Gajdzicka	kier. bufetu
228.	Alicja Trojanowska	kier. bufetu
229.	Krystyna Nowosielska	kier. bufetu
230.	Alicja Bałkowiec	kier. bufetu
231.	Henryka Kaługa	kier. zakładu
232.	Halina Bernatowicz	bufetowa
233.	Grażyna Pyzio	wykw. pomoc kuchni
234.	Krystyna Kot	kucharz
235.	Kazimiera Kalinowska	mł. kucharz
236.	Zofia Cap	bufetowa
237.	Krystyna Kupińska	wykw. pomoc kuchni
238.	Halina Kowalczyk	wykw. pomoc kuchni
239.	Grażyna Marczuk	wykw. pomoc kuchni
240.	Genowefa Kot	kier. zakładu
241.	Feliksja Radziejewska	z-ca kier. zakładu
242.	Irena Chmielewska	wykw. pomoc kuchni
243.	Teresa Hołowenko	kelner
244.	Jolanta Andrzejczuk	mł. kucharz
245.	Beata Skwara	mł. kelner
246.	Maria Wakulak	kier. zakładu
247.	Mirosława Chmielewska	z-ca kier. zakładu
248.	Małgorzata Lesiuk	rozliczeniowa
249.	Stanisława Wierzbicka	kucharz
250.	Anna Szymczuk	pomoc kuchni
251.	Danuta Maciejczuk	kucharz
252.	Alicja Golik	wykwal. pomoc kuchni
253.	Elżbieta Hryciuk	wykwal. pomoc kuchni
254.	Maria Dziedzic	kucharz
255.	Zdzisława Brodawka	bufetowa
256.	Maria Chruściel	kelner
257.	Janina Buczyńska	mł. kucharz

258.	Antonina Cisak	mł. kelner
259.	Anna Pawlikowska	wykwal. pomoc kuchni
260.	Zofia Prokopiak	rob. gosp. d/s ciężkich
261.	Bogusława Ciesielska	wykw. pomoc kuchni
262.	Maria Kieczka	bufetowa
263.	Zofia Kowalik	wykwal. pomoc kuchni
264.	Zenon Petruczenko	kier. zakładu
265.	Barbara Chomiuk	z-ca kier. zakładu
266.	Jadwiga Zaniewicz	st. bufetowa
267.	Janina Lesiuk	wykwal. pomoc kuchni
268.	Wanda Żółkowska	kelner
269.	Krystyna Kowalik	wykwal. pomoc kuchni
270.	Ewa Łukasiewicz	kelner
271.	Anna Ebert	wykwal. pomoc kuchni
272.	Maria Grochowska	bufetowa
273.	Janina Maksymik	kelner
274.	Anna Kaszyńska	kelner
275.	Lucyna Karpińska	st. bufetowa
276.	Barbara Wysokińska	wykwal. pomoc kuchni
277.	Henryk Grzeszuk	kucharz
278.	Grażyna Prokopiuk	wykwal. pomoc kuchni
279.	Dariusz Remiszak	kelner
280.	Teresa Oklińska	rob. gosp. d/s ciężkich
281.	Elżbieta Dołęga	pomoc kuchni
282.	Maria Grzeszykowska	szef kuchni
283.	Bożena Idzikowska	fryzjerka
284.	Katarzyna Petruczenko	fryzjerka
285.	Małgorzata Rajmus	fryzjerka
286.	Ewa Litwiniuk	kosmetyczka
287.	Alicja Andrzejuk	kosmetyczka
288.	Henryk Poździk	radca prawny 1/2 etatu
289.	Maria Kot	referent 1/2 etatu
290.	Alicja Więckowska	specj. d/s społ. sam. 3/8 etatu.
291.	Helena Wasiluk	rob. gospod. 1/2 etatu
292.	Stanisława Prokopiak	st. sprzedawca 7/8 etatu
293.	Stefania Kamińska	st. sprzedawca 7/8 etatu
294.	Irena Mojzych	st. sprzedawca 1/2 etatu
295.	Czesława Litwiniuk	st. sprzedawca 1/2 etatu
296.	Anna Korolczuk	st. sprzedawca 1/2 etatu
297.	Lucyna Sierpień	st. sprzedawca 1/2 etatu
298.	Władysława Filimon	st. sprzedawca 1/2 etatu
299.	Stanisław Lesisz	inkasent 1/2 etatu
300.	Kazimierz Jóźwik	inkasent 1/2 etatu
301.	Wincenty Susłów	elektromonter 5/8 etatu
302.	Mikołaj Chwesiuk	ślusarz 5/8 etatu
303.	Stanisław Sobota	elektromonter 5/8 etatu
304.	Antoni Ratajewski	ślusarz 5/8 etatu
305.	Zofia Matejek	kier. stołówki 7/8 etatu
306.	Stanisława Więckowska	kier. bufetu 7/8 etatu
307.	Teresa Danielak	kier. bufetu 7/8 etatu

308.	Alina Ziątek	z-ca kier. zakładu 1/2 etatu
309.	Jadwiga Sworczuk	sprzątaczka 1/2 etatu
310.	Maria Sokulska	rozliczeniowa 7/8 etatu
311.	Alfreda Zaniewicz	kucharz 1/2 etatu
312.	Stanisław Wesołowski	kier. punktu skupu op. 1/2 etatu
313.	Józef Szachnik	szatniarz
314.	Józefa Słonecka	szatniarz
315.	Stanisław Tomczyszyn	szatniarz
316.	Edmund Karwowski	szatniarz
317.	Halina Czubaszek	szatniarz
318.	Andrzej Grzeszyk	kier. sam. sekcji produkcji
319.	Wiesława Klimiuk	specj. d/s produkcji
320.	Danuta Kurowska	sam. referent
321.	Tadeusz Czajko	z-ca kier. piekarni
322.	Konstanty Englender	kier. piekarni
323.	Krzysztof Sworczuk	kier. ciastkarni
324.	Józef Kamasa	kier. piekarni
325.	Czesław Iwaniuk	kucharz garmażer
326.	Maria Jakubowicz	kucharz garmażer
327.	Barbara Zielińska	pomoc kuchni
328.	Elżbieta Matejek	sprzątaczka
329.	Mieczysław Duda	kucharz
330.	Agnieszka Hryciuk	pomoc kuchni
331.	Władysław Kamasa	st. piekarz
332.	Edward Petruk	st. piekarz
333.	Władysław Zacharuk	st. piekarz
334.	Stanisław Chwedoruk	st. piekarz
335.	Maria Chwedoruk	st. piekarz
336.	Janusz Malczuk	st. piekarz
337.	Lucyna Jakubowska	st. piekarz
338.	Mirosław Karwowski	st. piekarz
339.	Leszek Sidorczuk	st. piekarz
340.	Wojciech Bajbak	st. piekarz
341.	Ryszard Branicz	st. piekarz
342.	Eugeniusz Jakimiuk	st. piekarz
343.	Sławomir Osak	st. piekarz
344.	Zbigniew Zaniewicz	piekarz
345.	Janusz Zarzycki	st. piekarz
346.	Mirosław Żakowicz	piekarz
347.	Wojciech Lewczuk	piekarz
348.	Jerzy Cudnik	piekarz
349.	Teresa Jakubiuk	sprzątaczka
350.	Tadeusz Iwaniuk	piekarz
251.	Marta Wnukowicz	st. piekarz
352.	Jadwiga Duda	ciastkarz
353.	Elżbieta Samociuk	ciastkarz
354.	Janina Paluch	ciastkarz
355.	Kazimiera Drygiel	ciastkarz
356.	Barbara Petruk	ciastkarz
357.	Małgorzata Sidorczuk	ciastkarz

358.	Henryka Pióro	sprzątaczka
359.	Stanisława Adamowicz	ciastkarz
360.	Dorota Dzięgielewska	ciastkarz
361.	Marek Jakoniuk	ciastkarz
362.	Beata Pietruszka	ciastkarz
363.	Halina Jóźwik	ciastkarz
364.	Kazimierz Zgorzałek	st. piekarz
365.	Jan Jeleszuk	st. piekarz
366.	Adam Jeleszuk	st. piekarz
367.	Florian Zaniewicz	piekarz
368.	Grażyna Brodawka	piekarz
369.	Maria Kiryluk	piekarz
370.	Andrzej Ostapiuk	piekarz
371.	Henryk Petruk	st. piekarz
372.	Józef Samociuk	piekarz
373.	Henryk Żółkowski	st. piekarz
374.	Zygmunt Podgajny	st. piekarz 1/2 etatu
375.	Czesław Wsół	st. piekarz 1/2 etatu
376.	Maria Kozak	sprzątaczka 7/8 etatu

MARIAN KOWALSKI

PORTRET MARII KONOPNICKIEJ W MEDALIERSTWIE, RZEŹBIE, NUMIZMATYCE I FILATELISTYCE

Przedmowa

Od niepamiętnych czasów spotykamy w historii społeczeństw wyrazy czci dla wybitnych ludzi: władców bojowników, patriotów, dowódców, naukowców, twórców literatury, sztuki, kultury, wyczynowców sportowych, wielkich społeczników, szczególnie zasłużonych. Różne były formy nagród i wyróżnień — od wieńczenia skroni bohatera liśćmi lauru, palmy, czy dębu, nadawania ziemi, stanowisk przedmiotów ubioru i oporządzenia, do zaszczytnych znaków honorowych jak orderów, odznaczeń i odznak, w widoczny sposób wyróżniających nagrodzonego i dających mu odpowiednie przywileje.

Z biegiem czasu wykształciła się nowa forma nagród w postaci medalu, medalionu, plakiety, itp. z odpowiednią dedykacją i napisem dotyczącym nagrodzonej, czy wyróżnionej osoby.

Medal, medalion, plakieta, to bardzo często cenne dzieło sztuki, odpowiadające stylowi panującemu w danej epoce, reagujące na wszelkie prądy artystyczne, świadczące w pewnej mierze o poziomie sztuki, kulturze narodu, o jego dążeniach artystycznych. Są trwałym i niezniszczalnym dokumentem historycznym, jakgdyby kroniką wydarzeń, pamiątką rocznic, czy wypadków politycznych. Ich tematyka oddaje fascynacje, wzory, dążenia społeczeństw, które te medale, medaliony tworzyły.

Sztuka medalierska rozwija się współcześnie bardzo wydatnie i rozlegle, gdyż możliwości wyrażania w niej myśli i dokumentowania wydarzeń są w zasadzie nieograniczone.

Już w pierwszej połowie XIX wieku pojawiać się zaczął w medalierstwie polskim nowy kierunek. Jest to wyobrażenie portretu i postaci ludzkiej w jednostronnym medalionie o silnie wypukłym reliefie odlanym

Portret Marii Konopnickiej, ryt. J. Holewiński, 1888 r.

przeważnie w brązie lub miedzi, a także i w innych metalach względnie stopach.

Bardzo bogate jest upamiętnienie wyrażone w sztuce rzeźbiarskiej, medalierskiej i filatelistyce twórczości wybitnej poetki doby pozytywizmu, Marii Konopnickiej.

Medaliony, plakiety i medale poświęcone Marii Konopnickiej wykonywane były najczęściej w kształcie okrągłym, kwadratowym i prostokątnym, rzadziej w owalu i bryłach nieforemnych w gipsie, bite oraz odlewane w metalu. Poświęcone poetce z okazji jubileuszu pracy, działalności oraz rocznic urodzenia i śmierci bite były sztancą i odlewane.

Przed pierwszą wojną światową, w okresie międzywojennym i w początku lat Polski Ludowej nie było u nas ani jednego pomnika poświęconego Marii Konopnickiej, mimo że jej twórczość tak wzniosła i ze wszech miar patriotyczna była przez społeczeństwo serdecznie przyjęta i bardzo ceniona.

Jej pieśni, a nade wszystko „Rota" znane były każdemu Polakowi i śpiewane wszędzie i przy każdej odpowiedniej okazji z wielką żarliwością i dumą, zwłaszcza pod zaborami i w czasie okupacji hitlerowskiej. W okresach niewoli była wezwaniem narodu do walki o niepodległość i zjednoczenie ziem polskich.

Skoro wspominam tę pieśń, pragnę nadmienić, że przed 60 laty „Rota" była czwartym utworem pieśni patriotycznej w rywalizacji o godność naszego hymnu narodowego *, po:

— pieśni Legionów Polskich we Włoszech
— Warszawiance
— Boże coś Polskę.

Pieśń ta przeszła do historii narodu i uczyła całe pokolenia żarliwego patriotyzmu. Maria Konopnicka pisała „Rotę" w czasie pobytu we Włoszech. Było to po pruskiej akcji germanizacyjnej (głośna sprawa strajku dzieci szkolnych we Wrześni i wozu włościanina Michała Drzymały).

W czasie obchodów 500 rocznicy bitwy pod Grunwaldem (1410—1910) i odsłonięcia Pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie po raz pierwszy wykonano „Rotę", która na zebranych zrobiła ogromne wrażenie. Zwłaszcza słowa: „Nie rzucim ziemi skąd nasz ród", które na trwałe weszły do naszej narodowej tradycji.

Wspomina się, że „Rotę" śpiewano jako wyraz protestu przeciw

---

* Najstarszym hymnem polskim jest Bogurodzica — typowa średniowieczna pieśń mająca swój rodowód w chorale gregoriańskim. Do końca XV wieku Bogurodzica była tradycyjną pieśnią polskiego rycerstwa i niejako hymnem państwowym. W późniejszym okresie pojawia się piękna pieśń Gaude Mater Polonia o wyraźnej fakturze renesansowej. Hymn ten z powodzeniem przetrwał próbę czasu. Po kilku wiekach nadal zachwyca swoją linią melodyczną i harmonią.

próbom germanizacji narodu polskiego, a dziś pieśń tę śpiewa, nie gnębiona obcą tyranią, młodzież w szkołach, ciesząc się wolnością i swobodą słowa polskiego.

Pierwsze strofy „Roty" umieszczane są przez emitentów na medalach jej czci poświęconych. Sejm Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej ostatniej kadencji, uchwalając nowe odznaczenie państwowe 18 kwietnia 1985 r. „Medal Rodła" przyjął na stronie odwrotnej te znamienne słowa „Nie rzucim ziemi skąd nasz ród..."

Słowa te umieszczane były także na sztandarach, proporcach i transparentach wielu organizacji i stowarzyszeń polskich działających w różnych okresach w kraju i za granicą.

Tekst R o t y Marii Konopnickiej przytaczamy poniżej:

„Nie rzucim ziemi, skąd nasz ród,
Nie damy pogrześć mowy!
Polski my naród, polski lud,
Królewski ród piastowy,
Nie damy, by nas gnębił wróg...
— Tak nam dopomóż Bóg!
Do krwi ostatniej kropli z żył
Bronić będziemy ducha,
Aż się rozpadnie w proch i pył
Krzyżacka zawierucha.
Twierdzą nam będzie każdy próg...
— Tak nam dopomóż Bóg!
Nie będzie Niemiec pluł nam w twarz,
Ni dzieci nam germanił.
Orężny wstanie hufiec nasz,
Duch będzie nam hetmanił,
Pójdziem, gdy zabrzmi złoty róg...
— Tak nam dopomóż Bóg!

Muzyka *F. Nowowiejski*

Recepcja twórczości Marii Konopnickiej, jej miejsce w polskiej literaturze nie zawsze było utrwalone. Bywało, że odmawiano jej utworom aktualności, trywializowano jej pasję opisywania krzywdy społecznej, upominanie się o lepszy los dla pokrzywdzonych, biednych, zdeterminowanych warunkami społecznymi.

Radykalna zmiana nastąpiła po październiku 1956 r., a ściślej mówiąc w listopadzie 1958 r. Powstało wówczas Towarzystwo im. Marii Konopnickiej w Warszawie, które wzięło na swe barki troskę o przywrócenie

Dom w Suwałkach przy ul. Kościuszki 31, w którym urodziła się 23 maja 1842 r. Maria Konopnicka

Marii Konopnickiej należnego jej miejsca w historii polskiej literatury.

Dzięki inicjatywie, uporowi, a nade wszystko ustawicznemu dążeniu i przypominaniu społeczeństwu o jej wkładzie do historii i literatury narodu, powstało wiele monumentalnych pomników, tablic pamiątkowych, medali, rzeźb, znaczków, odznak itp. Szereg Rad Narodowych uchwaliło nadanie jej imieniem ulic, alei, parków, placów czy osiedli mieszkaniowych.

Dziś imię jej nosi dziesiątki szkół podstawowych, średnich, przedszkoli, bibliotek, domów kultury, a także szczepów harcerskich, zakładów pracy itp. Jest to jedna z form spłacenia poetce długu pamięci i wdzięczności.

Do szczególnie cennych współczesnych tworów sztuki rzeźbiarskiej należy zaliczyć przede wszystkim pomniki: w Ciechanowie, Gdańsku, Kaliszu, Krakowie, Suwałkach, Warcinie k/Słupska, Warszawie i we Wrześni; tablice pamiątkowe: w Arkadii, Bronowie, Kaliszu, Suwałkach, Warszawie i w Żarnowcu.

Do osób, które przyczyniły się do popularyzacji wizerunku Marii Konopnickiej należą przede wszystkim: Juliusz W. Bełtowski, Bohdan Chmielewski, Jerzy Jarnuszkiewicz, Władysław Kandefer, Edward Konecki, Marek Lipowski, Czesław Makowski, Helena Matuszewska, Ewa Olszewska-Borys, Wiesław Andrzej Oźmina, Stanisław Horno-Popławski, Władysław Sitek, Józef Stasiński, Maciej Szańkowski, Stanisława Wą-

tróbska, Mieczysław Welter i Gustaw Zemła. Ponadto zakłady wytwórcze takie jak: Mennica Państwowa, Warszawska Odlewnia Brązu Bracia Łopieńscy, Zakład Józefa Chylińskiego oraz wiele drobnych zakładów grawersko-jubilerskich i brązowniczych w Polsce.

Kolekcje tworów sztuki medalierskiej, a także numizmatyka i filatelistyka są ciekawym materiałem źródłowym dla badaczy polskiej medalografiki portretowej.

W numizmatyce i filatelistyce polskiej okresu międzywojennego i do początku lat Polski Ludowej nie było w ogóle waloru pocztowego i pieniężnego z portretem Marii Konopnickiej. Pierwszą monetą, która weszła do obiegu z wizerunkiem głowy Marii Konopnickiej to moneta pamiątkowa o nominale 20 zł bita w 1978 r., a będąca po dzień dzisiejszy prawnym środkiem płatniczym w Polsce. Natomiast pierwszymi znaczkami opłaty pocztowej wprowadzonymi do obiegu dla upamiętnienia 110 rocznicy urodzin Marii Konopnickiej w 1952 r. była seria składająca się z dwu walorów (Nr kat. 601 i 602).

W następnych okresach Ministerstwo Łączności wprowadziło w połowie 1962 r. w okolicznościowym wydaniu pt. „Wielcy Polacy" znaczek opłaty pocztowej z wizerunkiem głowy Marii Konopnickiej (Nr kat. 1169), a w końcu tegoż roku, w 120 rocznicę urodzin (1842—1962) piękną serię okolicznościową pt. „Bajka o krasnoludkach i sierotce Marysi" składającą się z sześciu znaczków (Nr kat. 1216—1221).

Opracowanie niniejsze jest próbą ujęcia całości, stanowi przegląd hołdu wyrażonego Marii Konopnickiej w sztuce przez różne szkoły artystyczne w Polsce i za granicą na przestrzeni ponad 80 lat.

I. Medale

1. Medal wybity na cześć Marii Konopnickiej w 1915 r.

Opis. s.g. W środku popiersie poetki w profilu lewym. Napisy wklęsłe, z lewej strony: MARYA KONOPNICKA i z prawej: 1846—1910

s.o. Pod pięcioramienną gwiazdką poziomy napis: „NIE RZUCIM ZIEMI SKĄD NASZ RÓD / NIE DAMY POGRZEŚĆ MOWY, / POLSKI MY NARÓD, POLSKI MY LUD, / KRÓLEWSKI SZCZEP PIASTOWSKI, / NIE DAMY BY NAS ZNISZCZYŁ WRÓG, / TAK NAM DOPOMÓŻ BÓG!" / 1915

Sygn. na s.g. — Cz. MAKOWSKI 1906. (projektował i wykonał por-

tret poetycki w 1906 r. Czesław Makowski. Medal został wybity w 1915 r. przez zakład Józefa Chylińskiego w Warszawie).
Bity w srebrze i brązie, Ø 50 mm.
U w a g a. W tekście napisu na s.g. błąd w dacie urodzenia M. Konopnickiej — nie 1846, a 1842 r.

2. **Medal wydany dla upamiętnienia sesji naukowej w 60 lecie śmierci Marii Konopnickiej w Kaliszu w 1970 r.**

Opis: s.g. W środku popiersie poetki zwrócone 3/4 w lewo. Napis z lewej strony: MARIA / KONOPNICKA / i z prawej: 1842/1910
s.o. W górze w wgłębieniu herb m. Kalisza wklęsło, niżej napis SESJA . NAU: / KOWA . KALISZ / — 1970 — / W 60-LECIE / ŚMIERCI / POETKI oraz w otoku wypukło: .TOWARZYSTWO . IM. MARII KONOPNICKIEJ.
Sygn. na s.g. MS (proj. i wyk. Maciej Szańkowski). Lany brąz cyzelowany i oksydowany, Ø ca 79 mm.

3. **Medal wydany dla upamiętnienia miejsc pobytu Marii Konopnickiej.**

Opis: s.g. Identyczna jak poz. 2.
s.o. W wieńcu z kłosów i kwiatów napis: SUWAŁKI / KALISZ. BRO- / NÓW . GUSIN / WARSZAWA / ARKADIA / ŻARNO- / WIEC

Sygn. na s.g. MS (proj. i wyk. Maciej Szańkowski). Lany brąz cyzelowany i oksydowany, Ø ca 78 mm.

4. **Medal nagrodowy — za wybitne osiągnięcia w nauce — Szkoły Podstawowej Nr 2 im. Marii Konopnickiej w Kielcach.**
   Opis: s.g. W wieńcu z liści laurowych złączonych w dole herbem m. Kielc napis: ZŁOTY / MEDAL / ZA / WYBITNE / OSIĄGNIĘCIA / W / NAUCE
   s.o. W środku płonący kaganek z otwartą księgą, od której rozchodzą się promieniście promienie. W otoku napis: SZKOŁA PODSTAWOWA Nr. 2 IM. M. KONOPNICKIEJ W KIELCACH
   Niesygn. (proj. i wyk. Władysław Sitek). Bity w aluminium, Ø 68 mm.
   U w a g a: Medal wydany przez Szkołę Podstawową Nr 2 im. M. Konopnickiej w Kielcach, jako nagroda dla wzorowych uczniów — absolwentów VIII klasy.
   Medal wykonano w Fabryce Samochodów Specjalizowanych POLMO — SHL w Kielcach.
5. **Medal wybity dla uczczenia XX rocznicy Lubelskiej Spółdzielni Mieszkaniowej 1957—1977.**
   Opis: s.g. W kolistym środku blok z dźwigiem po lewej, w dole daty: 1957 — 1977, niżej: LSM. Napis w otoku: XX-LECIE LUBELSKIEJ SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ szeroki otok promieniście fakturowany.

s.o. Napis w otoku: OSIEDLA LUBELSKIEJ SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ. W gładkim centrum pięć zachodzących na siebie kręgów z popiersiami patronów dzielnic, od góry: A. MICKIEWICZA, B. PRUSA, J. SŁOWACKIEGO, PIASTOWSKIE, M. KONOPNICKIEJ, Z. KRASIŃSKIEGO, H. SIENKIEWICZA.

Sygn. na s.g. SW (proj. i wyk. Stanisława Wątróbska). Bity, Ø 70 mm, tombak, srebrzony i oksydowany.

6. **Medal wydany dla upamiętnienia twórczości Marii Konopnickiej w cyklu „Sławne Polki" w 65-lecie jej śmierci (1910—1975).**

Opis: s.g. Głowa poetki zwrócona 3/4 w lewo. Włosy z przedziałkiem, upięte wysoko w kok.

s.o. Na gładkiej powierzchni napis: MARIA / KONOPNICKA / 1842 — 1910

Sygn. na s.g. — AP (proj. Anna Pietrowiec). Lany, brąz, kształt kwadratu o zaokrąglonych rogach, wym. 100×103 mm.

7. **Medal wydany dla upamiętnienia 100-lecia istnienia Szkoły Podstawowej Nr 3 w Tarnowie (1879—1979).**

Opis: s.g. Popiersie poetki z odkrytą głową w profilu lewym, obok napis: MARIA KONOPNICKA

s.o. Napis: 100-LECIE / SZKOŁY / PODSTAWOWEJ / NR 3 / W TARNOWIE / 1879 — 1979

Niesygn. (proj. Otto Sehier). Lany, brąz, Ø 83 mm. Odlewu wykonano w Fabryce Obrabiarek Specjalistycznych PONAR w Tarnowie.

8. Medal wydany dla upamiętnienia odsłonięcia w dniu 8 września 1979 r. pomnika Marii Konopnickiej we Wrześni.

Opis: s.g. Postać poetki w długiej sukni zwrócona 3/4 w prawo. Włosy spięte z tyłu w kok. W dole rozdzielony napis — z lewej strony: MARIA KONOPNICKA / 1842/1910 i z prawej: POMNIK WE WRZEŚNI / ODSŁONIĘTY / 8 IX 1979

s.o. Trzy gładkie płaszczyzny, na górnej: pierwsza zwrotka „Roty" wg. rękopisu M. Konopnickiej; na środkowej napis: „...CO NASTRAJAŁO I UNIOSŁO / PIEŚŃ MOJĄ / BYŁO PŁOMIENIEM DUSZ / WASZYCH / TĘTNEM WASZEJ PRACY / BUDZONA BYŁAM"; oraz dolnej: SŁOWA WYPOWIEDZIANE PRZEZ / MARIĘ KONOPNICKĄ DO DELEGACJI / WRZEŚNIOWEJ W DNIU 26 X 1902 / PODCZAS JUBILEUSZU 25 LECIA PRACY / PISARSKIEJ OBCHODZONEGO WE LWOWIE.

Sygn. na s.g. — JS (proj. i wyk. Józef Stasiński). Lany, brąz, wym. nieforemny ok. 145×145 mm. (Na s.o. z lewej strony, wklęsło napis: OPUS 1010).

9. Medal wydany dla upamiętnienia XX-lecia otwarcia Muzeum Marii Konopnickiej w Żarnowcu (1960—1980).

Opis: s.g. Głowa poetki w kapeluszu w profilu lewym. U dołu wklęsło napis: MARIA KONOPNICKA

s.o. W środku kontury Muzeum poetki w Zarnowcu, u dołu data: 1980, a w otoku napis: DWUDZIESTOLECIE OTWARCIA MUZEUM M. KONOPNICKIEJ W ŻARNOWCU

Niesygn. (proj. Maciej Syrek). Lany, brąz, Ø 110 mm. Odlewu wykonano w Zakładzie Urządzeń Naftowych NAFTOMET w Krośnie.

10. Medal wydany ku czci Marii Konopnickiej przez Wojewódzki Dom Kultury w Ciechanowie.

Opis: s.g. Głowa poetki w profilu lewym. W dole półkoliście przy brzegu napis: MARIA KONOPNICKA
s.o. Poziomo napis: WOJEWÓDZKI / DOM / KULTURY / CIECHANÓW.
Niesygn. (proj. Marek Zalewski). Lany, brąz oksydowany, Ø 110 mm. Nakład 20 egz.

11. Medal wydany dla upamiętnienia XX-lecia otwarcia Muzeum Marii Konopnickiej w Żarnowcu.

Opis: s.g. Popiersie poetki zwrócone 3/4 w lewo. Po bokach wybite wgłąb napisy: z lewej 1842 i z prawej: 1910
s.o. W środku budynek Muzeum Marii Konopnickiej w Żarnowcu. Nad nim w dwu liniach poziomy napis: XX-LECIE i pod nim: OTWARCIA MUZEUM / M. KONOPNICKIEJ / W ŻARNOWCU / 1980.
Sygn. na s.o. — WK (proj. i wyk. Władysław Kandefer). Lany, brąz patynowany, Ø 82 mm. W drewnie w 1 egz.

12. Medal wybity dla uczczenia 70 rocznicy śmierci Marii Konopnickiej przez PTTK w Chełmie w 1980 r.

Opis: s.g. Głowa poetki na wprost, po bokach litery z lewej: M (aria) i z prawej: K (onopnicka)
s.o. W środku na tle kwiatów pionowo ustawione gęsie pióro. W otoku napis: ZIEMIA . CHEŁMSKA . BYŁA JEJ . BLISKA + MARIA KONOPNICKA . 1842 — 1910 +

Z prawej strony pióra litery: PTTK (ozn. Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze). 1980

Sygn. na s.g. — JJ (proj. i wyk. Jerzy Jarnuszkiewicz). Bity, w Mennicy Państwowej, tombak srebrzony i oksydowany, tombak oksydowany, Ø 70 mm.

U w a g a: Wybito 500 egz. w tombaku srebrzonym i oksydowanym i 500 egz. w tombaku oksydowanym.

13. Medal nagrodowy Szkoły Podstawowej Nr 5 im. Marii Konopnickiej w Mysłowicach.

Opis: s.g. Popiersie poetki zwrócone 3/4 w lewo, lewa dłoń dotyka twarzy. Po obu stronach głowy wklęsło daty, z lewej: 1842 i z prawej: 1910. W górze przy brzegu półkoliście S.(zkoła) P. (odstawowa) Nr 5 w MYSŁOWICACH IM. M. KONOPNICKIEJ

s.o. gładka

Niesygn. Gips patynowany, Ø 72 mm z uszkiem i zieloną wstążką szer. 15 mm i długości 400 mm

14. Medal wydany dla upamiętnienia nadania imienia Marii Konopnickiej Szkole Podstawowej Nr 2 w Szamotułach 1 września 1980 r.

Opis: s.g. Popiersie poetki zwrócone 3/4 w lewo. W dole półkoliście napis: MARIA KONOPNICKA . 1842 . 1910

s.o. W przedziale ozdobionym stylizowanymi liśćmi laurowymi napis: NIE RZUCIM ZIEMI / SKĄD NASZ RÓD
Niżej: poziomo SZKOŁA PODSTAWOWA NR. 2 / IM. MARII KONOPNICKIEJ / SZAMOTUŁY / 1.IX.1980

Sygn. na s.o. — AK (proj. Anna Krzemińska), wyk. Warsztat Brązowniczo-Odlewniczy Saturnina Skubiszyńskiego. Lany, cyzelowany i patynowany, brąz, wym. ośmioboku 92×85 mm.

15. Medal wydany dla upamiętnienia nadania imienia Marii Konopnickiej Szkole Podstawowej Nr 2 w Nowogardzie.

Opis: s.g. Popiersie poetki zwrócone 3/4 w lewo.

s.o. Napis w liniowym otoku: SZKOŁA PODST./awowa/ W

NOWOGARDZIE oraz w ośrodku: nr 2 / im. MARII / KONOPNIC / KIEJ

Niesygn. Lany, brąz patynowany, Ø 81,5 mm.

16. Medal wybity dla uczczenia 75 rocznicy śmierci Marii Konopnickiej (1910—1985) przez Suwalskie Towarzystwo Kultury i Koło Numizmatyczne Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego w Suwałkach.

s.g. W pionowym owalu wklęsło wizerunek M. Konopnickiej zwrócony 3/4 w lewo. Po bokach na szerokiej płaszczyźnie wklęsło napis — z lewej: 1842 — 1910 . MARIA i z prawej: KONOPNICKA. W dole małymi literami: PTAiN SUWAŁKI 1985. Przy rancie wąziutka linia ciągła.

s.o. W poziomym wklęsłym owalu wizerunek domu, w którym urodziła się w Suwałkach Maria Konopnicka (dziś Muzeum Jej imienia, przy ul. Kościuszki 31). Po bokach na szerokich płaszczyznach wklęsło napis: — w górze SUWALSKIE i w dole TOWARZYSTWO KULTURY. Przy rancie wąziutka linia ciągła.

Sygn. na s.g. — SW (proj. i wyk. Stanisława Wątróbska). Bity w Mennicy Państwowej w tombaku patynowanym (500 egz.) i tombaku posrebrzanym (500 egz.), Ø 70 mm

17. **Medal wydany dla upamiętnienia 75 rocznicy śmierci Marii Konopnickiej (1910—1985) przez Koło Terenowe Towarzystwa im. Marii Konopnickiej w Krakowie.**

s.g. Głowa poetki zwrócona 3/4 w lewo. W dole faksemila jej podpisu.

s.o. W górze ukośnie gęsie pióro, niżej poziomo napis: W 75 ROCZNICĘ / ŚMIERCI / POETKI / KRAKÓW / 1985, oraz z prawej strony przy brzegu stylizowana połowa sylwetki pomnika M. Konopnickiej odsłoniętego 19 grudnia 1986 r. w Krakowie na Osiedlu Podwawelskim, przy ul. Komandosów.

Niesygn. lany, brąz cyzelowany i patynowany, wym. 78×85 mm.

II. Plakiety i medaliony

1. **Plakieta wydana dla uczczenia XXV lecia jubileuszu pracy twórczej Marii Konopnickiej.**

Opis: s.g. Popiersie poetki prawie na wprost, włosy do góry uczesane. W otoku napis: MARYA KONOPNICKA. W XXV L./ecie/ JUB./ileuszu/ MCMII

s.o. gładka

Sygn. na s.g. — J. Bełtowski S.C. (proj. i wyk. Juliusz Wojciech Bełtowski). Lana, brąz cyzelowany i patynowany, wym. 192×192 mm.

2. **Medalion wydany dla uczenia Marii Konopnickiej.**

Opis: s.g. Popiersie poetki w profilu lewym.

s.o. gładka

Sygn. na s.g. — CZ.MAKOWSKI 1906 (proj. i wyk. Czesław Makowski). Lany, brąz patynowany, Ø 235 mm.

3. **Plakietka wydana dla upamiętnienia 70-lecia śmierci Marii Konopnickiej w 1980 r.**

Opis: s.g. Głowa poetki zwrócona 3/4 w lewo. Z lewej strony przy brzegu wklęsło napis: MARIA KONOPNICKA 1842 1910

s.o. Nad stylizowaną łąką kwiatów i traw napis: 70 LECIE / ŚMIERCI POETKI. W dole rok: 1980

Niesygn. (proj. i wyk. Marek Lipowski). Lana, brąz, patynowany, wym. 98,5×75,0 mm Odlew w S-lni Pracy BRĄZ DEKORACYJNY w Warszawie.

4. Medalion wydany dla uczczenia Marii Konopnickiej.

Opis: s.g. Głowa poetki w lewym profilu. Włosy zaczesane do góry i upięte w kok, a jedynie kosmyki opadają na czoło i szyję.

W otoku wypukły napis: MARIA KONOPNICKA 1842 — 1910

s.o. gładka

Sygn. na s.g. — WC (proj. Wojciech Czerwosz). Lany, brąz, Ø 200 mm. Odlewu wykonano w Zakładzie Jerzego Grudzińskiego w Warszawie.

5. Medalion stanowiący odlew z gipsowego projektu Stanisławy Wątróbskiej — s.o. medalu wybitego dla uczczenia XX rocznicy Lubelskiej Spółdzielni Mieszkaniowej 1957—1977.

Opis: s.g. W otoku napis: OSIEDLA LUBELSKIEJ SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ. W gładkim centrum pięć zachodzących na siebie kręgów z popiersiami patronów dzielnic, od góry: A. MICKIEWICZA, B. PRUSA, J. SŁOWACKIEGO, PIASTOWSKIE, M. KONOPNICKIEJ, Z. KRASIŃSKIEGO, H. SIENKIEWICZA

s.o. gładka

Niesygn. (proj. Stanisława Wątróbska), lany, Ø 218 mm, brąz oksydowany

6. Plakietka wydana dla upamiętnienia nadania Zbiorczej Szkole Gminnej w Miejskiej Górce 23 maja 1986 r. imienia Marii Konopnickiej.

Opis: s.g. W górze poziomo napisy, z lewej strony: Z UROCZYSTEGO / NADANIA oraz z prawej: SZKOLE / IMIENIA. W środku w ozdobnym kole, głowa poetki zwrócona 3/4 w lewo. Niżej z lewej strony data: 23 MAJA 1986 oraz herb m. Miejskiej Górki i z prawej poziomo: ZBIORCZA / SZKOŁA / GMINNA / IMIENIA / MARII / KONOPNICKIEJ / W MIEJSKIEJ GÓRCE

s.o. gładka

Niesygn., blacha ze stopu alum. i cynku, wym. 110×158 mm. Napisy i ozdoby w różnych kolorach.

U w a g a: Z tej okazji wydany został znaczek pamiątkowy o identycznych napisach, wykonany w tej samej blasze, o wym. 33×45 mm.

III. Pomniki, popiersia i tablice pamiątkowe

Pomniki

Białystok, plac przed budynkiem Szkoły Podstawowej Nr 22 im. Marii Konopnickiej.

Opis. Pomnik wykonany w drewnie, usytuowany na postumencie. Obok na tablicy napis:

O JEŚLI KOCHASZ
JEŚLI CHCESZ ŻYĆ
POD TYM DACHEM
CHLEB JEŚĆ.

Niesygn. drewno, patyn.

Ciechanów, Park Miejski im. Marii Konopnickiej.

Opis: Na postumencie wykonanym z kamieni polnych, wizerunek stojącej, skupionej, ale pełnej ciepła, serdeczności i troski — Maria Konopnicka w otoczeniu dwojga małych dzieci. Poetka w prawej ręce, zgiętej w łokciu trzyma przyciśniętą do siebie książkę, lewą opiera o ramię starszej dziewczynki, drugie dziecko

mniejsze, klęcząc obejmuje jej kolana. Posąg wykonany z blachy miedzianej patynowej. Na postumencie, tablica miedziana w kształcie nieforemnego owalu o wym. 60×100 cm z napisem:

MARII KONOPNICKIEJ
1842 — 1910
CIECHANOWIANIE
1982
„NIE RZUCIM ZIEMI SKĄD NASZ RÓD"

Sygn. Na s.o. WRÓBLEWSKI / HENRYK / 1982
blacha miedziana, patynowana.

Pomnik wzniesiony został w 140 lecie urodzin Marii Konopnickiej (1842 — 1982) siłami społeczeństwa ciechanowskiego, przy współpracy z władzami miejskimi m. Ciechanowa i Zarządem Towarzystwa im. Marii Konopnickiej w Warszawie. Odsłonięty 24 października 1982 r. Towarzystwo Miłośników Ziemi Ciechanowskiej z okazji odsłonięcia pomnika wydało okolicznościowy ex libris z stylizowaną sylwetką pomnika w środku i otokowym napisem: ODSŁNIĘCIE POMNIKA / MARII KONOPNICKIEJ / EX LIBRIS TMZC 1982

Gdańsk,

Opis: Na niewielkim cokole, wizerunek postaci Marii Konopnickiej z książką. Jej twarz cechuje skupienie, ciepło i energia.
Pomnik wykonany w Spółdzielni BRĄZ w Warszawie według proj. prof. Franciszka Duszenki. Odsłonięty w listopadzie 1977 r. w 135 rocznicę urodzenia M. Konopnickiej (1842 — 1977).
Myśl wybudowania Poetce pomnika w Gdańsku powstała w 1975 r. na VII Ogólnopolskim Zjeździe Liceów Ogólnokształcących im. M. Konopnickiej w Pruszczu Gdańskim.
Koncepcją Zjazdu było m.in. — przedstawić w postaci Poetki „Nauczycielskę Narodu" z książką w ręku — symbolem wiedzy i także zadokumentować jej związki z Gdańskiem, w którym przebywała w maju 1906 r. oraz walkę o polskość Gdańska.

Kalisz, ul. Zubrzyckiego 28, plac tuż obok budynku Instytutu Kształcenia Nauczycieli w Warszawie, oddziału Doskonalenia Nauczycieli w Kaliszu. (d. Centrum Doskonalenia Nauczycieli im. Marii Konopnickiej).

Opis: Pomnik Marii Konopnickiej usytuowany na betonowym cokole przedstawia wizerunek postaci Poetki w pozycji stojącej. Głowa nieco spuszczona, jak gdyby w zadumie. Tuż obok dwoje bosych wieśniaczych dzieci, dziewczynka i chłopiec. Prawa ręka Poetki spoczywa na ramieniu chłopca, lewa na dziewczynki. Dziewczynka ma przyciśniętą do siebie książkę.

Napisy na cokole:

— z przodu: MARIA
KONOPNICKA
1842
1910

— z lewej strony: WYCHOWAŁEŚ TY MNIE — GRODZIE — NA SWYM CHLEBIE, NA SWEJ WODZIE... „MEMU MIASTU"

Niesygn. proj. i wyk. art. rzeźb. Stanisław Horno-Popławski, gips utwardzony, patynowany, cokół — betonowy.

Pomnik powstał z inicjatywy Towarzystwa im. Marii Konopnickiej w Warszawie. Całość prac organizacyjnych powierzono Kołu Terenowemu Towarzystwa w Kaliszu. Potrzebne Fundusze na budowę uzyskano z darów społeczeństwa, młodzieży szkolnej, instytucji, i spółdzielni Wielkopolski, a także z dotacji Zarządu Głównego Towarzystwa im. Marii Konopnickiej w Warszawie i przelewu pozostałej sumy ze zbiórki na pomnik Poetki w Warszawie.

Dla upamiętnienia odsłonięcia pomnika w Kaliszu wydany został pocztowy stempel okolicznościowy z wizerunkiem sylwetki pomnika w środku i otokowego napisu: ODSŁONIĘCIE POMNIKA M. KONOPNICKIEJ KALISZ 1 / 12.X.1969 w formie prostokątnym o wym. 25×48 mm.

Jedlicze, cmentarz parafialny

Pomnik nagrobny córek Marii Konopnickiej Laury i Zofii.

Opis: Na grobie obu zmarłych córek Poetki, ustawiony został na cokole pomnik nagrobny w postaci krzyża z piaskowca o wysokości ca 3 m i ozdobiony płaskorzeźbą wykonaną przez art. rzeźb. Kędzierskiego, wyobrażającą popiersie Laury z lewej strony na cokole tablica z napisem: „Ś.P. LAURA KONOPNICKA-PYTLIŃSKA 1935 r." oraz z prawej tablica poświęcona Zofii z napisem: „Ś.P. ZOFIA MICKIEWICZOWA 1956R."

Pomnik i grób otacza żelazne ogrodzenie z bramką. Groby obramowane kamiennymi otoczkami.

Kraków, Dzielnica Podgórze, osiedle Podwawelskie, ul. Komandosów.

Opis: Na wysokim ozdobnym cokole z dolomitu ustawionym na podwyższonym fundamencie, składającym się z dwu kwadratowych płyt o różnych wymiarach, popiersie Marii Konopnickiej odlane w brązie. Na górnej, mniejszej płycie fundamentowej, drukowanymi literami wykonanymi z brązu napis:

MARIA KONOPNICKA
POETKA

Sygn., proj. i wyk. art. rzeźb. prof. Antoni Hajdecki.

Wymiary: wysokość — popiersia 140 cm, — cokołu 360 cm, — płyt 20 cm.

Wykonawcy:

— odlewu popiersia dokonały Gliwickie Zakłady Urządzeń Technicznych

— roboty kamieniarskie (cokołu) Krzeszowickie Zakłady Kamienia Budowlanego KAMBUD, fundamentu pod pomnik wykonało Krakowskie Przedsiębiorstwo Budowlane.

Pomnik powstał z inicjatywy Koła Terenowego Towarzystwa im. Marii Konopnickiej w Krakowie oraz fundamentów Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu m. Krakowa, Państwowego Funduszu Plastycznego w Warszawie oraz uzyskanych sum z wpłat społeczeństwa na konto Społecznego Komitetu Budowy Pomnika Marii Konopnickiej w Krakowie.

Na uroczystość odsłonięcia 19 grudnia 1986 r. przybyli przedstawiciele władz i mieszkańcy Krakowa, delegacje z Wrześni, Żarnowca i młodzież szkół noszących imię poetki z całej Polski.

Aktu odsłonięcia dokonali: Joanna Modrzejewska prawnuczka M. Konopnickiej, Stanisław Szwalbe prezes Zarządu Towarzystwa im. M. Konopnickiej i przewodniczący Koła Terenowego Towarzystwa Henryk Bałaban.

U w a g a: W początku 1987 r. obok pomnika zostanie usytuowany kamień w kształcie otwartej księgi z cytatem utworu „Pieśń o domu":

SERCEM OJCZYSTYCH PROGÓW STRZEŻ
SERCE W OJCZYSTYCH ŚCIANACH ZŁÓŻ
MARIA KONOPNICKA

Kamień ten będzie tworzył całość architektoniczną, z pomnikiem, obok klombów i kwiatów.

Kraków, osiedle Podwawelskie, ul. Komandosów.

Opis. Na wysokim cokole ustawionym na szerokiej podstawie postać poetki w pozycji stojącej z dwojgiem małych dzieci u jej kolan.

Proj. i wyk. art. rzeźb. Antoni Hajdecki, granit.

Pomnik powstał z inicjatywy Koła Terenowego Towarzystwa im.

Marii Konopnickiej w Krakowie. Odsłonięty w 75 rocznicę śmierci poetki 19 grudnia 1986 r. przez przewodniczącego Koła Henryka Bałabana, w obecności prawnuczki poetki Joanny Modrzejewskiej, przewodniczącego Społecznego Komitetu Budowy Pomnika St. Szczepańskiego oraz delegacji władz politycznych i administracyjnych m. Krakowa i Rady Osiedlowej, osiedla Podwawelskiego oraz licznych mieszkańców i młodzieży szkół krakowskich.

Lublin, Osiedle im. Marii Konopnickiej Lubelskiej Spółdzielni Mieszkaniowej.

Opis: Pomnik Marii Konopnickiej usytuowany na cokole. Wizerunek Poetki w pozycji stojącej z książką w lewej ręce.

Lwów, Cmentarz Łyczakowski.

Opis: Pomnik nagrobny z popiersiem Marii Konopnickiej usytuowany na podwójnym postumencie w kształcie stylizowanego krzyża, na cokole popiersie z lewą ręką podtrzymującą lekko głowę.

Pod krzyżem napis: MARIA / KONOPNICKA / * 1842 † 1910 i niżej na tablicy stosowny napis.

8 października 1910 r. M. Konopnicka zakończyła życie w Sanatorium Kisielki we Lwowie. Pogrzeb odbył się, zgodnie z uchwałą Rady Miejskiej Lwowa na koszt miasta. Wzięło w nim udział ponad 50.000 mieszkańców miasta, okolicy, a także wiele delegacji z różnych ośrodków polonijnych, w tym delegacje z trzech zaborów oraz wszystkie narodowości, wyznania i stany.

Opole, plac przed budynkiem Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Konopnickiej.

Opis. Pomnik Poetki w pozycji stojącej usytuowany na postumencie. Wykonany według projektu art. rzeźbiarza Nowaka w metalu patynowym.

Poddębice, park tuż obok Szkoły Podstawowej im. Marii Konopnickiej. Kamień pamiątkowy (głaz polny granitowy) z tablicą przytwierdzoną czterema ozdobnymi gwoździami, na której napis:

M. KONOPNICKIEJ
W KAMIENIU POLNYM, CO GRÓB MÓJ POKRYJE,
NIECH MI KAMIENIARZ LIRECZKĘ WYRYJE...
A NIECHAJ NA NIM NAPISU NIE KŁADZIE
I NIECH GO W RZĘDZIE NIE STAWIA, NI W ŁADZIE,
TYLKO W ZAKĄTKU, GDZIE BRZOZA SZUM NIESIE...
1862 — 1962

Kamień pamiątkowy o wadze ca 7,5 t., ustawiony został w parku w 100 rocznicę przybycia Poetki do Bronowa (1862—1962). Napis na tablicy, to fragment wiersza Poetki pt. „W kamieniu polnym". Miejsce, w którym usytuowany został kamień (głaz polny), jest obecnie punktem startowym dla wycieczek zdążających szlakiem turystycznym Marii Konopnickiej z Poddębic do Bronowa i Gusina. Otwarcie nastąpiło w miesiącu urodzena Poetki — 8 maja 1960 r.

Suwałki, park im. Marii Konopnickiej w centrum miasta.

Pomnik Poetki wykonany z piaskowca o gładkiej szlifowanej powierzchni, przedstawia na postumencie pełnej spokoju i opanowania wizerunek Marii Konopnickiej w pozycji stojącej. U prawego jej boku postać dziecka (dziewczynki) z przyciśniętą obu rączkami do piersi książką. Prawa ręka Poetki spoczywa na ramieniu dziecka, lewa natomiast zgięta w łokciu z lekko zaciśniętymi palcami podtrzymuje opadający szal.

Na postumencie napisy:

— z przodu: PÓJDŹ / DZIECIĘ / JA CIĘ UCZYĆ / KAŻĘ
— z lewej strony: W 121 ROCZNICĘ / URODZENIA / MARII / KONOPNICKIEJ
— z prawej strony: RODACZCE / SPOŁECZEŃSTWO / SUWALSZCZYZNY

Pomnik wykonany według projektu art. rzeźbiarza Bohdana Chmielewskiego w 1963 r.

Z inicjatywy Towarzystwa im. Marii Konopnickiej w Warszawie, powstał w 1960 r. społeczny komitet budowy pomnika przy Oddziale Związku Nauczycielstwa Polskiego w Suwałkach. Na przewodniczącego wybrano Piotra Chuchnowskiego, skarbnikiem została Zofia Chwieducikowa.

Pomnik powstał ze składek społeczeństwa, w tym i młodzieży szkolnej, Społecznego Funduszu Odbudowy Stolicy, Towarzystwa im. Marii Konopnickiej w Warszawie oraz dotacji zakładów pracy Suwalszczyzny. Odsłonięcia dokonano w miesiącu urodzenia Poetki — dnia

26 maja 1963 r. i w tym czasie jednocześnie przekazano w Suwałkach do użytku Powiatową i Miejską Bibliotekę Publiczną jej imienia. W uroczystościach tych brali między innymi udział: Wiceminister Kultury i Sztuki — Zygmunt Garstecki, przedstawiciele władz, prezes Towarzystwa im. Marii Konopnickiej — Stanisław Szwalbe, delegat Związku Literatów Polskich — Anna Kamińska, wnuczka Poetki — Krystyna Roykiewicz, rzesze młodzieży szkolnej Suwalszczyzny i zaproszeni goście z różnych regionów Polski.

Warcino, park miejski.

Monumentalny pomnik Marii Konopnickiej usytuowany w parku tuż obok Technikum Leśniczego.

Opis: Na niskim cokole w pozycji stojącej wizerunek postaci Poetki w otoczeniu dzieci przynoszących jej kwiaty.
Na cokole wyryte słowa: „NIE RZUCIM ZIEMI, SKĄD NASZ RÓD", które znaczą, że „miłość jest silniejsza niż nienawiść i zło".

Pomnik odsłonięty został 7 czerwca 1957 r. Usytuowany na gruzach pomnika kanclerza Ottona Bismarka, tego który gnębił i wynaradawiał ludność polską w Prusach, zabraniał mowy polskiej, stosował rugi Polaków z ziemi ojczystej oraz dążył wszelkimi sposobami do osłabiania ludności polskiej.

Pomnik Marii Konopnickiej powstał z funduszów młodzieży i nauczycielstwa polskiego, w dowód uznania dla Tej, która przez całe swe życie walczyła w obronie polskości ziem będących przez tak długi okres pod zaborem pruskim.

Warszawa, Ogród Saski.

Opis: Pomnik Marii Konopnickiej wykonany w ciemnoszarym granicie, usytuowany na czarnym szlifowanym i polerowanym marmurowym postumencie przedstawia dostojny wizerunek Poetki w pozycji siedzącej, ubranej w długą suknię. Na kolanach trzyma, w lewej ręce książkę, a w prawej wiązankę polnych kwiatów. Na postumencie napisy:
— z przodu:

MARII KONOPNICKIEJ
DZIECI

— z lewej strony:

POMNIK UFUNDOWAŁY ZE SKŁADEK DZIECI /
STARANIEM REDAKCJI PŁOMYCZKA

— z prawej strony:

ODSŁONIĘTY DNIA 22 MAJA 1966 ROKU

— z tyłu sygnatura artysty: ST. KULON

Pomnik wykonany według projektu artysty rzeźbiarza Stanisława Kulona. Wym. postumentu 210×210×35 cm., pomnika wys. 245 cm, szer. 180, grub. 120 cm.

Pomnik Marii Konopnickiej ufundowany został przez dzieci ze szkół podstawowych i średnich z całej Polski. Po wydanej w 1961 r. przez Redakcję „Płomyczka" numeru poświęconego życiu i twórczości Poetki — dzieci Szkoły Podstawowej Nr 11 jej imienia w Kaliszu przekazały Redakcji niewielką kwotę pieniężną z przeznaczeniem na budowę jej pomnika. Od tego czasu napływały z różnych stron Polski datki na jego budowę.

W drodze plebiscytu, dzieci ustaliły, że miejscem, w którym ma stanąć pomnik — powinna być Warszawa.

Wszelkie prace koordynacyjne i organizacyjne przejął Zarząd Główny Towarzystwa im. Marii Konopnickiej w Warszawie, łącznie z Redakcją „Płomyczka" i doprowadził do pomyślnego końca.

Kwoty pieniężne, które wpływały od dzieci z całej Polski znacznie przekroczyły koszty budowy. Pozostałą sumę przekazano w 1969 r. na budowę pomnika Poetki w Kaliszu.

Warszawa, dziedziniec wewnętrzny DOMU CHŁOPA w Warszawie, pl. Powstańców Warszawy 2.

Opis: Poetka usytuowana na postumencie w pozycji siedzącej przedstawia moment twórczego zamyślenia. Jedna jej ręka podpiera podbródek, druga spoczywa na książce leżącej na kolanach.

Statuetka wykonana według projektu prof. Anny Pietrowiec, a postument przez art. rzeźb. Jana Cykowskiego. Odlewu w betonie z domieszką opiłek stalowych dokonano w Pracowni Sztukatorskiej Stanisława Jankowskiego w Warszawie.

Wzór gipsowy przekazany został Związkowi Spółdzielni Mleczarskich jako dowód wdzięczności za pomoc udzieloną Towarzystwu im. Marii Konopnickiej, który potem oddał go Muzeum Marii Konopnickiej w Żarnowcu.

Na ogólnopolskiej wystawie, rzeźba prof. Anny Pietrowiec uzyskała II nagrodę; a wyróżnieniem było umieszczenie fotografii statuły na plakacie reklamującym wystawę.

Po zakończeniu wystawy Ministerstwo Kultury i Sztuki zakupiło od autorki rzeźbę i ofiarowało jednej ze szkół podstawowych. Prof. Bogdan Pniewski, projektant budynku i wnętrz DOMU CHŁOPA w Warszawie w 1961 r. wyraził zgodę na umieszczenie statuły M. Konopnickiej na dziedzińcu Domu. Statuetka odsłonięta została 7 kwietnia 1962 r.

Warszawa, ul. Podwale, róg Piekarskiej tuż obok pomnika Jana Kilińskiego.

Kamień pamiątkowy, (głaz polny, ceglasty granit) usytuowany w miejscu gdzie stał dom przy ul. Piekarskiej, w którym mieszkała Maria Konopnicka.

Opis: Na głazie wyryty napis:

MARIA
KONOPNICKA
1842—1910
W MIEJSCU TYM
STAŁ DOM
W KTÓRYM
W LATACH
1879—1882
MIESZKAŁA
POETKA

Niesygn., głaz o wym., wys. 195 cm., czer. 165. Postument wykonany z szlifowanego szarego granitu o wym. 200×200×25 cm.
Kamień ustawiony został z inicjatywy i staraniem Towarzystwa im. Marii Konopnickiej w Warszawie.
Odsłonięty w 120 rocznicę urodzenia Poetki (1842—1962) dnia 16 października 1962 r.

Warszawa, Cmentarz Powązkowski, kwatera 78, rząd 2, grób 2.
Pomnik nagrobny syna, wnuka i prawnuczki Marii Konopnickiej: Tadeusza, Janusza i Krystyny Marii.

Opis: W środku ogrodzenia wykonanego z żelaznych prętów ujętych w cztery narożne słupki z piaskowca, płyty nagrobne (tablice) z następującymi napisami:

— stojąca tablica z krzyżem z piaskowca i wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej. Napis:

TADEUSZ KONOPNICKI UR. 1.VI.1863
ODDANY BOGU I ZIEMI 12.I.1881
AVE MARIA

— leżąca z wierszem:
KRÓTKO TRWAŁ BOJU TWEGO DZIEŃ
TWÓJ DUCH JUŻ WOLNY...
PRZEMIJA CZŁOWIEKU JAKO CIEŃ
A JAK KWIAT POLNY

— dwie boczne, ukośnie stojące: z napisami:
pierwsza: JANUSZ KONOPNICKI ppłk.art..WP
UR. 1895, ZM. 1.VI.1962
druga: KRYSTYNA MARIA ELSNER-RAJPOLD
1936 — 1969

Września, park miejski.

Opis: Na wysokim cokole umieszczony został monumentalny wizerunek postaci Marii Konopnickiej. Jej sylwetka tchnie dumą i serdecznością. Na tablicach umieszczonych po obu stronach pomnika napisy:

„ROTĄ KONOPNICKIEJ ZMARTWYCHWSTAŁA POLSKA DZISIEJSZA.
NALEŻY SIĘ JEJ ZA TO OD NARODU POMNIK"
(K. PRZERWA-TETMAJER 1918 r.)

„COKOLWIEK CZYNIM
CZYŃMY TAK
BY PRZYSZŁOŚĆ ROSŁA Z PRACY.
POLSKA TO PION NASZ I NASZ ZNAK,
BUDUJEMY DOM RODACY"
(„BUDUJMY MIŁEJ")

„NIE RZUCIM ZIEMI SKĄD NASZ RÓD,
NIE DAMY POGRZEŚĆ MOWY"
(„ROTA")

„KTO DLA BRACI PRACUJE, MA MOC ZA MILIONY".
(KTO DLA CIEBIE PRACUJE")

„CO NASTRAJAŁO I UNIOSŁO PIEŚŃ MOJĄ
BYŁO PŁOMIENIEM DUSZ WASZYCH
TĘTNEM WASZEJ PRACY BUDZONA BYŁAM"

(do delegacji wrzesieńskiej 26.X.1902 r. podczas uroczystości jubileuszu 25-lecia pracy pisarskiej obchodzonego we Lwowie.)

Pomnik wykonany w brązie według projektu art. rzeźb. Józefa Stasińskiego i Mieczysława Waltera. Odsłonięty w 1979 r. w Międzynarodowym Roku Dziecka.

Pomnik wzniesiony z inicjatywy i z funduszów Towarzystwa im. Marii Konopnickiej, Centralnego Związku Spółdzielni Budownictwa Mieszkaniowego w Warszawie oraz z sum uzyskanych ze składek młodzieży i społeczeństwa wrzesińskiego w hołdzie tej, która stanęła w obronie ciemiężonych przez zaborcę i represjonowanych 2 i 13 maja 1901 r. dzieci wrzesińskich.

Uwaga: Należy mi tutaj nadmienić, że 20 maja 1901 r. wybuchł słynny strajk szkolny we Wrześni. Wstrząsnął on opinią ówczesnego świata, który gorąco protestował przeciw pruskiemu bezprawiu. Protestowali m.in. Henryk Sienkiewicz i Maria Konopnicka. Strajkujące dzieci, wysyłając swoje fotografie z napisem „nie zostawiajcie nas samych", zachęciły do powszechnego strajku szkolnego, jaki wybuchł 5 lat później w Wielkopolsce i na Pomorzu. Organizatorem strajku dzieci był wielki patriota, miejscowy wikary — ks. Jan Laskowski (ur. 22.06.1872, zm. 17.10.1939 r.).

W 1981 r. na szczycie budynku historycznej szkoły we Wrześni odsłonięto spiżową tablicę z reliefem i napisem ku czci organizatora strajku ks. Jana Laskowskiego, zaś ulicę nazwano również Jego imieniem.

Popiersia

Jaworzyna Śląska, ul. Żymirskiego 16 (Szkoła Podstawowa im. Marii Konopnickiej).

Popiersie Poetki wykonane w piaskowcu, ustawione na granitowym postumencie, na którym napis:

MARIA
KONOPNICKA
1842—1910

Proj. i wyk. art. rzeźb. Jerzy Koczewski.

Popiersie M. Konopnickiej ufundowane zostało Szkole Podstawowej w Jaworzynie Śląskiej przez Fabrykę Porcelany „Karolina" w Wałbrzychu.

Kalisz, pl. Bohaterów Stalingradu 1 (d. Rynek).

Na frontonie narożnego budynku, nieco poniżej okien pierwszego piętra, umieszczone zostały w linii poziomej w okrągłych wgłębieniach (medąlionach) cztery wizerunki głów osób szczególnie zasłużonych dla miasta. Kolejność usytuowana następująco, od lewej ku prawej: Adama Asnyka, Marii Konopnickiej, Stefana Rogozińskiego i Marii Dąbrowskiej. Z prawej strony napis: SŁAWIĄ/NASZ/GRÓD

Umieszczenie wyżej wymienionych medalionów (popiersi) wykonanych w gipsie utwardzonym i patynowanym, w centrum miasta, stanowi wyraz hołdu im oddanego przez społeczeństwo m. Kalisza.

Kalisz, ul. Zubrzyckiego 28 (hol Instytutu Kształcenia Nauczycieli w Warszawie, Oddział Doskonalenia Nauczycieli w Kaliszu. Dawnej Studium Nauczycielskie im. Marii Konopnickiej).

Statuetka wykonana w gipsie utwardzonym w 1960 r., przedstawiająca Poetkę w pozycji siedzącej, ręce złączone oparte o kolana.
Niesygn. gips utwardzony i patynowany, wym. 145×90 cm.
Obok statuetki, tablica pamiątkowa umieszczona na ścianie frontowej holu, opis jej niżej.
Statuetka i tablica wykonana w 1960 r. W tymże samym roku nadano także Studium Nauczycielskiemu mieszczącemu się w budynku imię Poetki i przekazano budynek do użytku.

Biała Podlaska, ul. Sportowa 7 (Szkoła Podstawowa Nr 3 im. Marii Konopnickiej).
Popiersie Poetki wykonane w gipsie, zwrócone na wprost, ustawione na postumencie, na którym na czarnej kwadratowej tablicy napis:

MARIA
KONOPNICKA
1842 — 1910

U w a g a: Imię Poetki nadano szkole w 1919 r. W początku czerwca 1981 r. odsłonięcia popiersia dokonała najstarsza nauczycielka tej szkoły, o 50-cio letnim stażu pracy nauczycielskiej p. Jadwiga Krzoska w obecności władz szkolnych, miejskich i Towarzystwa im. Marii Konopnickiej w Warszawie oraz licznie zgromadzonej młodzieży i grona nauczycielskiego Szkoły.

Suwałki, ul. Mickiewicza 3 (hol Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Konopnickiej).

Popiersie Poetki zwrócone na wprost, umieszczone na postumencie, na którym napis:

MARIA
1842 KONOPNICKA 1910

Niesygn., gips patyn., wym. popiersia 61×47 cm., postumentu 49×29×6 cm.

Suwałki, ul. Kościuszki 31 (Muzeum Marii Konopnickiej).

Popiersie poetki wykonane w gipsie, zwrócone na wprost, ustawione na postumencie.

Niesygn. gips.

Suwałki, ul. Kościuszki 31 (Muzeum Marii Konopnickiej).

Popiersie Poetki wykonane w brązie patynowanym. Głowa zwrócona 3/4 w prawo.

Sygn. na s.o. ZEMŁA 79 (proj. i wyk. Gustaw Zemła) brąz patyn. i cyzelowany, wym. wys. 29, szer. 20 cm.

Warszawa, Rynek Starego Miasta 20 (Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza).

Popiersie Marii Konopnickiej. Głowa na wprost. Napis.: MARIA KONOPNICKA.

Sygn. Dąbrowska, gips, Nr inw. 259 (Nr negatywu 10590)

Warszawa, ul. Madalińskiego 22/24 (hol XLII Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Konopnickiej)

Popiersie Poetki odlane w brązie patynowanym zwrócone na wprost i ustawione na postumencie z białego marmuru. Na nim napis wykonany z liter metalowych przymocowanych na stałe:

MARIA
KONOPNICKA
* 23. V. 1842
† 8. X. 1910

Niesygn., brąz, wym. popiersia: 56×64 cm, postumentu: 130×44×44 cm

Warszawa, al. Jerozolimskie 3 (Muzeum Narodowe).

Wizerunek głowy M. Konopnickiej odlany w brązie patynowanym, ustawionej na marmurowym postumencie.

Sygn., Xawery Dunikowski, wym. głowy 37×21 cm, postumentu 21×21×6 cm.

Zielona Góra, ul. Wojska Polskiego 9.

W wewnętrznym dziedzińcu gmachu Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki im. Cypriana Norwida, za pomnikiem patrona Biblioteki umieszczono na ścianie zewnętrznej w linii poziomej dziewięć medalionów z wizerunkami popiersi poetów i pisarzy polskich, w następującej kolejności: z lewej ku prawej — Mikołaja Reja, Jana Kochanowskiego,

Juliusza Słowackiego, Marii Konopnickiej, Henryka Sienkiewicza, Bolesława Prusa, Stefana Żeromskiego, Władysława Reymonta i Władysława Broniewskiego. Każdy z wyżej wymienionych medalionów zaopatrzony został w napis imienia i nazwiska poety (pisarza).
Niesygn. gips utwardzony i patynowany, wym. medalionu — popiersia ca 85×75 cm.

Tablice pamiątkowe

Ciechanów

1. Tablica pamiątkowa umieszczona na zewnętrznej stronie domu przy ul. 1 Maja 9, w którym przebywała Maria Konopnicka, o następującej treści:

W DOMU TYM
KILKAKROTNIE
PRZEBYWAŁA u SWEGO SYNA JANA
W LATACH 1906—7
MARIA KONOPNICKA

PRZED MOSTEM PRZY BRAMIE TRIUMFALNEJ
W MAJU 1907 R. GORĄCO WITALI JĄ
CIECHANOWIANIE. SPRAWAMI NASZEGO MIASTA
ZAWSZE ŻYWO SIĘ INTERESOWAŁA.
PAMIĘCI SERDECZNEGO ZWIĄZKU POETKI
Z CIECHANOWEM UTRWALA W 50-LECIE
JEJ ZGONU w 1960 R.
T.M.Z.C.

Niesygn. wym. 57×48 cm, biały marmur. (W 1984 r. w wyniku nieumiejętnego zdejmowania, tablica pękła w połowie. Obecnie jest przechowywana w Muzeum Okręgowym w Ciechanowie).

2. Tablica z popiersiem Marii Konopnickiej umieszczona w holu Wojewódzkiego Domu Kultury im. M. Konopnickiej przy ul. Strażackiej 5
Napis:
OTWIERAM DOM
KRÓLEWSKI DOM
NIECH WEJDZIE TUTAJ W PROMIENIACH ZÓRZ
MOJEGO DUSZA LUDU

Niesygn. popiersie w gipsie o wym. 30×75 cm

3. Tablica pamiątkowa umieszczona w holu Wojewódzkiego Domu Kultury im. M. Konopnickiej przy ul. Strażackiej 5
75 LAT
DOMU
LUDOWEGO
U PROGÓW TWYCH
NIECH SPADNIE Z NAS
WSZELKA MAŁOŚĆ
DUCHA
M. KONOPNICKA

Niesygn. wym. 35×50 cm. 1982. PRACOWNICY WDK WYK. SZAFARYN

Kalisz

1. Tablica pamiątkowa umieszczona na domu, w którym mieszkała M. Konopnicka w latach 1849 — 1862 przy pl. Kilińskiego 4 (pierwsza)
Napis: W DOMU TYM MIESZKAŁA W LATACH DZIECIŃSTWA
I MŁODOŚCI M. KONOPNICKA WIELKA PIEŚNIARKA
NIEDOLI NARODU

Niesygn. Marmur. Wmurowana w 1919 r.

U w a g a: W okresie okupacji m. Kalisza przez Niemców (1939—1945) tablica ta została zniszczona.

2. Tablica pamiątkowa umieszczona na domu, w którym mieszkała M. Konopnicka w latach 1849 — 1862 przy pl. Kilińskiego 4 (druga)

Napis:

W TYM DOMU
W LATACH 1842 — 1862
MIESZKAŁA
ZNAKOMITA POETKA
MARIA
KONOPNICKA
NIEZAPOMNIANA PIEŚNIARKA
LUDU POLSKIEGO
I AUTORKA
„ROTY"

Niesygn.

Uwaga: W tekście napisu błędna data, jest 1842, a winno być 1849. Data 1842 odnosi się do roku urodzenia Poetki w Suwałkach.

3. Tablica pamiątkowa umieszczona na domu, w którym mieszkała M. Konopnicka w latach 1849 — 1862 przy pl. Kilińskiego 4 (trzecia — obecnie istniejąca)

Napis: W DOMU TYM MIESZKAŁA
W LATACH DZIECIŃSTWA
I MŁODOŚCI
MARIA KONOPNICKA
WYBITNA PISARKA
PATRIOTKA
BOJOWNICZKA O PRAWA
LUDU

Nad napisem popiersie Poetki. Z lewej strony bukiet kwiatów polnych z kłosami zboża. W górze daty: 1849 — 1862
Niesygn. proj. Benedykt Kasznia, brąz

4. Tablica pamiątkowa umieszczona w holu Instytutu Kształcenia Nauczycieli Oddz. Doskonalenia Nauczycieli w Kaliszu, ul. Zubrzyckiego 82

Napis: W JUBILEUSZOWYM ROKU TYSIĄCLECIA PAŃSTWA /
POLSKIEGO I XVIII WIEKÓW KALISZA, GMACH TEN
PRZEKAZANO STUDIUM NAUCZYCIELSKIEMU
UCZELNI NADANO IMIĘ
MARII KONOPNICKIEJ
DZIAŁACZKI ZIEMI KALISKIEJ, WIELKIEJ
PISARKI, WYTRWAŁEJ BOJOWNICZKI O WOLNOŚĆ
I SPRAWIEDLIWOŚĆ SPOŁECZNĄ
KALISZ 1960

Niesygn., brąz, wym. 585×845 mm

5. Tablica pamiątkowa — pamięci Scholastyki z Turskich Wasiłowskiej — matki Marii Konopnickiej, w kościele ks. ks. Jezuitów, przy pl. Kilińskiego, róg ul. 23 stycznia 2

Napis: Pamięci
SCHOLASTYKI z TURSKICH
WASIŁOWSKIEJ
ur. 1820 † d. 20 Marca 1854 r.
Mąż i Dzieci

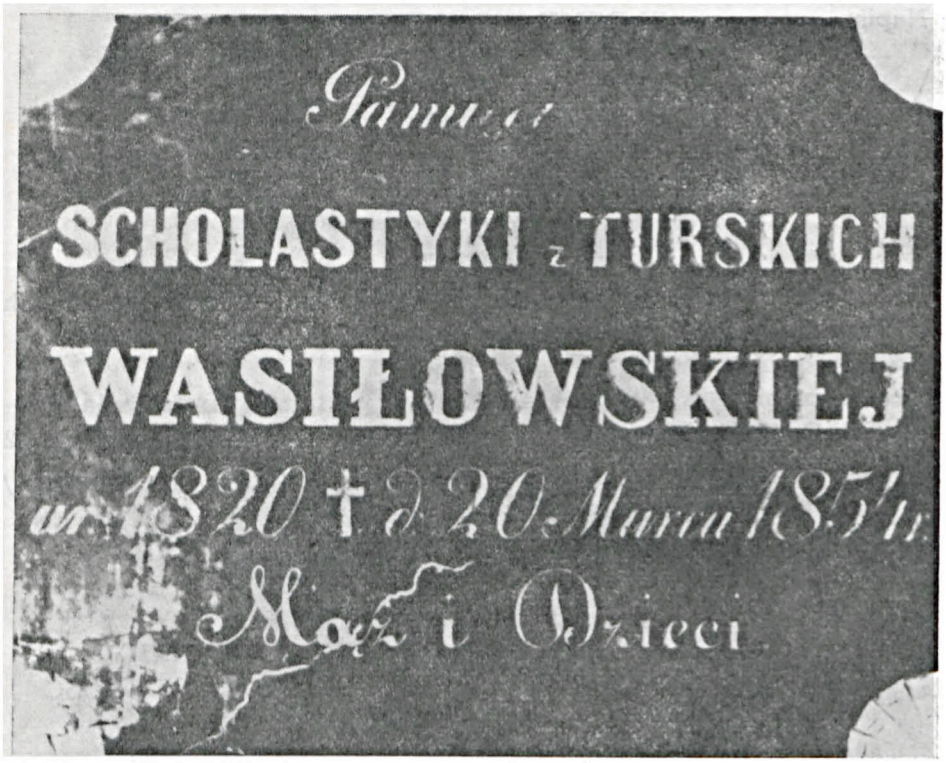
Niesygn. czarny marmur, wym. 81×69 cm., litery złocone.
(Tablica na s. 150).

Suwałki

1. Tablica pamiątkowa umieszczona była na domu, w którym urodziła się M. Konopnicka przy ul. Kościuszki 31 (pierwsza)

Napis: W TYM DOMU URODZIŁA SIĘ 23 MAJA 1842 r.
MARIA KONOPNICKA

Niesygn. Biały marmur, wym. 58×70 cm
Tablica ufundowana przy zasiłku Magistratu m. Suwałk przez Oddział Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet w Suwałkach.
Odsłonięta w XXV rocznicę śmierci Poetki 8 października 1935 r.

U w a g a: W okresie okupacji m. Suwałk przez Niemców (1939—1944), w obawie przed jej zniszczeniem, tablica ta została zdjęta przez nieznaną osobę i umieszczona na strychu budynku gospodarczego suwalskiego volksdeutscha Kisela. Tam przypadkowo odnaleziona dopiero w 1953 r.

Obecnie znajduje się w Muzeum M. Konopnickiej w Suwałkach

2. Tablica pamiątkowa umieszczona była na domu, w którym urodziła się M. Konopnicka przy ul. Kościuszki 31 (druga)

Napis:

W TYM DOMU
W LATACH 1842 — 1862
MIESZKAŁA
ZNAKOMITA POETKA
MARIA
KONOPNICKA
NIEZAPOMNIANA PIEŚNIARKA
LUDU POLSKIEGO
I AUTORKA
ROTY

Niesygn.
U w a g a: W tekście napisu błąd, M. Konopnicka mieszkała w Suwałkach od 23 maja 1842 do września 1849 roku, a nie jak podano do 1862 r.

3. Tablica pamiątkowa umieszczona na domu, w którym urodziła się M. Konopnicka przy ul. Kościuszki 31 (trzecia — obecnie istniejąca)
Napis

DNIA 23 MAJA 1842 R.
URODZIŁA SIĘ MARJA KONOPNICKA
WIELKA POETKA POLSKA
WALCZĄCA O POSTĘP
SPRAWIEDLIWOŚĆ SPOŁECZNĄ
I OŚWIATĘ DLA LUDU

Niesygn. Różowy marmur
Odsłonięta w 40 rocznicę śmierci Poetki w 1950 r.

4. Tablica pamiątkowa ku czci wychowanków i wychowawców — Gimnazjum im. Karola Brzostowskiego i Marii Konopnickiej — poległych na polu chwały, zamordowanych w więzieniach i obozach zagłady w czasie II wojny światowej 1939—1944, umieszczona na gmachu Liceum Ogólnokształcącego im. M. Konopnickiej przy ul. Mickiewicza 3
Napis:

„WSZYSTKO CO NASZE POLSCE ODDAMY"
PAMIĘCI
WYCHOWAWCÓW
I WYCHOWANKÓW
GIMN. IM — KAROLA BRZOSTOWSKIEGO I MARII KONOPNICKIEJ
POLEGŁYCH
NA POLU CHWAŁY
I ZAMORDOWANYCH
W WIĘZIENIACH
I OBOZACH
W SETNĄ ROCZNICĘ ISTNIENIA SZKOŁY
29—30 — VI — 1957 R.
KOLEDZY

Sygn. MZ (?). Żelazo lane.

5. Tablica pamiątkowa umieszczona w holu gmachu Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Konopnickiej przy ul. Mickiewicza 3
Napis:

W PEŁNI UZNANIA I DUMY
DLA OSIĄGNIĘĆ SZKOŁY

I JEJ BOGATEJ TRADYCJI, W DOWÓD PRZYWIĄZANIA
DO BOHATERSKIEJ ZIEMI SUWALSKIEJ
W 135 ROCZNICĘ ZAŁOŻENIA SZKOŁY
I W 30 ROCZNICĘ POWSTANIA POLSKI LUDOWEJ
— POMNI SŁÓW KONOPNICKIEJ:
„ZIEMIA CZEKA PEŁNA DRŻENIA
NA WZLOT KAŻDEGO ORŁÓW POKOLENIA!..."
— WYCHOWANKOWIE I UCZESTNICY II ZJAZDU
SUWAŁKI, 19—20 PAŹDZIERNIKA 1974

Niesygn. marmur, wym. 69×100 cm
Tablica umieszczona na budynku Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Marii Konopnickiej przy ul. Lenina 16 (dziś Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Marii Konopnickiej).

Napis:

POWIATOWA I MIEJSKA
BIBLIOTEKA PUBLICZNA
IM. M. KONOPNICKIEJ
W SUWAŁKACH
UFUNDOWANA ZE SKŁADEK SFOS
1963 R.

Niesygn. marmur ciemnoszary, wym. 77×47 cm
U w a g a: Budynek P.iM.B.Publ.im.M.Konopnickiej przekazano społeczeństwu i odsłonięto tablicę dnia 26 maja 1963 r. W tym też dniu odsłonięty został pomnik Poetki na placu jej imienia w Suwałkach.

Warszawa

1. Tablica pamiątkowa umieszczona we wrześniu 1966 r. w holu budynku Liceum Ogólnokształcącego Nr XLII przy ul. Madalińskiego 22a
Napis:

DO MŁODEJ BRACI
TY PIERWSZA MUSISZ WEDRZEĆ SIĘ NA SZCZYTY
PIERWSZA ZWIASTOWAĆ PORANNE BŁĘKITY WZNIEŚĆ
SZTANDAR PRACY, WYTRWANIA WŚRÓD ZNOJU
I BYĆ HEJNAŁEM ŚWITU I POKOJU
W SŁOŃCE ZWRÓCONĄ LUDZKOŚCI ŹRENICĄ
M. KONOPNICKA
PIERWSZA SZKOŁA TYSIĄCLECIA
NA MOKOTOWIE

2. Tablica pamiątkowa umieszczona na budynku pensji u Sióstr Sakramentek przy Rynku Nowego Miasta 2, w której naukę pobierały: Maria Wasiłowska-Konopnicka i Eliza Pawłowska-Orzeszkowa.

Napis:

W TYM BUDYNKU
PRZEBYWAŁY
W LATACH SZKOLNYCH
ELIZA PAWŁOWSKA —
ORZESZKOWA
1852 — 1857
MARIA WASIŁOWSKA
KONOPNICKA
1855 — 1857
FUNDATORZY
ZWIĄZEK „CEPELIA"
i TOWARZYSTWO
im. MARII KONOPNICKIEJ
WARSZAWA, MAJ 1975 R.

Niesygn., wym. 62×75 cm, brąz patyn.

U w a g a: Tablicę umieszczono staraniem Zarządu Głównego Towarzystwa im. Marii Konopnickiej i Zarządu Związku Spółdzielni „Cepelia" w maju 1975 r.

WYBUDOWANA DZIĘKI OFIARNOŚCI MIESZKAŃCÓW
PRZY POMOCY ZAKŁADÓW PRACY TEJ DZIELNICY
DLA UCZCZENIA
TYSIĄCLECIA PAŃSTWA POLSKIEGO

Niesygn., wym. 70×80 cm, marmur biały.

3. Tablica pamiątkowa umieszczona w listopadzie 1982 r. na murach obronnych Starej Warszawy, tuż obok pomnika Jana Kilińskiego.

Napis przedzielony kotwicą:

— na lewej stronie:

...wierzę, że
wytrwać można
mężnie
i dostojnie
w największej
własnych uczuć
i porywów
wojnie.
Maria Konopnicka

— na prawej stronie:

Autorce
Hymnu
bojowników o ideały
Członkini
abstynenckiej

Eleuterii — Wyzwolenia
Lwów — 1902
Stowarzyszenie
Niepijących
„Abstynencja"
— w dole pod kotwicą: Warszawa 1982
Niesygn., brąz patyn.
Uwaga: Tablica wmurowana staraniem Społecznego Towarzystwa Antyalkoholowego i Towarzystwa im. Marii Konopnickiej w Warszawie. Tablica ta przypomina społeczeństwu hasła głoszone przez Poetkę — orędowniczkę trzeźwości.

Żarnowiec

1. Tablica z popiersiem Marii Konopnickiej umieszczona na zewnętrznej ścianie budynku Szkoły Podstawowej jej imienia o treści następującej: 1903 — 1983 / W 80 ROCZNICĘ / PRZYBYCIA POETKI / MARII KONOPNICKIEJ / DO ŻARNOWCA / SPOŁECZEŃSTWO
Niesygn. Cement.
2. Tablica z medalionem Marii Konopnickiej według proj. Władysława Kandefera umieszczona na zewnętrznej ścianie dworku poetki, o treści następującej:

W TYM DOMU MIESZKAŁA W LATACH
1903 — 1910 /
POETKA POLSKA MARIA KONOPNICKA /
DWOREK Z OTACZAJĄCYM GO PARKIEM ZOSTAŁ /
ZAKUPIONY POETCE W ĆWIERĆWIECZE JEJ /
DZIAŁALNOŚCI PISARSKIEJ JAKO DAR NARODOWY /
W OKRESIE ZABORÓW ZA WYBITNE ZASŁUGI /
ŻARNOWIEC, WRZESIEŃ 1980 /
W XX-LECIE UTWORZENIA MUZEUM

Niesygn. Brąz lany, cyzelowany, wym. 68×43 cm.

IV. Numizmatyka

W historii emisji monety polskiej portret Marii Konopnickiej pojawia się po raz pierwszy i to w formie projektu monety dopiero w 1977 r. W obiegu i powszechnym użyciu znalazła się 20 zł moneta pamiątkowa z wizerunikiem głowy poetki dopiero 24 maja 1978 r.

Narodowy Bank Polski, pragnąc rozszerzyć emisję monet pamiątkowych o ujednoliconym metalu, średnicy i ciężarze, stopniowo wprowadzał do obiegu od 1964 r. początkowo monety 10 zł upamiętniające — 600-lecia Uniwersytetu Jagiellońskiego (1364—1964), VII wieków Warszawy (XIII—XX), 200 rocznicę Mennicy Warszawskiej (1766—1966), XX rocznicę

śmierci gen. Karola Świerczewskiego (1947—1967), 100 rocznicę urodzin Marii Skłodowskiej Curie (1867—1967), XXV rocznicę powstania ludowego Wojska Polskiego (1943—1968), XXV rocznicę powstania Polski Ludowej (1944—1969), XXV rocznicę odzyskania Ziem Zachodnich i Północnych (1945—1970), poparcia idei propagowanych przez Organizację do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) przy ONZ, 50 rocznicę powstania śląskiego (1921—1971), 50 rocznicę rozpoczęcia budowy portu morskiego w Gdyni (1923—1973), a od 1974 r. 20 zł.

W tych ostatnich, jako trzecia z kolei — po monetach upamiętniających XXV lecie RWPG *, Międzynarodowy Rok Kobiet znalazła się moneta 20 zł z portretem Marii Konopnickiej.

Monetę tę poprzedziły dwa projekty Ewy Olszewskiej-Borys wykonane na zlecenie Narodowego Banku Polskiego — pierwszy w 1977 i drugi w 1978 r.

Z przedstawionych przez artystkę projektów, komisja NBP zatwierdziła bez zastrzeżeń stronę odwrotną z wizerunkiem głowy poetki. Natomiast zleciła wprowadzenie nieznacznych zmian strony głównej tj. wizerunku orła, oznaczenia wartości i uaktualnienia roku emisji.

Projekty wyżej wymienionych monet z napisem PRÓBA umieszczonym z tyłu głowy wybite zostały w miedzioniklu po 100 szt. każdego

* Układ liter, orła i wartości monety wyrażony na sg. zapoczątkował w 1974 r. od jubileuszowej monety wydanej przez NBP dla upamiętnienia XXV rocznicy RWPG nową formę przedstawienia następnych monet obiegowych Banku.

wariantu oraz po 500 szt. ** w niklu projektu uwzględniającego poprawki komisji NBP dotyczące strony głównej

Po uwzględnieniu tych poprawek, na podstawie art. 25 ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. — Prawo bankowe ***. Minister Finansów zarządzeniem z dnia 14 maja 1978 r. wprowadził do obiegu i powszechnego użytku monetę 20 zł z portretem głowy Marii Konopnickiej. ****

Opis monety pamiątkowej:

sg. Wizerunek orła ustalonego dla godła PRL, pod orłem napis: 20 / ZŁOTYCH oraz w otoku: POLSKA RZECZPOSPOLITA LUDOWA · 1978. Pod łapą orła znak Mennicy Państwowej w Warszawie.

so. W środku głowa Marii Konopnickiej, w górze półkoliście przy brzegu napis: MARIA KONOPNICKA 1842—1910

Niesygn. (proj. Ewy Olszewskiej-Borys). Bita w miedzioniklu, waga 10,15 g., rant ząbkowany, średnica 29 mm. Nakład 2.009.800 szt.

U w a g a: Moneta ta jest po dzień dzisiejszy prawnym środkiem płatniczym w Polsce.

** Monety próbne bite przez Mennicę Państwową na zlecenie Narodowego Banku Polskiego, stanowią dorobek myśli twórczej artystów polskich. Z tej ilości 250 szt. otrzymała Komisja Numizmatyczna Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego do rozdziału wśród swoich członków. Pozostałe przeznaczane są dla muzeów posiadających gabinety numizmatyczne i potrzeb Banku.

*** Dz.U.PRL Nr 20, poz. 108.

**** Zarządzenie Ministra Finansów z 24 maja 1978 rł. w sprawie ustalenia wzoru stopu i wagi monety nominalnej wartości 20 zł. (MP. Nr 18, poz. 65)

V. Filatelistyka

Znaczki opłaty

W filatelistyce polskiej po raz pierwszy znaczek opłaty pocztowej z portretem Marii Konopnickiej wprowadzony został do obiegu dnia 10 maja 1952 r. z okazji 110 rocznicy jej urodzin 1842 — 1952, zgodnie z zorządzeniem Min. Łączności z dnia 9 maja 1952 r. (Dz.P. i T. Nr 11/1952, poz. 152).

Znaczek wykonany został w stalorycie w P.W.P.W w Warszawie według projektu i sztychu E. Koneckiego, drukowany na papierze bezdrzewnym białym, gumowany przed drukiem gumą białą błyszczącą w dwu wartościach:

1. Nr kat. 601 30 + 15 gr w kolorze zielonym. Nakład 561.000 szt.
2. Nr kat. 602 1,15 zł w kolorze brunatnoczerwonym. Nakład 531.000 szt.

Rysunek na obu znaczkach identyczny — przedstawia portret M. Konopnickiej w ramce owalnej, na której umieszczony został napis: 110 ROCZNICA URODZIN MARII KONOPNICKIEJ. W górnej części znaczka w rogach daty, w lewym: 1842 i w prawym: 1952. Z prawej strony portretu w dole, gałązka lauru, pod nią otwarta książka. Format znaczka: 25,5×31,25 mm; wielkość rysunku: 21,1×27,0 mm. Ząbkowanie ramkowe 12 1/2 : 12 3/4.

Druk w/w znaczków wykonany na maszynie rotacyjnej metodą druku wklęsło-kreskowego z walców uzyskanych drogą moletowania..

W arkuszu na znaczku 35 obu sektorów oraz na znaczkach 50, 85, 95 i 96 sektora I istnieje usterka w postaci zdwojonej kreski pionowej pierwszej cyfry: 1 w napisie „110 ROCZNICA..."

Emisje uzupełniają ozdobne koperty FDC (pierwszego dnia obiegu) zaopatrzone okolicznościowym datownikiem, stosowanym w Urzędzie Pocztowo-Telekomunikacyjnym Warszawa 1.

Oba znaczki wycofano z obiegu 30 listopada 1953 r. zgodnie z zarządzeniem Min.Poczt i Telegr. z dnia 14 sierpnia 1953 r. (Dz.P. i T. Nr 20/1953, poz. 202)

*
* *

W ramach dużej serii znaczków opłaty pocztowej, stanowiącej wydania okolicznościowe pt. WIELCY POLACY, wprowadzonej do obiegu w odstępach rocznych ukazały się:

— w 1961 r.

1. Nr kat. 1088 60 gr Mieszko I, w kolorze niebieskim i czarnym Nakład 2.828.000 szt.
2. Na kat. 1089 60 gr Kazimierz Wielki, w kolorze różowym i czar-

nym. Nakład 2.898.000 szt.

3. Nr kat. 1090 60 gr Kazimierz Jagiellończyk, w kolorze szarozielonym i czarnym. Nakład 3.136.000 szt.
4. Nr kat. 1091 60 gr Andrzej Frycz-Modrzewski, w kolorze brązowym i czarnym. Nakład 3.038.000 szt.
5. Nr kat. 1092 60 gr Mikołaj Kopernik, w kolorze fioletowym i czarnym. Nakład 3.192.000 szt.
6. Nr kat. 1093 60 gr Tadeusz Kościuszko, w kolorze oliwkowym i czarnym. Nakład 3.220.000 szt.

Wprowadzone 15 czerwca 1961 r. (zarządzenie Min.Łączn. Nr 14 z dnia 14 czerwca 1961 r. Dz.Ł.Nr 13/1961, poz. 87)

— w 1962 r.

1. Nr kat. 1164 60 gr Adam Mickiewicz, w kolorze zielonym i czarnym. Nakład 2.170.000 szt.
2. Na kat. 1165 60 gr Juliusz Słowacki, w kolorze jasnobrązowym i czarnym. Nakład 2.044.000 szt.
3. Nr kat. 1166 60 gr Fryderyk Chopin, w kolorze niebieskim i czarnym. Nakład 1.972.800 szt.
4. Nr kat. 1167 60 gr Romuald Traugutt, w kolorze oliwkowym i czarnym. Nakład 2.131.200 szt.
5. Nr kat. 1168 60 gr Jarosław Dąbrowski, w kolorze fioletowoczerwonym i czarnym. Nakład 2.095.200 szt.
6. Nr kat. 1169 60 gr Maria Konopnicka, w kolorze zielonym i czarnym. Nakład 1.972.800 szt.

Wprowadzone 20 czerwca 1962 r. (zarządzenie Min.Łączn. Nr 23 z dnia 4 maja 1962 r. Dz.Ł. Nr 12/1962, poz. 86)

— w 1963 r.

1. Nr kat. 1263 60 gr Ludwik Waryński, w kolorze ciemnobrunatnym i czarnym. Nakład 2.023.200 szt.
2. Nr kat. 1264 60 gr Ludwik Krzywicki, w kolorze ciemnobrunatnym i czarnym. Nakład 2.008.800 szt.
3. Nr kat. 1265 60 gr Maria Skłodowska Curie, w nakładzie błękitnym i czarnym. Nakład 1.915.200 szt.
4. Nr kat. 1266 60 gr Karol Świerczewski, w kolorze oliwkowozielonym i czarnym. Nakład 2.059.200 szt.

Wprowadzone 20 lipca 1963 r. (zarządzeniem Min.Łączn. nie publikowanym w Dzienniku Łączności).

Wszystkie znaczki trzech serii wydania okolicznościowego WIELCY POLACY wykonane były według projektu Andrzeja Heidricha w P.W.P.W. w stalorycie i rotograwiurą, a serii 1963 roku na maszynach do druku offsetowego.

Znaczek Nr kat. 1169 z portretem M. Konopnickiej wykonano na maszynach do druku offsetowego z form jednosektorowych tłoczących jeden arkusz sprzedażny z liczbami rozrachunkowymi u góry i u dołu arkusza, znakami markującymi nad 1 i 6 oraz pod 67 i 72 znaczkiem, punkturami nad 3 i pod 69 znaczkiem oraz napisem na lewym marginesie WIELCY POLACY dług. 45 mm. Przez środek arkusza przechodzi poziomy margines wewnętrzny. Nad 1 lub 24 znaczkiem trafiają się oznaczenia odrębne maszynisty. Stąd też łatwo można wyjąć z arkusza znaczków parki pionowe przedzielone marginesem. Na części nakładu znaczka znajduje się usterka druku w postaci białej plamki na kołnierzu sukni. Znaczek ten zwany jest przez filatelistów „Konopnicka z broszką".

Do druku znaczków z portretem M. Konopnickiej użyto papieru bezdrzewnego, białego gładkiego gumowego po druku gumą jasnokremową. Znaczek wykonany został w formacie 43,3×25,7 mm, wielkość rysunku 40,8×22,0 mm.

Rysunek znaczka przedstawia z lewej części portret M. Konopnickiej otoczony ornamentem tworzącym ramkę. W prawej części umieszczona została otwarta książka, a wzdłuż jej prawej krawędzi pionowo daty: 1842 — 1910 oraz napis: MARIA KONOPNICKA. Wyżej ornament dekoracyjny.

Wszystkie emisje serii WIELCY POLACY z 1961, 1962 i 1963 roku uzupełniają ozdobne koperty pierwszego dnia obiegu (FDC) opatrzone okolicznościowym datownikiem stosowanym w Urzędzie Pocztowo Telekomunikacyjnym Warszawa 1.

* * *

31 grudnia 1962 r. zgodnie z zarządzeniem Ministra Łączności Nr 78 z dnia 10 grudnia 1962 r. (Dz.Ł. Nr 2/1963, poz. 9) ukazała się w obiegu seria okolicznościowa pt. BAJKA O KRASNOLUDKACH I SIEROTCE MARYSI Marii Konopnickiej w 120 rocznicę urodzin Poetki. W skład serii wchodziły następujące wartości:

1. Nr kat. 1216 40 gr w kolorze czerwonym, niebieskim czarnym i oliwkowym, przedstawia Koszałka-Opałka nadwornego historyka króla Błystka. Nakład: 2.407.00 szt.
2. Nr kat. 1217 60 gr w kolorze czerwonym, niebieskim, czarnym i oliwkowym, przedstawia lisa Sadełko rozmawiającego z Koszałkiem-Opałkiem. Nakład: 2.412.000 szt.
3. Nr kat. 1218 1,50 zł w kolorze żółtym, czerwonym, niebieskim, czarnym i oliwkowgym, przedstawia żabę i krasnoludka Modraszka. Nakład: 1.801.500 szt.

4. Nr kat. 1219 1,55 zł w kolorze czarnym, niebieskim, czerwonym i oliwkowym, przedstawia kucharza Pietrzyka i krasnoludka. Nakład: 1.396.500 szt.
5. Nr kt. 1220 2,50 zł w kolorze czerwonym, niebieskim czarnym i oliwkowym, przedstawia koncertującego krasnoludka Sarabandę i dwóch innych krasnoludków. Nakład: 1.426.500 szt.
6. Nr kat. 1221 3,40 zł w kolorze czerwonym, niebieskim czarnym i oliwkowym, przedstawia sierotkę Marysię rozmawiającą z krasnoludkiem Podziomkiem. Nakład: 750.000 szt.

Znaczki wykonano w P.W.P.W. według projektu J. Szancera na maszynach do wielobarwnego druku offsetowego na papierze bezdrzewnym, białym, satynowanym i kredowym, gumowanym po druku gumą białą. U góry arkusza umieszczony został napis: BAJKA „O KRASNOLUDKACH i SIEROTCE MARYSI" MARII KONOPNICKIEJ.

Format znaczków 31,5—39,9 mm ,wielkość rysunku 27+38×36 mm. Ząbkowanie grzbietowe 12 1/2 : 12

Uwaga: W 1969 r. zniszczono komisyjnie 135.500 szt. znaczka o wartości 3,40 zł (Nr kat. 1221).

Emisję uzupełniają ozdobne karty pierwszego dnia obiegu (FDC), opatrzone okolicznościowym datownikiem, stosowanym w Urzędzie Pocztowo-Telekomunikacyjnym Warszawa 1

Kartki pocztowe emisji urzędowej

Karta pocztowa wydana dla upamiętnienia 22 zasłużonych Polek i Polaków ze znaczkiem opłaty przedstawiającym trzy walczące orły.

Opis: 29 lutego 1949 r. — zgodnie z zarządzeniem z dnia 11 lutego 1948 r. (Dz. T. Nr 11, poz. 5), wprowadzone zostały do obiegu kartki pocztowe w kolorze kremowoszarym gładkim i szarobiałym dość grubym (Nr kat. 106) z portretami 22 zasłużonych Polek i Polaków z ich danymi biograficznymi oraz ze znaczkiem opłaty w kolorze stalowobrunatnym 6 zł (cena sprzedażna kartki wynosiła 10 zł), przedstawiającym trzy walczące orły według proj. J. Skotnickiego.

Portrety zasłużonych Polek i Polaków na kartkach przedstawiają:

1. Wojciech Bogusławski — nakład 45.527 szt.
2. Józef Chełmoński — „ 45.527 szt.
3. Aleksander Fredro — „ 91.054 szt.
4. Aleksander Gierymski — „ 91.054 szt.
5. Jan Kasprowicz — „ 91.054 szt.
6. Hugo Kołłątaj — „ 91.054 szt.
7. Maria Konopnicka — „ 91.054 szt.

8.	Zygmunt Krasiński	—	„	91.054 szt.
9.	Jan Matejko	—	„	91.054 szt.
10.	Adam Mickiewicz	—	„	91.054 szt.
11.	Stanisław Moniuszko	—	„	91.054 szt.
12.	Cyprian Norwid	—	„	91.054 szt.
13.	Eliza Orzeszkowa	—	„	91.054 szt.
14.	Bolesław Prus	—	„	91.054 szt.
15.	Mikołaj Rej	—	„	91.054 szt.
16.	Władysław Reymont	—	„	91.054 szt.
17.	Henryk Sienkiewicz	—	„	91.054 szt.
18.	Stanisław Staszic	—	„	91.054 szt.
19.	Leon Wyczółkowski	—	„	91.054 szt.
20.	Stanisław Wyspiański	—	„	91.054 szt.
21.	Maria Wysłuchowa	—	„	91.054 szt.
22.	Stefan Żeromski	—	„	91.054 szt.

s.g. Wyżej wymienione kartki posiadały na lewej stronie portrety zasłużonych Polek i Polaków z ich notami biograficznymi, a w prawym górnym rogu pod napisem: CENA 10 zł, znaczek opłaty w kształcie stojącego prostokąta w kolorze stalowobrunatnym, w którego środku w kole umieszczone zostały trzy walczące orły. W górnej części znaczka napis: 6 zł 6 i w dolnej: POLSKA.
Na tej stronie umieszczono sygnaturę nakładu: P.P.T.iT. (X-1947) 1.700.000.

s.o. gładka

Łączny nakład kartek wyniósł 1.912.134 szt. Format 145×105 mm. Należy tutaj nadmienić, że w arkuszu drukarskim wszystkie karty powtarzają się dwukrotnie, oprócz kart z portretami Wojciecha Bogusławskiego i Józefa Chełmońskiego i wobec tego wykonano ich tylko po 45.527 szt., gdy pozostałych jak to wyżej zaznaczyłem po 91.054 szt.

Kartki pocztowe z wizerunkami portretów zasłużonych Polek i Polaków (poz. 1—22) zostały wycofane z obiegu z dniem 31 stycznia 1949 r., na mocy zarządzenia z dnia 22 stycznia 1949 r. (Dz. T. Nr 12, poz. 4).

* * *

1 stycznia 1949 r. dokonana została przez Ministerstwo Poczt i Telekomunikacji ogólnopolska podwyżka cen kartek pocztowych do 10 zł. Stąd też poszczególne Składnice Okręgowe Poczty i Telekomunikacji nie posiadające kartek pocztowych dolepiały po dwa znaczki opłaty wartości 2 zł.

Ukazało się w tym czasie polecenie nakazujące pobierać za kartki pocztowe kwoty 10 zł bez względu na uwidocznioną cenę kartki. Stąd też wiele urzędów zaopatrywały kartki stempelkami z oznaczeniem już nowej ceny sprzedażnej.

Kartki pocztowe Nr kat. 106 zostały zaopatrzone 15 sierpnia 1949 r. typograficznym nadrukiem nowej wartości „10 zł" i jednolitej kreski kasującej poprzednią cenę sprzedażną w Drukarni Pocztowej w Łodzi następującymi kasownikami poziomymi:

— czarnym nadrukiem maszynowym typu 14 lub 15. Nakład 1.600.000 szt. (Nr kat. 121 I)

— karminowym nadrukiem maszynowym typu 14 lub 15 z okazji miesiąca przyjaźni Polsko-Radzieckiej (Nr kat. 121 II)
i zaopatrzone w dodatkowy napis propagandowy:
„Z.S.R.R. jest i pozostanie potężną / twierdzą pokoju, otuchą i oparciem / wszystkich narodów walczących / o utrwalenie pokoju i swej / niepodległości" /

(—) Bolesław Bierut

— czarnym nadrukiem maszynowym w typie 14 lub 15 (Nr kat. 121 III) z dodatkowym napisem propagandowym:
„Z.S.R.R. jest i pozostanie potężną / twierdzą pokoju, otuchą i poparciem / wszystkich narodów walczących o utr. / walenie pokoju i swej niepodległości" /

(—) Bolesław Bierut

— czarnym nadrukiem maszynowym w typie 14 (Nr kat. 121 IV) z dodatkowym napisem propagandowym:
„Z.S.R.R. jest i pozostanie potężną / twierdzą pokoju, otuchą i oparciem / wszystkich narodów walczących / o utrwalenie pokoju i swej / niepodległości" /

(—) Bolesław Bierut

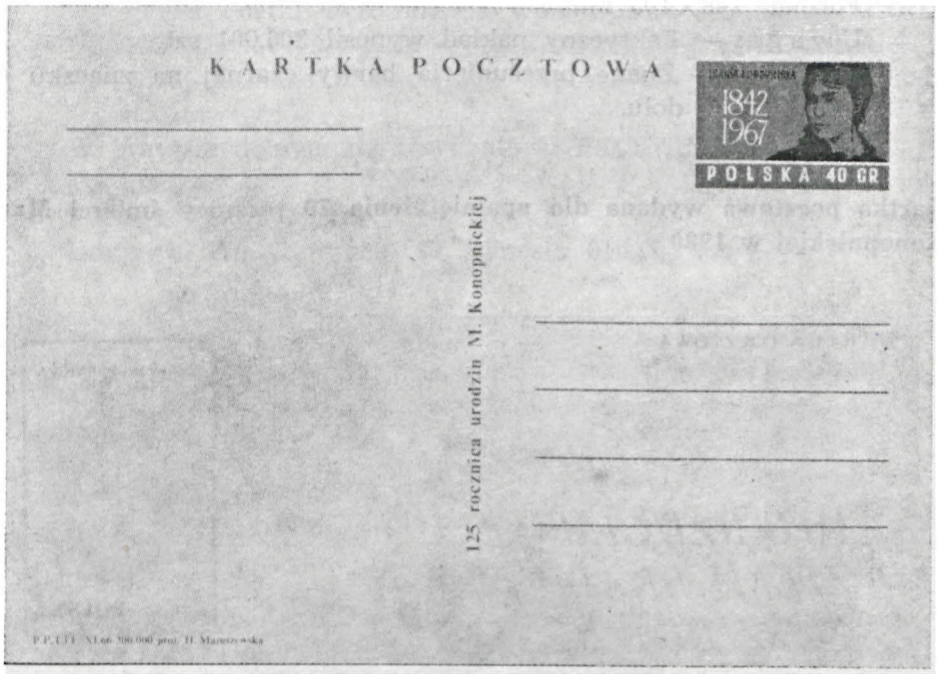
oraz

Z.S.R.R. jest i pozostanie potężną / twierdzą pokoju, otuchą i oparciem / wszystkich narodów walczących o utr- / walenie pokoju i swej niepodległości".

(—) Bolesław Bierut

Wszystkie wyżej wymienione kartki pocztowe z nadrukiem nowej wartości zostały wycofane z obiegu z dniem 30 kwietnia 1952 r. zgodnie z zarządzeniem z dnia 22 marca 1952 r. (Dz.P.iT. Nr 47, poz. 92).

Karta pocztowa wydana dla upamiętnienia 125 rocznicy urodzin Marii Konopnickiej w 1967 r.

Opis. 16 kwietnia 1967 r. dla upamiętnienia 125 rocznicy urodzin Marii Konopnickiej (1842—1967) — zgodnie z zarządzeniem Min. Łączności z dnia 4 kwietnia 1967 r. (Dz.Ł. Nr 9/1967, 75, poz. 63) wprowadzona została do obiegu kartka pocztowa z wizerunkiem popiersia Poetki.

Kartka wykonana wg. proj. H. Matuszewskiej drukiem offsetowym w Państwowej Wytwórni Papierów Wartościowych w Warszawie w układzie graficznym przyjętym dla kartek pocztowych raczej nietypowym.

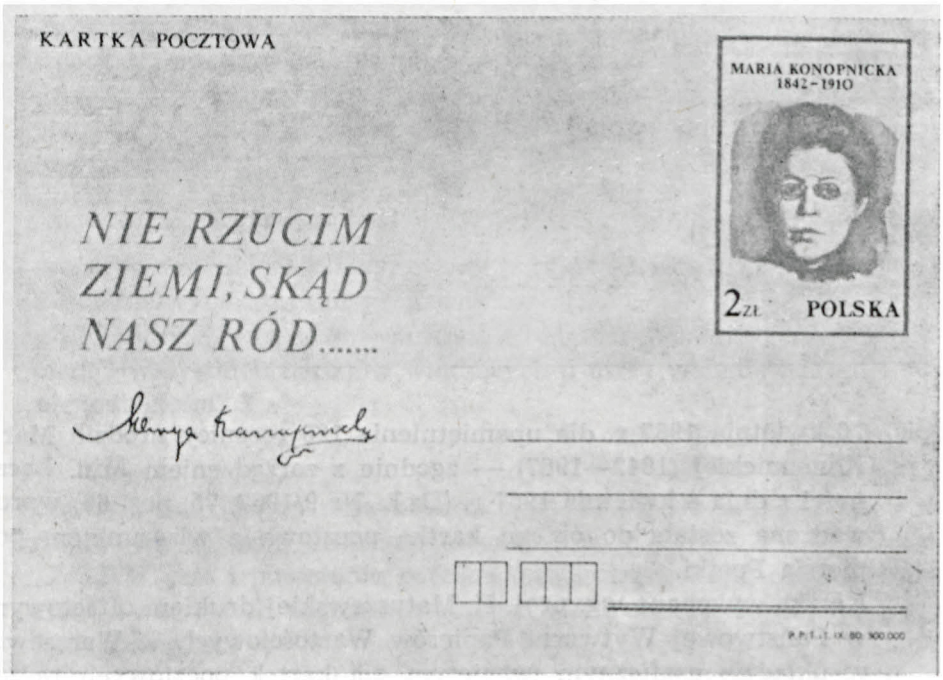
s.g. W górze na wysokości górnej krawędzi znaczka napis: KARTA POCZTOWA. Z lewej strony połowy kartki w górze dwie linie pomocnicze dla umieszczenia adresu nadawcy i w dole tuż przy krawędzi sygnatura: P.P.T.iT. XI.66 — 300.000 proj. H. Matuszewska.

W środku, w miejscu lini dzielącej napis: 125 rocznica urodzin M. Konopnickiej.

Z prawej strony połowy kartki w górze znaczek z wizerunkiem głowy Poetki zwróconej 3/4 w lewo. W lewej części zna-

czka napis: MARIA KONOPNICKA / 1842 / 1967 oraz pod kreską: POLSKA 40 GR
s.o. gładka
Format: 148×105 mm
U w a g a: — Faktyczny nakład wynosił 306.001 szt.
— Znane przesunięcia barwy czarnej na znaczku do dołu.

Kartka pocztowa wydana dla upamiętnienia 70 rocznicy śmierci Marii Konopnickiej w 1980 r.

Opis: Dla upamiętnienia 70 rocznicy śmierci Marii Konopnickiej (1910—1980) wprowadzona została do biegu 15 września 1980 r. kartka pocztowa z portretem Poetki.
Kartka wykonana wg. projektu R. Dudzickiego (niesygnowana), drukowana drukiem offsetowym w Państwowej Wytwórni Papierów Wartościowych w Warszawie w układzie graficznym przyjętym dla kartek pocztowych — podobnie jak i uprzednia z 1967 r. w układzie nietypowym.
s.g. Na lewej połowie kartki, tuż przy górnym lewym brzegu napis: KARTKA POCZTOWA, niżej pierwsze słowa „Roty": NIE

RZUCIM / ZIEMI, SKĄD / NASZ RÓD ..... i faksymila podpisu Poetki: Maria Konopnicka.
Na prawej połowie kartki w prawym górnym rogu w ramce głowa Poetki zwrócona na wprost. Nad nią napis: MARIA KONOPNICKA / 1842 — 1910 i pod nią: 2 zł POLSKA
Niżej poziome linie ciągłe i miejsce dla umieszczenia kodu pocztowego.
W prawym dolnym rogu sygnatura: P.P.T.iT. IX.80. 300.000
s.o. gładka
Format: 148×105 mm
U w a g a: Faktyczny nakład wynosił: 315.900 szt.

VI. Odznaki honorowe i wyróżniające

Odznaka Towarzystwa im. Marii Konopnickiej

Opis. s.g. Popiersie poetki zwrócone na wprost. W górze półkoliście napis: MARIA KONOPNICKA, pod popiersiem daty: 1842 1910
s.o. gładka (szpilka), na niektórych znak Mennicy Państwowej i napis MET

Sygn. na s.g. EG (proj. i wyk Edward Gorol). Bita, tombak złocony, srebrzony i oksydowany, wym. 26×20 mm

Znaczek „Przyjaciela Szkoły" Podstawowej im. M. Konopnickiej w Złotoryi

Opis.: s.g. W środku w sercu, stylizowany budynek szkoły w kształcie cyfry: 1. W górze poziomy napis: PRZYJACIEL / SZKOŁY oraz w górnej części budynku (na dachu) SZKOŁA PODSTAWOWA 1 / im. MARII KONOPNICKIEJ / W ZŁOTORYI
s.o. gładka (agrafka)
Niesygn. Tworzywo sztuczne, wym 50×33 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: czerwonym i czarnym.

Odznaka z baretką Szkoły Podstawowej Nr 4 w Śremie im. Marii Konopnickiej „Przyjacielowi Szkoły".

Opis: s.g. W środku popiersie poetki trzymającej w obu rękach otwartą książkę — zwrócone na wprost. W otoku napis: SZKOŁA

PODSTAWOWA NR 4 W ŚREMIE. IM. MARII KONOPNICKIEJ.

s.o. Na drapowanej promieniście do środka powierzchni odznaki herb m.Śrema, a do baretki przymocowana agrafka.

Niesygn. Bita, brąz patynowany, format nieforemnego kwadratu o wym. odznaki: 30×30 mm i baretki: 26×9 mm.

U w a g a: Odznaka nadawana w opakowaniu oprawionym w czerwone kaliko i z odciskiem wizerunku odznaki w kolorze złotym umieszczonym na górnej części pudełka.

Plakietka I Konkursu Recytatorskiego im. Marii Konopnickiej w Kaliszu 1981/82

Opis: s.g. Popiersie poetki zwrócone 3/4 w lewo. W górze półkoliście napis: I KONKURS RECYTATORSKI i w dole na piersi M. Konopnickiej w trzech wierszach: IM. MARII / KONOPNICKIEJ / KALISZ 1981/82

s.o. gładka

Niesygn. (proj. i wyk. Wiesław Andrzej Oźmina), gips patynowany na kolor czarny, wym ca. 80×90 mm, format nieforemny owal.

Uwaga: Plakietka nadawana laureatom Konkursu przez kierownika Wydziału Kultury i Sztuki miasta Kalisza.

Plakietka II Konkursu Recytatorskiego im. Marii Konopnickiej w Kaliszu 1982/83

Plakietka identyczna jak w poz. 1, lecz patynowana na kolor ciemnozielony.

Plakietka III Kongresu Recytatorskiego im. Marii Konopnickiej w Kaliszu 1983/84

Plakietka identyczna jak w poz. 1, lecz w napisie rok: 1983/84 oraz patynowana na kolor jasno niebieski cieniowany.

Statuetka głowy Marii Konopnickiej stanowiąca laur przechodni III Konkusu Recytatorskiego im. Marii Konopnickiej. Kalisz 1983/84

Opis: Głowa poetki ustawiona na wprost na postumencie. Przy szyii stojący kołnierzyk sukni.

Niesygn. (proj. i wyk. Wiesław Andrzej Oźmina). Glinka palona, wym. 160×90 mm, postumentu górnego 93×93 mm, dolnego 75×75 mm. Na górnym postumencie na s.o. napis:

ORGANIZATORZY: / WYDZ.KULTURY I SZTUKI U.M. / WYDZ. OŚW. i WYCH. UM / MIEJSKI OŚRODEK KULTURY.

Znaczek nagrodowy Związku Młodzieży Wiejskiej z 1960 r. za upowszechnianie książek Marii Konopnickiej

Opis: s.g. W górnej części na białym tle inicjały: MK (Maria Konopnicka), w dolnej na czerwonym tle poziomy napis:

ZA UPOWSZECHNIANIE / KSIĄŻKI / ZMW

s.o. gładka, szpilka

Niesygn. (proj. Adolf Jakubowicz). Bity, mosiądz, emalia biała i czerwona, napisy w kolorze żółtym, wym. 21×11 mm.

VII. Odznaki (znaczki) pamiątkowe imprez kulturalno-oświatowych i turystycznych

Ogólnopolskie zjazdy młodzieży

IV Ogólnopolski Zjazd Młodzieży Liceów im. Marii Konopnickiej w Opolu w dniach 7—11 czerwca 1972 r.

Opis: s.g. W środku na stylizowanej otwartej księdze z lewej strony monogram literowy: MK (Maria Konopnicka) i z prawej: herb m. Opola.
Na bocznych krawędziach lewej, górnej i prawej napis:
IV OGÓLNOPOLSKI ZJAZD MŁODZIEŻY LICEUM M. KO-

NOPNICKIEJ W OPOLU 9 — 11. VI. 1972 r.
s.o. gładka (agrafka)
Niesygn. Tworzywo sztuczne, wym. 31×25 25 mm. Ozdoby i napisy w kolorze: ciemnoceglastym i żółtym.

V Ogólnopolski Zjazd Młodzieży Liceów im. Marii Konopnickiej w Inowrocławiu w czerwcu 1973 r.

Opis: s.g. W górnej części proporczyka w medalionie wizerunek głowy poetki, z lewej biało czerwona szarfa spięta w kokardę niżej napis: V / OGÓLNO- / POLSKI / ZJAZD / MŁO- / DZIEŻY / LICEÓW / im.MARII / KONOPNICKIEJ / CZERWIEC, 1973
s.o. W środku stylizowany herb m. Inowrocławia, nad nim poziomy napis: Oddziałowa / Komisja / Turystyki / Pieszej i pod nim: Koło PTTK / przy II LO / im. Marii Konopnickiej. Całość obwiedziona linią ciągłą umieszczoną 8 mm od brzegu.
Niesyg. Proporzec wykonany z tkaniny, tektury w owolucie przezroczystej z sznureczkiem jasnoróżwym do zawieszenia, wym. 180×100 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: żółtym, białym, czerwonym i czarnym.

VII Ogólnopolski Zjazd Liceów im. Marii Konopnickiej w Pruszczu Gdańskim w dniach 29—30 września 1975 r.

Opis: Sukienna naszywka w kolorze niebieskim, napisy i ozdoby wykonane w tworzywie sztucznym. W środku stylizowana tarcza z monogramem literowym: MK (Maria Konopnicka), pionowo ustawionym gęsim piórem i białoczerwoną szarfą spiętą w kokardę, niżej daty: 29. 30.IX.1975. W otoku tuż pod linią ciągłą napis. VII OGÓLNOPOLSKI ZJAZD LICEÓW IM. MARII KONOPNICKIEJ. PRUSZCZ GDAŃSKI.
Kwadrat o zaokrąglonych rogach, wym. 125×91 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: żółtym, czerwonym i białym.

VIII Ogólnopolski Zjazd Liceów im. Marii Konopnickiej w Suwałkach, w dniach 24—26 września 1976 r.

Opis: s.g. Znaczek wykonany w tworzywie sztucznym. Z lewej strony fragment pomnika poetki w Suwałkach, z prawej napis VIII OGÓLNOPOLSKI / ZJAZD / LICEÓW / imienia / MARII / KONOPNICKIEJ / SUWAŁKI 24—26. 09 ' 76
s.o. gładka (agrafka)

Niesygn. Tworzywo sztuczne, wym. 33×25 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: jasnożółtym, brązowym i ceglastym.

IX Zjazd Liceów im. Marii Konopnickiej w Warszawie w 1978 r.

Opis: Naszywka w kolorze niebieskim, srebrnym, białym i czerwonym. W środku stylizowane kontury granic PRL (obszar podzielony na pół w kolorze białym i czerwonym) z lewej strony płonący znicz. W otoku napis: IX ZJAZD LICEÓW IM. MARII KONOPNICKIEJ WARSZAWA / 1978
Koło o Ø 85 mm

X Ogólnopolski Zjazd Szkół Ogólnokształcących im. Marii Konopnickiej w Zamościu, w dniach 24—26 października 1980 r.

a) Znaczek metalowy wykonany w kwadracie o ściętych rogach. W środku na zielonym tle, duże rozłożyste drzewo. W otoku napis: X ZJAZD SZKÓŁ OGÓLNOKSZTAŁCZĄCYCH im. M. KONOPNICKIEJ. ZAMOŚĆ 1980. Na s.o. agrafka.
Niesygn. Brąz, wym. 30×30 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: czerwonym, zielonym i czarnym.

b) Znaczek wykonany w tworzywie sztucznym, w części środkowej przedzielonej w połowie linią ciągłą, w górze w owalu wizerunek popiersia M. Konopnickiej i daty: 1842 1910
W dolnej fotografia budynku II Liceum Ogólnokształcącego w Zamościu. W otoku napis: OGÓLNOPOLSKI ZJAZD SZKÓŁ IM. M. KONOPNICKIEJ — II LO ZAMOŚĆ 24—26.X.80. Na s.o. agrafka.
Niesygn. Tworzywo sztuczne, Ø 48 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: białym i czarnym.

XI Zjazd Liceów im. Marii Konopnickiej w Poddębicach w 1982 r.

Opis: Sukienna okrągła naszywka w kolorze niebieskim. W środku w ozdobnym ornamencie poziomy napis: PODDĘBICE oraz w otoku: XI ZJAZD LICEÓW IM. MARII KONOPNICKIEJ. 1982. umieszczony w dwu liniowych obwódkach.
Ø 85 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: żółtym, zielonym, czerwonym i białym wykonane w tworzywie sztucznym.

XII Ogólnopolski Zjazd Liceów im. Marii Konopnickiej w Opolu, w dniach 6—7 października 1984 r.

a) Znaczek metalowy okrągły wykonany w brązie, w środku stylizowany budynek Liceum Ogólnokształcącego w Opolu. Nad nim cyfra rzymska: XII pod nim poziomy napis: OPOLE 6 7 X 84

W otoku: OGÓLNOPOLSKI ZJAZD LICEÓW IM. MARII KONOPNICKIEJ
Niesygn. Brąz, Ø 30 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: czerwonym i niebieskim. Na s.o. agrafka.

b) Znaczek metalowy wykonany w brązie w kształcie kwadratu o zaokrąglonym prawym dolnym i lewym górnym rogu. W środku z lewej strony w owalu wizerunek głowy poetki, z prawej kałamarz z gęsim piórem i nad kreską trzy ustawione pionowo książki. W otoku napis: XII OGÓLNOPOLSKI ZJAZD LICEÓW IM. MARII KONOPNICKIEJ 6—7.X.84 OPOLE
Niesygn. Brąz, wym. 34×23 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: czerwonym, białym i niebieskim. Na s.o. agrafka.

I Ogólnopolski Zjazd Przedszkoli im. Marii Konopnickiej w Kazimierzu w dniach 17—18 maja 1986 r.

Opis: Znaczek metalowy wykonany w blasze brązowej o wym. 30×36 mm posiada w otoku napis: I OGÓLNOPOLSKI ZJAZD PRZEDSZKOLI IM. M. KONOPNICKIEJ, a w środku krasnoludek trzymający herb m. Kazimierza, pod którym data: 1986.05.17—18
Na s.o. agrafka.
Niesygn. ozdoby i napisy w różnych kolorach.

Zjazdy absolwentów liceów ogólnokształcących im. Marii Konopnickiej
II Zjazd absolwentów Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Konopnickiej w Suwałkach w 1974 r.

Znaczek bity w białym metalu. W środku na białym tle fragment pomnika poetki w Suwałkach. Nad nim w półkolu napis: LO M. KONOPNICKIEJ W SUWAŁKACH, niżej pod kreską: II ZJAZD / ABSOLWENTÓW / 1974.
Niesygn. Bity w białym metalu, Ø 25 mm. Na s.o. szpilka.

Zjazd absolwentów Liceum Ogólnokształcącego im. M. Konopnickiej w Jedliczach w dniach 15—16 października 1984 r.

Płócienna naszywka wykonana na podłożu czerwonego płótna. Napisy w tworzywie sztucznym w kolorze białym.
W środku tarcza szkolna, w której napis: JEDLICZE LO im. M. KONOPNICKIEJ oraz nad tarczą 40 LECIE i pod nią ZJAZD ABSOLWENTÓW / 15 — 16 X 84
Wym. 55×75 mm (prostokąt o ściętych rogach).

Sesje popularnonaukowe

I Sesja popularnonaukowa liceów im. Marii Konopnickiej we Włocławku dnia 15—17 maja 1970 r.

Opis: s.g. Wisiorek umocowany na sznurku w formie starej pieczęci, wykonany w glince palonej i pobielanej. W środku w perełkowej obwódce kaganek z płomieniem i poziomy napis: X WIEKÓW / WŁOCŁAWKA / LICEUM M. KONOPNICKIEJ oraz przy brzegu w liniowej obwódce: . I. SESJA . POPULARNO-NAUKOWA. LICEÓW im. M. KONOPNICKIEJ we WŁOCŁAWKU
s.o. Poziomy wklęsły napis: 15 — 17 / MAJ / 1970
Niesygn. Glinka palona i pobielana, Ø ca 69 mm z dwoma na s.o. otworami w górze i w dole dla włożenia sznurka.

Ogólnopolskie spotkania z poezją Marii Konopnickiej

Ogólnopolskie spotkania z Poezją Marii Konopnickiej w Przedborzu w 1980 r.

Opis: s.g. Znaczek wykonany w tworzywie sztucznym. Na tle poziomych linii w kolorze niebieskim napis: Ogólnopolskie / Spotkania / Z Poezją / Marii /Konopnickiej / Przedbórz '80
W prawym górnym rogu ozdobnik w kolorze ciemnoceglastym.
s.o. gładka (agrafka)
Niesygn. Wym. 41×31 mm. Napisy w kolorze czarnym.

Ogólnopolskie spotkania z Poezją Marii Konopnickiej w Przedborzu Góry Mokre w 1981 r.

Opis: s.g. Znaczek wykonany w tworzywie sztucznym. Na tle poziomych linii w kolorze ciemnoniebieskim napis: Ogólnopolskie / Spotkania / Z Poezją / Marii / Konopnickiej / Przedbórz Góry Mokre '81
W prawym górnym rogu ozdobnik w kolorze czerwonym.
s.o. gładka (agrafka)
Niesygn. Wym. 47×30 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: czarnym, czerwonym i niebieskim.

Zloty szkół i drużyn ZHP im. Marii Konopnickiej

Ogólnopolski zlot szkół im. Marii Konopnickiej w Białymstoku w 1983 r.

Opis: s.g. Znaczek wykonany w tworzywie sztucznym. Na tle stylizowanego motyla poziomy napis: OGÓLNOPOLSKI / IM. M. KONOPNICKIEJ / ZLOT MAJ / 83 / SZKÓŁ / BIAŁYSTOK
s.o. gładka (agrafka)
Niesygn. Wym. 41×31 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: czarnym, ciemnoceglastym, żółtym i białym.

9 Ogólnopolski zlot szkół im. Marii Konopnickiej w Łodzi w maju 1985 r.

Opis: s.g. W środku w łodzi krasnal z gęsim piórem i data: maj / 1985 oraz w otoku napis: 9 OGÓLNOPOLSKI ZLOT SZKÓŁ im. Marii Konopnickiej
s.o. gładka, (agrafka)
Niesygn. Tworzywo sztuczne, Ø 50 mm. Napisy i ozdoby w kolorze czarnym, żółtym, niebieskim i czerwonym.

Zlot młodzieży warcińskiej zorganizowany dla upamiętnienia odsłonięcia pomnika Marii Konopnickiej w Warcinie w maju 1975 r. w XXX rocznicę wyzwolenia ziemi koszalińskiej.

Opis: s.g. Na białym tle zachodnie kontury granic PRL z zaznaczeniem woj. koszalińskiego. Wyżej sylwetka orła, niżej głowy chłopca i dziewczyny w stylizowanych liściach i napis: ZLOT / MŁODZIEŻY / WARCINO / MAJ / 1975 oraz z lewej strony: XXX ROCZNICA WYZWOLENIA / ZIEMI KOSZALIŃSKIEJ
s.o. Na tle zieleni stylizowany pomnik M. Konopnickiej i napis w górze: WARCINO 1975 i w dole: ODSŁONIĘCIE POMNIKA / MARII / KONOPNICKIEJ
Niesygn. Proporczyk wykonany na płótnie i malowany. Wym. 200×110 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: niebieskim, czerwonym, zielonym, żółtym i brązowym.

Medal lany wydany dla upamiętnienia IV Ogólnopolskiego Zlotu Szkół Podstawowych im. Marii Konopnickiej w Blachowni w 1976 r.

Opis: s.g. Na drapowanym promieniście do środka medalu, herb m. Blachowni, na którym w części górnej poziomy napis: BLACHOWNIA a w dole rok: 1976

W otoku napis: IV OGÓLNOPOLSKI ZLOT SZKÓŁ PODSTAWOWYCH IM. M. KONOPNICKIEJ
s.o. gładka
Niesygn. Lany w aluminium, Ø 98 mm, s.o. patynowana na kolor brązowy.

Medal wykonany w porcelanie dla upamiętnienia V Ogólnopolskiego Zlotu Szkół Podstawowych im. Marii Konopnickiej w Jaworzynie Śląskiej w 1977 r.

Opis: s.g. Medal wykonany w porcelanie, w którego środku odcisk w kolorze brązowym s.g. medalu lanego wykonanego według proj. Macieja Szańkowskiego (Popiersie poetki zwrócone 3/4 w lewo, po bokach napis, z lewej strony: MARIA KONOPNICKA i po prawej: 1842 / 1910 /
Do medalu wykonana w porcelanie podłużna nieforemna przystawka z napisem: V OGÓLNOPOLSKI / ZLOT / SZKÓŁ PODSTAWOWYCH / IM. M. KONOPNICKIEJ / JAWORZYNA ŚL. 1977
s.o. Medalu i przystawki wklęsła, w bokach medalu trzy, a w przystawce dwa otwory.
Niesygn. Porcelana biała, wym. medalu Ø 78,5 mm, przystawki 57×26 mm.
Napisy i obwódka wokół przystawki w kolorze brązowym.
U w a g a: Medal i przystawka nadawana łącznie w specjalnym pudełku, w którym wycięte były odpowiednie otwory.

Medal wybity dla upamiętnienia VI Ogólnopolskiego Zlotu Szkół Podstawowych im. Marii Konopnickiej w Śremie w maju 1979 r.

Opis: s.g. W górnej części medalu nad kreską międzynarodowy znak roku dziecka UNESCO, pod nią poziomy napis: VI OGÓLNOPOLSKI ZLOT / SZKÓŁ PODSTAWOWYCH / im. M. KONOPNICKIEJ / ŚREM MAJ 79

s.o. Na drapowanej promieniście do środka powierzchni medalu herb m. Śrema

Niesygn. (proj. Eugeniusz Toester). Bity, brąz patynowany, format nieforemnego kwadratu o wym. 30×30 mm

U w a g a: Medal nadawany w opakowaniu oprawionym w czerwone kaliko z odciskiem głowy poetki i międzynarodowego znaku dziecka UNESCO w kolorze złotym, umieszczonym na górnej części pudełka.

Ogólnopolski Zlot Drużyn ZHP im. Marii Konopnickiej w Kaliszu w dniach 6—8 czerwca 1986 r.

Opis: s.g. Znaczek wykonany w blasze brązowej. W otoku wizerunek głowy poetki, obok lilijka harcerska i niżej z lewej strony popoziomo napis: KALISZ / 6—8.VI.86 i w otoku: OGÓLNOPOLSKI ZLOT DRUŻYN IM. MARII KONOPNICKIEJ

s.o. gładka (agrafka)

Niesygn., Ø 40 mm. Napisy i ozdoby w różnych kolorach.

N a d a n i a i m i e n i a M a r i i K o n o p n i c k i e j p r z e d s z k o l o m, s z k o ł o m i o ś r o d k o m s z k o l n o - w y c h o w a w c z y m

Znaczek wydany dla upamiętnienia nadania imienia Marii Konopnickiej Ośrodkowi Szkolno-Wychowawczemu w Warszawie w 1979 r.

Opis: s.g. Uroczystość nadania / imienia / M. Konopnickiej / Ośrodkowi / Szkolno- / Wycho- / wawczemu / Wyszków '79
Z prawej strony w dole wizerunek skrzata z gęsim piórem i książką.

s.o. gładka (agrafka)

Niesygn. Tworzywo sztuczne, wym. 50×35 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: niebieskim, czarnym i zielonym.

Znaczek wydany dla upamiętnienia XX lecia nadania imienia Marii Konopnickiej Szkole Podstawowej Nr 17 w Wałbrzychu.

Opis: s.g. W górze na czerwonym tle napis: XX-LECIE / NADANIA im. / i w dole na białym: SZKOLE / PODSTAWOWEJ NR 17 oraz na okładce roztwartej książki: WAŁBRZYCH / MARII

KONOPNICKIEJ / BAJKI / MAJ 1985
s.o. gładka (agrafka)
Niesygn. Tworzywo sztuczne, wym. 41×36 mm. Napisy i ozdoby w kolorze czarnym, czerwonym, żółtym i białym.

Znaczek wydany dla upamiętnienia nadania 30 maja 1985 r. Państwowemu Przedszkolu w Kazimierzu Dolnym imienia Marii Konopnickiej.

Opis: s.g. W środku w owalu na tle niebieskim i biało czerwonej wstęgi — popiersie poetki zwrócone 3/4 w lewo. W górze półkoliście data: 1985 05 30 oraz w dole na popiersiu: 1842 — 1910. W otoku w liniowej obwódce: +PAŃSTWOWE PRZEDSZKOLE IM. M. KONOPNICKIEJ + W KAZIMIERZU DOLNYM
s.o. gładka (agrafka)
Niesygn. Brąz, owal o wym. 22,5×29,5 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: niebieskim, białym, czerwonym i brązowym.

Upamiętnienie wręczenia sztandaru szkołom im. M. Konopnickiej

Naszywka wydana dla uczczenia wręczenia sztandaru Zbiorczej Szkole Gminnej im. Marii Konopnickiej w Nekli 8 września 1975 r.

Opis: Sukienna naszywka w kształcie tarczy, w której środku stylizowany orzeł i data: 8 WRZEŚNIA / 1975 oraz w górze poziomo napis: ZSG im. MARII KONOPNICKIEJ / NEKLA i w dole półkoliście: UROCZYSTOŚĆ WRĘCZENIA SZTANDARU
Sukno, tworzywo sztuczne. Wym. 90×70 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: czarnym, żółtym i białym.

Rajdy szlakiem Marii Konopnickiej

Znaczek pamiątkowy wydany z okazji otwarcia w maju 1960 r. szlaku turystycznego im. Marii Konopnickiej z Poddębic do Bronowa.
Opis: s.g. W środku postać z bajki poetki. W górze półkoliście napis: BRONÓW 1960 i w dole: SZLAK im. M. KONOPNICKIEJ
s.o. gładka (szpilka)

Niesygn. (proj. Halina Sławińska). Stop metalu, wym. owalu 31.5×22,0 mm.

Znaczek pamiątkowy wydany z okazji rajdu szlakiem Marii Konopnickiej przez Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawczej Poddębice 1969 r.

Opis: s.g. Postać z bajki poetki (kronikarz krasnoludków w czasie pracy z księgą, gęsim piórem, kałamarzem i motylem). W otoku między dwoma liniami ciągłymi napis: RAJD SZLAKIEM MARII KONOPNICKIEJ — PTTK PODDĘBICE 1969
s.o. gładka (gwint z nakrętką)
Niesygn. (proj. Kolejowa). Bity w aluminium, trójkąt równoramienny, wym. podstawy 45 mm.

Sukienna naszywka w kolorze czerwonym i niebieskim upamiętniająca rajd im. Marii Konopnickiej 9 czerwca w Arkadii.

Opis: Naszywka w której środku budynek szkoły w otoczeniu stylizowanym drzew i napis: ARKADIA / RAJD / IM. MARII / KONOPNICKIEJ / 9.VI.1974. Po bokach obwódka linii ciągłych umieszczonych przy brzegu.
Prostokąt o ściętych rogach, wym. 82×60 mm. Napisy i ozdoby wykonane w tworzywie sztucznym w kolorze: brązowym, żółtym, i białym, identyczne dla naszywki niebieskiej i czerwonej.

Naszywka wykonana w tworzywie sztucznym upamiętniająca rajd pieszy szlakiem im. Marii Konopnickiej Bronów — Poddębice w 1981 r.

Opis: Naszywka w kształcie koła. W otoku napis: RAJD PIESZY 1981 BRONÓW PODDĘBICE SZLAKIEM im. MARII KONOPNICKIEJ. W środku na zielonym tle trzy stylizowane sosny i namiot. Ø 80 mm. Napisy i ozdoby w kolorze: brązowym, ceglastym i jasnozielonym.

Rocznice

Płócienna naszywka wydana dla upamiętnienia XX-lecia działalności Towarzystwa im. M. Konopnickiej przy WSM we Wrześni 1964—1984

Opis: Naszywka w kształcie kwadratu o zaokrąglonym górnym lewym i dolnym prawym rogu. Z lewej strony stylizowany pomnik Marii Konopnickiej we Wrześni, z prawej tarcza z herbem m. Wrześni i napisem: 1964 XX LAT 1984 / . DZIAŁALNOŚCI TOWARZYSTWA IM. M. KONOPNICKIEJ . PRZY WSM ./WE WRZEŚNI Wym. 87×87 mm. Napisy i ozdoby w towarzystwie sztucznym w kolorze: niebieskim, żółtym, czerwonym, białym i zielonym.

Tarcza szkolna wydana dla upamiętnienia 25-lecia Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Konopnickiej w Nowym Żmigrodzie.

Opis: Tarcza szkolna wykonana z czerwonego sukna z napisem: 25-LECIE / LO / im.M.KONOPNICKIEJ /W / NOWYM ŻMIGRODZIE Wokół tarczy przy brzegu podwójna liniowa obwódka. Wym. 65×50 mm. Napisy w tworzywie sztucznym w kolorze białym.

Różne

Znaczek wydany dla upamiętnienia otwarcia Izby Pamięci Narodowej przy Szkole Podstawowej Nr 2 im Marii Konopnickiej w Szamotułach w 1979 r.

Opis: s.g. W środku tarcza, w niej wizerunek odznaki Związku Inwalidów Wojennych PRL. Napis nad odznaką: KOŁO . ZIW . / SZAMOTUŁY, pod odznaką: OTWARCIE IZBY / PAMIĘCI NARODOWEJ / przy Szkole Podst. nr. 2 / im.M.Konopnickiej / w Szamotułach / 1979

s.o. gładka (szpilka)

Niesygn. Tworzywo sztuczne, wym. 50×35 mm. Napisy i ozdoby w kolorze złotym i czerwonym umieszczone na białym tle znaczka.

Znaczek propagandowy z wizerunkiem głowy Marii Konopnickiej.

Opis: s.g. W kole wizerunek głowy poetki zwróconej 3/4 w lewo, niżej po bokach gałązki lauru, a na prostokącie niebiesko emaliowanym napis: MARIA KONOPNICKA

s.o. gładka (szpilka) napis: MET

Niesygn. Bity w aluminium, wym. 18,5×15,8 mm.

Znaczek wydany dla upamiętnienia sztafety Konopniczan w Jaworzynie Śląskiej w 1986 r.

Opis: s.g. W półkolu, od którego rozchodzą się promienie zakończone kulkami, data: 1986. Pod kreską poziomy napis: SZTAFETA KONOPNICZAN / JAWORZYNA / ŚLĄSKA

s.o. gładka (agrafka)

Niesygn. Tworzywo sztuczne, Ø 45 mm. Napisy i ozdoby w różnych kolorach.

Znaczek XLII Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Konopnickiej w Warszawie, ul. Madalińskiego 22a.

s.g. W górze w falowanych liniach ciągłych dotykających litery „K" numer Liceum: XLII L.O. niżej litery: „MK"
s.o. gładka (szpilka)
Niesygn. emalia położona na blachę mosiężną. Wym. 25×23 mm.

VIII. Imię Marii Konopnickiej — patronem instytucji, osiedli, bibliotek, szkół itp.

Szkoły (Studia Nauczycielskie, Technika) noszące imię Marii Konopnickiej

Licea Ogólnokształcące

Inowrocław	88-100	ul. Konopnickiej 15
Jedlicze	38-460	ul. Tysiąclecia 7
Katowice	40-052	ul. Głowackiego 6
Legionowo	05-120	ul. PZPR 20
Lublin	20-107	ul. Farbiarska 8
Milanów k/Parczewa	21-210	
Milówka	34-360	ul. Dworcowa 17
Nowy Sącz	33-300	ul. Żeromskiego 16
Opole	45-048	ul. Pułaskiego 3
Poddębice	99-200	ul. Mickiewicza 13/15
Pruszcz Gdański	83-000	ul. Niemcewicza 1
Pyskowice	44-120	ul. Świerczewskiego 37
Radom	26-600	ul. Kusocińskiego 8
Suwałki	16-400	ul. Mickiewicza 3
Świebodzice	58-160	ul. Pstrowskiego 7
Warszawa	02-513	ul. Madalińskiego 22a
Włocławek	87-800	ul. Bechiego 1
Wodzisław	28-330	ul. Szkolna 4
Zamość	22-400	ul. Partyzantów 68

Studium Nauczycielskie (dawniej Studium Wychowania Przedszkolnego)

Gdańsk-Wrzeszcz	80-445	ul. Pestalozziego 11/13

Technikum Gastronomiczne

Przemyśl	37-700	ul. Słowackiego 21

Zasadnicza Szkoła Odzieżowa CZSP

Legnica	59-220	ul. Powstańców 3

Ośrodki Szkolno-Wychowawcze

Głogów	67-200	ul. Staszica 5

Leśnica Opolska	47-150	ul. Kozielska 23
Węgorzewo	11-600	
Wyszków	07-200	ul. Zakolejowa 15a
Szkoły Specjalne		
Gdynia	81-303	ul. Kielecka 4
Głogów	67-200	ul. Staszica 5
Jawor	59-400	ul. Świerczewskiego 7
Kościan	64-000	ul. Konopnickiej 1
Sierpc	09-200	ul. Świerczewskiego 1
Skarżysko Kamienna	26-100	ul. Spacerowa 33
Warszawa	02-353	ul. Szczęśliwicka 45/47
Szkoły Podstawowe		
Andrychów	34-120	ul. Dąbrowskiego 2
Augustów	16-300	
Bąków	46-233	
Będzin-Grodziec	42-570	ul. Konopnickiej 13
Biała Podlaska	21-500	ul. Sportowa 7
Białaszewo	19-212	
Białobłoty	63-312	
Białystok	15-215	ul. Konopnickiej 3
Bielsko-Biała	43-300	ul. Marchlewskiego 2
Blachownia	42-290	ul. Świerczewskiego 4
Bogdanowice k/Głupczyc	48-147	
Boguszów-Gorce	58-370	ul. Szkolna 4
Boruja Kościelna	64-306	
Bronów		
Brzączowice	32-410	Dobczyce
Buczek	98-100	Łask
Bulkowo	09-454	
Bystrzyca	39-125	
Bystrzyca Stara		
Bytom-Bobrek	41-905	ul. Konstytucji 18
Chełm	22-100	pl. Sienkiewicza 1
Chełmek	32-580	
Częstochowa 39	42-200	ul. Kopernika 79/89
Częstochowa 47	42-280	ul. Przestrzenna 70
Chorzów	41-500	ul. Dąbrowskiego 53
Chrzanów	32-500	ul. Szkolna 1
Chrząchów	24-171	
Chróścice	46-080	
Czerwonka	07--425	
Dębe Małe	05-311	Dębe Wielkie

Dębno k/Leżajska	37-305	
Długoszyn	69-200	Sulęcin
Dobrzyń n/Wisłą	87-610	
Domatkowo	36-100	Kolbuszowa
Drawsko Pomorskie	78-500	ul. Kopernika 2
Dziekanów Leśny	05-150	ul. Topolowa 11
Dzierzążnia	09-164	
Gąbin	09-530	al. 1 Maja 16
Głuchów	87-140	Chełmża
Glichów	32-412	ul. Wiśniowa
Gomunice	97-545	
Goszków	74-133	Mieszkowice
Grabownica Starzeńska	36-207	
Gorzów k/Chełmka	32-580	Chełmek
Gorzów Wlkp.	66-400	ul. Dąbrowskiego 23
Grodkowice	32-760	Kłaj
Grodzisk Mazowiecki	05-700	ul. 3 Maja 33
Gryfino	74-100	
Huta	89-413	Wąwolno
Idzików	57-512	Pławica
Iława	14-200	ul. Marchlewskiego 7
Istebna-Zaolzie	43-470	
Iwinia	78-451	Przeradz
Jamki-Korzonek	42-274	
Jasło	38-200	ul. Koralewskiego 9
Jastrowie	78-610	ul. Konopnickiej 1
Jaworzno	32-510	ul. Urzędnicza 13
Jaworzyna Śląska	58-140	ul. Żymirskiego 16
Jordanów Śląski	58-220	
Kalinowo	19-314	
Kamienica Polska	42-260	ul. Konopnickiej
Katowice	40-474	ul. Samoobrony 9
Kawęczyn	39-120	Sędziszów
Kąkolówka	36-032	ul. Błażowa
Kielce	25-310	ul. Kościuszki 5
Kobylany	21-200	Łosice
Kolnica	49-212	
Koluszki	97-140	ul. Kościuszki 16
Koło	62-600	ul. Toruńska 60
Konin	62-500	ul. Wodna 1
Koszalin	75-601	ul. Zwycięstwa 117
Kotlin	63-220	

Kraków — Nowa Huta	31-941	Osiedle Kolorowe 29
Krzycko Wielkie	64-117	
Korsze	11-430	ul. Kościuszki 12
Krzykosy k/Środy Wielkopolskiej	63-024	
Kurów	34-205	Stryszawa
Limanowa	34-600	ul. Konopnickiej 1
Lublica	38-214	Bieździadka
Lubliniec	42-700	ul. Krasickiego
Łapy-Osse	18-100	
Łąkie	64-220	Rakoniewice
Łęczyca	99-100	al. 1 Maja 1
Łęki	32-651	Nowa Wieś k/Kęt
Łosień	42-523	
Łososkowice	32-105	Niegardów
Łowicz	99-400	ul. Stanisławskiego 31
Łobez	73-300	
Łódź	91-886	ul. 1 Dywizji 16/18
Majdan Sopocki	22-671	
Mańkowice	48-315	Jasienica Dolna
Mędrzechów	33-221	
Miechów	32-200	ul. Konopnickiej 9
Miejska Górka	63-910	ul. Konopnickiej 3
Mikołów	43-190	ul. Katowicka 122
Morawin	63-525	Bobrowniki n/Prosną
Morzyce	88-231	Bytoń
Mysłaków	99-435	
Mysłowice	41-400	ul. Górnicza 4
Myśliwczów	97-525	Wielomłyny
Myślina	42-783	
Nart Stary	37-430	Jeżowe
Nekla	62-330	
Niesiołowice		
Nowa Wieś Wielka	86-060	
Nowogard	72-200	ul. Żeromskiego 5
Nysa	48-303	ul. Pułaskiego 31
Objazda	46-100	Namysłów
Olszówka k/Limanowej	34-632	Mszana Dolna
Olszówka k/Koła	62-641	
Olsztyn	10-256	ul. Gagarina 3a
Opole	45-076	
Orzechów	05-180	Pomiechówek
Ostrów Wlkp.	63-400	ul. Partyzancka

Pisarowice		
Przystań	42-141	
Poddany	34-142	
Potęgowo	76-230	
Poznań	61-249	ul. Obotrycka 25/27
Prudnik	48-200	ul. Dąbrowskiego 2
Pruszcz Gdański	83-000	ul. Niemcewicza 1
Przyczowa	38-621	Łukawica
Przykonia	62-731	
Przystań	42-141	
Ptaki	18-524	
Pułtusk	06-100	ul. Konopnickiej
Pyskowice	44-120	ul. Świerczewskiego 37
Rogów Opolski	47-312	
Ruda Śląska (Kochłowice)	41-707	al. Wyzwolenia 11
Rzepiennik Suchy	38-327	Rzepiennik Strzyżewski
Rzędzianowice	39-300	Mielec
Sączów	42-595	ul. Szkolna 5
Stąpy	11-330	Bisztynek
Siedlce	08-110	ul. Mireckiego 28
Sierakowice	96-100	Skierniewice
Słupsk	76-200	ul. Deotymy 15A
Sobierzyce		
Sosnowice	32-051	Wielkie Drogi
Sosnowiec	41-209	ul. ZMP 21
Stanisław Górny	34-147	
Stare Bystre	36-470	
Stare Koźle	47-223	ul. Szkolna 5
Starogard	83-200	ul. Sobieskiego 6
Stary Folwark	16-412	
Stok	26-341	Mniszków
Strugi	98-336	Mierzyce
Suchedniów	26-030	
Suchowola	28-200	Staszów
Strzelce k/Świdnicy Śląskiej	58-123	
Szamocin	64-820	ul. Szkolna
Szamotuły	64-500	ul. Kapłańska 16
Szczytno	12-100	ul. J. Lanca 1
Szonowice	47-415	
Śrem	63-100	ul. Dzierżyńskiego 10
Świdnica	58-100	ul. Wojska Polskiego
Świebodzice	58-160	

Świniary	32-704	Drwinia
Świnice Warckie	62-715	
Tarnów	33-100	ul. Kopernika 10
Tłustomosty		
Trębice Dolne	08-107	Paprotnia
Tuszyny	86-182	Świekatowo
Tyrawa Wołoska	38-535	
Upałty	11-506	Siedliska
Wadowice	34-100	ul. Sienkiewicza 9
Wałbrzych	58-305	ul. 1 Maja 105
Warszawa	00-092	ul. Niecała 14
Wietlin	37-512	Liszki
Wielka Wieś	32-830	Wojnicz
Wilkanowo	66-008	Świdnica
Wolsztyn	64-200	
Wójtowa Wieś k/Opola	46-017	
Wrocław	50-153	ul. ks.Wincentego Kraińskiego
Wygiełzów	97-429	
Zagórze-Sosnowiec	42-560	ul. Kamyszewa 54
Zarzecze k/Niska	37-406	ul. Mickiewicza 45
Zasadne	34-608	Kamienica
Zawiercie	42-400	ul. Oświatowa 55
Zelów	98-120	
Zgierz	95-100	ul. Buczka 2
Zimna Wódka	47-141	
Złotoryja	59-500	pl. Zwycięzców 7
Żarnowiec	38-460	Jedlicze
Żyrardów	05-730	ul. Marchlewskiego
Czerwonka	07-425	
Kościelna Wieś	88-220	p-ta Osięciny
Kowalewo Pomorskie	87-410	
Kraków	30-676	Os. Piaski, ul. Podedworze 16
Kwiatonowice	38-333	Zagórzany
Lipiny	95 003	Nowosolna
Ochotnica Górna	34-453	
Ozorków	95-035	ul. Lotnicza 1
Pabianice	95-200	ul. Puławskiego 12
Przykonia	62-737	
P r z e d s z k o l a		
Baborów	48-120	
Białogard	78-200	ul. Klonowa 13
Branice	48-140	

Bytom	41-900	ul. Prusa 35
Głubczyce	48-100	ul. Kochanowskiego 12
Gołąsza	42-599	Dąbie k/Będzina
Jaszowiec	32-310	Klucze
Kazimierz Dolny	24-120	ul. Lubelska 29
Kluczbork	46-200	
Lębork	84-300	ul. Czołgistów 37
Lubsko	68-300	
Nowa Sól	67-100	
Nysa	48-300	ul. Chodowieckiego
Ostrowiec Świętokrzyski	27-400	os. Słoneczne 9
Ostrzeszów	63-500	
Poznań	60-123	ul. Albańska 15
Prabuty	14-250	ul. Mickiewicza 1
Racibórz	47-400	
Robczyce	39-100	
Rzeszów		
Strzelce Opolskie	47-100	ul. 18 Marca
Szklarska Poręba	58-580	ul. Bronisława Czecha 12
Warszawa	00-621	ul. Boya Żeleńskiego 4
Wąsosz	64-100	
Wrocław		
Żnin	88-400	ul. Browarna 12

Osiedla mieszkaniowe im. Marii Konopnickiej
Bełchatów
Kalisz
Lublin

Biblioteki im. Marii Konopnickiej
Gdańsk-Zaspa, przy Szkole Podstawowej Nr 48

Domy Kultury im. Marii Konopnickiej
Ciechanów, Wojewódzki Dom Kultury, ul. Pożarnicza 5

Państwowe Zakłady Wychowawcze im. Marii Konopickiej

Gubin	66-620	ul. Piastowska 22
Świnoujście	72-600	pl. Słowiański 3

Dom Dziecka im. Marii Konopnickiej
Konstancin-Jeziorna, ul. Piotra Skargi 1

IX. Wykaz ważniejszych skrótów

al.	— aleja
art.	— artykuł (artysta)
ca.	— circa łac. — około, mniej więcej
CZSP	— Centralny Związek Spółdzielczości Pracy
d.	— dawniej
dług.	— długość
egz.	— egzemplarz
F.D.C.	— koperty pierwszego dnia obiegu
grub.	— grubość
im.	— imienia
LSM	— Lubelska Spółdzielnia Mieszkaniowa
m.	— miasto
m.in.	— między innymi
Nr kat.	— numer katalogowy
Niesygn.	— niesygnowany
oddz.	— oddział
ok.	— około
ONZ	— Organizacja Narodów Zjednoczonych
patyn.	— patynowany
pl.	— plac
poz.	— pozycja
ppłk. art.	— podpułkownik artylerii
p-ta	— poczta
PTAiN	— Polskie Towarzystwo Archeologiczne i Numizmatyczne
PPTiT	— Poczta Polska, Telegraf i Telefon
P.W.P.W.	— Państwowa Wytwórnia Papierów Wartościowych
proj.	— projekt
R. (r.)	— Rocznik (rok)
rzeźb.	— rzeźbiarz
RWPG	— Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej
s.g.	— strona główna
s.o.	— strona odwrotna
S-lni	— spółdzielnia (ni)
sygn.	— sygnowany
szer.	— szerokość
szt.	— sztuk
T.M.Z.C.	— Towarzystwo Miłośników Ziemi Ciechanowskiej
tzw.	— tak zwany
ul.	— ulica
UM	— Urząd Miejski
ur.	— urodzony (na)
wg.	— według
WP	— Wojsko Polskie
wyd.	— wydanie
wyk.	— wykonanie
wydz.	— wydział
wym.	— wymiar
wys.	— wysokość
zm.	— zmarł (ła)

ZSG — Zbiorcza Szkoła Gminna
Ø — średnica

Literatura

1. Dembowska Zofia: Ewa Olszewska-Borys. Medale. Warszawa 1981. Wyd. Związek Polskich Artystów Plastyków. Okręg Warszawski i Dom Artysty Plastyka w Warszawie
2. Dubis Władysław, Łopatkiewicz Zdzisław: Dworek Marii Konopnickiej w Żarnowcu. Historia i teraźniejszość. Wyd. II. Wydawnictwo „Sport i Turystyka" i Towarzystwo im. Marii Konopnickiej. Warszawa 1980
3. Filipowicz Zygmunt: Suwalskie lata Marii Konopnickiej. Wyd. II. Wyd. Towarzystwo im. Marii Konopnickiej i Wydawnictwo „Sport i Turystyka". Warszawa 1984
4. Jaworski Franciszek: Medaliony polskie. Zbiór rodziny Przebysławskich. Opisał... Lwów b.r.w. (1911). Nakład Gminy miasta Lwowa. Skład Główny w Księgarni H. Altenberga we Lwowie
5. Kamiński Marek: Medale Mennicy Państwowej 1979—1983. Warszawa 1985 Wydawnictwo ARKADY
6. Katalog popularny znaczków pocztowych ziem polskich 1984. IX wydanie, Warszawa 1984, Wyd. Krajowa Agencja Wydawnicza
7. Katalog specjalistyczny znaczków pocztowych ziem polskich. Warszawa 1984. Cz. 1 i 2; Warszawa 1985. Cz. 3 i 4. Wyd. Krajowa Agencja Wydawnicza
8. Lechowicz Włodzimierz: Towarzystwo im. Marii Konopnickiej. 25 lat działalności 1958—1983. Pod redakcją ... (praca zbiorowa). Warszawa 1985. CZS — Wydawnictwo Spółdzielcze.
9. Poleciały pieśni moje ... Wybór referatów z sesji naukowych poświęconych Marii Konopnickiej zorganizowanych przez Towarzystwo im. Marii Konopnickiej w 1982 r. Ciechanów 1983. Wyd. Zarząd Główny Towarzystwa im. Marii Konopnickiej w Warszawie, Towarzystwa Miłośników Ziemi Ciechanowskiej i Wojewódzki Dom Kultury w Ciechanowie. Zeszyt 1
10. Prożogo Konstanty: Medale chełmskie 1765—1935. Chełm 1983. Wyd. Muzeum Okręgowe w Chełmie i Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Zarząd Wojewódzki w Chełmie.
11. — Chełmskie medale pamiątkowe. (w:) Kurier Lubelski z dnia 27—29 marca 1981
12. Sławińska Halina: Maria Konopnicka w Bronowie i Gusinie. 70 rocznica śmierci Marii Konopnickiej. XX-lecie Muzeum Marii Konopnickiej w Żarnowcu. Warszawa 1981. Wydawnictwo „Sport i Turystyka" i Towarzystwa im. Marii Konopnickiej
13. Strzałkowski Jacek: Medale polskie 1901—1944. Warszawa 1981. Wyd. Komisja Numizmatyczna PTAiN
14. Sutarzewicz Halina: Przewodnik po Izbie Muzealnej Marii Konopnickiej w Kaliszu. Kalisz 1982. Wyd. Federacja Towarzystw Kulturalnych Ziemi Kaliskiej i Towarzystwa im. Marii Konopnickiej Koło Terenowe w Kaliszu
15. Szwagrzyk Józef Andrzej: Moneta, medal, order, katalog wystawy własnych zbiorów numizmatycznych Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich PAN. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1971. Wyd. Zakład

16. Wawrzykowska-Wierciochowa Dioniza: Nieznana karta działalności Marii Konopnickiej. Warszawa 1967. Wyd. Zarząd Główny Ligi Kobiet i Zarząd Główny Towarzystwa im. Marii Konopnickiej. (do użytku wewnętrznego).
17. Więcek Adam: Czesław Makowski. Wrocław 1978. Wyd. Muzeum Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu.
18. Wojtulewicz Henryk: Portret na monetach, banknotach i medalach Polski Ludowej (1944—1984). Lublin 1984 (Katalog wystawy)
19. Żółkiewski Stanisław: Całostki polskie. Cz. II — Karty pocztowe. Warszawa 1960
20. Żukrowski Wojciech: Edward Gorol. Medale. Warszawa 1982. Wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej.

LECH JABŁOŃSKI i EWA SOBIECH

Z MIĘDZYRZECA DO LEGII NADDUNAJSKIEJ RZECZ O PPŁK. WINCENTYM ŻYLICZU (1770—1811)

W ciągu tysiącletnich dziejów narodowych losy rzucały Polaków do różnych zakątków świata. Nierzadko było to wychdźtwo przymusowe o charakterze politycznym — szczególnie w końcu XVIII i w XIX wieku. Najwięcej Polaków politycznie „spalonych" lub zagrożonych represjami zaborców przygarnęła Francja. Tutaj możnaby zaryzykować tezę, że nie było w Polsce w tym czasie miasta, miasteczka czy osady, którego by synowie nie przebywali na emigracji, a przede wszystkim na ziemi francuskiej. Międzyrzec nie był pod tym względem odosobniony.

Chciałbym tu przedstawić sylwetkę jednego z rodowitych mieszkańców Międzyrzeca, który kilka lat swego niezadługiego i burzliwego życia spędził na obczyźnie, głównie we Francji, służąc tam w polskich formacjach wojskowych. Wincenty Żylicz [1], bo o nim tu mowa, pochodził z rodziny, która na przełomie XVII i XVIII wieku poprzez koneksje rodzinne osiadła na Podlasiu. Żyliczowie h. Lubicz, stara rodzina ruska [2], znani już byli pod koniec XVI wieku. W tym czasie przebywali w województwie grodzieńskim i na Kijowszczyźnie. Około 1700 roku jeden z nich, Franciszek, osiadł na Podlasiu. Był to prawdopodobnie pradziad lub dziad Wincentego, pochodzącego z Międzyrzeca.

Wincenty Żylicz urodził się około 1770 roku [3] w Międzyrzecu jako syn Andrzeja [4], obywatela ziemskiego i Scholastyki z Ostrowskich. Nauki początkowe, jak zresztą większość w owym czasie synów szlachec-

---

[1] W różnym okresie czasu i różnych językach nazwisko Żylicz pisało się różnie m.in. Gillitz lub Zilitz.

[2] Informacja ustna uzyskana od prof. dr Jerzego Wiśniewskiego z Krakowa.

[3] W metryce zgonu z 1811 r. podano, że W. Żylicz żył około 45 lat, czyli musiałby się urodzić ok. 1766 r.

[4] Jan Pachoński podaje dwa imiona ojca — Wincenty — Andrzej.

kich pobierał zapewne w domu. O pozycji społecznej rodziny świadczy fakt, że dość dobrze znał francuski, niemiecki i łacinę. Prawdopodobnie od wczesnych lat młodzieńczych myślał o zawodzie wojskowym, skoro już w 1789 roku wstąpił do regimentu gwardii koronnej, osiągając w krótkim czasie stopień oficerski. W wojnie polsko-rosyjskiej w 1792 r. regiment jego nie uczestniczył w walkach. Nie było więc dane Żyliczowi wykazanie się odwagą na polu bitwy (przebywał zapewnie w tym czasie w garnizonie krakowskim).

W czasie Insurekcji Kościuszkowskiej powołany został 9 sierpnia 1794 r. przez Radę Najwyższą Narodową na stanowisko adiutanta-porucznika w Wydziale Potrzeb Wojskowych (w miejsce Tomasza Żarskiego). Żylicz wkrótce awansował do stopnia kapitana-adiutanta. Po upadku Insurekcji zagrożony aresztowaniem i zsyłką na Sybir, tak jak wielu oficerów zmuszony został do emigracji na Zachód Europy. Wybrał Francję.

Po przybyciu do Francji pracował w latach 1795—1799 — dzięki znajomości języka francuskiego — w różnych urzędach, a nawet w Ministerstwie Spraw Zagranicznych.

W owym czasie z inicjatywy Tadeusza Kościuszki i Karola Ottona Kniaziewicza[5], oraz na mocy decyzji rządu francuskiego 8 września 1799 r. zostaje sformowana we Francji Legia Naddunajska głównie z Polaków emigrantów i tych którzy służąc w austriackich pułkach dostali się do niewoli francuskiej.

Legia Naddunajska dowodzona przez gen. Kniaziewicza składała się z 4 batalionów piechoty, 4 szwadronów jazdy i kompani (bateri) artylerii lekkiej — ogółem liczyła 5970 żołnierzy[6].

Nazwisko kpt. Wincentego Żylicza wśród oficerów Legionów Polskich we Włoszech, nie figuruje, natomiast widnieje ono na liście oficerów Legii Naddunajskiej z dnia 9 października 1799 r. wśród jedenastu oficerów w stopnniu kapitana.

---

[5] Gen. Kniaziewicz Karol Otton (1762—1842) studiował w Korpusie Kadetów w Warszawie (1774—1776), służył w artylerii koronnej, brał udział w bitwie z Rosjanami w 1792 r. pod Zieleńcami i Dubienką. W 1794 r. walczył w obronie Warszawy i pod Maciejowicami. W 1797 r. przedostał się do Włoch, gdzie objął dowództwo 1 Legionu. Wyróżniony przez Napoleona za czyny wojenne. Wysłany wiosną 1799 r. do Paryża złożył dyrektoriatowi 60 zdobytych na wrogach chorągwi. W tymże roku stanął na czele Legii Naddunajskiej przy armii reńskiej, przyczyniając się do wielu zwycięstw m.in. pod Hohenlinden w 1801 r. po zawarciu pokoju w Luneville zrażony do polityki Napoleona wobec Polski, poddał się do dymisji, wrócił do kraju i osiadł na Wołyniu.

[6] Mała Encyklopedia Wojskowa, t. II, s. 159, hasło: Legia Naddunajska, por. Kukiel Marian: Zarys historii wojskowości w Polsce. Warszawa (b.r.w.), s. 106.

Kpt. Żylicz przydzielony został do 2 batalionu, dowodzonego przez mjr Józefa Drzewieckiego [7].

Dowódca Legii gen. K.O. Knieziewicz szybko poznał się na zdolnościach dowódczych i organizacyjnych podległego sobie oficera, bowiem wkrótce kpt. Żylicz wysłany został na teren 6 Dywizji Terytorialnej stacjonującej w Besancon w celu dokonania werbunku nowych sił dla Legii. Tam z pomocą gen. Menganda szybko zwerbował 380 ochotników [8], głównie z Polaków służących w zaborczym wojsku austriackim, a wziętych do niewoli przez Francuzów.

W dowód uznania za sumienną i oddaną sprawie pracę 16 października 1799 r. gen. Kniaziewicz udzielił kpt. Żyliczowi zezwolenia mianowania na stopnie podoficerskie zwerbowanych ochotników, przestrzegając jednocześnie, by nie dokonywał przymusu w wstępowaniu ich do szeregów Legii.

I z tego także trudnego zadania kpt. Żylicz wywiązuje się znakomicie. Działa z wielką energią i oddaniem w werbunku nowych sił dla Legii. Tak więc już w pierwszym okresie tworzenia się Legii Naddunajskiej (wrzesień 1799 r.) werbował w jej szeregi ok. 1300 ochotników. To znacznie wzmocniło siły poszczególnych oddziałów Legii.

5 stycznia 1800 r. otrzymuje polecenie gen. Kniaziewicza wyjazdu do Chalons i Vitry w celu dopomożenia w rekrutacji ochotników kpt. Jabłońskiemu, który nie bardzo mógł sobie z nią poradzić [9].

20 lutego 1800 r. odbyła się w Metzu, w nowym miejscu stacjonowania Legii — rewia wojskowa. W sprawozdaniu z niej figuruje również i kpt. W. Żylicz jako dowódca 3 kompani II batalionu.

W tym czasie miał miejsce incydent, który rzuca poważne światło na osobowość Żylicza. Z bliżej nieznanej przyczyny (przypuszczalnie za nieposłuszeństwo) 16 kwietnia 1800 r. kpt. Żylicz otrzymał od gen. Kniaziewicza naganę.

Dotknięty tą karą, odpowiedział notą, wyrażając przy tym publicznie z tego tytułu swe niezadowolenie. Tego rodzaju postępowanie nie mieściło się w regulaminie. Oburzony gen. Kniaziewicz polecił aresztowanie kpt. Żylicza za niesubordynację. W końcu kwietnia sąd wojskowy w Mesiers miał orzec jego winę lub krzywdę. Wyrok jednak nie mógł być wielki, skoro już 2 czerwca tegoż roku kpt. Żylicz otrzymuje nowe

---

[7] Drzewiecki Józef (1772—1852) działacz oświatowy na Wołyniu i Podolu, pamiętnikarz. Podczas powstania w 1794 r. pułkownik milicji wołyńskiej. Walczył pod Maciejowicami. W 1795—1796 przebywał w Galicji, następnie wstąpił do Legionów Dąbrowskiego. W 1799—1801 służył w Legii Naddunajskiej. Po powrocie do kraju w 1801 r. współpracował z T. Czackim nad organizacją szkolnictwa na Podolu.

[8] Pachoński Jan: Legiony Polskie, t. III 1799—1802. Warszawa 1971, s. 108.

[9] Tamże, s. 132.

poważne zadanie, wyjazdu do obozu jeńców austriackich w Bazylei i Huningen celem rekrutacji (werbunku) ochotników do Legii.

W wyniku swych prac w Huningen szybko zwerbował i przekazał Dowództwu Legii Naddunajskiej 956 ochotników. Ochotnikami tymi zasilony został IV batalion dowodzony przez Franciszka Grabskiego [10].

W czasie działalności rekrutacyjnej i pozyskiwania ochotników do szeregów Legii Naddunajskiej przez kpt. W. Żylicza rozegrała się największa bitwa w ciągu całego istnienia Legii. 3 grudnia 1800 r. pod Hohenlinden starły się w wielkiej bitwie dwie wrogie sobie armie: francuska i austriacka. W wyniku zażartej walki — Francuzi odnieśli wspaniałe zwycięstwo. Do tego wyniku w dużej mierze przyczyniła się Legia Naddunajska dowodzona przez gen. K. Kniaziewicza, walcząca u boku armii francuskiej.

Po bitwie, Legia Naddunajska szybko uzupełniła swe straty, głównie z dokonanego werbunku (w tym i przy czynnym udziale kpt. Żylicza) jeńców austriackich wziętych do niewoli przez Francuzów. W szeregach armii austriackiej wielu Polaków zmuszonych zostało przez zaborcę do służby wojskowej i ci chętnie przechodzili do polskiej jednostki walczącej na terenie Francji.

W styczniu 1801 r. dwóch najbardziej zasłużonych oficerów Legii rekrutujących ochotników w jej szeregi kpt. Edlera i kpt. Żylicza odwołano z terenu.

W układach pokojowych 9 lutego 1801 r. w Luneville Austrii z Francją sprawa polska została całkowicie pominięta. Polacy zostali oszukani. W związku z tym wielu legionistów z swym dowódcą gen. Karolem Kniaziewiczem na czele poddało się do dymisji, protestując w ten sposób przeciwko pominięciu jakże ważnej dla polaków sprawy odzyskania niepodległości.

W początku marca 1801 r. dokonane zostało rozeznanie przez Franciszka Barras, (któremu wielce pomocnym był kpt. W. Żylicz), w francuskim Ministerstwie Wojny co do dalszych losów Polaków i Legii Naddunajskiej. Nieco później bo 23 marca, kpt. Żylicz zasięga wiadomości w Ministerstwie Wojny, bowiem doszły Legionistów wieści, jakoby część Legii Naddunajskiej miała być rzekomo wysłana do Egiptu [11].

Kpt. W. Żylicz lojalnie podzielając decyzję swego dowódcy w początku kwietnia 1801 r. przyjeżdża do Paryża, a następnie i to w stosunkowo krótkim czasie (podobnie jak Kniaziewicz i Drzewiecki) do kraju [12].

[10] Tamże, s. 286.

[11] Tamże, s. 402.

[12] Wskutek pokoju z Austrią w Luneville i późniejszych układów politycznych z Rosją, Francja m.in. zobowiązana została do niepopierania sprawy polskiej.

Będąc w kraju, po tak długiej rozłące, być może zawitał do swego rodzinnego miasta i pobliskiego Drelowa, gdzie mieszkała jego matka.

W Księstwie Warszawskim kpt. W. Żylicz pełni służbę wojskową w Wojsku Polskim. W 1807 r. zostaje komendantem placu 3 klasy w Wolsztynie i awansowany do stopnia podpułkownika [13]. W tym czasie dały o sobie znać trudy żołnierskiego życia. Ppłk W. Żylicz zaczął zapadać na zdrowiu. W celu podratowania zdrowia przeniósł się do Warszawy. Zamieszkał samotnie — wzorem wielu czynnych oficerów tego czasu pozostał bezżennym — w domu Nr 486 przy ul. Podwale. Tu zmarł 5 grudnia 1811 r. mając około 40 lat [14].

Ppłk. Wincenty Żylicz nie zrobił wielkiej kariery wojskowej. Dlaczego, tak, a nie inaczej potoczyły się jego losy? Napewno zaważyła na tym osobowość oficera. Oto jak o nim napisał w opiniach o oficerach gen. Michał Sokolnicki „Nie znany batalionowi w boju (nie brał udziału w bitwie pod: Hohnelinden). Przebaczał swawoli żołnierza i kompania jego zawsze niekaraną była. Nie umie i nie przykłada się do poznania obowiązków oficera; mówi trochę po francusku i niemiecku (z innych źródeł wiadomo, że znał też łacinę)" [15]. Ta w zasadzie słaba opinia, wydaje się nawet krzywdząca, co najmniej stronnicza. Nie ma w niej ani słowa o zasługach, szczególnie w zakresie uzupełniania szeregów Legii Naddunajskiej. A przecież umiejętności oficera, to nie tylko waleczność i odwaga wykazywana na polu bitwy. Fakt zwerbowania ponad 2800 ochotników na obcym terenie zostaje tutaj całkowicie przemilczany.

Ppłk. Wincenty Żylicz w miarę swych sił i możliwości oraz w stosunkowo bardzo krótkim okresie czasu dobrze zasłużył się Ojczyźnie tam na obcej ziemi, jak i tutaj na własnej.

Wkrótce Legiony pozbawione zostały charakteru narodowego. Dymisja dowództwa Legii Naddunajskiej, wielu oficerów, podoficerów, i legionistów Polaków była jawnym ostrym protestem przeciwko pominięciu w traktacie pokojowym sprawy polskiej.

Legię skierowano do Włoch, gdzie z konieczności zreorganizowano oraz wkrótce wysłano na San Domingo w składzie francuskiej ekspedycyjnej armii kolonialnej (113 i 114 półbryg. franc.). Tam w walce z Murzynami i chorobami tropikalnymi została zdziesiątkowana.

Walka polskich formacji wojskowych na obcej ziemi i za obcą zupełnie sprawę, była ogromną daniną naszej krwi. Walki żołnierza polskiego zaprzeczały czynem orzeczonemu przez trzy mocarstwa rozbiorowe — Austrię, Prusy i Rosję — unicestwieniu Polski, jako narodu, były szkołą patriotyzmu, honoru, poświęcenia i dumy narodowej Polaków.

Wielu byłych legionistów, którzy po 1801 r. wrócili do kraju, stali się w 1806 r. trzonem tworzonego na nowo wojska narodowego w Księstwie Warszawskim.

[13] Pachoński, o.c., s. 448.

[14] Akt zgonu Wincentego Żylicza w Państwowym Archiwum Województkim w Warszawie. Akta cyrkułu I Warszawa Nr 588 z 1811 r.

[15] Strzałkowski A.: Polacy na San Domingo. Poznań 1921, s. 152.

MARIAN KOWALSKI

FABRYKA ZAPAŁEK W MIĘDZYRZECU PODLASKIM 1876—1925

Znajomość ognia w postaci żywiołu sięga najdawniejszych czasów, wywoływały go pioruny, wybuchy wulkanów, silne naświetlenie słońca itp. Nie był on wymysłem człowieka, ale on go podpatrzył. Najstarsze ślady użytkowania ognia znajdujemy już w dolnym paleolicie.

Człowiek, widząc w ogniu dobrodziejstwo, a przede wszystkim możliwość uchronienia się od dzikiej zwierzyny, przygotowania posiłków, ogrzania, oświetlenia, wypalania naczyń, łodzi itp., stał się jego wiernym użytkownikiem.

Ogień raz uzyskany był przez człowieka podtrzymywany ciągle. Trwało to przez długie tysiąclecia. Wygaśnięcie decydowało niejednokrotnie o dalszym bycie człowieka. Ogień był własnością rodu, a następnie rodziny. Przynosił człowiekowi wielorakie korzyści. Z tego okresu zapewnie datuje się kult ognia [1].

Z biegiem czasu człowiek pierwotny nauczył się niecenia ognia przez mechaniczne tarcie o siebie dwóch kawałków suchego drewna, później — przez krzesanie iskier przy uderzaniu ostrego kamienia o krzemień w sąsiedztwie łatwopalnego materiału np. hubki lub suchego mchu, co pozwoliło z mniejszym trudem otrzymywać ogień (pierwsze ślady celowego krzesania ognia pochodzą z górnego paleolitu) [2]. Odtąd człowiek stał się świadomym użytkownikiem

Egipcjanie zaś w starożytności do rozpalania ognia wykorzystywali soczewki i wklęsłe zwierciadła, do rozpalania ognia od promieni słońca [3].

---

[1] *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 1966, t. 8, hasło: ogień.

[2] *Tamże.*

[3] Kietowicz Feliks, Libionka Marian: *Historia filumenistyki polskiej na tle historii przemysłu zapałczanego w Polsce*, Warszawa 1973. Nakład Komisji Filumenistyki przy ZG PZF oraz Koła PZF Nr 22 Filumenistów w Warszawie, s. 2.

Ulepszona technika pozyskiwania ognia z epoki żelaza nie uległa w zasadzie zmianie do początku XIX w., tj. do wynalezienia zapałek fosforowych.

„W roku 1805 chemik francuski Chancel wynalazł pierwsze na świecie zapałki, tzw. zapałki maczane. Były to drewniane patyczki nasycone chloranem potasu i innymi składnikami, a zapalające się przy zetknięciu ze stężonym kwasem siarkowym, który trzymano oddzielnie we flaszeczce z trocinami. W roku 1823 Johann Wolfgang Döbereiner skonstruował krzesiwo wodorowe w postaci lampki platynowej. Krzesiwo to było stosowane wyłącznie w domach, nie można go bowiem było nosić przy sobie" [4].

Zapałki przypominające dzisiejszy ich wygląd, tzw. „pocierane", wynalezione zostały przez angielskiego chemika Johna Walkera w 1826 r. 7 kwietnia następnego roku rozpoczął już ich produkcję i sprzedaż. Pomysł jego polegał na tym, że jeden koniec drewnianego patyczka pokrywany był masą łatwopalną (mieszanina chloranu potasu, siarczku amonu i lepiszcza), zapalającą się przez potarcie o jakąkolwiek szorstką powierzchnię. Zapałki te zapalały się z pewną trudnością od potarcia o szorstką powierzchnię i sypały iskrami podczas palenia się. Nazywał je „Kongrewami" lub „Kongrewkami" (congreves) od nazwiska Williama Congreve (1772—1828), generała artylerii angielskiej, inżyniera, wsławionego skonstruowaniem dalekosiężnych pocisków rakietowych. Z tego też względu — zresztą niesłusznie — „Kongrewkami" nazywano wszystkie zapałki produkowane w owym czasie, a zawierające biały fosfór w główkach.

Ponieważ produkcja zapałek przynosiła duże zyski, podjął się jej na dużą skalę w 1829 r. londyński chemik Samuel Jones. Ten swe zapałki nazywał „Luciferami".

W późniejszym czasie produkcję zapałek (wg receptury Walkera) podjęto także w Paryżu (G. E. Merkel) oraz w Austrii (J. Siegal) [5].

Czynione intensywne badania nad ulepszeniem produkcji zapałek dały szybko cenne rezultaty, Francuz dr Charle Suria de Dole w 1831 r. wynalazł nową recepturę. Jego zapałki zawierały w łebku biały fosfór, co chroniło użytkownika od zbędnego prószenia iskier przy zapalaniu i dawało ogień.

---

[4] Tamże, s. 2—3. Döbereiner Jahann Wolfgang (1780—1849), chemik niemiecki, profesor Uniwersytetu w Jenie, pracował nad systematyką pierwiastków chemicznych, skonstruował m.in. zapalniczkę zwaną później zapalniczką Döbereinera, opartą na samozapalaniu się gazowego wodoru w zetknięciu z gąbką platynową.

[5] Turowicz Zbigniew: *Wynalazcy zapałek.* (w:) Wiadomości Filumenistyczne, Nr 8, t. 4. Nr 2/27, czerwiec 1976 r., s. 39—43.

Wielce interesującym osiągnięciem na Węgrzech było wynalezienie w 1834 lub 1836 r. zapałki przez Janosa Irinyja [6]. Przemysłową ich produkcję prowadził od 1840 r. w fabryce znanej pod nazwami: Nyar i Irinyj Janos Schonwald, Kiraly.

Iwan Czuriłow założył w 1837 r. w okolicach Petersburga pierwszą fabrykę zapałek w Rosji, lecz o jej produkcji brak dostatecznych danych [7].

W Polsce produkcja zapałek datuje się od 1828 r., tj. od założenia w Warszawie przez Edwarda Wasiańskiego Fabryki Wyrobów Chemicznych Zapałek, wykonującej głównie zapałki — początkowo chemiczne, później pocierane [8].

Dziesięć lat później powstała, także w Warszawie, druga fabryka zapałek T. Hirschenfelda, produkująca je nie tylko na potrzeby wewnętrzne Królestwa Polskiego, ale podobnie jak i E. Wasiańskiego na eksport, głównie do Rosji [9].

Produkowano tu dwojakiego rodzaju zapałki: jedne do zapalania przez zetknięcie z kwasem siarczanym, drugie przez potarcie o jakiekolwiek ostre i twarde ciało. Pierwszych paka, zawierająca 100 000 sztuk, sprzedawana była w 1845 r. po 24 złp. [10]

---

[6] J. Irinyj ur. w Nagyleta w 1817 r. lub w 1819 r. zm. w Debreczynie w 1895 r. Studiował chemię w Berlinie i Wiedniu.

[7] Turowicz Z.: o.c., s. 42.

[8] Fabryka Wyrobów Chemicznych Zapałek E. Wasiańskiego w Warszawie przy ul. Brackiej 1578 zgodnie z podaną wiadomością w „Kurierze Polskim" (Warszawa Nr 316 z 26 października 1830 r., s. 1621): „wyrabia kapturki do flaszeczek z wybitym napisem: Fabryka Zapałek Chemicznych E. Wasiański w Warszawie i tylko za trwałość takich ocechowanych flaszeczek zaręcza, ze względu na niezawodne drewienka zapalanie się, skoro uderzenie tamże szybko uskutecznione będzie. Czerwono lakierowana flaszeczka, preparatem palnym zaopatrzona, kosztuje gr 15, tysiąc zaś drewienek w paczce zł 1".

Jak to wynika z reportażu F. Miastkowskiego pt. „Rzut oka na wystawę płodów przemysłu krajowego 1845 r. (dalszy ciąg). Płody chemiczne", zamieszczonego w „Bibliotece Warszawskiej", t. 20, 1845 r., s. 343 fabryka ta wystawiała obok kolorowe zapałki chemiczne, które zajmowały największe miejsce w produkcji i były od wielu lat głównym towarem eksportowym.

[9] Fabryka Wyrobów Chemicznych T. Hirschenfelda mieściła się w Warszawie przy ul. Żabiej 472 i produkowała m.in. zapałki. („Kurier Warszawski", 1838 r. Nr 164, s. 792).

W późniejszym czasie istniała Fabryka Zapałek i Innych Wyrobów Chemicznych Roberta Hirschenfelda w Warszawie przy ul. Marszałkowskiej 1599 a (Unger J. Kalendarz Warszawski Popularno-Naukowy na rok przystępny 1864, Warszawa R.XIX). Obie fabryki E. Wasiańskiego i T. Hirschenfelda zatrudniały w 1846 r. 38 osób, a w 1847 r. — 43. Wartość roczna produkcji zapałek wynosiła w rbl. sr. 52.110, a w 1847 r. rbl. sr. — 54.000 (w:) „Biblioteka Warszawska", 1848 r. t. 32, s. 267, 556—557, 585.

[10] „Biblioteka Warszawska", 1845 r., t. 20, s. 343.

Jednak, tak w toku produkcji jak i w użyciu „zapałek maczanych", zdarzały się bardzo często nieszczęśliwe wypadki, poparzenia kwasem siarkowym lub zatrucia białym fosforem. Stąd też dążono do zastąpienia białego fosforu nietrującym fosforem czerwonym oraz zmodyfikowania produkcji, by uczynić ją bezpieczną. W konsekwencji dało to bardzo dobre wyniki oraz stworzyło w pełni bezpieczne stosowanie tego typu zapałek na co dzień.

Myśl prostszego niecenia ognia przez potarcie nie dawała jednak wielu spokoju. Chodziło o wynalezienie takiej zapałki, która by przez lekkie potarcie dawała ogień i była w pełni bezpieczna zarówno w produkcji, przechowywaniu, jak też w chwili uzyskania ognia.

Wynalezienie zapałek tzw. „bezpiecznych" przypadł szwedzkiemu profesorowi Gustawowi Erikowi Pasch w 1844 r., którego osiągnięcia w tej dziedzinie okazały się rewelacyjne, ale niestety zbyt kosztowne oraz nader skomplikowane w produkcji przemysłowej. Ulepszenie jej i dostosowywanie do masowej produkcji zawdzięczamy w 1855 r. Szwedowi Johnowi E. Lundstromowi, który wymyślił tzw. „zapałki bezpieczne", zwane także „zapałkami szwedzkimi" [11]. W skład podstawowych składników masy umieszczonej na ściance pudełka zapałczanego wchodziły: fosfór czerwony i trójsiarczek antymonu, natomiast główka zapałki zawierała chloran potasu (materiał ułatwiający zapłon), szkło, biel cynkową, klej, tlenek żelazowy, siarkę i inne materiały.

Te zapałki okazały się w użyciu daleko lepsze od dawnych fosforowych i stopniowo siłą rzeczy wypierały z rynku uprzednio stosowane. Jednak w wielu krajach imperium rosyjskiego produkowano i dawne fosforowe, oczywiście stale zmniejszając produkcję tych ostatnich na rzecz produkcji tzw. „zapałek bezpiecznych — szwedzkich".

Ten nader intratny przemysł w Królestwie Polskim, nie wymagający ani specjalnych urządzeń do produkcji drewienek i przyrządzania odpowiednich mas na ścianki pudełek czy łebki zapałek, ani też importu z zagranicy surowców potrzebnych do ich produkcji — spowodował szczególnie w ostatniej ćwierci XIX w. wielką dla niego koniunkturę.

Sprzyjał jej także, obok dużego wewnętrznego zbytu w Królestwie Polskim, także stale chłonny rynek wielkiego imperium rosyjskiego. Stąd też rozwój przemysłu zapałczanego w Królestwie zatoczył coraz szersze kręgi. W poszczególnych guberniach Królestwa — głównie w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XIX w. — produkcją zapałek trudni się kilka lub kilkanaście fabryk.

Należy tu nadmienić, że założenie fabryki zapałek w Królestwie Polskim — w myśl postanowienia Komisji Spraw Wewnętrznych z dnia

[11] Za wynalazcę zapałek „bezpiecznych": uważany jest prof. R. Ch. Böttger z Frankfurtu. Miał on pierwszą produkcję zapałek uruchomić w 1858 r.

9 września 1861 r. [12] wymagało zgody magistratu m.st. Warszawy, a w innych miejscowościach zaboru rosyjskiego — właściwego urzędu guberialnego. Pozwolenie to mogła otrzymać tylko osoba niekarana, ciesząca się dobrą opinią i która ukończyła 21 lat życia. Ubiegający się musiał zdać teoretyczny i praktyczny egzamin przed Komisją Urzędu Lekarskiego z udziałem asesora farmacji, podpisać zobowiązanie, że będzie przestrzegał przepisów dotyczących urządzeń wytwórni zapałek i warunków bezpiecznej pracy [13]. Ponadto przed uruchomieniem fabryki specjalna komisja, złożona z przedstawicieli władzy administracyjnej, lekarskiej i budowlanej, musiała stwierdzić, „że zakład został zgodnie z deklaracją urządzony".

Na terenie zaboru rosyjskiego w końcu XIX w. istniały duże fabryki zapałek — w Błoniu (powstała przed 1880 r.), w Częstochowie (w 1881), w Mszczonowie (w 1879), w Płocku (w 1881) oraz w Tomaszowie Mazowieckim (w 1896), które w pełni zaopatrywały w zapałki Królestwo Polskie i znaczne nadwyżki eksportowały, głównie do Rosji.

W guberni siedleckiej, do której w owym czasie należał Międzyrzec — fabryki zapałek istniały tylko w naszym mieście, były to: Berka Mendelbauma, założona w 1876 r. [14], M. Bernsztejna, założona w 1889 r. oraz Dawida Szlemy Rotenberga, założona w 1889 r. i Abrahama Bachmajera, zatrudniająca w 1898 r. 24 osoby.

Adolf Pleszczyński, zasłużony badacz i historyk Międzyrzeca, podaje w swej pracy *Opis historyczno-statystyczny parafii międzyrzeckiej* [15] w rozdziale *Przemysł i handel miasta*, „a) zakłady przemysłowe: Fabryka zapałek, ilość 1, liczba zatrudnionych 50".

Lata pierwszej wojny światowej 1914—1918, a w Międzyrzecu stoczona tu wielka bitwa resztek wojsk rosyjskich z niemieckimi i austriackimi, jaka miała miejsce w dniach 14—16 sierpnia 1915 r. [16] przyniosły gospodarce miasta dotkliwe straty. Dotkliwe szkody krajowi przyniosło także masowe wywożenie ludności.

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę, zdolności produkcyjne

[12] Przepisy o udzielaniu pozwoleń na wyrabianie zapałek w Polsce znajdują się w „Dzienniku Powszechnym" Nr 32 z dnia 9 listopada 1861 r., a przepisy regulujące produkcję zapałek zostały opublikowane w „Dzienniku Urzędowym Królestwa Polskiego z dnia 18 maja 1863 r.

[13] „Dziennik Urzędowy Guberni Warszawskiej" z dnia 18/30 maja 1863 r.; Romaszkin Jerzy: *Z historii polskiego przemysłu zapałczanego. Pierwsze przepisy o wydawaniu pozwoleń* (w:) — „Wiadomości Filumenistyczne", R. 4, t. 3, Nr 4/21 grudzień 1974, s. 105—106 oraz Nr 5/22 marzec 1975, s. 147—149.

[14] „Pamiatnaja Kniżka Siedleckoj Guberni" za rok 1886/7 informuje m.in. o zatrudnieniu w niej 50 pracowników.

[15] Pleszczyński Adolf: *Opis historyczno-statystyczny parafii międzyrzeckiej*. Warszawa 1911, s. 25—26.

[16] Kowalski Marian: *Cmentarz wojenny z 1915 roku w Międzyrzecu-Tuliłowie* (w:) „Rocznik Międzyrzecki", t. V (1973), s. 210 i następne.

przemysłu, komunikacji, handlu i rolnictwa uległy na skutek wojny bardzo poważnemu zmniejszeniu. Wiele działów wytwórczości, nastawione poprzednio na zaopatrywanie rynków państw zaborczych, nie mogły po wojnie znaleźć odpowiednich nabywców. *Księga adresowa przemysłu, handlu i finansów,* wydana nakładem Ministerstwa Przemysłu i Handlu w Warszawie w 1922 r., podaje m.in. pod poz. 7422 „Rotenberg Dawid, fabryka zapałek. Adr. Międzyrzec, prac. 85. Silnik 20 KM" [17].

Włodzimierz Michajłowicz Bogdanow z Moskwy, jeden z najwybitniejszych współczesnych radzieckich filumenistów i najpoważniejszy w ZSRR badacz historii przemysłu zapałczanego Rosji, przez ponad dwadzieścia lat zestawiał „Wykaz fabryk zapałek Rosji przedrewolucyjnej". Praca ta, pomijająca polskie źródła i dokumenty, opracowana została jedynie w formie maszynopisu w języku rosyjskim i jak dotychczas nie była publikowana, wymienia m.in. istniejące w owym czasie w Międzyrzecu trzy fabryki zapałek, a mianowicie: pod poz. 671 podaje, że fabryka Berka Mendelbauma została założona w 1876 r. — istniała jeszcze w 1895 r.; pod poz. 672 M. Bernsztejna, założona w 1889 r. — istniała jeszcze w 1895 r. oraz pod poz. 673 fabryka Dawida Rotenberga, założona w 1889 r. — istniała w 1909 r.

Feliks Kietowicz, niestrudzony badacz historii filumenistyki polskiej, za zgodą W. M. Bogdanowa przełożył, zaopatrzył wstępem i komentarzem oraz opublikował w zbiorczym opracowaniu pt. *Ewidencja polskich etykiet klasyków* we „Wrocławskich Wiadomościach Filatelistycznych" wyciąg z powyższego wykazu [18].

Dzięki obfitości lasów w okolicy Międzyrzeca Podlaskiego z zapałczanką (drewnem używanym do wyrobu zapałek) nigdy nie było trudności. Dostarczały one odpowiedniego i bardzo taniego w owym czasie surowca na patyczki i pudełka zapałczane, głównie ze świerka, osiki, topoli, lipy, olszy, brzozy lub buka — w zależności od zapotrzebowania i upodobania odbiorców. Najlepszym drewnem do produkcji zapałek była osika, gdyż nie zawierała substancji żywicznych.

Fabryka zapałek D. S. Rotenberga była jedną z liczących się i dobrze prosperujących fabryk w Międzyrzecu. O jej istnieniu przed pierwszą wojną światową podaje również krótką wzmiankę A. Białęski w pracy

---

[17] Sroka Antoni Rościsław: *Księga adresowa przemysłu, handlu i finansów.* Opracował..., Warszawa 1922, Wyd. Nakładem Ministerstwa Przemysłu i Handlu. Dział V: Przemysł Chemiczny, punkt 5: Wyrób zapałek, materiałów wybuchowych i sztucznego jedwabiu. Nr 7422.

[18] Bogdanow Włodzimierz Michajłowicz: *Wyciąg z wykazu fabryk zapałek Rosji przedrewolucyjnej.* Z rosyjskiego maszynopisu przełożył, zaopatrzył wstępem i komentarzem Feliks Kietowicz (w:) „Wrocławskie Wiadomości Filatelistyczne". Wkładka do rocznika 1968, s. 109.

pt. *Technologia produkcji zapałek* [19]. Ponadto *Informator województwa lubelskiego*, wydany przez Bluro Techniczno-Handlowe Inżynierów w Lublinie Sp. Akc. w 1925 r. podaje jedyną w województwie lubelskim fabrykę zapałek, mieszczącą się w Międzyrzecu Podlaskim przy ul. Brzeskiej 1, o nazwie „Fabryka zapałek IMPERIAL D. Rotenberga" [20].

Andrzej Ciucios w pracy magisterskiej napisanej w Zakładzie Historii Gospodarczej Szkoły Głównej Planowania i Statystyki w Warszawie *Przemysł zapałczany w Polsce 1918—1975* podał we wstępie historię przemysłu zapałczanego w Polsce do 1945 r., a także wiele interesujących danych o przemyśle zapałczanym na terenie byłego zaboru rosyjskiego. W zaborze tym, jak stwierdza, istniały następujące fabryki zapałek: w Mszczonowie (1879—1933), Błoniu (przed 1880—1953), Częstochowie (1881 do dziś) i w Międzyrzecu (1901—07.1925) [21].

Wiadomości Statystyczne Głównego Urzędu Statystycznego z 3 marca 1924 r. [22] podają, że według stanu na dzień 30 grudnia 1921 r. było w Polsce 17 fabryk zapałek, a to w województwie: warszawskim — 2, prac. 1060, kieleckim — 1, prac. 549, lubelskim — 1, prac. 95 [23], białostockim — 1, prac. 165, okr. adm. wileńskim — 2, prac. 40, nowogródzkim — 1, prac. 80, poleskim — 1, prac. 870, wołyńskim — 1, prac. 87, poznańskim — 4, prac. 901, krakowskim — 1, prac. 219, stanisławowskim — 1, prac. 139 i śląskim — 1, prac. 593.

W 1922 r. stan fabryk zapałczanych w Polsce zmienił się. W tym to bowiem czasie było czynnych zaledwie piętnaście, z których czternaście rozmieszczone były w następujących województwach: w białostockim — Fabryka Zapałek MARJOS w Grodnie (1921, prac. 200); w kieleckim — Łapszyn A. Częstochowskie Fabryki Zapałek Tow. Akc. w Częstochowie (1880, prac. 520); *w lubelskim* — Fabryka Zapałek IMPERIAL D. Rotenberga w Międzyrzecu (1889, prac. 85); *w lwowskim* — Fabryka Ogni Sztucznych Justyna Prągłowskiego we Lwowie (produkcja ogni bengalskich); *poleskim* — Fabryka Zapałek Tow. Akc. PROGRES WULKAN w Pińsku (prac. 664); *w poznańskim* — Fabryka Zapałek ISKRA Tow.

[19] Białęski A.: *Technologia produkcji zapałek*, Warszawa 1969. Wyd. PWRiL, s. 10.

[20] *Informator województwa lubelskiego*, Lublin 1925. Wyd. Biuro Techniczno-Handlowe Inżynierów w Lublinie Sp. Akc., s. 260.

[21] Ciucios Andrzej: *Przemysł zapałczany w Polsce w latach 1918—1975*. (fragmenty podane w:) „Wiadomości Filumenistyczne" R. XV, Nr 2(51), czerwiec 1983 r., s. 26. Autor mylnie podaje rok jako rok powstania fabryki zapałek D. Rotenberga w Międzyrzecu, faktycznie fabryka ta powstała w 1889 r.; Nosek J.: *Sprawa zapałczana w świetle dokumtntów rządowych i sejmowych*, Warszawa 1927.

[22] „Wiadomości Statystyczne" R. II, Nr 5 z dnia 3 marca 1924 r. Dział: Zakłady i robotnicy w głównych rodzajach przemysłu.

[23] Dotyczy Fabryki Zapałek IMPERIAL D. Rotenberga w Międzyrzecu.

Akc. w Poznaniu (1919, prac. 90); PROMIEŃ Tow. Akc. Bydgoska Fabryka Zapałek w Bydgoszczy (1920, prac. 250); Wielkopolska Fabryka Zapałek Zygmunt i Edward Strabowscy w Poznaniu (1920); *w stanisławowskim* — Małopolska Fabryka Zapałek WARTA w Stryju (1913, prac. 200); *na Śląsku Cieszyńskim* — SILESIA Towarzystwo Akcyjne dla Wyrobu Zapałek w Czechowicach (1919, prac. 200); *w warszawskim* — Spółka Akcyjna Przemysłu Zapałczanego i Drzewnego BŁONIE w Błoniu k/Warszawy (1919, prac. 450); Fabryka Zapałek Szwedzkich W. Nowakowski i P. Czerski i S-ka w Mszczonowie (1910); *w wołyńskim* — Fabryka Zapałek WOŁYŃ w Równem (prac. 70); Fabryka Zapałek WULKAN w Równem (1905, prac. 60) [24].

Etykiety zapałczane międzyrzeckich fabryk zapałek Berka Mendelbauma i M. Bernsztejna są do dnia dzisiejszego nie znane. Natomiast z Fabryki Zapałek IMPERIAL D. Rotenberga zachowała się tylko jedna etykieta zapałczana. Stanowi ona swoisty w Polsce unikat, pochodzi z około 1890 r. Widnieją na niej napisy w języku rosyjskim i polskim: ФАБР. ШВЕДСК. СПИЧЕКЪ Д. РОТЕНБЕРГЪ / МОЖИРЕЧЬЕ СЪДЛ. ГУБ. / ИМПЕРИАЛЬ /

FABRYKA ZAPAŁEK D. ROTENBERG MIĘDZYRZEC SIEDL. GUB. (IMPERIAL). W środku z lewej strony w medalach: wizerunek mężczyzny w czapce i futrze z wykładanym kołnierzem szalowym, zwrócony w prawo oraz w następnym medalu budynek fabryki z kominem i obok niego stojącym drzewem [25]. Pod napisem pole do przyklejenia banderoli akcyznej (wprowadzonej przez rząd carski w 1888 r.), która była widomym dowodem opłaty podatku [26]. Wymiar druku 47×19 mm. Na prawym boku etykietki dodatkowy napis: LIT. WIKTORIA WARSZAWA [27].

---

[24] Sroka Antoni Rościsław, o.c., poz. 7418, 7420, 7422—26, 7428—31, 7433—34, 7436—37.

[25] Budynek Fabryki Zapałek IMPERIAL D. Rotenberga w Międzyrzecu przy ul. Brzeskiej 1 dziś już nie istnieje.

[26] Akcyza od zapałek wprowadzona została w Rosji na mocy uchwały Rady Państwa w 1888 r. w formie banderoli przylepianej na każde pudełko zapałek w dolnej jego części. Wysokość opłaty zależna była od wielkości pudełka z zapałkami i wynosiła od 1/4 do 1 kop. Od tego okresu wszystkie etykietki w całym Imperium Carskim były zmniejszane i w dole pozostawione duże wolne miejsce na przylepienie odnośnej banderoli. (w:) „Słowo", Warszawa, R. 5. Nr 192 z dnia 30 sierpnia 1886 r., s. 3; Nr 81 z dnia 14 kwietnia 1887 r. s. 3; Nr 185 z dnia 23 sierpnia 1887 r., s. 3; R. 7, Nr 19 z dnia 25 stycznia 1888 r., s. 2; R. 11, Nr 57 z dnia 12 marca 1892 r., s. 5; Nr 262 z dnia 23 listopada 1892 r., s. 3; Nr 268 z dnia 1 grudnia 1892 r.; R. 13, Nr 125 z dnia 3 czerwca 1894 r., s. 4.

[27] Etykietka ta znajduje się w największym zbiorze filumenistycznym w Polsce p. Feliksa Kietowicza. Została przez niego nabyta w 1968 r. za kwotę 800 zł (cena ta była najwyższą z płaconych w tymże roku w Polsce za etykietkę zapałczaną). Wizeruk jej został przez p. F. Kietowicza po raz pierwszy opublikowany

Poza wymienioną fabryką zapałek w Międzyrzecu istniała fabryka gilz do papiarosów. Zatrudniała ona w 1910 r. 10 pracowników [28].

Pod koniec 1923 r. rozpoczął się w Polsce kryzys przemysłowy. Wejście na rynki zagraniczne było znacznie utrudnione m.in. wskutek przestarzałego i mało wydajnego wyposażenia fabryk. Koszty własne przemysłu polskiego były u nas znacznie wyższe niż koszty własne zmodernizowanego w latach wojny i po jej zakończeniu przemysłu zagranicznego. Stąd też po odzyskaniu niepodległości rząd podjął ogromny wysiłek w zakresie finansowania odbudowy zniszczeń wojennych.

W pierwszej połowie lat dwudziestych na widowni światowego przemysłu zapałczanego pojawił się Szwed Ivar Kreuger [29], przemysłowiec i finansista. I. Kreuger, początkowo zdobył amerykański trust International Match Corporation, a następnie w stosunkowo krótkim okresie opanował ponad 3/4 światowej produkcji zapałek, głównie przy udziale kapitałów angielskich i amerykańskich.

W wyniku umiejętnego wykorzystywania koniunktury oraz trudności gospodarczych wielu nowo powstałych po pierwszej wojnie światowej państw udzielał pożyczek za dzierżawienie monopoli zapałczanych w piętnastu krajach.

Poczynania Kreugera podporządkowania sobie produkcji zapałek w poszczególnych krajach nie ominęły i naszego kraju. Wiadomo mu bowiem było o znacznych trudnościach finansowo-kredytowych nowo powstałej Polski. Polska dysponowała w dużych ilościach osiką — drewna najbardziej nadającego się do produkcji zapałek i tanią siłą roboczą. Wkrótce stał się on właścicielem jednej z największych w Polsce Fabryki Zapałek SILESIA w Czechowicach. Po jej nabyciu wyroby sprzedaje wyłącznie na naszym rynku, ale daleko poniżej kosztów własnych po to, by tym sposobem zmusić mniejsze i słabsze finansowo fabryki do zaniechania produkcji zapałek i spowodowania ogłoszenia przez nie upadłości wskutek niewytrzymania konkurencji. Co pozwoliłoby mu

---

w jego artykule pt. *Pudełko z zapałkami*. (w:) OKO (Obyczaje, Kultura, Osobowości). Kraków 1975, s. 162—169; następnie przez F. Kietowicz i M. Kiazek: Spis polskich etykiet — klasyków, cz. 3 (w:) „Wiadomości Filumenistyczne" R. X. Nr 2/35 czerwiec 1978, s. 42 (opis jej zamieszczony został w cz. 2 w/w „Wiadomości" Nr 1/34 marzec 1978, s. 22 w następujący sposób: „20. Międzyrzec Podlaski II (gub. siedlecka, pow. radzyński) Fabryka IMPERIAL Dawida Rotenberga) 20 Wl. Dwa medale 47×19. Nieb/biały. Cena 1500 zł.

[28] Pleszczyński, o.c., s. 25—26.

[29] Ivar Kreuger ur. 2.03.1888, zm. 12.03.1932, szwedzki przemysłowiec i finansista. Twórca koncernu zapałczanego swego imienia. W wielu krajach nie posiadających państwowego monopolu zapałczanego zakładał wytwórnie (fabryki) zapałek lub opanowywał istniejące. W 1932 r. zbankrutował i popełnił samobójstwo. Zwany był królem zapałczanym.

z kolei ceny wyrobów znacznie podnieść i odzyskać utracone fundusze.

W 1924 r. I. Kreuger odniósł pełne zwycięstwo w Polsce 90 proc. produckji zapałek naszego kraju znalazło się w jego rękach. W końcu tegoż roku występuje więc do ówczesnego ministra skarbu i jednocześnie premiera — Władysława Grabskiego — z propozycją ustanowienia w Polsce państwowego monopolu zapałczanego, którego dzierżawę proponuje powierzyć sobie. W zamian deklaruje w formie szantażu udzielenie nam pożyczki w wysokości 6 mln dol. USA. Władysław Grabski doskonale zdawał sobie sprawę z faktu, że Polsce państwowy monopol zapałczany nie jest potrzebny dla zabezpieczenia interesów państwa. Monopol zapałczany potrzebny był Kreugerowi.

W tym czasie Polska zaciągnęła szereg pożyczek za granicą, w tym m.in. w 1920 r. w Stanach Zjednoczonych A. P. (19,8 mln dol. USA), w 1924 r. we Włoszech tzw. „pożyczkę tytoniową" (400 mln. lirów włos.), w 1925 r. w Stanach Zjednoczonych A. P. tzw. „pożyczkę dillonowską" (27,5 mln dol. USA) i w tym samym roku w Szwecji tzw. „pożyczkę zapałczaną" (6 mln dol. USA). W 1927 r. wpłynęła do Polski międzynarodowa pożyczka stabilizacyjna (62 mln dol. USA i 2 mln funtów szterlingów), a w 1931 r. druga „pożyczka zapałczana" (32,4 mln dol. USA).

Powyższe pożyczki — z wyjątkiem pierwszej — związane były z udzieleniem pożyczkodawcy szeregu przywilejów natury ekonomicznej bądź nawet politycznej. Tak więc przy pożyczce zapałczanej uzyskanej w 1925 r. International Match Corporation zapewniła sobie dzierżawę Państwowego Monopolu Zapałczanego, a tym samym faktyczny monopol zapałek w Polsce. Oprocentowanie nominalne określone zostało na 7 proc., ale faktyczny koszt wynosił prawie 30 proc. [30].

Należy mi tutaj nadmienić, że w tym czasie nawiedziła Polskę wielka powódź, wybuchła również „wojna celna" z Niemcami, co oczywiście było powodem zmniejszenia wydobycia węgla przez większość prywatnych właścicieli kopalń, wśród których znakomitą większość stanowili Niemcy. W Polsce zwiększyło się znacznie bezrobocie.

Władysław Grabski z trybuny sejmowej zmuszony został oświadczyć, że nie widzi możliwości udzielenia przez rząd pomocy powodzianom oraz zahamowania wzrostu bezrobocia, ponieważ Skarb Państwa jest pusty. Sytuację tę może uratować w dużej mierze pożyczka I. Kreugera.

Sejm RP w 1925 r. wniosek Władysława Grabskiego przyjął i uchwalił ustawę o ustanowieniu w Polsce państwowego monopolu zapałcza-

---

[30] Zientara Benedykt, Mączak Antoni, Ihnatowicz Ireneusz, Landau Zbigniew: *Dzieje gospodarcze Polski do 1939 r.*, Warszawa 1965, s. 516—517.

nego [31]. Monopol ten został wydzierżawiony I. Kreugerowi i jego koncernowi.

14 września 1925 r. utworzona została Spółka Akcyjna dla Eksploatacji Państwowego Monopolu Zapałczanego w celu zarządzania wydzierżawionym przez szwedzki koncern Ivara Kreugera Państwowym Monopolem Zapałczanym w Polsce z kapitałem 5 mln zł. Prawa i obowiązki spółki zostały zawarte w umowie z dnia 23 lipca 1925 r. podpisanej między International Match Corporation a Rządem Rzeczpospolitej Polskiej w sprawie zaciągnięcia pożyczki zapałczanej [32].

Kierownictwo spółki założane zostało w przeważającej mierze ze Szwedów i osób z nimi związanych. Natomiast kontrolę nad działalnością spółki sprawował komisarz rządowy, mający m.in. prawo do wglądu do korespondencji, ksiąg rachunkowych i uczestniczenia w posiedzeniach władz spółki.

W wyniku tego stanu rzeczy istniejące w Polsce fabryki zapałek uległy likwidacji. Dotknęło to także Fabrykę Zapałek IMPERIAL D. Rotenberga w Międzyrzecu Podlaskim. Zlikwidowana została w lipcu 1925 r.[33].

---

[31] Ustawa z dnia 15 lipca 1925 r. o monopolu zapałczanym. (Dz. U. RP Nr 83, poz. 561).

[32] W działalności swej spółka, wykorzystując luki w umowie, nie dotrzymała wielu zobowiązań. Bardzo wyraźnie uwidoczniło się to po listopadzie 1930 r., tj. po zaciągnięciu przez Polskę drugiej „pożyczki zapałczanej" od International Match Corporation i usunięciu w myśl nowej umowy ze stanowiska komisarza rządowego; por. Landau Zbigniew: *Działalność koncernu Kreugera w Polsce* (w:) „Przegląd Historyczny", t. 49, z. 1, 1958 r.

[33] Ciucios, o.c., s. 26.

FELIKS OLESIEJUK

WSPOMNIENIE O ks. KAROLU LEONARDZIE WAJSZCZUKU
1887—1942

"Człowiek umiera dopiero wtedy, kiedy się o nim zapomina"

J. Kolbuszewski [1])

Z mroków przeszłości pragnę wydobyć postać, która wśród ludu Miedzyrzeczczyzny jest już dzisiaj legendą. Postacią tą jest kapłan, patriota, bohater „Ruchu Oporu", męczennik hitlerowskich obozów koncentracyjnych — ks. Karol Leonard Wajszczuk. Całe swoje znojne życie

[1] Kolbuszewski J.: Wiersze z cmentarza. O współczesnej epigrafice wierszowanej. PTL, Wrocław 1985 s. 87.

oddał Bogu i Ojczyźnie. Był to człowiek światły; imponował współczesnymi walorami swej osobowości, głęboką wiarą, miłością do ludu oraz nieugiętą wolą, która pozwoliła mu znosić gehennę obozowych cierpień z pełnym dostojeństwem i godnością.

Natura go obdarzyła słusznym wzrostem, doskonałym słuchem i pięknym, głębokim głosem, którego mogli mu pozazdrościć nawet najlepsi śpiewacy operowi. Miał w swej postawie, w sposobie bycia w humanistycznym podejściu do ludzi coś, co określić można mianem charyzmatu; cieszył się powszechnym szacunkiem. Dla prostych ludzi — mówi Władysław Hawryluk [2] — był jak ojciec najlepszy: zwaśnionych godził, strapionych pocieszał, ubogich wspierał, dla wszystkich miał życzliwe słowo.

W trudnych i tragicznych latach, jakie przeżywał kraj podczas pierwszej i drugiej wojny światowej, krzewił wśród ludu wiarę w słuszność narodowej walki o prawo do niepodległej Ojczyzny; czynnie, na miarę swych możliwości, uczestniczył w tej walce. I chociaż przez to zginął, chociaż jego doczesne szczątki, spalone w hitlerowskim krematorium, razem z dymem rozwiał wiatr nad obcą ziemią, to przecież po latach „dziejowej próby", Ojczyzna, której służył żyje i rozkwita.

Trafną puentą tego wątku rozważań może być łacińska maksyma: „Gloria Victis"! (Chwała Zwyciężonym) i dlatego też postać zasłużonego księdza pragnę ocalić od zapomnienia.

W opracowaniu nieniejszym starałem się o to, by w sposób rzetelny i obiektywny wykorzystać wszystkie, dostępne mi źródła informacji, dotyczące życia i działalności ks. Karola. Charakter tych źródeł nie jest jednorodny. Opracowanie opiera się bowiem nie tylko na źródłach pisanych, ale również na informacjach pochodzących z wywiadu. Podstawowym źródłem informacji są tu więc akta Kurii Diecezjalnej w Siedlcach [3] oraz cenne dokumenty rodzinne przechowywane przez inż. Narcyza Zenobiusza Wajszczuka [4] najmłodszego brata ś.p. ks. Karola. Od niego pochodzą również informacje dotyczące uwarunkowań rodzinnych oraz powiązań brata Karola z ruchem niepodległościowym w latach pierwszej wojny światowej.

---

[2] Z relacji Władysława Hawryluka ur. 1907 r. w Łózkach, rolnika i malarza ludowego, zamieszkałego w Drelowie zmarłego 3.XII.1986 r.

[3] Archiwum Kurii Diecezjalnej w Siedlcach: Akta osobiste ks. Karola Wajszczuka, Lit. W. Dział I. Ur. poz. 34 Tom I. Zaczęte 17.X.1909 r.

[4] Narcyz Zenobiusz Wajszczuk ur. 29.X.1904 r. w Siedlcach, syn Piotra i Marianny, inżynier elektryk, od 1936 r. zamieszkały w Lublinie przy ul. Koźmiana 5; kombatant (uczestnik wojny obronnej 1939 r.; w latach 1940—1945 uczestnik walk Legii Oficerskiej i Drugiej Brygady III Dywizji Strzelców Karpackich na Bliskim Wschodzie: Grecja, Turcja, Syria, Palestyna, Egipt, Palestyna, Irak, Egipt, Włochy i Anglia; w 1947 r. powrócił do Polski; obecnie na emeryturze.

Działalnonść duszpasterska, społeczo-wychowawcza i kulturalna ks. Wajszczuka w latach międzywojennych wiązała się ściśle z funkcją proboszcza w parafii Drelów [5]. Oświetlenie tego okresu, przynajmniej w ogólnym zarysie, stało się możliwe tylko dzięki informacjom, jakich udzielili mieszkańcy regionu, a mianowicie: Władysław Hawryluk [6], Michał Strok [7], Stanisław Stefaniuk [8] Piotr Marczuk [9], Franciszka Marczuk [10], Władysław Baniosz [11], Czesław Chlebiuk [12], Jan Kołkowicz [13] i in. Wywiad środowiskowy umożliwił mi również odtworzenie tych wydarzeń, które wiązały się z powstaniem na Bagnoszach, już w grudniu 1939 r., pierwszej na tym terenie, komórki Ruchu Oporu.

Złożoność sytuacji, jaka zaistniała na Bagnoszach po 26 października [14], wynikała z faktu, że władzę administracyjną w gminie Zahajki przejęli nacjonaliści ukraińscy [15], którzy wspierani przez Niemców, podjęli walkę z polskością. Ostoją moralną polskich rodzin w tym regionie był kościół w Drelowie i jego proboszcz; w tym też kierunku szło pierwsze uderzenie okupanta i jego ukraińskich kolaborantów.

Przyczyny i okoliczności, w jakich nastąpiło aresztowanie przez Niemców ks. Karola zostały ostatecznie wyjaśnione i udokumentowane. Stwierdziłem, że w krótkim czasie był on aresztowany dwukrotnie: raz 28 kwietnia 1940 r. i po przesłuchaniu w Gestapo w Międzyrzecu Podl. i Radzyniu Podl. zwolniony i drugi raz 3 maja 1940 r. został wywieziony do Lublina. Dokładne określenie podanych tu dat wydaje się sprawą ważną i to zarówno dla rzetelności opracowywanej biografii, jak również dla sprostowania błędnych informacji, które zamieścili w swych pracach

---

[5] Parafia Drelów Diecezji Podlaskiej czyli Siedleckiej obejmuje wsie: Drelów, Przechodzisko, Łózki, Augustówkę, Kwasówkę, Pereszczówkę i Żerocin; są to wsie obecnego województwa bialskopodlaskiego.

[6] Władysław Hawryluk z Drelowa (ur. 1907 — zm. 1986).

[7] Michał Strok — ur. 1900 r. w Kobryniu, na Polesiu, w okresie międzywojennym był kierowcą i służącym ks. K. L. Wajszczuka; zmarł 28.XII.1986 r. w Drelowie.

[8] Stanisław Stefaniuk s. Mikołaja, stały mieszkaniec rodzinnej wsi, rolnik, obecnie na emeryturze.

[9] Piotr Marczuk ur. 1919 r. stały mieszkaniec wsi Drelów — rolnik, na emeryturze.

[10] Franciszka Marczuk ur. 1925 r. stała mieszkanka wsi Drelów, na emeryturze.

[11] Władysław Baniosz ur. 1904 r. w Drelowie, rolnik; w ostatnim okresie życia przeniósł się do córki Marii Tarkowskiej do Lublina, zmarł w początkach października 1986 r.

[12] Czesław Chlebiuk — ur. 1922 r. w Drelowie, rolnik, stały mieszkaniec rodzinnej wsi, emeryt.

[13] Jan Kołkowicz ur. 1923 r. w Przechodzisku, nauczyciel, geograf, miłośnik regionu Podlasia, od 30 lat zamieszkały w Siedlcach przy ul. Kilińskiego Nr 5/28, obecnie na emeryturze.

ks. Wiktor Jacewicz i ks. Jan Woś [16], ks. Wincenty Depczyński [17] oraz w swym artykule — Andrzej Wereszko [18]; podają oni, że aresztowanie ks. K. Wajszczuka miało miejsce w marcu 1940 r.

Ostatni okres życia ks. K. Wajszczuka, obejmujący jego pobyt w więzieniu na Zamku Lubelskim oraz w obozach koncentracyjnych Sachsenhausen i Dachau mogłem odtworzyć na podstawie listów, pisanych przez uwięzionego do matki — Marii Wajszczukowej w Siedlcach; ogromnie pomocne w tym względzie okazały się również prace: Z. A. Urbańskiego [19], Bedricha Hoffmana [20], J. Domagały [21], W. Jacewicza i J. Wosia [22], S. Podlaskiego [23] oraz W. Depczyńskiego [24].

---

[14] Dz.Rozp.Gen.Gub. dla okupowanych polskich obszarów 1939 r. Wydano w Warszawie 26 października 1939 r. „Proklamacja Generalnego Gubernatorstwa z 26.X. 1939 r.

[15] Z wywiadu ze St. Stefaniukiem.: Po 26.X.1939 r. władzę w gminie Zahajki przejęli Ukraińcy: wójtem gminy został Piotr Kobryn z Drelowa, sekretarzem Smoleń. Na stanowisko sołtysa w Drelowie powołano Stefana Popijantusa — Ukraińca z Łózek, który był zięciem Horbaczów.

[16] Jacewicz W., i Woś J.: Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939—1945. Zeszyt IV. Akademia Teologii Katolickiej. Warszawa 1978, s. 362 „Wajszczuk Karol — proboszcz parafii Drelów pow. Radzyń. (...) aresztowany w marcu 1940 r.

[17] Depczyński W.: Kapłani Diecezji Lubelskiej. Maszynopis. Archiwum b. Więźniów Politycznych Zamku Lubelskiego „pod Zegarem". Polit. Syg. 46 Lublin ul. Krak. Przedmieście 41, s. 80: „Wajszczuk Karol — prob. parafii Drelów (diec. podlaskiej). Aresztowany: marzec 1940 r.". (Z bibliografii wynika, że autor podał tę informację za W. Jacewiczem i J. Wosiem).

[18] Wereszko A.: Straty poniesione przez parafię dekanatu międzyrzeckiego w latach 1939—1944 (w:) *Rocznik Międzyrzecki*, t. XII—XIII, s. 248 „Parafia Drelów. Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, drewniany, wybudowany w 1835 r." (...) „W marcu 1940 r., zapewne przed zajęciem kościoła przez prawosławnych, aresztowano tamtejszego proboszcza ks. Karola Wajszczuka". (Te dwie informacje są błędne, gdyż kościół drewniany był w Drelowie erygowany 1653 r., zaś obecnie istniejący kościół murowany p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP był budowany w latach 1835—1841. (Patrz: Piotr Aleksandrowicz: „Stosunki religijne w Międzyrzecu i okolicy" (w:) *Rocznik Międzyrzecki* tom I, s. 123—126). Błędne podanie czasu aresztowania ks. K. Wajszczuka wynika z faktu, że Autor podał tę informację na podstawie pracy W. Jacewicza i J. Wosia.

[19] Urbański A. Z.: Duchowni w Dachau. Wspomnienia z przeżyć około dwóch tysięcy księży w hitlerowskim obozie koncentracyjnym. Kraków 1945. Nakładem O.O. Karmelitów w Krakowie na Piasku.

[20] Hoffman Bedrich: A kto was zabije. Życie i cierpienia księży w obozach koncentracyjnych. Wyd. IV, 1946.

[21] Domagała J.: Ci, którzy przeszli przez Dachau (Duchowni w Dachau). Instytut Wydawniczy „Pax", Warszawa 1957.

[22] Jacewicz W., i Woś Jan: Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego w latach 1939—1945. Zeszyt I i IV. Straty osobowe. AK. Teol. Kat. Warszawa 1947, 1948.

Faktograficzne uszczegółowienie tego okresu nie jest sprawą łatwą, wykorzystałem tu „Wspomnienia Więźniów Zamku Lubelskiego" [25] dla pokazania mechanizmów hitlerowsko-faszystowskiej tyranii. Osobiste wspomnienia ks. Stefana Ceptowskiego [26] o pracy w „Kanalkommando" w obozie Sachsenhausen, są świadectwem heroizmu ks. Karola Wajszczuka, który ratując go przed niewątpliwą śmiercią, ofiarował swym katom własne życie; zakończył je w Dachau, w „transporcie inwalidów".

Celem osadzenia zebranych faktów na szerszym tle wydarzeń wykorzystałem dostępną mi bibliografię, omawiającą sytuację Polski w czasie pierwszej wojny światowej, katolicką publicystykę okresu międzywojennego oraz pozycje zajmujące się problematyką okupacyjną, w tym: pracę Cabana I. i Mańkowskiego Z. [27], omawiającą ZWZ i AK w Okręgu Lubelskim (1939—1944) oraz dzieło zbiorowe pod redakcją Zielińskiego Z. [28], omawiające „Życie religijne w Polsce pod ukupacją hitlerowską w latach 1939—1945".

W życiu i działalności ks. Karola Leonarda Wajszczuka zarysowują się wyraźnie trzy okresy. W pierwszym, który nazwać możemy młodzieńczym, trwającym do 1918 r. przeszedł on poszczególne etapy edukacji świeckiej i duchownej uzyskał święcenia kapłańskie oraz rozpoczął pracę duszpasterską jako wikariusz w Radzyniu Podl. Wszelka działalność społeczna i religijna podporządkowana była wówczas Polsce — odradzającej się i niepodległej. Drugi okres, obejmujący lata 1919—1940, związany jest bezpośrednio z działalnością duszpasterską i kulturalną na stanowisku proboszcza w parafii Drelów, pozostawał pod wpływem tych wielkich idei społecznych okresu międzywojennego, które służbę dla kraju uznawały za dobro najwyższe. Kulminacją tego okresu było zarówno dramatyczne bohaterstwo narodu w wojnie obronnej 1939 r., jak również rodzący się bezpośrednio „Ruch Oporu" przeciwko niemieckiemu okupantowi. W trzecim okresie, obejmującym lata 1940—1942, jako więzień hitlerowskiego systemu eksterminacji, mimo nędzy, głodu, ponie-

---

[23] Podlaski S.: Piekło na raty. Instytut Wydaw. „Pax", Warszawa 1979.

[24] Depczyński W.: o.c.

[25] Wspomnienia więźniów Zamku Lubelskiego 1939—1944. Wydawnictwo MON. Warszawa 1984, s. 77—80; 209—211.

[26] Ceptowski St.: „10 lat temu w hitlerowskich obozach koncentracyjnych Sachsenhausen — Dachau" (w:) „Słowo Powszechne" Nr 104 (2702) z 4 maja 1955 r.

[27] Caban I., Mańkowski Z.: Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa w Okręgu Lubelskim 1939—1944. Część pierwsza. Zarys Monograficzny. Wydawnictwo Lubelskie, Lublin. 1971.

[28] Życie religijne w Polsce pod okupacją hitlerowską 1939—1945. Praca zbiorowa pod redakcją ks. Z. Zielińskiego. Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych — Warszawa 1982, s. 195—196 i 429.

wierki i nieustannych cierpień duchownych i cielesnych, nie załamał się; do ostatnich chwil swego życia, pozostawał wierny Bogu i Ojczyźnie.

W latach mojej młodości znałem osobiście ks. Karola i fakt ten ułatwił spisanie o nim wspomnienia.

Dzieciństwo i młodość

Karol Leonard Wajszczuk urodził się 3 listopada 1887 r. w Siedlcach, jako drugie z kolei dziecko, w niezamożnej, ale bardzo zacnej i pobożnej rodzinie. Ojciec — Piotr Wajszczuk ur. w 1858 r. w Trzebieszowie w b. pow. Radzyń Podl. był synem rolnika, zaś matka Marianna z d. Maciejczyk ur. 1866 r. w Siedlcach pochodziła z rodziny mieszczańskiej; związek małżeński zawarli w 1882 r. w Siedlcach, ale przez pierwsze trzy lata po ślubie mieszkali jeszcze w Trzebieszowie [29].

Jesienią 1885 r. Piotr i Marianna Wajszczukowie przenieśli się do Siedlec.

Miał Karol pięcioro rodzeństwa: siostrę Marię i braci: Tadeusza, Edmunda, Albina Lucjusza oraz Narcyza Zenobiusza. Wszyscy z rodzeństwa, podobnie jak Karol, otrzymali bardzo staranne wychowanie i rzetelne przygotowanie do życia [30].

W trosce o stworzenie rodzinie korzystniejszych warunków życia Piotr i Marianna Wajszczukowie w 1898 r. zakupili w Siedlcach plac budowlany z ogrodem i w latach następnych wznieśli na nim własny dom mieszkalny [31].

Wiele czasu poświęcali sprawom, związanym z wychowaniem dzieci; uczyli ich pilności w pracy, obowiązkowości, szacunku dla ludzi oraz wzajemnego służenia sobie pomocą.

W domu panowała atmosfera pobożności i patriotyzmu. Żywe były w rodzinie wspomnienia Powstania Styczniowego — już w szóstym roku

---

[29] Z informacji N. Z. Wajszczuka: „Rodzice mieszkali najpierw w Trzebieszowie w byłym pow. Radzyń Podl. i tu 28.IX.1885 r. urodził się nasz najstarszy brat Tadeusz. Jesienią 1895 r. przenieśli się do Siedlec, gdzie zamieszkali przy ul. Floriańskiej Nr 1, a ojciec podjął pracę zawodową jako zakrystian i zastępca organisty w kościele pod wezwaniem św. Stanisława. Przez całe życie nie zmienił tej pracy".

[30] Z informacji N. Z. Wajszczuka. Najstarszy z rodzeństwa Tadeusz (28.IX.1885—30.VI.1972) był inspektorem w Warszawskiej DOKP; siostra Maria (8.IV.1888—17.VII. 1975) po mężu Klimczyk — była urzędniczką w Siedlcach; Edmund (1890—26.IV.1943) był lekarzem; nieco młodszy Albin Lucjusz (1895.—8.XI.1978) był również lekarzem; najmłodszy Narcyz Zenobiusz (ur. 29.X.1904 r.) zdobył zawód inżyniera elektryka.

[31] Z informacji N. Z. Wajszczuka: „Rodzice uzyskali finansową pomoc rodziny Wajszczuków z Trzebieszowa oraz Maciejczyków z Siedlec i w 1898 r. zakupili w Siedlcach plac budowlany z ogrodem o powierzchni 5700 m² (posesja od ul. Katedralnej do Cmentarnej) i na niej w kilka lat później wznieśli drewniany dom.

życia zrozumiał mały Karol, że jest dzieckiem „podbitego narodu". Budzące grozę wspomnienia o wydarzeniach z 1874 r., związanych z prześladowaniem unitów na Podlasiu, powodowały zainteresowanie życiem religijnym ludu. W tym również czasie — jak wspomina N. Z. Wajszczuk [32] — zaistniały wypadki, które przesądziły o dalszych losach chłopca. Było to zapewne jesienią 1893 r. Mały Karol ciężko zachorował; trawiony wysoką gorączką, nieprzytomny, leżał w łóżku ponad tydzień, walczył ze śmiercią. Sprowadzony lekarz bezradnie rozkładał ręce, twierdząc, że zrobił wszystko, co było możliwe: „Jedyny ratunek w Bogu". I wtedy matka, klęcząc przy łóżku umierającego synka, oddała się modlitwie i prosiła ze łzami w oczach Bożą Rodzicielkę o przywrócenie mu życia i zdrowia; złożyła ślubowanie, że gdy będzie żył, zostanie księdzem. Kryzys minął i dziecko poczęło powoli wracać do zdrowia. Matka uznała to przesilenie choroby za wydarzenie cudowne, podobne do tego, jakie przeżył poeta — Adam Mickiewicz [33] w latach swego dzieciństwa. Wyzdrowienie uznali rodzice za widoczny znak łaski Boga, w związku z czym Karol Leonard już w swych latach dziecięcych został przeznaczony do stanu duchownego.

Nauki początkowe — jak pisał w swym życiorysie [34] — pobierał w domu i przez dwa lata w Miejskiej Szkole w Siedlcach; następnie przez pięć lat kształcił się w Męskim Gimnazjum w Siedlcach, które ukończył w czerwcu 1904 r. Począwszy od września 1904 r. rozpoczął naukę w Seminarium Duchownym w Lublinie. Po pięciu latach nauki w 1909 r. pomyślnie ukończył Seminarium i 29 czerwca 1909 r. otrzymał święcenia subdiakonatu.

Rozpoczął wtedy starania w Kurii Diecezjalnej w Lublinie o uzyskanie stanowiska wikariusza w Radzyniu Podl. Biskup Lubelski podanie przyjął, ale jego pozytywne załatwienie uzależniał od aprobaty Generalnego Gubernatora Kraju w Warszawie.

Latem 1909 r. Karol przebywał u rodziców w Siedlcach i w kościele św. Stanisława spełniał pomocnicze czynności liturgiczne. Jesienią 1909 r. powrócił do Lublina i tu 4 listopada otrzymał święcenia diakonatu.

---

[32] Ze wspomnień rodzinnych N. Z. Wajszczuka.

[33] Mickiewicz A.: Pan Tadeusz. Księga Pierwsza. Gospodarstwo:

„...Jak mnie, dziecko, do zdrowia powróciłaś cudem —
(Gdy, od płaczącej matki pod Twoją opiekę
ofiarowany, martwą podniosłem powiekę
I zaraz mogłem pieszo do Twych świątyń progu
Iść, za wrócone życie podziękować Bogu"

[34] Informacje te pochodzą z życiorysu ks. Karola L. Wajszczuka, pisanego prawdopodobnie w Drelowie po 26 kwietnia 1919 r. (na dokumencie brak daty). Akta osobiste ks. Karola Wajszczuka, Archiwum Kurii Diecezjalnej w Siedlcach. (Dalej cytuję: Akta osobiste).

„Kancelaria Warszawskiego Generalnego Gubernatorstwa w październiku 1909 r. pismem Nr. 45/9 na nr 3362 powiadomiła Lubelski Episkopat w Lublinie, że Główny Gubernator Kraju wyraził zgodę na powołanie subdiakona Karola Wajszczuka na stanowisko wikariusza tymczasowego w powiatowym mieście Radzyniu na miejsce ks. Stanisława Klinkiewicza, przeniesionego do innej parafii". Na tej podstawie Kuria Diecezji Lubelskiej pismem Nr 4615 z 12 listopada 1909 r. powołała Karola Leonarda Wajszczuka na stanowisko wikariusza w Radzyniu Podl.; nominację tę podpisał biskup lubelski Franciszek Jaczewski [35]. Objął to stanowisko 21 listopada 1909 r. Społeczeństwo Radzynia przyjęło bardzo życzliwie swego wikariusza i względy te zadecydowały zapewne o tym, że 6 lutego 1910 r. otrzymał święcenia kapłańskie [36].

W pierwszych latach swej pracy na stanowisku wikariusza w Radzyniu Podl. ks. Karol Wajszczuk pełnił również obowiązki prefekta w miejscowej szkole, prowadził chór kościelny, interesował się życiem ludu [37].

W sierpniu 1914 r. pękł łańcuch solidarności między trzema mocarstwami, które dokonały rozbiorów Polski. Państwa centralne znalazły się w wojnie z rosyjskim imprerium. W Królestwie Polskim ogłoszono powszechną mobilizację. W Radzyniu i na całym Podlasiu wielkie poruszenie wywołała „Odezwa Naczelnego Głównodowodzącego Wojskami Cesarskiej Wysokości Wielkiego Księcia Mikołaja Mikołajewicza do Polaków z dnia 14 sierpnia 1914 r. [38], w której obiecywał stworzenie Polski „zjednoczonej pod berłem Cesarza Rosyjskiego, swobodnej w wierze, języku i samorządzie".

Ks. Karol L. Wajszczuk ustosunkował się sceptycznie do odezwy w ks. Mikołaja Mikołajewicza [39] i na jednym z kazań jesienią 1914 r. przypomniał, że „na Podlasiu trzeba zawsze pamiętać o unitach, którzy za swobodę wiary oddali swe życie" [40]. Brak entuzjazmu dla tej odezwy policja carska uważała za naruszenie prawa i ks. Karol — jak wspomina

---

[35] Życiorys (Akta osobiste).

[36] Życiorys ,Akta osobiste). Prymicję odprawił 8 lutego 1910 r. w kościele św. Stanisława w Siedlcach.

[37] Z informacji N. Z. Wajszczuka.

[38] Patrz: Polska w latach wojny światowej w kraju i na obczyźnie. Pamiątkowy zbiór fotografii i dokumentów zebrał i ułożył M. Wieliczko. Nakład Albumów i Reprodukcji. Warszawa 1931, s. 22; „Odezwa Naczelnego Głównodowodzącego Wojskami Jego Cesarskiej Wysokości Wielkiego Księcia Mikołaja Mikołajewicza do Polaków z 14 sierpnia 1914 r.

[39] Mikołaj Mikołajewicz Romanow (1856—1929) wielki książę rosyjski; podczas I wojny światowej był głównodowodzącym wojsk cara.

[40] Z informacji N. Z. Wajszczuka.

N. Z. Wajszczuk [41] — obawiał się aresztowania. Sytuacja na frontach przesądziła jednak o innym biegu wydarzeń. Ofensywa wojsk niemieckich i austriackich już w sierpniu 1915 r. przyniosła wyzwolenie Lubelszczyzny spod carskiej niewoli. Powiat radzyński znalazł się pod okupacją niemiecką.

W nowych warunkach, jakie zaistniały po zajęciu Radzynia przez Niemców, ks. Karol z wielką gorliwością wypełnia zlecone mu obowiązki w kościele i w parafii; pozornie — ze względu na bezpieczeństwo — nie angażował się w sprawy polityczne. W rzeczywistości jednak — podaje N. Z. Wajszczuk [42] — począwszy od 1916 r. do czasu odzyskania niepodległości w listopadzie 1918 r., był kapelanem Polskiej Organizacji Wojskowej. W niedzielne i świąteczne popołudnia w czasie wolnym od obowiązków wikariusza, rowerem lub furmanką, często w cywilnym ubraniu, wyjeżdżał na tajne zebrania POW do lasów w okolicach: Płudów, Turowa, Kąkolewnicy i Zakowoli. Często również przychodzili do niego łącznicy z rozkazami i instrukcjami; czasem czekali na plebanii udając interesantów. Była to praca trudna, niebezpieczna, bo pod bokiem Niemców, a ich stosunek do sprawy polskiej i Polaków zwłaszcza po 9 lipca 1917 r. był bezwzględny i wrogi [43]. Szczególnie wrogi był stosunek Niemców do kościoła, przejawiający się w urządzaniu w kościołach magazynów, stajni, garaży, w profanacji ołtarza i krzyży, w rekwizycji dzwonów [44].

Okupacja niemiecka na Podlasiu wyciskała swe krwawe piętno. Ludność uginała się pod ciężarem grabieży. Głód i nędza stały się w mieście zjawiskiem powszechnym. „Nędza pchała ludzi po odpadki wyrzucane do śmietników" [45]. W tych warunkach na wsi i w mieście wybuchały groźne ogniska epidemii tyfusu i cholery. Niemcy panicznie bali się zarazy.

Ks. K. L. Wajszczuk, z narażeniem życia, spełniał posługi religijne odwiedzając chorych oraz grzebał zmarłych. Jednak częste jego wyjazdy w kierunku Kąkolewnicy stały się dla Niemców podejrzane. Powstało przypuszczenie, że jest on jednym z organizatorów tajnego wojska niepodległościowego POW na terenie powiatu radzyńskiego, które przy-

---

[41] Ze wspomnień N. Z. Wajszczuka.

[42] Ze wspomnień N. Z. Wajszczuka.

[43] Polska w latach wojny światowej w kraju i na obszyźnie..., o.c., s. 119: (...) „Akt zaprzysiężenia stał się przyczyną rozbicia Legionów. Przeważająca część oficerów i szeregowych nie złożyła przysięgi (na wierność i braterstwo z wojskami Niemiec i Austrio-Węgier). 10 i 17 lipca 1917 r. został wydany rozkaz rozbrojenia opornych i odesłanie do obozów koncentracyjnych: szeregowych do Szczypiorny, oficerów do Benjaminowa"...

[44] Tamże., s. 122—14.

[45] Tamże., s. 127.

gotowywało się do zbrojnej rozprawy z niemieckim okupantem [46]. W związku z tym — jak wspomina N. Z. Wajszczuk [47] — latem 1917 r. Niemcy przeprowadzili wiele rewizji w Radzyniu Podl. i w okolicy, szukali składów broni i dokumentów POW; dokonali także wielu aresztowań. Tylko szczęśliwy pomysł ocalił ks. Karola przed aresztowaniem. W pewien letni dzień 1917 r., gdy w pokoju przygotowywał kazanie, zauważył przez okno, że kilku żandarmów otoczyło plebanię, a trzech skierowało się w stronę drzwi; zrozumiał co to znaczy. Wpadł wówczas do kuchni i powiedział do gosposi: Niemcy! Jestem chory na tyfus; wrócił do pokoju, zdjął sutannę i wszedł do łóżka pod pierzynę. Niemcy już stukali we drzwi. Gospodyni otworzyła drzwi i udając płacz wyjąkała: Pastor krank „typhus". Skutek był piorunujący. Podoficer zatrzymał kolegów na podwórzu, a sam ostrożnie zajrzał do pokoju, gdzie na łóżku z odkrytą piersią leżał wikariusz. Zatrzasnął drzwi natychmiast i wychodząc krzyczał, że trzeba tu „strafen" (karać), bo na płocie przed domem musi być napis ostrzegawczy, wykonany nawet kredą: „typhus". Tego samego dnia ks. Karol L. Wajszczuk uzyskał od proboszcza urlop i wyjechał na pewien czas najpierw do przyjaciół peowiaków w Kąkolewnicy i Turowie, później do rodziców w Siedlcach.

Gdy ucichły aresztowania, prawdopodbnie wczesną jesienią 1917 r. wrócił do Radzynia. W okresie tym, w celu zmylenia Niemców, wyjazdy do konspiracyjnych oddziałów POW odbywały się rzadziej, z zachowaniem ostrożności.

Z parafialnego ustronia śledził ks. Karol wydarzenia, które dla sprawy polskiej tworzyły nową sytuację. Wydarzenia rewolucyjne w Rosji z listopada 1917 r. oraz pokój brzeski z 9 lutego 1918 r. zdecydowanie przekreślały wszelkie nadzieje Polaków na możliwość współpracy z mocarstwami centralnymi. Wrogość Austrii i Niemiec wobec polskich dążeń niepodległościowych stała się oczywista [48].

Zimą i wczesną wiosną 1918 r. wracali na Podlasie do swych rodzin byli żołnierze armii carskiej; znaczna ich część weszła następnie do konspiracyjnych struktur POW.

Wydarzenia 1918 r. — jak wspomina N. Z. Wajszczuk [49] — mocno

---

[46] Patrz: Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna, t. XIII. Polska. Wyd. „Gutenberg", Kraków 1931, s. 184: (..) „Położenie międzynarodowe sprawy polskiej uległo radykalnej zmianie wskutek rewolucji rosyjskiej. Powstały na gruzach caratu rząd tymczasowy odezwą z 30 marca 1917 r. przyznał Polsce prawo do niepodległości" (...) „Piłsudski (...) po przewrocie w Rosji za głównego przeciwnika uznał mocarstwa centralne i przeciw nim obrócił działalność stworzonego przezeń tajnego wojska niepodległościowego POW".

[47] Ze wspomnień N. Z. Wajszczuka.

[48] Wielka Ilustrowana Encyklopedia Pow. t. XIII. o.c., s. 184—185.

[49] Z informacji N. Z. Wajszczuka.

absorbowały ks. Karola; żył tymi sprawami dosłownie „na co dzień"; często wyjeżdżał teraz na zebrania oddziałów POW, bowiem jego obecność budziła w szeregach wiarę i nadzieję, krzepiła wątpiących. W początkach listopada 1918 r. oddziały POW rejonu Turów-Kąkolewnica wyszły z konspiracji i ogłosiły mobilizację swych członków.

11 listopada 1918 r., po 123-letnim okresie niewoli Polska odzyskała niepodległość. Ks. Karol witał ten dzień odprawieniem mszy świętej i odśpiewaniem hymnu pochwalnego: „Te Deum Laudamus" oraz „Boże coś Polskę przez tak liczne wieki".

W początkach stycznia 1919 r. biskup diecezji podlaskiej — ks. dr Henryk Przeździecki [50] przedłożył ks. Karolowi L. Wajszczukowi propozycję przeniesienia go do Drelowa w parafii Międzyrzec na stanowisko rektora przy kościele rekoncyliowanym po schizmatykach, (którzy w 1874 r. zabrali go unitom i przerobili na cerkiew), celem zorganizowania tam z okolicznych wsi samodzielnej parafii.. Młody wikariusz propozycję tę przyjął, w związku z czym już 15 stycznia 1919 r. otrzymiał nominację biskupa na to stanowisko [51]. Nominację tę przekazał ks. Karolowi Wajszczukowi jego bezpośredni przełożony, proboszcz i dziekan radzyński — ks. Tadeusz Osiński; on również udzielił mu informacji, w jaki sposób ma wykonywać zadania ordynariusza diecezji.

16 stycznia 1919 r. przyjechał ks. Karol do Międzyrzeca Podlaskiego; przyjął go na plebanii proboszcz parafii św. Mikołaja ks. Leon Wydżga; zadania związane z utworzeniem w Drelowie nowej parafii były mu już dobrze znane [52].

Duszpasterstwo w Drelowie (15.I.1919—28.IV.1940)

Parafia Drelów znana jest wśród ludu Międzyrzecczyzny ze swych unickich tradycji; jej powstanie wiąże się z nazwiskiem Zofii Daniło-

---

[50] Górny B.: Monografia powiatu bialskiego woj. lubelskiego. Biała Podlaska. Nakładem Autora. 1939, s. 34. „Pod koniec wojny światowej papież Benedykt XV 24.IX.1918 r. odłączył dawną diecezję podlaską od Lublina, mianując czwartym, a w Wolnej Polsce pierwszym biskupem podlaskim — ks. dr Henryka Przeździeckiego, który 30 listopada 1918 r. objął kanoniczne rządy w diecezji"... (...) „Początkowo siedzibą biskupstwa był Janów, skąd została przeniesiona w roku 1923 do Siedlec".

[51] Archiwum Kurii Diecezjalnej w Siedlcach. Akta osobiste: „Biskup Podlaski — do K.L. Karola Wajszczuka wikariusza parafii Radzyń. „Mianuję Cię rektorem we wsi Drelów należącej do parafii Międzyrzec, Dekanat Radzyń... (...) „zgodnie z prawem kanonicznym do utworzenia z wiosek, które tego pragną samodzielnej parafii we wsi Drelów. Siedlce, dnia 15 stycznia 1919 r. Podpis nieczytelny".

[52] Ze wspomnień N. Z. Wajszczuka.

wiczowej, właścicielki dóbr ziemskich, która w 1653 r. erygowała tu drewniany kościół unicki oraz na jego potrzeby dokonała fundacji gruntów. Kościół ten po 180 latach jego użytkowania począł chylić się ku upadkowi. Dlatego też Konstanty Czartoryski w latach 1835—1841 wzniósł w Drelowie nowy murowany kościół pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny.

W 1874 r. kościół ten został odebrany unitom i zamieniony na cerkiew prawosławną. W tym roku 17 stycznia na cmentarzu kościelnym padło od kul trzynastu unitów za wiarę [53].

Latem 1915 r., po wycofaniu się wojsk carskich, Drelów zajęli Niemcy; kościół zamienili na śpichlerz, plebanię na mleczarnię, a budynki gospodarcze na różne urządzenia wojskowe [54]. W organistówce zamieszkał dowódca niemieckiej załogi oberst Graf Von Albert, a w folwarku jego podwładny leutnant Szczerba. Stan taki trwał aż do 17 listopada 1918 r., kiedy to Niemcy zostali rozbrojeni [55].

17 stycznia 1919 r. w godzinach rannych, a był to piątek — wspomina Władysław Baniosz [56] — przyjechali do Drelowa: proboszcz międzyrzeckiej parafii św. Mikołaja — ks. Leon Wydźga oraz młody ks. rektor Karol Leonard Wajszczuk. Zgromadzeni pod kościołem mieszkańcy Drelowa oraz wsi sąsiednich, chlebem i solą witali dostojnych gości.

Proboszcz parafii międzyrzeckiej przedstawił zebranym ks. Karola Wajszczuka, jako tego, któremu blskup podlaski powierzył zadanie restytucji parafii Drelów. Po przeszło 40 latach panoszenia się schizmatyków oraz po czterech latach bezczeszczenia świątyni przez niemieckich żołdaków, w warunkach niepodległej Ojczyzny, wracał kościół do swych prawowitych parafian. Ludzie płakali ze wzruszenia.

Bardzo serdecznie przemawiał do ludzi także młody wówczas ks. Karol Wajszczuk; prosił o wybranie we wsi: „Tymczasowej Rady Kościelnej", która w pierwszym okresie powinna się zająć organizacją ochotniczej pracy ludności przy porządkowaniu kościoła, plebanii oraz budynków gospodarczych probostwa. Starszym tej „Rady" wybrano

[53] Aleksandrowicz P.: Stosunki religijne w Międzyrzecu i okolicy (w:) *Rocznik Międzyrzecki*. 1969 r. t. I, s. 123—125.

[54] Tamże., s. 125.

[55] Wywiad z Władysławem Banioszem z Drelowa 22.IX.1986 r. Rozbrojenie Niemców w Drelowie zorganizowała POW 17 listopada 1918 r. Rozbrojeni Niemcy poszli na piechotę do Międzyrzeca, ale już następnego dnia wrócili i wzięli krwawy odwet, mordując: Marka Stańczuka i Stefana Hukaluka z Drelowa oraz Wacława Wawdysza z Łózek, którzy jako członkowie POW usiłowali zatrzymać Niemców przed mostem na rowie przy cmentarzu, przed wjazdem do wsi Drelów. Ciała zabitych zostały zmasakrowane uderzeniami kolb karabinowych i sadystycznymi ukłuciami bagnetów. We wsi Drelów dokonali obławy na POW-iaków spalili chałupę Łaźka oraz cztery stodoły: Hukaluka, Byczyka, Ostapiuka i Rabczuka.

[56] Wspomnienia Władysława Baniosza z Drelowa.

Michała Zieniuka — szanowanego gospodarza z Drelowa. Ks. L. Wydżga zapewnił, że wszelkie koszty związane z zakupem materiałów potrzebnych do prac remontowych w kościele i na plebanii, pokryje macierzysta parafia św. Mikołaja w Międzyrzecu [57].

Przez pierwsze dni porządkowano plebanię: naprawiano piece, okna i drzwi, malowano olejną farbą stolarkę, uprzątano i bielono pomieszczenia, usuwano pozostałości po mleczarni, naprawiano i szorowano podłogi. Od 20 stycznia na plebanii w Drelowie zamieszkał ks. Karol Wajszczuk i osobiście kierował wszelkimi pracami. Pamiętam tamte radosne dni — wspomina Władysław Baniosz [58] — gdyśmy z kościoła wynosili do śpichlerza na probostwie poniemieckie zboże: żyto, owies i jęczmień. Starsi gospodarze wynosili z kościoła deski i rozbierali „carskie wrota". Restauracją i malowaniem wnętrza kościoła zajmowali się fachowcy, sprowadzeni chyba z Siedlec lub z Radzynia.

Roboty porządkowe i remontowe w kościele, na plebanii, przy budynkach gospodarczych probostwa trwały ponad dwa miesiące.

W tym czasie — wspomina Wł. Baniosz [59] — ks. Karol Wajszczuk kilkakrotnie odwiedzał każdą wieś, która miała wejść do nowo organizowanej parafii Drelów.

We wsiach: Drelów, Przechodzisko, Łózki, Kwasówka, Pereszczówka, Żerocin oraz w folwarku Augustówka wszystkie rodziny katolickie, a stanowiły one zdecydowaną większość ludności, opowiedziały się za wpisaniem na listę drelowskiej parafii. Jedynie w Zahajkach większość ludności opowiadała się za pozostawieniem jej przy parafii św. Mikołaja w Międzyrzecu. Dziekan radzyński ks. Tadeusz Osiński przekazał prośbę biskupowi, który ostatecznie zdecydował, że Zahajki pozostaną w swej dotychczasowej parafii.

4 kwietnia 1919 r. uroczyście erygowano parafię katolicką w Drelowie [60], a następnie 26 kwietnia 1919 r. otrzymał ks. Karol Leonard Wajszczuk nominację Kurii Diecezjalnej na proboszcza [61] tej parfii.

Wiosna 1919 r. była na Bagnoszach ciężka. Ludzie żyli ubogo; nie mieli ziarna na wiosenne siewy. Biedę potęgował jeszcze fakt, że do swych opustoszałych domostw wróciło kilkanaście rodzin, które w 1915 r.

---

[57] Ze wspomnień Władysława Baniosza z Drelowa, który jako młody wówczas chłopiec był uczestnikiem tego powitania ks. Karola Wajszczuka.

[58] Ze wspomnień Wł. Baniosza. Zboże wynosili Wł. Baniosz, Jan Opalko, Jan Sawczuk, Michał Opalko, zaś starsi gospodarze: Kornel Michalczuk, Jan Olesiejuk, Jakub Baniosz, Michał Zieniuk i inni, wynosili deski i rozbierali „carskie wrota". Kobiety czyściły zakrystię.

[59] Ze wspomnień Wł. Baniosza z Drelowa.

[60] Aleksandrowicz P.: Stosunki religijne w Międzyrzecu i okolicy. o.c., s. 125.

[61] Archiwum Kurii Diecezjalnej w Siedlcach. Akta.

razem z cofającym się wojskiem carskim wyjechały w głąb Rosji. Ludzie ci, w większości prawosławni, w wojnie stracili wszystko; wrócili w rodzinne strony bez środków do życia. W tej sytuacji ks. Karol Wajszczuk [62] powołał „Parafialny Komitet Pomocy", który zajął się zbiórką żywności dla „uchodźców", sam przeznaczył na ten cel zboże, które pozostało w Drelowie po niemieckiej okupacji [63]. Za przykładem proboszcza poszli inni; umożliwiło to uchodźcom przetrwanie do jesiennych zbiorów.

Jesienią 1919 r., niezależnie od obowiązków proboszcza, podjął ks. Karol Wajszczuk również obowiązki nauczyciela religii w szkołach powszechnych: w Drelowie, Łózkach, Żerocinie, a w latach następnych — w Kwasówce. Pracę tę prowadził systematycznie do 1939 r.

W związku z brakiem administratora parafii w Szóstce, od jesieni 1919 r. przez trzy lata, pełnił te obowiązki w zastępstwie również ks. Karol Wajszczuk [64].

Samodzielne stanowisko i stosunkowo rozległy zakres obowiązków nie stanowiły przeszkody w utrzymaniu licznych kontaktów z kombatantami, zrzeszonymi w Związku POW-iaków. Z jego inicjatywy zostały wykonane trzy pamiątkowe tablice w kształcie stylizowanej tarczy (o średnicy ca. 40 cm każda), przypominające bohaterską śmierć młodych POW-iaków: Marka Stańczuka i Stefana Hukaluka z Drelowa oraz Wacława Wawdysza z Łózek, którzy polegli w obronie Ojczyzny 18 listopada 1918 r. Uroczyste odsłonięcie tablicy nastąpiło w drelowskim kościele po żałobnym nabożeństwie, w pierwszą rocznicę śmierci t.j. 18 listopada 1919 r. „Byłem na tym nabożeństwie, wspomina Wł. Baniosz [65] i nie zapomnę tej atmosfery, gdy po kazaniu ks. Karola mieliśmy łzy w oczach". Byli obecni w kościele nie tylko mieszkańcy Drelowa i okolicy, nie tylko rodziny pomordowanych, ale również przedstawiciele kombatanckiego Związku POW z Radzynia, Kąkolewnicy i Międzyrzeca. Po uroczystości kościelnej udali się wszyscy na cmentarz, gdzie na mogiłach bohaterów złożono kwiaty i zapalono znicze. Owe tablice wisiały na ścianach kościoła w Drelowie nawet po wkroczeniu Niemców w 1939 r. [66].

W trosce o ożywienie parafii, a w tym i kultu św. Onufrego, podjął ks. Karol Wajszczuk starania o uporządkowanie opuszczonego kościoła

---

[62] Po objęciu stanowiska proboszcza w parafii Drelów ks. Karol Leonard Wajszczuk już nie używał drugiego imienia.

[63] Z wywiadu ze St. Stefaniukiem z Drelowa.

[64] Informacje z wywiadu ze St. Stefaniukiem z Drelowa.

[65] Ze wspomnień Wł. Baniosza.

[66] Informacje Jana Kołkowicza.

w Horodku [67]. 12 czerwca 1919 r. dzień św. Onufrego odbyło się uroczyste wyświęcenie kościółka [68]. Pozostawienie tej świątyni na pustkowiu bez żadnej opieki, wydało się proboszczowi z Drelowa lekkomyślnością. Dlatego też wiosną 1920 r. osadził w Horodku „pustelnika", który żyjąc z jałmużny, oddał się służbie bożej i nie żądając zapłaty, opiekował się tym obiektem kultu [69].

Wojna 1919—1920 r. na wschodniej granicy Polski budziła zrozumiały niepokój. Powołano pod broń ochotników urodzonych w 1900 r. Losy wojny były wszakże zmienne i linia frontu ulegała ciągłym przesunięciom. Latem 1920 r. Międzyrzecczyzna znalazła się w zasięgu działań operacyjnych Armii Czerwonej. W Drelowie żołnierze zajęli kwatery, a w domu Ukraińca — Paszkiewicza kwaterowała komenda batalionu. Ks. Karol Wajszczuk wobec nowej sytuacji zajął stanowisko neutralne i nie szczędząc kosztów, ugościł zgłodzonych radzieckich żołnierzy.

Ten gest staropolskiej gościnności budził wśród żołnierzy radzieckich atwosferę życzliwości w stosunku do polskiej ludności. I gdy wspomniany Paszkiewicz [70] wniósł do komendanta oskarżenie przeciwko ks. Karolowi o „polski nacjonalizm i antyradzieckość", ten, przez pewien czas zwlekał z wydaniem rozkazu aresztowania. Ks. Karol Wajszczuk ostrzeżony przez życzliwych mu prawosławnych mieszkańców Drelowa o knowaniach Paszkiewicza upozorował wyjazd do Międzyrzeca, w istocie ukrył się w budynku probostwa. Aresztowanie nie doszło do skutku, zwłaszcza, że już w połowie sierpnia 1920 r. oddziały radzieckie opuściły Między-

---

[67] Aleksandrowicz P. o.c., s. 125—126: (...) „Niedaleko Drelowa w lasku, w ustroniu zwanym Horodek jest kaplica św. Onufrego z ołtarzem św. Onufrego. W 1760 r. Mikołaj Wyszyński pobudował kapliczkę, w 1781 r. Adam Czartoryski restaurował, w 1802 r. przyłączona do cerkwi, w 1894 r. odremontowana przez prawosławnych, lecz w 1907 r. spaliła się. W 1915 r. zbudowano murowaną, w 1919 r. poświęcona na kościółek katolicki".

[68] Z informacji Wł. Baniosza z Drelowa.

[69] Z informacji Piotra Marczuka z Drelowa. „Pustelnik — Józef Miller w okresie międzywojennym w Horodku, utrzymywał się z jałmużny. Przy wsparciu finansowym ks. K. Wajszczuka, na placu kościelnym wykopał studnię, wykarczował dziko rosnące krzewy, od strony południowo-wschodniej zasadził drzewa owocowe; wspólnie z ludźmi z parafii pracował przy kopaniu odwadniającej fosy. Jego drobna szczupła sylwetka okryta brązowym habitem, pogodna twarz z siwą brodą i okularami na nosie, dziwnie harmonizowała z życiem, jakie prowadził. W 1942 r., gdy był już staruszkiem, na terenie Żerocina schwytali go gestpowcy i tak okrutnie pobili, że za parę dni umarł. Pobożni ludzie z Żerocina zrobili mu trumnę i zgodnie z chrześcijańskim obyczajem pogrzebali na drelowskim cmentarzu.

[70] Z wywiadu ze St. Stefaniukiem z Drelowa: „Paszkiewicz w 1919 r. powrócił razem z inymi uchodźcami do Drelowa, był wrogiem Polaków, on oskarżył ks. Wajszczuka przed komisarzem radzieckim w 1920 r. o „polski nacjonalizm i antyradzieckość". Za czyn ten miał sprawę sądową; był aresztowany i do Drelowa już nigdy nie wrócił.

rzecczyznę i wojna zakończyła się traktatem ryskim w dniu 18 marca 1921 r.[71].

Prowadzenie duszpasterstwa w Drelowie i w Szóstce oraz obowiązki katechety w szkołach i zajmowanie się przykościelnym gospodarstwem rolnym w Drelowie, nie stwarzało ks. Karolowi warunków do pracy samokształceniowej. Jesienią 1920 r. w trosce o podniesienie wydajności tego gospodarstwa, zaangażował stałego gospodarza Michała Stroka oraz gospodynię Franciszkę Wisztel[72]. Wybór tych ludzi okazał się bardzo trafny; pozostali wierni swemu proboszczowi przez cały okres międzywojennego dwudziestolecia.

W tym również czasie ks. Karol Wajszczuk rozpoczął starania w Ministerstwie Rolnictwa i Dóbr Państwowych o prawne uregulowanie użytkowania gruntów pounickich, nadanych kościołowi w Drelowie aktem fundacji Zofii Daniłowiczowej 27 listopada 1653 r.[73]. Nad tymi gruntami, stosownie do dekretu z 16 grudnia 1918 r. został zaprowadzony przymusowy zarząd państwowy, a uregulowanie sprawy uposażenia duchowieństwa w związku z wykonaniem reformy rolnej w stosunku do majątków poduchownych, było przedmiotem rozważań między Komisją Kościelną, a Komisją Rządową. Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych w Warszawie pismem swym z 16 lutego 1923 r. informowało ks. Karola Wajszczuka, że sprawa którą porusza ma charakter ogólnej natury, a oprócz tego uregulowanie prawne użytkowania gruntów pounickich należy do kompetencji Głównego Urzędu Ziemskiego[74].

W trosce o rozwój życia religijnego w parafii, rozpoczął ks. K. Wajszczuk starania o założenie „bractwa różańcowego" i „trzeciego zakonu św. Franciszka —tercjarzy". W związku z tym 25 kwietnia 1921 r. wniósł pismo do „Przelewielebnej Kurii Biskupiej Podlaskiej w Janowie z najpokorniejszą prośbą" o wyjednanie mu w Stolicy Apostolskiej stosownych uprawnień[75]. Władze kościelne ustosunkowały się przychylnie do tych starań, bowiem — jak podaje Wł. Hawryluk[76] — oba bractwa zostały zorganizowane w 1923 r. i już w całym okresie międzywojennym funkcjonowały w drelowskiej parafii mimo, że okres działania tych bractw był stosunkowo skromny; dla aktywu tych bractw

---

[71] Wielka ilustrowana Enc. Pow t. XIII. Polska. o.c., s. 186.

[72] Informacje Michała Stroka z Drelowa.

[73] Aleksandrowicz P.... o.c., s.125.

[74] Zbiór dokumentów N. Z. Wajszczuka. „Pismo Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych Nr 4411 — Pr. z r. 1922. Odpowiedź na pismo z dnia 17.X.1922 r. Do ks. Karola Wajszczuka Proboszcza Parafii Drelów w Drelowie, poczta: Międzyrzec. W sprawie: położenia prawnego gruntów pounickich. Warszawa 16 lutego 1923 r.".

[75] Archiwum Kurii Diecezjalnej w Siedlcach. Akta.

[76] Z wywiadu z Władysławem Hawrylukiem z Drelowa.

ks. K. Wajszczuk zaprenumerował kilkanaście egzemplarzy „Gazety Świątecznej" i „Przewodnika Katolickiego" [77]. Za pośrednictwem tego aktywu do wszystkich wsi w parafii, w każdą niedzielę, docierała prasa katolicka. W tamtych latach, gdy radio w wiejskiej chacie było jeszcze rzadkością, gazety te miały szczególnie duże znaczenie; były czynnikiem kulturotwórczym i integrującym polskie społeczeństwo.

Ważkim wydarzeniem tamtego okresu było również zamontowanie w dzwonnicy kościelnej dużego dzwonu im. „Stanisława" [78]; służył on parafii aż do czerwca 1940 r., kiedy to został rozbity przez Ukraińców, Konserwacją dzwonów oraz utrzymaniem porządku w kościele i na przykościelnym cmentarzu zajmował się zakrystian — Wincenty Hajczuk [79];

W połowie lat dwudziestych, wspomina Wł. Hawryluk [80], ks. K. Wajszczuk zaprzyjaźnił się z nauczycielami drelowskiej szkoły: Leżyńskim, A. Kocukową, a nieco później z A. Ząbkówną; utrzymywał też towarzyskie stosunki z dzierżawcą folwarku w Drelowie — Markowskim. Kontakty te utwierdziły go w przekonaniu, że obowiązkiem społecznym warstw oświeconych w kraju jest szeroko pojęta służba ludowi i Ojczyźnie. Przy osobistym zaangażowaniu ks. Karola, powstał przy drelowskim kościele chór młodzieżowy oraz teatralne zespoły w Łózkach i w Drelowie. Reżyserami tych zespołów byli nauczyciele, zaś ksiądz pełnił tu funkcję doradcy i konsultanta artystycznego. Dorobek obu zespołów był znaczny. W Drelowie wystawiono kilka obrazów sielankowych, a między innymi: „Żołnierz i stokrotka", Ballady A. Mickiewicza oraz przedstawienia: „Gwiazda Ludzi" (obraz z Ziemi), „Walenty Dyż" (obraz z życia na emigracji). Zespół teatralny w Łózkach stał się zalążkiem ruchu młodzieżowego: „Wici" na tym terenie. Wystawiono tu przedstawienia: „Karpackich górali", „Chatę za wsią", „Radcy pana radcy", „Dworek pod lasem", „Wojciechowa Żukowa", „Czartoryska ława", „Łobzowiacy", „Zagłoba swatem" i inne [81].

Przez pierwsze pięć lat po założeniu chóru kościelnego w Drelowie jego bezpośrednim animatorem był ks. proboszcz; on dobierał repertuar

---

[77] Informacje Franciszki Marczukowej z Drelowa.

[78] Z wywiadu ze St. Stefaniukiem z Drelowa: „Duży dzwon kościelny w Drelowie, nazwany imieniem „Stanisław", był ufundowany przez rodzinę Stanisława Hacia z Łózek bezpośrednio po „wojnie bolszewickiej"; służył on parafii, aż do czerwca 1940 r., kiedy to został rozbity przez nacjonalistów ukraińskich.

[79] Z wywiadu z Władysławem Hawrylukiem z Drelowa: „Wincenty Hajczuk urodził się w Drelowie, a po zawarciu związku małżeńskiego zamieszkał w Żerocinie.

[80] Ze wspomnień Władysława Hawryluka z Drelowa.

[81] Ze wspomnień Wł. Hawryluka z Drelowa. Informator nie mógł mi podać nazwisk autorów poszczególnych sztuk.

pieśni do poszczególnych nabożeństw, prowadził ćwiczenia głosów i próby całości. W 1929 r. zastąpił go w tej pracy nowo zaangażowany, organista Antoni Patkowski [82]. W latach trzydziestych prowadzony przez niego chór kościelny w Drelowie, na eliminacjach wojewódzkich w 1937 r. w Lublinie, zajął drugie miejsce [83].

Starsi mieszkańcy parafii Drelów wspominają do dziś postać swego organisty z tamtych lat — Antoniego Patkowskiego; był on wiernym przyjacielem ks. Karola Wajszczuka i podobnie jak On, za wierność Kościołowi i Ojczyźnie, poniósł męczeńską śmierć [84].

W latach 1927—1928 rozpoczął ks. Karol Wajszczuk starania wokół sprawy uporządkowania drelowskiego cmentarza. Była to sprawa trudna, bowiem w tym miejscu „wiecznego spoczynku" rósł gęsty las sosnowy; stuletnie sosny dochodziły do 18 m wysokości; w ich cieniu gęsto rosły niższe krzewy leszczyny, kruszyny, czeremchy i dzikiego bzu. Plątanina korzeni utrudniała i wręcz ograniczała grzebanie zmarłych, a utrzymanie geometrycznie rozplanowanych alejek i ścieżek było w ogóle niemożliwe. Proboszcz przedstawił radzie parafialnej projekt kompleksowego rozwiązania tej sprawy. Proponował, by wyciąć na cmentarzu stare sosny, a uzyskany materiał budowlany obrócić na wzniesienie w Drelowie nowej organistówki, a w Horodku pobudować dom parafialny, który można by w przyszłości zamienić na ewentualną plebanię dla wikariusza. Projekt uzyskał aprobatę, ale jego wykonanie pociągnęło za sobą obalenie kilku krzyży na mogiłach i chociaż proboszcz polecił naprawić uszkodzone mogiły i w miejsce zniszczonych krzyży, ustawić nowe, to sprawa ta spowodowała wniesienie przez kilku parafian skargi do Kurii Diecezjalnej w Siedlcach [85].

W 1930 r. wybudowano w Drelowie nową organistówkę i wykończoną kompletnie, przekazano w użytkowanie organiście Antoniemu Patko-

---

[82] Z wywiadu z Anielą Daniluk ur. 13 marca 1918 r. w Drelowie, szwagierką Antoniego Patkowskiego, byłą członkinią chóru kościelnego drelowskiej parafii: „Patkowski Antoni ur. 21 marca 1907 r. w Wohyniu w pow. radzyńskim; do Drelowa przyszedł na stanowisko organisty w 1929 r., 2 maja 1936 r. zawarł związek małżeński z Feliksą Daniluk; 27 stycznia 1941 r. aresztowany przez gestapo; zmarł w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu 10 lutego 1942 r.

[83] Z wywiadu z Anielą Daniluk z Drelowa. Chór prowadził od 1929 r. organista Antoni Patkowski; do chóru należeli: Feliksa Daniluk, Aniela Daniluk, Franiszek Iwańczuk, Teodor Ostapiuk, Błażej Opalko, Franciszek Olesiejuk, Michalina Rabczuk, Jan Rabczuk, Maria Jachimiuk, Bronisława Szbaciuk, Helena Suszczuk, Stanisława Mikiciuk (Hawrylukowa), Stanisław Panasiuk, Czesław Stańczuk i inni.

[84] Z wywiadu z Franciszką Marczukową z Drelowa.

[85] Archiwum Kurii Diecezjalnej w Siedlcach. Akta.

wskiemu. Dom parafialny w Horodku po przykryciu dachem, pozostał tymczasowo w stanie surowym [86].

Obradujący w Siedlcach w dniach 28, 29 i 30 czerwca 1929 r. Kongres Eucharystyczny miał swój głęboki oddźwięk w życiu religijnym parafii. W trzy ostatnie dni czerwca 1929 r., a wypadało to podówczas w piątek, sobotę i niedzielę — ks. K. Wajszczuk odprawiał uroczyste nabożeństwa, ludzie masowo przystępowali do spowiedzi i do św. komunii; kilka rodzin prawosławnych przeszło na katolicyzm [87].

W pamięci starszych mieszkańców parafii pozostały również wspomnienia z uroczystości z 1930 r., związanej z przyjazdem do Drelowa biskupa diecezji podlaskiej ks. dr Henryka Przeździeckiego. Proboszcz parafii — wspomina Wł. Baniosz [88] — zmobilizował całą parafię do uroczystego powitania dostojnego gościa. Występowali strażacy z Łózek w mundurach i błyszczących hełmach, banderia na dobranych koniach i rada parafialna, witająca biskupa chlebem i solą. Biskup, w licznej asyscie księży, uroczyście celebrował mszę świętą, a później odbyło się bierzmowanie dzieci; ks. K. Wajszczuk na szyi każdego dziecka zawieszał medalik upamiętniający to wydarzenie.

Biskup przebywał w Drelowie przez dwa dni; odwiedził cmentarz parafialny i kościółek w Horodku. Nie znamy zaleceń poinspekcyjnych biskupa, ale można przypuszczać, że określały one potrzebę dalszej modernizacji obiektów sakralnych w parafii. Przemawia za tym fakt, że już w 1931 r. całkowicie uporządkowano cmentarz i wykonano tam główne alejki. W następnym roku Michał Zieniuk z Drelowa, własnym kosztem wybudował na cmentarzu murowaną, blachą pokrytą kaplicę; 29 września 1932 r. odbyło się jej uroczyste poświęcenie. Od tej pory w dzień św. Michała na grzebalnym cmentarzu obchodzą parafianie swój odpust [89].

W 1933 r. przeprowadził ks. K. Wajszczuk odnowienie wnętrza kościółka w Horodku. W tym samym roku została wzniesiona i poświęcona kaplica w Łózkach; rozpoczęto równocześnie gromadzenie środków finansowych na zakup do drelowskiego kościoła organów. Firma Kamiń-

---

[86] Z informacji St. Stefaniuka z Drelowa: „Dom parafialny w Horodku, w stanie surowym stał jeszcze w czasie okupacji; po wojnie został rozebrany i sprzedany na dom mieszkalny we wsi Dołha".

[87] Z informacji Wł. Baniosza z Drelowa: „W niedzielę 30 czerwca 1929 r. wokół kościoła odbyła się uroczysta procesja; kilka rodzin prawosławnych przeszło na katolicyzm.

[88] Ze wspomnień Wł. Baniosza z Drelowa.

[89] Z wywiadu ze St. Stefaniukiem z Drelowa: Pod kaplicą jest murowany grób fundatora kaplicy — Michała Zieniuka.

skiego z Warszawy dokonała wizji lokalnej kościoła i podjęła się wykonania zamówienia. Organy zostały zainstalowane latem 1934 r. [90].

W połowie sierpnia 1931 r. spotkało ks. Karola Wajszczuka poważne wyróżnienie, bowiem zarządzeniem Pana Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 lipca 1931 r. został odznaczony „Krzyżem Niepodległości" za prace w dziele odzyskania niepodległości [91]. Odznaczenie to, jako wyraz społecznego uznania, przyjął ks. K. Wajszczuk z głębokim wzruszeniem. Mijał 22-gi rok jego pracy kapłańskiej [92]. Stan jego zdrowia uległ pogorszeniu. W latach 1933—1934 przeszedł poważną kurację, w związku z chorobą wątroby i woreczka żółciowego. Pełni sił już nie odzyskał [93].

W latach trzydziestych — jak wspomina Wł. Hawryluk [94] — częstymi gośćmi ks. K. Wajszczuka w Drelowie byli, bardzo z nim zaprzyjaźnieni: unicki ks. Stachowski z Szóstki, ks. Aleksander Prus [95] oraz jego brat stryjeczny ks. Feliks Wajszczuk [96]; zapoznali się z pracą chóru kościelnego młodzieżowych teatrów ludowych oraz metodami pracy społeczno-kulturalnej.

Z jego pracy katechetycznej, jaką prowadził w drelowskiej szkole w latach 1932—1934, w pamięci wychowanków, pozostały wspomnienia, przemawiające za tym, iż obok treści religijnych przekazywał dzieciom ogromny ładunek treści społeczno-obywatelskich. Ksiądz przemawiał do wyobraźni dzieci w sposób prosty, ale z właściwą mu siłą ekspresji; uzasadniał, że służba Bogu i Ojczyźnie w życiu każdego człowieka, to wartość najwyższa. Tej wartości nadrzędnej trzeba podporządkować wszystkie swoje siły i wszystkie życiowe cele. Z kolei trzeba w swej psychice zwalczać wszelkie cechy ujemne, takie jak: lenistwo, kłamstwo, pychę,

---

[90] Z informacji St. Stefaniuka z Drelowa: Przy instalacji organów uczestniczył drelowski organista Antoni Patkowski; w zeszycie robił sobie szkic montowanych elementów instrumentu.

[91] Archiwum Parafii Drelów. Pragniemy podkreślić, że Krzyż ten, razem z rozporządzeniem Prezydenta i legitymacją, po drugim aresztowaniu ks. K. Wajszczuka,wziął na przechowanie Michał Strok; pamiątki te przechowywał pieczołowicie do końca swego życia. Po śmierci Stroka, jego rodzina przekazała te pamiątki do Archiwum drelowskiego kościoła. Ks. Tadeusz Dzięga proboszcz parafii Drelów udostępnił je autorowi.

[92] Ze wspomnień N. Z. Wajszczuka.

[93] Z informacji Wł. Baniosza z Drelowa.

[94] Z wywiadu z Wł. Hawrylukiem z Drelowa.

[95] Archiwum Kurii Diec. w Siedlcach. Akta ks. Aleksandra Prusa; był on proboszczem parafii Kolembrody. Aresztowany. Zmarł w Oświęcimiu 4.III.1941 r.

[96] Archiwum Kurii Diec. w Siedlcach. Akta ks. Feliksa Wajszczuka; był on najpierw wikariuszem w Kossowie, a od 22 listopada 1929 r. proboszczem parafii Woskrzenice Wielkie w dekanacie Biała Podlaska.

zazdrość, nienawiść, brak odwagi cywilnej, brak rzetelnego stosunku do pracy, tchórzostwo itp.

Na jednej z takich lekcji religii w połączonych klasach IV i V, na propozycję ks. K. Wajszczuka, wszystkie dzieci złożyły uroczyste ślubowanie, że do 20-go roku życia nikt nie będzie palił papierosów. Dziś, gdy od tamtych dni minęło już 55 lat, stwierdzić trzeba, że to dziecinne ślubowanie z ławy drelowskiej szkoły, poniosło w dorosłe życie, aż 18 chłopców [97].

Organista Antoni Patkowski bardzo związał swój los z życiem i działalnością swego proboszcza; gdy w niedzielę 2 maja 1936 r. brał ślub z Feliksą Danilukówną, córką rolnika z Drelowa, to sakramentu tego udzielił im ks. K. Wajszczuk [98]. Natomiast latem 1937 r., gdy w małżeństwie Patkowskich urodziło się dziecię, jego rodzicami chrzestnymi byli: ks. K. Wajszczuk i Maria Patkowska z Wohynia (siostra organisty). Na chrzcie świętym dziecko otrzymało imię Maria [99].

Z dokumentu, jaki zachował się w Archiwum Kurii Diecezjalnej w Siedlcach wiadomo, że utrzymywał on żywe kontakty z Kołem Rezerwistów w Międzyrzecu, bowiem pismem z 6 kwietnia 1937 r. „Kuria Diecezjalna w Siedlcach udzieliła ks. Karolowi Wajszczukowi zezwolenia na wygłaszanie pogadanek w Kole Rezerwistów w Międzyrzecu, na prośbę tegoż Koła" [100].

Jesienią 1938 r. o parafii Drelów dowiedziała się cała Polska, bowiem „Gazeta Świąteczna" Nr 3009 z dnia 2 października 1939 r. pisała: „Ks. biskup H. Przezdziecki polecił księżom swej diecezji, aby przez cztery niedziele wzywali wiernych do składania w kancelariach parafialnych następujących zeznań:

1) Czy byli prześladowani za wiarę od rządu rosyjskiego na Podlasiu, na przykład w Hołubli, Drelowie, Pratulinie, czy gdzie indziej?
2) Czy widzieli męczenie unitów?
3) Czy uczestniczyli w pogrzebach umęczonych unitów?
4) Czy słyszeli jakieś opowiadania o męczeniu unitów od naocznych świadków? Co, gdzie, od kogo?
5) Czy słyszeli coś o pogrzebach zabitych unitów od naocznych świadków?
6) Czy, wzywając przy modlitwie wstawiennictwa umęczonych unitów, otrzymali jakieś łaski od Pana Boga, na przykład — uzdrowienie?

---

[97] Ze wspomnień P. Marczuka i Cz. Chlebiuka z Drelowa.
[98] Z informacji Anieli Daniluk z Drelowa.
[99] Z wywiadu z Franciszką Marczukową z Drelowa.
[100] Archiwum Kurii Diecezjalnej w Siedlcach. Akta.

Wiadomości te należy spisać i przesłać przed 15.X.1938 r. do Urzędu Diecezjalnego w Siedlcach" [101].

Ks. K. Wajszczuk ogłaszał z ambony trzykrotnie polecenie biskupa, a potomkowie i krewni pomordowanych na cmentarzu kościelnym w 1874 r. unitów, przynosili różne informacje do kancelarii parafialnej. Proboszcz przesłał te materiały do Kurii Diecezjalnej w Siedlcach [102].

Sprawę unicką przyćmiły jednak inne wydarzenia ogólniejszej natury; 10 lutego 1939 r. zmarł Ojciec Święty Pius XI (Achilles Ratti ur. 31.III. 1857) i 12 marca 1939 r. głową kościoła został kardynał Eugeniusz Paczelli, który przybrał imię Piusa XII [103]. 9 maja 1939 r., podczas wizytacji pasterskiej w Ortelu Królewskim zmarł ks. biskup H. Przezdziecki [104], a kierownictwo diecezji objął ks. bp Czesław Sokołowski.

Wydarzenia na światowej scenie politycznej, zdominowane agresją Hitlera i Mussoliniego, już wiosną 1939 r. budziły w polskim społeczeństwie powszechny niepokój. Zbliżała się wojna. W obliczu zbliżającego się niebezpieczeństwa konferencja biskupów polskich, obradująca w Warszawie, w kwietniu 1939 r. wydała odezwę do księży i wiernych z wezwaniem do pełnej ofiarności na rzecz obrony niepodległości Ojczyzny [105].

Ks. K. Wajszczuk bardzo sumiennie spełniał wszystkie dyrektywy tej odezwy. Za pomyślność Polski i pokój na świecie, odprawiał nabożeństwa, następnie prawie do końca 1939 r., już w czasie okupacji niemieckiej, niedzielne nabożeństwa w kościele kończyły się odśpiewaniem „suplikacji" i „Boże coś Polskę" [106].

Kazania duszpasterskie ks. K. Wajszczuka

Wśród dokumentów rodzinnych Narcyza Zenobiusza Wajszczuka w Lublinie zachowały się cztery kazania oraz pięć kartek różnych rozmiarów, które jak wydaje się, są fragmentami kazań ks. Karola. Poza tym,

[101] „Gazeta Świąteczna" Nr 3009 — z 2.X.1938 r., s. 2.

[102] Z informacji Wł. Baniosza z Drelowa.

[103] „Gazeta Świąteczna" z 12.II., 19.II, i 19.III.1939 r.

[104] Patrz: Perz R.: „W oczekiwaniu na ducha Świętego". Wyd. II. Kuria Biskupia w Siedlcach, 1982, s. 45—46.

[105] „Gazeta Świąteczna" Nr 3041 z 7.V.1939 r., s. 3, „Nowiny". Odezwa księży biskupów. „Wskutek załamania się prawa w stosunkach między państwami, silne wojsko pozostało jedyną rękojmią bezpieczeństwa granic, praw, niepodległości. Zbrojenie stało się najważniejszą sprawą państwa. Wszyscy spieszą z ofiarą, groszem wdowim, dziecięcą daniną, z wojennym podatkiem życia. W obliczu gróźb wojennych zachowamy spokój, rozwagę i godność. Jesteśmy czujni i gotowi na wszystko. Zdwoimy sumienność i wytrwałość w powinnościach swego zawodu. „Spełnimy każdą obwatelską powinność".

[106] Z informacji Stanisława Olesiejuka ur. w Drelowie od 40 przeszło lat zamieszkałego w Łodzi, ul. Marynarska 15/5.

na kartce papieru, napisane zwyczajnym ołówkiem, zachowało się wystąpienie powitalne, które ks. K. Wajszczuk wygłosił w związku z przyjazdem do drelowskiej parafii w 1933 r. Ojców Misjonarzy z Niepokalanowa. Zachował się również szkic referatu: „O zwyczajach, czyli nabożeństwach i ceremoniach, praktykowanych na Podlasiu".

Ten skromny materiał źródłowy nie stwarza warunków do szerszego omówienia kaznodziejskiej działalności ks. K. Wajszczuka. Z tych przeto względów, przyjmując, że zachowany materiał ma charakter reprezentatywny, można dać tylko bardzo ogólną charakterystykę tej działalności.

Ks. K. Wajszczuk swoje kazania przygotowywał bardzo starannie, opracowując je na piśmie. Liczne skreślenia, poprawki świadczą o tym, że kazania te aktualizował i ciągle uzupełniał, w zależności od potrzeb. Brak datowania kazań uniemożliwia ich chronologiczne uporządkowanie.

Analiza tekstów pozwala na stwierdzenie, że były one opracowane według określonej, logicznej struktury. Każde kazanie otwiera cytat z Pisma św. (Ewangelii według św. Mateusza, Marka, Łukasza i Jana) i takie motto było ideą przewodnią rozważań, aktualizowanych potrzebami chrześcijańskiego życia. Puentą jest zwykle główna myśl kazania, wyrażona w formie sentencji lub kapłańskiego życzenia, które skłaniało słuchających do refleksji.

Z pożółkłych kart tych kilku kazań, przemawia do czytającego wielki patriota, kapłan głębokiej wiary, zatroskany o prostowanie życiowych meandrów ludzkiej egzystencji, zarówno w skali „makro", jako też w skali „mikro": parafialnej, rodzinnej i jednostkowej. Język tych kazań jest prosty i zrozumiały, daleki od retorycznej ekwilibrystyki, a przykłady czerpane z życia ludu, są jakby specjalnie dostosowane do możliwości percepcyjnych prowincjonalnych słuchaczy.

W podtekście kazań wyczuwa się ten głęboki nurt katolickiej myśli społecznej, której afirmacją jest służba Bogu i Ojczyźnie oraz wiara w przyrodzoną dobroć człowieka, w zwycięstwo idei dobra nad złem, prawdy nad fałszem i miłości nad nienawiścią.

„Nasze Orły"

Ks. K. Wajszczuk nie pogodził się nigdy z klęską wrześniową 1939 r., uważał tę klęskę za krótkotrwały epizod, nie mający większego znaczenia na ostateczne rozstrzygnięcie losów wojny. Dziś wiemy, że nie był to bynajmniej pogląd odosobniony, a miał on zdecydowany wpływ na powstawanie na Lubelszczyźnie, już jesienią 1939 r., pierwszych komórek konspiracyjnych „Ruchu Oporu" [107].

[107] Caban I., i Mańkowski Z.: Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa w Okręgu Lubelskim 1939—1044. Część pierwsza. Zarys Monograficzny. Wydawnictwo Lubelskie, 1971. s. 12—13.

26 października 1939 r. proklamowano powstanie Generalnego Gubernatorstwa, a w początkach listopada utworzono dystrykt lubelski. Pierwszym gubernatorem dystryktu był Friedrich Schmidt (do lutego 1940 r.), następnie do 22 kwietnia 1943 r. Ernest Zörner; siecią służby bezpieczeństwa i policji kierował osławiony kat Lubelszczyzny SS Gruppenführer Odilo Globocnik (do lipca 1943 r. [108].

Masowe zbrodnie i terror niemieckich okupantów przemawiały za koniecznością podjęcia walki zbrojnej z wrogiem. Sytuacja na Bagnoszach była szczególnie niebezpieczna, gdyż do walki z polskością wciągnęli Niemcy również nacjonalistów ukraińskich.

W początkach okupacji — jak podaje Czesław Jaroszewicz [109] — powstały konspiracyjne organizacje Ruchu Oporu w Radzyniu i w Komorówce Podlaskiej; były one przez Niemców wykryte i zlikwidowane. Z kolei Stanisław Podlewski [110] pisze o takich organizacjach na terenie Turowa (Bronisław Dąbrowski), Ostrówek (Jan Gil, Jan Przychodzki) i Łózek (Władysław Antonczuk).

W warunkach ścisłej konspiracji, jesienią 1939 r. powstała tajna organizacja wojskowa „Nasze Orły" [111], obejmująca początkowo wsie: Drelów i Łózki, a od marca 1940 r. również — Żerocin. Organizacja ta opierała się na doświadczeniach i tradycjach Polskiej Organizacji Wojskowej (POW) z okresu pierwszej wojny światowej [112].

Pragnę wyjaśnić, że problematyka, związana z działalnością tej organizacji wymaga jeszcze pogłębionych badań i zasługuje na odrębne opracowanie. Z tych przeto względów podaję niniejszym tylko niektóre szczegóły, które niejako oświetlają konspiracyjną działalność ks. K. Wajszczuka.

Grupę „Nasze Orły" organizował emisariusz, który używał pseudonimu „Szary" [113]. Kim był ten człowiek? Niestety nie wiadomo. Wiadomo jednak, że pod koniec października 1939 r. na plebanii w Drelowie doszło do spotkania „Szarego" z ks. K. Wajszczukiem; obaj znali się z czasów działalności POW sprzed 1918 r. [114]. W rozmowach tych uczestniczyli

[108] Tamże., s. 12.

[109] Wspomnienia więźniów Zamku Lubelskiego 1939—1914. Wyd. MON. Warszawa 1984, s. 209.

[110] Podlaski St.: Piekło na raty. Instytut Wydawniczy „Pax", Warszawa 1979, s. 11.

[1] Z informacji Wł. Hawryluka z Drelowa.

[112] Caban I., i Mańkowski Z.: o.c., s. 15.

[113] Z informacji Wł. Hawryluka, któremu te wiadomości przekazał Stanisław Daniluk ur. w 1911 r. w Wólce Łózeckiej a zamieszkały w Łózkach; aresztowany przez gestapo 10 lipca 1942 r. i zamordowany podczas przesłuchania w Radzyniu 12 października 1942 r.

[114] Z informacji Władysława Hawryluka z Drelowa.

zaproszeni przez proboszcza Feliks Szafrański, Józef Krawiecki i Stefan Kowalczuk z Drelowa. Powołano wówczas grupę inicjatywną, której tymczasowym kierownikiem został J. Krawiecki. Pełnienie przez niego tej funkcji nie mogło budzić podejrzeń, bowiem on prowadził sklepik do którego przychodzili różni interesanci. „Szary" przebywał kilka dni w Drelowie i w Łózkach, po czym wyjechał do Międzyrzeca. Po tych wydarzeniach przybył do Drelowa mężczyzna w średnim wieku, szczupłej budowy i przedstawił się ks. K. Wajszczukowi jako hrabia Eryk Kryszyński, oficer byłej S.G.O. „Polesie" gen. F. Kleeberga, który po bitwie pod Kockiem i Wolą Gułowską uniknął niewoli niemieckiej; prosił o możliwość pozostania na plebanii do czasu, gdy będzie mógł powrócić do swego domu w Strzemieszycach k/Katowic.

Ks. K. Wajszczuk przyjął go w gościnę, która się przeciągnęła aż do początków maja 1940 r. W tym czasie p. Eryk wcale się nie ukrywał, jeździł rowerem do Międzyrzeca, skąd przywoził niemieckie gazety. W rozmowach z ludźmi z Drelowa prowokacyjnie pytał: „co sądzą o możliwości panowania Niemców nad całą Europą?". Nie pozyskał zaufania ludzi; pogardliwie nazywano go „Beznoskiem" [115].

Po kilku tygodniach obserwacji hr. Eryka, ks. K. Wajszczuk poddał w wątpliwość wiarogodność jego tożsamości. W parafii powszechnie uważano, że ten „Beznosek" jest niemieckim szpiegiem [116]. Prawda wyszła na jaw dopiero po aresztowaniu proboszcza; „Beznosek" nie był istotnie tym, za kogo się podawał [117].

Obecność Eryka na plebani komplikowała kontakty ks. K. Wajszczuka z grupą „Nasze Orły", która przygotowywała się w tym czasie do złożenia przysięgi. 10.XII.1939 r. O godz. siódmej rano Bolesław Hawry-

---

[115] Z informacji Michała Stroka z Drelowa.

[116] Z informacji St. Stefaniuka z Drelowa.

[117] Z wywiadu z N. Z. Wajszczukiem.: 8.V.1940 r. hr. Eryk Kryszyński napisał list do siostry ks. K. Wajszczuka — Marii Klimczykowej w Siedlcach i prosił o odpowiedź na adres: Regina Kaszówna w Strzemieszycach Pł. Plac Kolejowy 22, Oberschlesien. Pani Maria Klimczyk na wskazany adres posłała kartę pocztową z krótką informacją, że ks. Karol przebywa na kuracji i nie wiadomo kiedy z niej powróci. R. Kaszówna 21.VI.1940 r. zwróciła ten list Klimczykowej z lakoniczną informacją, że Eryk był w Strzemieszycach ledwie 10 dni i wyjechał. W podtekście tego listu zawarta jest myśl, że nie był to człowiek, za którego się podawał.

Z kopii listu Marianny Wajszczuk do ks. Wajszczuka do Dachau dowiadujemy się, że jesienią 1941 r. jeszcze raz Eryk przyjechał do Drelowa i przeprowadził rewizję w biurku ks. Wajszczuka, szukając tam jakichś dokumentów. Była gospodyni księdza — Fr. Wisztel widziała, że Eryk grzebał w szufladach biurka i napisała o tym fakcie p. M. Klimczykowej w Siedlcach. Potwierdza to, że był on niemieckim szpiegiem.

luk otworzył drzwi kaplicy w Łózkach i tu zgromadzili się członkowie POW „Nasze Orły" w obecności „Szarego".

Jan Kozłowiec przywiózł z Drelowa ks. proboszcza, który o godz. 8.00 miał odprawić ranne nabożeństwo. Najpierw odbyło się jednak uroczyste zaprzysiężenie członków Organizacji. Przysięgę odebrał ks. K. Wajszczuk w obecności „Szarego"; złożyli ją z Łózek: Stanisław Daniluk, Jan Ciechowski, Jak Dąbrowski, Bolesław Hawryluk, Jan Saczuk i Jan Kozłowiec; z Drelowa: Stefan Kowalczuk s. Mikołaja, Bazyli Łażko, Józef Krawiecki, Adolf Młynarczuk, Tomasz Stańczuk s. Marka i Feliks Szafrański [118].

Po mszy św. Jan Kozłowiec odwiózł proboszcza do Drelowa i życie w parafii toczyło się swoją koleją.

Święta Bożego Narodzenia 1939 r. minęły w atmosferze ogólnego przygnębienia i narastającego terroru okupanta.

W połowie stycznia 1940 r. ks. K. Wajszczuk wyjechał do swego stryjecznego brata ks. Feliksa Wajszczuka w Woskrzenicach. Michał Strok świadomie szerzył dezinformację mówiąc, iż ksiądz wyjechał na chwilowy odpoczynek do Kodnia nad Bugiem [119].

W połowie lutego wrócił do Drelowa, ale tu atmosfera była szczególnie denerwująca, bowiem zachowanie Eryka na plebanii było bezczelne i aroganckie [120].

17 marca 1940 r. ks. K. Wajszczuk otrzymał wiadomość, iż jego brat ks. Feliks Wajszczuk, administrator parafii Woskrzenice Wielkie został 11 marca aresztowany i osadzony w więzieniu gestapo w Białej Podlaskiej. Wiadomość ta wywarła przygnębiające wrażenie i skłaniała do zachowania większej ostrożności [121].

W początkach kwietnia 1940 r. ks. K. Wajszczuk ukrywał się ponownie ponad tydzień w mieszkaniu Teodora Ostapiuka w Drelowie. Michał Strok założył konie do bryczki i usiłował tajemnie wywieźć księdza do Kolem-

[118] Z wywiadu z Wł. Hawrylukiem z Drelowa, który te informacje uzyskał od brata Bolesława Hawryluka i przyjaciela Stanisława Daniluka z Łózek. Tekst przysięgi według przekazu pamięciowego: „W Obliczu Boga Wszechmogącego i Najświętrzej Marii Matki Jego, Królowej Korony Polskiej, kładę swe ręce na ten Krzyż Święty, znak męki i zbawienia i przysięgam być wiernym mej Ojczyźnie, Rzeczypospolitej Polskiej, stać wytrwale na straży Jej honoru i praw oraz walczyć z Jej wrogami ze wszystkich sił, aż do ofiary życia. Rozkazom Władz podziemnej Polski będę posłuszny, a tajemnicy dochowam niezłomnie zawsze i wszędzie".

„Przyjmuję Cię w szeregi żołnierzy POW walczącej z wrogiem w konspiracji o wyzwolenie Ojczyzny. Zwycięstwo będzie Twoją nagrodą, zdrada karana jest śmiercią. Tak nam dopomóż Bóg".

[119] Z informacji Michała Stroka z Drelowa.

[120] Z wywiadu z M. Strokiem z Drelowa.

[121] Zieliński Z.: Życie religijne w Polsce pod okupacją. o.c., s. 428—437. Ks. T. Fręchowicz: „Diecezja Podlaska".

bród na plebanię do ks. Aleksandra Prusa. Wyjazd ten się nie udał, bowiem Eryk wyśledziwszy wyjazd bryczki, począł ją ścigać na rowerze i za Żelizną, zawrócił proboszcza i jego woźnicę z powrotem do Drelowa [122].

Również w początkach kwietnia 1940 r. zjawił się w Drelowie, chyba po raz ostatni „Szary"; wręczył on wówczas Feliksowi Szafrańskiemu (ps. Eugeniusz Kukułka) w imieniu Sztabu Okręgowej Komendy Powstańczej POW w Warszawie nominację na komendanta rejonu Żerocin [123]. Ks. K. Wajszczuk spotkał się z „Szarym" tylko na chwilę na drodze przy kościele.

Konspiracyjna grupa POW „Nasze Orły", ta pierwsza komórka,z której wzięły swój początek późniejsze organizacje terenowe „ZWZ" i „AK" — była ideowo i uczuciowo związana z ks. K. Wajszczukiem. W szacunku dla pamięci tych bohaterów — żołnierzy konspiracyjnej walki podaję, jakie były ich losy: Stefan Kowalczuk ur. 25.XI.1901 r. aresztowany 25.IX. 1942, zmarł w Oświęcimiu 7.VII.1943 r.; Bazyli Łaźko ur. 12.IV.1891 r., aresztowany 25.IX.1942 r. zmarł w Oświęcimiu 19.III.1943 r.; Adolf Młynarczuk ur. 6.VI.1898 r., aresztowany 25.IX.1942 r., zmarł w Oświęcimiu 7.VII.1943 r.; Feliks Szafrański ur. 14.XII.1900 r., aresztowany 25.IX. 1942 r., zmarł w Oświęcimiu 7.VII.1943 r.; Józef Krawiecki 10.IX.1915 r., aresztowany 25.IX.1942 r., zmarł w Oświęcimiu 7.V.1943 r.; Tomasz Stańczuk s. Marka ur. 10.IX.1912 r. aresztowany w listopadzie 1940 r. na terenie Komarówki, zmarł w Oświęcimiu 9.V.1941 r., Stanisław Daniluk z Łózek ur. 1911 r., aresztowany 10.VII.1942 r. zamordowany przez gestapo w Radzyniu podczas śledztwa 12.X.1942 r.; Jan Dąbrowski ur. 8.II. 1920 r. w Łózkach, aresztowany 31.XII.1940 r. zmarł w Oświęcimiu 30.VII.1941 r; Bolesław Hawryluk ur. 26.V.1914 r. aresztowany 31.XII. 1940 r. zmarł w Oświęcimiu 6.XI.1941 r., Jan Ciechowski i Jan Saczuk z Łózek byli aresztowani przez Niemców i również zginęli. Z całej grupy przeżył wojnę jedynie Jan Kozłowiec z Łózek; aresztowany przez Niemców 25.IX.1942 r.; uwięziony w Lublinie na Zamku, w czasie transportu pociągiem nr 401, na trasie Lublin — Warszawa, pod Celestynowem w nocy z 19 na 20 maja 1943 r. został odbity i wyzwolony przez „Kedyw" z Warszawskiej Org. „AK" [124].

---

[122] Z wywiadu Piotra Marczuka z Drelowa.

[123] Informacja Karola Ostapiuka ur. 6.I.1924 r. we wsi Dołha, zięcia Feliksa Szafrańskiego, zamieszkałego w Drelowie od1950 r. Nominację tę, przechowała Zofia Szafrańska — żona Feliksa, obecnie emerytka, podopieczna ZBoWiD.

Odpis tej nominacji okazał mi K. Ostapiuk:

[124] Kamiński A. (Juliusz Górecki): Kamienie na szaniec. Wyd. „Śląsk". Katowice, 1968 r. s. 105—118.

Więzień hitlerowskiego systemu eksterminacji

Wiosną 1940 r. nacjonaliści ukraińscy uważali, że zaistniała korzystna sytuacja do odebrania ludności polskiej kościoła w Drelowie. Na przeszkodzie stał tu proboszcz parafii, powszechnie szanowany ks. K. Wajszczuk. Nacjonalistyczne nastroje Ukraińców, wspierane antypolską polityką hitlerowskich okupantów, stały się główną podstawą aresztowań w parafii Drelów, najpierw ks. K. Wajszczuka, później zaś — ludzi z nim związanych [125].

Pierwsze aresztowanie ks. K. Wajszczuka nastąpiło w Drelowie w niedzielne popołudnie 28 kwietnia 1940 r. [126]. Pod plebanię podjechał czarny samochód gestapo i dwóch żandarmów, po ustaleniu tożsamości ks. K. Wajszczuka zażądało, by natychmiast wsiadał do samochodu. Ksiądz wziął ze sobą brewiarz, był bardzo opanowany — jak wspomina Aniela Daniluk [127] — podszedł do organisty Antoniego Patkowskiego i pożegnał się z nim, a ludziom, którzy to widzieli powiedział: „Zostańcie z Bogiem" i odjechał.

Po zeznaniach złożonych najpierw w gestapo w Międzyrzecu, później w Radzyniu, 29 kwietnia został zwolniony z więzienia i powrócił do Drelowa; jednak pod warunkiem, że w ciągu trzech dni złoży jeszcze uzupełniające wyjaśnienie w gestapo w Łukowie. Wówczas — jak wspomina Michał Strok [128] — oddani proboszczowi ludzie radzili mu, by nie wierzył Niemcom, by w świeckim ubraniu i wyjechał w bezpieczne miejsce; odrzucił tę myśl, bo dał w gestapo „słowo kapłańskie", iż złoży uzupełniające wyjaśnienie.

2 maja 1940 r. zgłosił się ks. K. Wajszczuk dobrowolnie w gmachu gestapo w Łukowie, celem złożenia uzupełniających wyjaśnień. Tu został ponownie aresztowany i 3 maja 1940 r. wywieziony do Lublina. Fakty te potwierdza karta pocztowa, którą wysłał z Łukowa do ojca Piotra Wajszczuka.

Z gmachu komendy gestapo dystryktu lubelskiego z ul. Uniwersyteckiej, gdzie przesłuchiwano go przez kilka godzin, 3 maja 1940 r. został przekazany do hitlerowskiego więzienia na Zamku Lubelskim [129]. Zamek Lubelski był w latach okupacji jednym z najcięższych miejsc kaźni i represji na ziemiach polskich. (...) „W celach przewidzianych dla 700 osób

[125] Z wywiadu ze St. Stefaniukiem i Anielą Daniluk z Drelowa.

[126] Pismo Marii Wajszczuk (matki księdza) z 15 sierpnia 1941 r. — do Starosty Powiatowego w Radzyniu w sprawie zwrotu majątku ruchomego po ks. K. Wajszczuku, aresztowanym 28 kwietnia 1940 r. w Drelowie.

[127] Aniela Daniluk była naocznym świadkiem tego wydarzenia.

[128] Ze wspomnień Michała Stroka z Drelowa.

[129] Informacja Klubu b. Więźniów Politycznych Zamku Lubelskiego i Pod „Zegarem" przy Zarz. Woj. ZBoWiD w Lublinie L.dz. 73/87 z 27 kwietnia 1987 r.

władze niemieckie umieszczały od 2 do 3 tys. ludzi. Ciasnota, brud, insekty, epidemie i głód nieodłącznie towarzyszyły więźniom. Niepewność jutra, troska o los najbliższych, groza stosowanych przez gestapo nieludzkich i wymyślnych w swym okrucieństwie metod badań w gmachu „Pod Zegarem" — dopełniały miary dramatu więźniów Zamku" [130].

Gdy 20 maja 1940 r. zmarł ojciec księdza w Siedlcach — Piotr Wajszczuk, Maria Klimczykowa podjęła starania w gestapo i u naczelnika więzienia „Zamku Lubelskiego" — Domnicka, o urlopowanie ks. Karola Wajszczuka, by mógł uczestniczyć w pogrzebie ojca. W gestapo poinformowano M. Klimczykową, że jej brat ks. Wajszczuk został już wywieziony z Lublina [131]. Oczywiście, była to informacja fałszywa, bowiem wyjazd ten nastąpił w terminie późniejszym.

(...) „Listy więźniów przeznaczonych na stracenie lub też do deportacji do obozów koncentracyjnych sporządzono w gestapo pod nadzorem Cramera, a zatwierdził je komendant gestapo — Müller. Gotowe wykazy przychodziły do Zamku, gdzie organizowano transporty" [132].

Z pobytu ks. K. Wajszczuka w więzieniu na „Zamku Lubelskim" jeszcze jeden szczegół zasługuje na uwagę. Mianowicie spotkał on tam młodego wówczas ks Stefana Ceptowskiego [133], z którym dzielił następnie więzienne cierpienia prawie przez dwa lata. Ks. St. Ceptowski przeżył gehennę obozowych cierpień; wrócił do kraju i dziś, po latach, pisze: „Byliśmy więzieni obaj w maju i czerwcu 1940 r. na „Zamku Lubelskim", skąd według moich rachub wywiezieni zostaliśmy w towarowych wagonach 18 czerwca 1940 r. do obozu w Sachsenhausen, gdzie w sposób brutalny z biciem i wyzwiskami znaleźliśmy się tam 20 czerwca 1940 r. [134]".

W obozie koncentracyjnym Sachsenhausen ks. K. Wajszczuk był więziony od 20 czerwca do 14 grudnia 1940 r. [135]; jako więzień tego obozu

---

[130] Zaleska E. (w:) Pomniki w miejscach straceń Więźniów Politycznych Zamku Lubelskiego w latach (1939—1944). Kraj. Ag. Wyd. Lublin 1986.

[131] Z informacji N. Z. Wajszczuka.

[132] Wspomnienia więźniów Zamku Lubelskiego (1939—1944) Wyd. MON, Warszawa 1984 wyd. I, s. 80 (Wspomnienia J. Potyrańskiego). Na s. 77 wyjaśnienie: „Julius Cramer, SS. Hauptsturmführer — kierownik Wydz. I i II (Administracja i Prawo) w Komendzie Policji i Służby Bezpieczeństwa w Lublinie.

[133] Jacewicz W. i Woś J. o.c., Zeszyt IV, s. 350 (...) „Ceptowski Stefan mgr fil. pref. Biała Podl., ur. 22.XI.1909 r. w Warszawie, święc. kapłańskie 25.II.1934 r. Aresztowany 20.I.1940 r. w Białej Podl. uwięziony na Zamku w Lublinie, osadzony w obozie konc. Sachsenhausen od 20.VI.1940 r. W Dachau od 14.XII.1940 r. Nr obozowy 22586. Wyzwolony 29.IV.1945 r.".

[134] Ks. St. Ceptowski — 64-000 Kościan, Oś. Waryńskiego 14/7 informację tę przekazał w liście do autora 28.III.1987 r.

[135] Polski Czerwony Krzyż. Biuro Informacji i Poszukiwań. Wyciąg z dokumentów Nr. B. Inf. 121890/P z 17.IV.1987 r.

był oznaczony numerem 25746. W tym okresie wysłał do rodziny w Siedlcach siedem kart obozowych, w których ze względu na cenzurę, powtarzają się ogólnikowe informacje o „dobrym zdrowiu", o tęsknocie za swymi, o modlitwach do Boga i o niegasnącej nadziei na rychły powrót do kraju. Pierwszą kartę z Sachsenhausen wysłał 7 lipca 1940 r.; donosił w niej, że od 20 czerwca 1940 r. przebywa w obozie koncentracyjnym. Prosił o nadesłanie wiadomości z Drelowa; pozdrawiał gorąco swego organistę Antoniego Patkowskiego, Franię i Michała; przesyłał pozdrowienia dla rodziny i ucałowania dla matki.

Niepokój ks. K. Wajszczuka o losy parafii w Drelowie był uzasadniony, bowiem po jego aresztowaniu, zaszły tam poważne zmiany. Na podstawie zarządzenia starosty powiatowego w Radzyniu z 25 maja 1940 r. kościół i plebanię w Drelowie przejęli Ukraińcy. Horodek został oddany Polakom. Ks. Leon Gliszczyński, zastępujący proboszcza w Drelowie, uzyskał decyzję starosty w Radzyniu na wymontowanie organów z drelowskiego kościoła. W połowie września 1940 r. organista A. Patkowski, przy współudziale parafian, wymontował organy i starannie opakował, po czym przewieziono je wozami do Przechodziska i złożono w specjalnym pomieszczeniu w domu Bazylego i Katarzyny Olesiejuków. Księgozbiór biblioteki, Michał Strok przewiózł do Przechodziska i powierzył na przechowanie Juliannie Łażko [137].

Baldachim, chorągwie kościelne, szaty liturgiczne, naczynia i przedmioty religijnego kultu, tabernakulum, monstrancję oraz obraz Matki Boskiej Kodeńskiej i wszystkie inne obrazy, przewiózł ks. L. Gliszczyński do Horodka [138].

O tragicznych losach więźniów w obozie Sachsenhausen i o bohaterskiej postawie ks. K. Wajszczuka relacjonuje świadek tamtych wydarzeń ks. Stefan Ceptowski [139]. „A oto inny wypadek bohaterstwa kapłana ks. Karola Wajszczuka, proboszcza z Drelowa diecezji podlaskiej. Po straszli-

---

[136] Treść kartki w tłumaczeniu na język polski: „Najukochańsza Mario! Dziękuję serdecznie za kartkę z 19 sierpnia i za wiadomości oraz za pieniądze od Bronki. Dnia 11.8 pisałem do Ciebie. Jestem zdrów i myślę, że Wy podobnie. Pytasz, czy otrzymałem pieniądze. Dotychczas niestety nie. Proszę pisz do mnie tylko po niemiecku. Napisz do dziekana i pozdrów go ode mnie. Zapytaj go, kto mnie zastępuje w Drelowie. Pozdrów ode mnie Franię, organistę i Michała, aby chcieli zaopiekować się moimi rzeczami i czekać na mój powrót. Pozdrawiam całą rodzinę i całuję naszą Mamę. Kochający Wasz syn i brat Karol.

[137] Z informacji Jana Kołkowicza.

[138] Z informacji F. Marczukowej z Drelowa.

[139] „Słowo Powszechne" Nr 104 (2702) z 4 maja 1955 r., s. 6. „10 lat temu w hitlerowskich obozach koncentracyjnych — Sachsenhausen — Dachau. ks. Stefan Ceptowski: Fragmenty wspomnień.

wej kwarantannie „hüpfen rollen" itp. morderczych szykanach z początkiem sierpnia 1940 r. w obozie Sachsenhausen poszliśmy do pracy obozowej według rozplanowania blokowego — zwyrodnialca. Mnie przypadła praca w jednym z najcięższych komand obozowych, w tak zwanym „Kanallkommando". Do pracy przy śpiewie marsza szło się szybkim krokiem 4 km w jedną stronę. Sama więc droga przy dwukrotnym marszu wynosiła dziennie 16 km. Praca tu polegała na wyładowywaniu statków towarowych z koksem, cegłą, cementem, węglem na ląd stały. Podówczas wyładowywaliśmy węgiel, który wywożono ze statku na taczkach po wąskiej ruszającej się desce i jakieś 100 m od brzegu usypano wielką górę z tego węgla, wznosząc się po desce z naładowaną taczką w górę".

Była to praca ponad moje siły, a ponad to organizm był silnie wyczerpany przez krwawą kwarantannę. W dniu, o którym wspominam, ostatkiem sił wywiozłem trzy taczki z węglem, przy czwartej, na środku kładki opuszczają mnie siły, wołam ratunku, nikt nie śpieszy, z zemdlonych rąk wypada taczka z węglem i wpada do wody. Kapo naszego komanda każe mi skakać do wody po taczkę, rozglądam się za jakąś pomocą, bracia Polacy wszyscy bezradni i przestraszeni, a twarze Niemców bezlitosne. Ktoś mnie popchnął i już jestem w wodzie skazany na śmierć. I o dziwo, sam SS-man Kommando führer nakazał mnie. zemdlonego wyciągnąć na brzeg. W stanie omdlenia przeniesiono mnie w południe na blok. Blokowy widząc mój beznadziejny stan nie wypędził po południu do pracy, tylko zostawił na bloku. Przez noc organizm trochę się wzmocfnił tak, że mogłem zbierając wszystkie siły i stanąć do apelu rannego, ale iść w drogę było mi za trudno".

„Blokowy wypędza mnie znów do swego komanda. Tłumaczenie moje, że jestem bezsilny, nie odnnoszą skutku. W obozie jest tylko miejsce dla zdrowych i umarłych, słabych i chorych nie ma. Jak się skończysz, to już wolny będziesz od pracy. Ze swego dobrego serca dawał bratu swemu, współwięźniowi sznurek do powieszenia się. Wiem, że idąc do tej pracy — już na pewno zginę, jeśli nie w drodze, to kapo nie daruje mi tej wysypanej wczoraj taczki z węglem do wody. Rady nie ma. Polecam się Bogu i staję w szeregu do „Kanallkommando".

„W tym momencie podchodzi do blokowego ks. K. Wajszczuk, kapłan podlaski — mojej diecezji, lat 53, prawie mi nieznany, bo ja zaledwie mam lat 30, w obozie pokochaliśmy się bardzo i prosi blokowego, aby jego wyznaczył na moje miejsce do pracy w tym komandzie". „Przecież już niezdolny do tej pracy — mówi blokowy". „To mój ziomek, ja starszy, ale jeszcze mocny, a on już półtrup, zresztą on młody — to go szkoda zmarnować, a mnie już nie szkoda — odpowiada kapłan Polak — bohater".

Słysząc to wszystko krzyczę głośno, że się nie zgadzam na to zastępstwo; ja pójdę sam i nie pozwolę jemu pójść za mnie. Tu trzeba wyjaśnić, że ci co chodzili, nosili pantofle drewniaki z przykryciem tylko na palce. Blokowy na nasz spór wyjaśnił, że jest mu teraz obojętne kto pójdzie. Ponieważ ja byłem w butach, a ks. Wajszczuk w pantoflach, więc ja ruszyłem w drogę. Wówczas ks. Wajszczuk błyskawicznie łapie mnie, przewraca, nie mam siły się bronić, ściąga mi buty i zakłada na swoje nogi. Buty okazują się za ciasne, blokowy pogania, że już czas najwyższy iść, przeto ks. Karol kulawy od ciasnych butów goni komando, które już ruszyło w drogę".

„Poszedł, ratując mnie od śmierci, ale sam wpadł w jej sidła, bo z powodu ciasnych butów nie mógł się dobrze poruszać. Zbili go więc mocno przy pracy, nogi sobie poobcierał. Zwolniono go potem z tej pracy, jako niezdolnego, a mnie już nie powołano i nie szukano. W następstwie obtarcia nóg, dostał flegmony i jako inwalidę, niezdolnego do pracy, wzięto do komory gazowej już z obozu w Dachau w 1942 r. Cześć kapłanowi — bohaterowi. Boże! Miej Miłosierdzie nad nim!".

Dziś, gdy od dramatycznego aresztowania przez gestapo, minęło już 47 lat ks. St. Ceptowski [140] pisze: „Do artykułu w „Słowie Powszechnym" z dnia 4 maja 1955 r. zostałem życzliwie sprowokowany i tam zamieściłem bohaterską sylwetkę ks. K. Wajszczuka w odniesieniu do mnie, współwięźnia obozowego". „Uważałem jednak za swój obowiązek upamiętnienie jego heroicznego czynu dla potomności. W tym celu także przy biskupie diecezjalnym ks. Janie Mazurze w kościele w Drelowie przedstawiłem parafianom ustnie poświęcenie swego życia ks. Karola za ocalenie drugiego kapłana, w sposób tak normalny, przyjacielski, a nawet radosny. Ta jego wewnętrzna radość była motorem jego wielu szlachetnych poczynań".

14 grudnia 1940 r. — jak informuje Zarząd Główny PCK w Warszawie [141] — ks. K. Wajszczuk został przekazany z obozu koncentracyjnego Sachsenhausen do obozu koncentracyjnego Dachau, gdzie miał numer więźnia 22572.

Obóz koncentracyjny w Dachau, położony 18 km na północny zachód od Monachium, należał do najcięższych obozów hitlerowskiego reżimu; obowiązywały tu barbarzyńskie prawa: „Alle Juden und Pfaffen müssen verrecken" (wszyscy Żydzi i księża muszą wyzdychać) oraz „W obozie nie uznaje się chorych, są tylko zdrowi lub trupy". Skutek tzw. „ogólnego

[140] Fragment listu ks. St. Ceptowskiego do autora z 28.III.1987 r.

[141] Polski Czerwony Krzyż. — Biuro Informacji i Poszukiwań. Wyciąg z dokumentów z 17.IV.1987 r.; wszystkie inne opracowania źródłowe: Bedrich Hoffman, Domagała J., Jacewicz W. oraz Woś J. — podają również, że 14.XII.1940 r. ks. K. Wajszczuk został z Sachsenhausen przekazany do obozu konc. Dachau.

wycieńczenia" przeciętna waga więźnia w 1942 r. wahała się około 40 kg [142].

W lutym 1941 r. Maria Klimczykowa powiadomiła swego brata ks. Karola o wydarzeniach w parafii Drelów, w tym również o aresztowaniu organisty Antoniego Patkowskiego [143].

Począwszy od marca, aż do końca roku, nastąpiła przerwa w korespondencji więźnia z rodziną; nie wiemy jakie były tego przyczyny. Milczenie to budziło w rodzinie zrozumiały niepokój; rozpoczęto wówczas starania w Banku Dewizowym w Krakowie o umożliwienie przekazywania pomocy finansowej więźniowi. Począwszy od maja 1941 r. pomoc taką ks. K. Wajszczuk otrzymywał od rodziny i od Kurii Diecezjalnej w Siedlcach. Polskie pieniądze w wysokości 30,— złotych miesięcznie nie miały praktycznego wpływu na zmianę losów uwięzionego.

Prośba matki, skierowana do Reichsführera w sprawie uwolnienia ks. K. Wajszczuka z obozu knocentracyjnego Dachau spotkała się z negatywną odpowiedzią [144]. O tej negatywnej odpowiedzi, ks. K. Wajszczuk nigdy się nie dowiedział i oczekiwał uwolnienia.

Od stycznia 1942 r. poczęły znowu przychodzić listy do rodziny od ks. Karola z Dachau W liście z dnia 22 lutego 1942 r. informował, iż może już niedługo podda się kuracji. W ostatnim liście, jaki wysłał do matki dnia 17 maja 1942 r. pisał: „Myślę, że niedługo, może już w następnym tygodniu, zmienię miejsce zamieszkania; przejściowo pozostaje jeszcze tutaj. Gdy będę już przesiedlony, to napiszę i podam nowy adres". Nie zdawał sobie wówczas sprawy z tego, że z „transportem inwalidów" zostanie wywieziony na śmierć do komory gazowej [145].

28 maja 1942 r. ks. K. Wajszczuk znalazł się w „transporcie inwalidów" i jak podaje ks. W. Jacewicz [146], zginął w tym „transporcie"..

---

[142] Urbański A. Z.: Duchowni w Dachau. Wspomnienia z przeżyć około dwóch tysięcy księży w hitlerowskim obozie koncentracyjnym. Kraków 1945, s. 64—65.

[143] Informacja Jana Daniluka z Drelowa. ur. 10.IX.1920 r., który był obecny przy aresztowaniu A. Patkowskiego. Ukraińcy uważali, że organista jest groźnym przeciwnikiem; wójt ukraiński Piotr Kobryn wezwał go do urzędu gminy w Zahajkach 27 stycznia 1941 r. rzekomo na złożenie zeznań był to podstęp gestapowcy aresztowali A. Patkowskiego, a J. Daniluk podał mu zawiniątko z żywnością. Osadzony w obozie w Oświęcimiu, zmarł 10.II.1942 r.

[144] Pismo starosty powiatowego w Siedlcach z 27.XI.1941 r. Nr Ref. III-47/41, Ki/W.

[145] Mańkowski Z.: Monografia Więźniów Zamku Lubelskiego (maszynopis w opracowaniu) s. 18 „Martyrologia więźniów —opr. Zofii Leszczyńskiej: (...) „Z obozu koncentracyjnego Dachau więźniów niezdolnych do pracy, starych, ułomnych, wysyłano do Harthelm koło Linzu, gdzie byli zabijani w komorach gazowych. Kwalifikowaniem do „transportu inwalidów" zajmowała się komisja SS; „na oko" decydowała o przydatności do pracy".

Ostatnia wzmianka w dokumentach nosi datę 28 maja 1942 r., dlatego też datę tę przyjęto oficjalnie za dzień śmierci ks. Karola Wajszczuka w obozie koncentracyjnym Dachau [147].

Komenda obozu telegraficznie powiadomiła rodzinę, że Karol Wajszczuk zmarł 1 lipca 1942 r.

8 lipca 1942 r. matka zmarłego wysłała list do komendanta obozu Dachau Piorkowskiego o podanie bliższych informacji o śmierci syna. 15 lipca nadeszła odpowiedź z Dachau: Pani Maria Wajszczuk, Siedlce, ul. Katedralna 12. Dotyczy: Wajszczuk Karol, ur. 3.XI.1887 r. w Siedlcach, Nr więźnia 22572.

„W odpowiedzi na Pani list z 8 lipca 42 r. Komendantura Obozu Koncentracyjnego Dachau komunikuje, że Pani syn, mimo troskliwej opieki w szpitalu zmarł 1 lipca 1942 r. około godz. 23.00 po krótkiej chorobie na serce, niewydolność krążenia i zapalenie kiszek. O jego ostatniej woli nic nam nie wiadomo. Pozostawione rzeczy będą wysłane w następnych dniach". Podpis nieczytelny. Dnia 20 lipca 1942 r. Maria Wajszczuk otrzymała z administracji obozu koncentracyjnego w Dachau dwie paczki, w których znajdowały się rzeczy po zmarłym śp. K. Wajszczuku [148].

P. Maria Klimczykowa, nie wierząc wyjaśnieniom Niemców, szukała prawdy o śmierci swego brata. Jan Domagała [149], były więzień i pisarz obozu koncentracyjnego Dachau, w swym liście z 31 lipca 1946 r. podał M. Klimczykowej informacje, które naświetlają ten problem w granicach możliwości; „transport inwalidów" oznaczał śmierć.

„Powrót do swoich"

Pierwszą rocznicę zwycięstwa nad niemieckim faszyzmem społeczność parafii i gminy Drelów uczciła wydarzeniem, które przeszło już do historii regionu. Feliksa Patkowska, Józef Huk z Pereszczówki oraz Anna i Bronisław Karwaccy z Łózek — utworzyli Komitet, który zajął się budową monumentalnego pomnika na drelowskim cmentarzu parafialnym oraz uroczystym, symbolicznym sprowadzeniu prochów bojowników o niepodległość Polski, pomordowanych w niemieckich więzieniach i obozach koncentracyjnych w latach 1939—1944 [150].

---

[146] Jacewicz W. i Woś J.: o.c. Zeszyt IV. s. 362.

[147] Polski Czerwony Krzyż. Biuro Informacji i Poszukiwań. Nr Bł Inf. 121890/P z dnia 17.IV.1987. Podstawa: L. str. PCK-50-16, 16548, 12216, 15994 — Wykaz obywateli polskich zmarłych w obozie konc. Dachau nadesłany przez PCK Spenge.

[148] Dokumenty rodzinne N. Z. Wajszczuka.

[149] Domagała J. o.c. s. 238.

[150] Z wywiadu z Anielą Daniluk i Janem Danilukiem z Drelowa, przeprowadzonego 4 kwietnia 1987 r.

Do państwowego Muzeum w Oświęcimiu jeździły: Feliksa Patkowska i Anna Karwacka; one również 9 maja 1946 r. przywiozły urnę z prochami pomordowanych. Jan Daniluk przywiózł je furmanką ze stacji kolejowej w Międzyrzecu do Drelowa. Na granicy wsi, przy cmentarzu odbyła się uroczystość powitania „prochów". Uczestniczył w niej ks. Al. Kot z procesją, przedstawiciele miejscowych władz oraz dziatwa szkolna ze swym kierownikiem Józefem Olszańskim; on po słowach powitania, odczytał apel poległych. Ludzie płakali ze wzruszenia.

Przy dźwiękach syreny strażackiej i żałobnym biciu w dzwony, wprowadzono urnę do kościoła i złożono w małej trumience na katafalku. Ks. Al. Kot odprawił żałobne nabożeństwo, po czym odprowadzono prochy zmarłych na cmentarz, gdzie odbyła się ceremonia pogrzebowa. Tymczasowo złożono trumienkę z urną w grobowcu rodzinnym Karwackich.

W początkach września 1946 r., gdy pomnik-monument był już wykonany, nastąpiło uroczyste przeniesienie urny z prochami pomordowanych na miejsce ich wieczystego spoczynku, do małej sklepionej krypty pod cokołem pomnika. Tak więc symboliczne prochy ks. Karola Wajszczuka spoczęły na drelowskim cmentarzu, wśród swoich parafian, z którymi ongiś żył, pracował i cierpiał.

III. BIBLIOGRAFIA

DOKUMENTY ŹRÓDŁOWE DOTYCZĄCE MIĘDZYRZECCZYZNY ARTYKUŁY Z CZASOPISM I DZIEŁ TREŚCI OGÓLNEJ

1. at.: Podlaska wieś. (w:) Słowo Podlasia Nr 23(164), dn. 9 czerwca 1983.
2. (bk): Na pomnik Matki Polki. (w:) Słowo Podlasia Nr 37(176), dn. 15 września 1983.
3. (ch): Zdarzenia i wypadki. (w:) Słowo Podlasia Nr 2(154), dn. 13 stycznia 1983.
4. (ch): Tylko do 15 września. (w:) Słowo Podlasia Nr 35(176), dn. 1 września 1983.
5. (ch): Co z tymi siewnikami? (w:) Słowo Podlasia Nr 46(187), dn. 17 listopada 1983.
6. (ch): Wycieczka z panem P. (w:) Słowo Podlasia Nr 48(189), dn. 1 grudnia 1983.
7. Chomiuk J.: W pełnym biegu. (w:) Słowo Podlasia Nr 10(151), dn. 10 marca 1983.
8. Chomiuk J.: Partia w walce ze złem. (w:) Słowo Podlasia Nr 13(154), dn. 31 marca 1983.
9. Chomiuk J.: Przemysł rolno-spożywczy w województwie. Katalog potrzeb. (w:) Słowo Podlasia Nr 46(187), dn. 17 listopada 1983.
10. Chomiuk J.: Wyniki kontroli PIH. Zła jakość wyrobów, oszukiwanie konsumentów. (w:) Słowo Podlasia Nr 49(190), dn. 8 grudnia 1983.
11. Dobra organizacja skupu, podstawowym czynnikiem wzrostu produkcji mleka. (w:) Słowo Podlasia Nr 41(182), dn. 13 października 1983.
12. (em): Bogatsza oferta dla rolnictwa. (w:) Słowo Podlasia Nr 3/144, dn. 20 stycznia 1983.
13. (em): Klubowe laury czekają. (w:) Słowo Podlasia Nr 6(147), dn. 10 lutego 1983.
14. (em): Kronika wojewódzka. (w:) Słowo Podlasia Nr 8(149), dn. 24 lutego 1983.
15. (em): Czy spółdzielcy ożywią działalność? (w:) Słowo Podlasia Nr 12(153), dn. 17 marca 1983.
16. (em): Międzyrzeccy pasożyci. (w:) Słowo Podlasia Nr 23(164), dn. 9 czerwca 1983.
17. (em): Autorzy najlepszych plakatów. (w:) Słowo Podlasia Nr 26(167), dn. 30 cszerwca 1983.
18. (em): Zajazdy w lesie. (w:) Słowo Podlasia Nr 33(174), dn. 18 sierpnia 1983.
19. (em): Międzyrzeckie związki zawodowe. (w): Słowo Podlasia Nr 42(183), dn. 20 października 1983.
20. (em): Międzyrzecanki wzmagają działalność. (w:) Słowo Podlasia Nr 42(183), dn. 20 października 1983.
21. (em): Osłonięcie tablicy pamiątkowej. (w:) Słowo Podlasia Nr 43(184), dn. 27 października 1983 r.

22. (em): Mobilizacja. (w:) Słowo Podlasia Nr 44(185), dn. 3 listopada 1983.
23. (em): Międzyrzeckie czyny. (w:) Słowo Podlasia Nr 45(186, dn. 10 listopada 1983.
24. (em): Budowa i rozbudowa szkół. (w:) Słowo Podlasia Nr 48(189), dn. 1 grudnia 1983.
25. (em): Wpadka z pieskiem. (w:) Słowo Podlasia Nr 48(189), dn. 1 grudnia 1983.
26. EMPI: Tędy i owędy. (w:) Słowo Podlasia Nr 3(144), dn. 20 stycznia 1983.
27. EMPI: Tędy i owędy. (w:) Słowo Podlasia Nr 4(145), dn. 27 stycznia 1983.
28. EMPI: Miłość bez wzajemności. (w:) Słowo Podlasia Nr 14(155), dn. 7 kwietnia 1983.
29. EMPI Marian: Tradycja nie ginie. (w:) Słowo Podlasia Nr 27(168), dn. 7 lipca 1983.
30. EMPI Marian: Międzyrzecki pejzaż. (w:) Słowo Podlasia Nr 34(174), dn. 24 sierpnia 1983.
31. EMPI Marian: Remont na budowie. (w:) Słowo Podlasia Nr 41(182), dn. 13 października 1983.
32. EMPI Marian: Porządek z płynem. (w:) Słowo Podlasia Nr 41(182), dn. 13 października 1983.
33. EMPI Marian: Miljoner w akcji. (w:) Słowo Podlasia Nr 43(184), dn. 27 października 1983.
34. EMPI Marian: Śmierć cmentarzy. (w:) Słowo Podlasia Nr 43(184), dn. 27 października 1983.
35. (es): Z ministrem S. Kukuryką o problemach budownictwa. (w:) Słowo Podlasia Nr 22(163), dn. 2 czerwca 1983.
36. (es): Bliżej ludzkich spraw. (w:) Słowo Podlasia Nr 30(171), dn. 28 lipca 1983.
37. ERG: Leśny omnibus. (w:) Słowo Podlasia Nr 42(183), dn. 20 października 1983.
38. Galiński Romuald: ....Potrzeby są większe. (w:) Słowo Podlasia Nr 13(154), dn. 31 marca 1983.
39. Galiński Romuald: Jedno pytanie do działaczy partii. (w:) Słowo Podlasia Nr 26(167), dn. 30 czerwca 1983.
40. Godlewski Piotr: Spotkanie z finalistami X Ogólnopolskiej Spartakiady Młodzieży. (w:) Słowo Podlasia Nr 44(185), dn. 3 listopada 1983.
41. Godlewski Piotr: Baza materialna bialskopodlaskiej kultury fizycznej — stan i perspektywy. (w:) Słowo Podlasia Nr 47(188), dn. 24 listopada 1983.
42. GOW.R.: Zło konieczne. (w:) Słowo Podlasia Nr 47(188), dn. 24 listopada 1983.
43. (G.P.): Bieg patrolowy z okazji 40 rocznicy powstania LWP. (w:) Słowo Podlasia Nr 46(187), dn. 17 listopada 1983.
44. Gromadzki W.: Jak upowszechnić kulturę filmową. (w:) Słowo Podlasia Nr 38(179), dn. 22 września 1983.
45. Grupa interwencyjna. (w:) Słowo Podlasia Nr 45(186), dn. 10 listopada 1983.
46. Jadczak St.: Ślady Jaćwingów na Podlasiu. (w:) Słowo Podlasia Nr 2(143), dn. 13 stycznia 1983.
47. Jadczak Stanisław: 64 lata temu. Walka z wojskami Ober-Ostu. Wyzwolenie Podlasia. (w:) Słowo Podlasia Nr 5(146), dn. 3 lutego 1983.
48. (jch): Powrót do tradycji. (w:) Słowo Podlasia Nr 5(146), dn. 30 lutego 1983.
49. (jch): Forum handlowców. (w:) Słowo Podlasia Nr 20(161), dn. 19 maja 1983.
50. (jch): Junackie ślubowanie. (w:) Słowo Podlasia Nr 26(167), dn. 30 czerwca 1983.
51. (JES): Podlaskie drogi szersze, dłuższe, ale... (w:) Słowo Podlasia Nr 13(154), dn. 31 marca 1983.
52. (JES): Wojewódzki Zjazd PRON. Myśli i czyny wszystkich Polaków dla Ojczyzny. (w:) Słowo Podlasia Nr 16(157), dn. 21 kwietnia 1983.

53. (JES): Ku lepszej przyszłości. (w:) Słowo Podlasia Nr 41(182), dn. 13 października 1983.
54. (JES): Z działalności bialskopodlaskiego ZBoWiD. (w:) Słowo Podlasia Nr 48(189), dn. 1 grudnia 1983.
55. K. Bogusław: 10 lat Narodowego Funduszu Ochrony Zdrowia. (w:) Słowo Podlasia Nr 48(189), dn. 1 grudnia 1983.
56. (kor.): Radzyń Podl. — najgospodarniejszy. (w:) Słowo Podlasia Nr 27(168), dn. 7 lipca 1983.
57. Kronika województwa. (w:) Słowo Podlasia Nr 2(143), dn. 13 stycznia 1983.
58. Łukasiewicz Roman: „Społem" w Międzyrzecu wyjaśnia. (w:) Słowo Podlasia Nr 45(186), dn. 10 listopada 1983.
59. Maksjan Ryszard: Trybuna czytelników. (w:) Słowo Podlasia Nr 19(160), dn. 12 maja 1983.
60. Manifestowano na rzecz porozumienia i zgody narodowej. (w:) Słowo Podlasia Nr 18(159), dn. 5 maja 1983.
61. (M.P.): Na kolegium. (w:) Słowo Podlasia Nr 2(143), dn. 13 stycznia 1983.
62. M.P.: Telefon i zaufanie. (w:) Słowo Podlasia Nr 3(144), dn. 20 stycznia 1983.
63. M.P.: Tam jest kultury. (w:) Słowo Podlasia Nr 3(144), dn. 20 stycznia 1983.
64. M.P.: Międzyrzecki rozmach. (w:) Słowo Podlasia Nr 4(145), dn. 27 stycznia 1983.
65. M.P.: Produkcja wartości 50 mln zł. ze szkolnych warsztatów na rynek województwa i kraju. (w:) Słowo Podlasia Nr 17(158), dn. 28 kwietnia 1983.
66. M.P.: Mleko na guziki, czy dla uczniów? (w:) Słowo Podlasia Nr 19(160), dn. 12 maja 1983.
67. (M.P.): Z udziałem ministra K. Żygulskiego. Uroczyste obchody Dni Kultury. (w:) Słowo Podlasia Nr 20(161), dn. 19 maja 1983.
68. M.EMPI: Czystoszki. Kieszeń rencisty. (w:) Słowo Podlasia Nr 25(166), dn. 23 czerwca 1983.
69. M.P.: Trudne zadanie — remonty szkół. (w:) Słowo Podlasia Nr 27(168), dn. 7 lipca 1983.
70. M.P.: Nie tylko od komplementów. (w:) Słowo Podlasia Nr 27(168), dn. 7 lipca 1983.
71. M.P.: Międzyrzeckie budowy. (w:) Słowo Podlasia Nr 29(170), dn. 21 lipca 1983.
72. M.P.: Tylko jedno pytanie. (w:) Słowo Podlasia Nr 32(173), dn. 11 sierpnia 1983.
73. M.P.: Uroczystości w międzyrzeckim liceum. (w:) Słowo Podlasia Nr 37(178), dn. 15 września 1983.
74. M.P.: Poświęcenie. (w:) Słowo Podlasia Nr 41(182), dn. 13 października 1983.
75. M.P.: Sto lat przeminęło jak wiatr. (w:) Słowo Podlasia Nr 44(185), 3 listopada 1983.
77. Michałowski Grzegorz: Ośrodek wiedzy o regionie. (w:) Słowo Podlasia Nr 50(191), dn. 15 grudnia 1983,
78. (Pg): Biegi przełajowe. (w:) Słowo Podlasia Nr 48(189), dn. 1 grudnia 1983.
79. (Pg): Najlepsi brygadziści z Międzyrzeca. (w:) Słowo Podlasia Nr 49(190), dn. 8 grudnia 1983.
80. Pietrzela M.: Optymiści w kulturze. (w:) Słowo Podlasia Nr 18(159), dn. 5 maja 1983.
81. Podlaski Błażej: Wizyta Gomułki na Podlasiu (w:) Słowo Podlasia Nr 2(143), dn. 13 stycznia 1983.
82. RG: Sesja MRN w Międzyrzecu Podl. (w:) Słowo Podlasia Nr 25(166), dn. 23 czerwca 1983.

83. RG: Z obrad egzekutywy KW PZPR. (w:) Słowo Podlasia Nr 48(189), dn. 1 grudnia 1983.
84. R.GOW.: Uwaga mieszkańcy województwa bialskopodlaskiego! (w:) Słowo Podlasia Nr 47(188), dn. 24 listopada 1983.
85. Sawecka Z.: „Dziś prawdziwych Cyganów już nie ma..." (w:) Słowo Podlasia Nr 13(154), dn. 31 marca 1983.
86. Sawecka Z.: Spowiedź przestępcy. (w:) Słowo Podlasia Nr 13(154), dn. 31 marca 1983.
87. Sawecka Z.: Nasi uczestnicy robotniczego Sejmu. (w:)Słowo Podlasia Nr 14(155), dn. 7 kwietnia 1983.
88. Sawecka Z.: Tirówki na start. (w:) Słowo Podlasia Nr 48(189), dn. 1 grudnia 1983.
89. Społeczny Komitet Obchodów Święta Pracy w województwie bialsko-podlaskim. (w:) Słowo Podlasia Nr 16(157), dn. 21 kwietnia 1988.
90. Sroka Jerzy: 120 rocznica Powstania Styczniowego. Bitwy i potyczki 1863 na Podlasiu. (w:) Słowo Podlasia Nr 3(144), dn. 20 stycznia 1983.
91. Sroka Jerzy: Partyzancka Wiosna 1944. Rajd Kowpakowców przez Podlasie. Cz. I (w:) Słowo Podlasia Nr 13(154), dn. 31 marca 1983 Cz. II Nr 14(155), dn. 7 kwietnia 1983.
92. Sroka Jerzy: Robotnicze tradycje Podlasia. (w:) Słowo Podlasia Nr 17(158), dn. 28 kwietnia 1983.
93. Sroka Jerzy: Wierni podlaskiej ziemi. (w:) Słowo Podlasia Nr 20(161), dn. 19 maja 1983.
94. Sroka Jerzy: Z pamiętników dowódców oddziałów powstańczych, Romana Rogińskiego, Bronisława Deskura. (w:) Słowo Podlasia Nr 3(144), dn. 20 stycznia 1983.
95. Sroka Jerzy: Wrześniowe dni 1939 roku na Podlasiu. Echa ostatnich walk. (w:) Słowo Podlasia Nr 40(181), dn. 6 października 1983.
96. Sroka Jerzy: 40-lecie Ludowego Wojska Polskiego. Podlaska historia II Armii LWP. (w:) Słowo Podlasia Nr 41(182), dn. 13 października 1983.
97. (tet.): Więcej uprzejmości. (w:) Słowo Podlasia Nr 22(163), dn. 20 czerwca 1983.
98. Tetlak Andrzej: „Złoty karaś". (w:) Słowo Podlasia Nr 14(155), dn. 7 kwietnia 1983.
99. Tędy i owędy. (w:) Słowo Podlasia Nr 7(148), dn. 17 lutego 1983.
100. Trybuna czytelników. (w:) Słowo Podlasia Nr 4(145), dn. 27 stycznia 1983.
101. Trybuna czytelników. Jestem w sytuacji bez wyjścia. (w:) Słowo Podlasia Nr 28(169), dn. 14 lipca 1983.
102. Trybuna czytelników. Proszę o głos. (w:) Słowo Podlasia Nr 51—52(192—193), dn. 22—29 grudnia 1983.
103. (WICZ): Podlaski Słownik Biograficzny. Stanisław Brzóska. (w:) Słowo Podlasia Nr 3(144), dn. 20 stycznia 1983.
104. Winiarczyk Tadeusz: O stanie gospodarki województwa po I kwartale br. omawiany z wicewojewodą bialskopodlaskim Eugeniuszem Cyrą. (w:) Słowo Podlasia Nr 17(158), dn. 28 kwietnia 1983.
105. (wit.): Pierwsze efekty wspólnego działania. (w:) Słowo Podlasia Nr 43(184), dn. 27 października 1983.
106. (wit.): Lasy to nie tylko sprawy leśników. (w:) słowo Podlasia Nr 45(186), dn. 10 listopada 1983.
107. (Wit.): Z kampanii sprawozdawczo-wyborczej w partii. W Spółdzielni Szczeciniarsko-Szczotkarskiej. (w:) Słowo Podlasia Nr 46(187), dn. 17 listopada 1983.

108. Zarządzenie Nr 15/83 naczelnika miasta Międzyrzeca Podlaskiego z dnia 15 października 1983. (w:) Słowo Podlasia Nr 46(187), dn. 17 listopada 1983.
109. (Zet.): Obradowały Sesje Miejskich Rad Narodowych... i w Międzyrzecu Podlaskim. (w:) Słowo Podlasia Nr 14(155), dn. 7 kwietnia 1983.
110. (zk): O problemach miast, gmin i ludzi. (w:) Słowo Podlasia Nr 1(142), dn. 6 stycznia 1983.
111. (zk): Kampania sprawozdawczo-wyborcza PZPR dobiega końca. W ubiegłym tygodniu obradowały konferencje miejsko-gminne i miejskie. W Międzyrzecu: pomyślna realizacja zadań społeczno-gospodarczych. (w:) Słowo Podlasia Nr 49(190), dn. 8 grudnia 1983.

Dr JÓZEF OLSZAŃSKI
1912—1986

19 maja 1986 r. w Lublinie zmarł dr Józef Olszański, głęboko związany z życiem ludu Podlasia, aktywny członek Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Międzyrzecu Podlaskim.

J. Olszański urodził się 2 lipca 1912 r. w Drelowie w b. pow. radzyńskim, w rodzinie chłopskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej, w 1928 r. rozpoczął naukę w Seminarium Nauczycielskim w Leśnej Podlaskiej. W 1933 r. ukończył to Seminarium i uzyskał świadectwo, uprawniające do nauczania w szkołach powszechnych. Czynną służbę wojskową odbył w Dywizyjnym Kursie Podchorążych Rezerwy w Brześciu n/Bugiem, gdzie latem 1934 r. uzyskał stopień podporucznika piechoty. Zwolniony do rezerwy, jesienią 1934 r. podjął pracę nauczyciela Szkoły Powszechnej we wsi Korsunie w pow. drohickim na Polesiu. Pracując zawodowo w szkolnictwie podstawowym, w latach 1937—1939 studiował zaocznie na Wyższym Kursie Nauczycielskim w Wilnie.

W marcu 1939 r. został zmobilizowany do tzw. „służby stałej" w garnizonie Pińsk. W związku z wybuchem wojny, we wrześniu 1939 r. ppor. J. Olszański dostał awans na dowódcę kompanii piechoty w 2 Batalionie Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Polesie" gen. bryg. Franciszka Kleeberga. Wchodząc w skład S.G.O. „Polesie", przeszedł szlak bojowy przez Dziahle, Kobryń, Szack, Włodawę, Orchówek, Parczew, pod Kock i Wolę Gułowską, gdzie dnia 6 października 1939 r., ranny w głowę i w nogę, razem z całą S.G.O. „Polesie", dostał się do niewoli niemieckiej.

Wyleczony przez Niemców w Wojennym Szpitalu w Kielcach, umieszczony był następnie w jenieckich obozach niemieckich w Arnswalde i Woldenbergu (Oflag II C), gdzie był zarejestrowany pod nr 2063. W czasie radzieckiej ofensywy styczniowej 1945 r. był przez Niemców ewakuowany do Obozu Oficerów w Prenzlau („Oflag 80"), i tu przebywał do 27 kwietnia 1945 r. tj. do czasu wyzwolenia jeńców przez Armię Czerwoną. Łączny pobyt Józefa Olszańskiego w jenieckich obozach wojennych trwał 5 lat i 7 miesięcy. Stan jego zdrowia fizycznego uległ w tym czasie poważnemu nadwyrężeniu; ogólne wycieńczenie, zapalenie mięśnia sercowego, choroba wrzodowa żołądka, niewydolność krążenia.

W dniu 1 czerwca 1945 r., wynędzniały i ciężko chory (42 kg) wrócił do swej rodzinnej wsi — Drelowa, gdzie pod troskliwą opieką matki i lekarzy szpitala w Międzyrzecu Podlaskim, powoli wracał do zdrowia. Od 1 września 1945 r. rozpoczął pracę pedagogiczną w Szkole Podstawowej w Drelowie, najpierw jako nauczyciel, a od następnego roku jako kierownik tej Szkoły. Mimo słabego zdrowia, J. Olszański oddał się pracy oświatowej z całym zapałem i poświęceniem; organizował kursy o różnych poziomach dla młodzieży pozaszkolnej, zorganizował pierwszą w hisorii Drelowa „Czytelnię wiejską", chór młodzieżowy, wiejski zespół teatralny, gruntownie odremontował budynek szkolny, doprowadził do założenia we wsi Spółdzielni „Samopomoc Chłopska", był pierwszym jej prezesem, czynnie pracował w Związku Nauczycielstwa Polskiego w Międzyrzecu Podlaskim.

W czasie trzyletniego pobytu na terenie Drelowa J. Olszański napisał pracę dyplomową i złożył egzaminy końcowe z zakresu 3-letniego Instytutu Pedagogiki w Warszawie, rozpoczął również badania historyczne, demograficzne i etnograficzne nad przeszłością Drelowa i okolicy; wspólnie z ludowym artystą malarzem Władysławem Hawrylukiem rozpoczął pracę nad stworzeniem monografii Drelowa. Pracy tej nie dokończył, ale zebrane podówczas materiały, w 20 lat później, częściowo wykorzystał do napisania artykułu: „Wybrane zagadnienia demograficzne wsi", zamieszczonego w *„Roczniku Międzyrzeckim"*, tom I — 1968, s. 38—76. Życzliwy i przyjacielski stosunek J. Olszańskiego do znanych w Drelowie starców, liczących sobie ponad 90 lat; Jakuba Baniosza i Jana Zieniuka, umożliwił mu uzyskanie od nich źródłowych informacji o wydarzeniach w Drelowie i okolicy w latach powstańczego zrywu 1863—1864. Dociekliwość badawcza J. Olszańskiego ocaliła od zapomnienia wiele szczegółów dramatycznych wydarzeń tamtego okresu. Owocem tych poszukiwań stał się artykuł J. Olszańskiego, ukazujący postać Grzegorza Kowalskiego powstańca Międzyrzecczyzny z roku 1863—1864. (*„Rocznik Międzyrzecki*, tom I — r. 1968, s. 154—173).

W 1948 r. zawarł związek małżeński z nauczycielką Szkoły Podstawowej w Drelowie — Zofią Łapińską. Z małżeństwa tego w następnym roku urodził się jedyny syn — Jerzy Olszański. W tymże roku J. Olszański przeniósł się służbowo do Międzyrzeca Podlaskiego, gdzie w Liceum Ogólnokształcącym pełnił najpierw obowiązki nauczyciela historii, a już w roku 1949 — funkcję dyrektora. Na sześć lat związał się Józef Olszański ze środowiskiem Międzyrzeca Podlaskiego.Zasługą niewątpliwą J. Olszańskiego była organizacyjna rozbudowa Szkoły przez uruchomienie dwu klas o profilu pedagogicznym, przygotowującym przyszłych nauczycieli. Do sukcesów J. Olszańskiego na zajmowanym stanowisku dyrektora, zaliczyć trzeba również gruntowną przebudowę i modernizację bazy lokalowej Liceum Ogólnokształcącego oraz przebudowę obiektów gospodarczych na mieszkania dla woźnych.

W 1949 r. J. Olszański wstąpił do Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, a już w latach następnych był znanym działaczem i aktywistą. Wiele czasu poświęcał również zadaniom ZNP — zwłaszcza w organizacji i przeprowadzaniu „Egzaminów Ideologicznych Nauczycieli" na terenie b. pow. radzyńskiego. W pracy tej cechowała go koleżeńskość i życzliwość dla wszystkich nauczycieli.

W roku 1955 złożył egzamin magisterski na Uniwersytecie Warszawskim w zakresie pedagogiki i już od września 1956 r. przeniósł się na stałe do Lublina, gdzie przez 23 lata kształtowała się dalsza jego działalność zawodowa, naukowa i społeczno-polityczna. W latach 1956 do 1969 pracował na stanowiskach: kierownika Sekcji Pedagogiki Wojewódzkiego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych, kierownika Sekcji Pedagogiki Okręgowego Ośrodka Metodycznego, dyrektora Szkoły Ćwiczeń Studium Nauczycielskiego, wykładowcy Studium Nauczycielskiego i wreszcie wizytatora Kuratorium Lubelskiego w Oddziale Kształcenia Nauczycieli.

Od 1 września 1969 r. objął stanowisko starszego wykładowcy na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UMCS w Lublinie. Pracując nad przygotowywaniem kandydatów do zawodu nauczycielskiego, nie zaniedbywał własnego samokształcenia. W 1970 r. doktoryzował się na Uniwersytecie im. Mikołaja Kopernika w Toruniu i uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w specjalności pedeutologia. Mimo wielu obowiązków zawodowych i rodzinnych dr Józef Olszański wiele pracował społecznie jako aktywista Koła ZBoWiD Nr XIII w Lublinie oraz członek Zarządu Uczelnianego Klubu Oficerów Rezerwy im. Franciszka Kleeberga. Wypada w tym miejscu wspomnieć, że J. Olszański w 1953 r. otrzymał awans wojskowy do stopnia porucznika, a w 1977 r. — do stopnia kapitana rezerwy.

W działalności społecznej cieszył się poważnymi sukcesami, zarówno jako pierwszy prezes Oddziału Lubelskiego Wolnej Wszechnicy Polskiej, tudzież jako aktywista i Senior Uczelnianego Koła ZSL przy UMCS w Lublinie. W Zarządzie Wojewódzkim ZNP pełnił funkcję Redaktora „Ruchu Nauczycielskiego" i „Materiałów Naukowo-Dydaktycznych". Owocem tej działalności jest zredagowanie 11 tomów prac, dotyczących problematyki zawodowej nauczycieli. W pracy naukowej — mimo słabego zdrowia — był zawsze pełen inwencji, opublikował ogółem 45 artykułów naukowych, jedną pozycję zwartą i przygotował pracę habilitacyjną. W *„Roczniku Międzyrzeckim"* tom I. zamieścił również swoje dwa artykuły.

W 1978 r. przeszedł na emeryturę, ale utrzymywał żywe kontakty z UMCS i Oddziałem Doskonalenia Nauczycieli w Lublinie. Za swą ofiarną pracę zawodową i społeczno-polityczną dr Józef Olszański był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Medalem 40-lecia PRL, licznymi odznaczeniami wojskowymi oraz tytułem honorowym „Zasłużony Nauczyciel PRL", przyznanym mu przez Radę Państwa.

W latach 1979—1985, już jako emeryt, zajmował się dodatkowo poezją, rzeźbą i plastyką.

19 maja 1986 r. zmarł nagle we własnym mieszkaniu w Lublinie. 22 maja 1986 r. na Cmentarzu Komunalnym Lublina przy ul. Męczenników Majdanka odbył się pogrzeb śp. Józefa Olszańskiego — Zasłużonego Nauczyciela PRL. W tej ostatniej drodze towarzyszyli Mu członkowie Koła ZBoWiD Nr XIII, liczni pracownicy UMCS, członkowie Klubu Oficerów Rezerwy im. Franciszka Kleeberga, delegaci Miejskiego Komitetu ZSL, Kuratorium Oświaty i Wychowania, Oddziału Lubelskiego Doskonalenia Nauczycieli, Delegacja Liceum Ogólnokształcącego z Międzyrzeca Podlaskiego, przedstawiciele Lubelskiego Oddziału Wolnej Wszechnicy Polskiej, liczni, dawni uczniowie i wychowankowie — nauczyciele z Lublina, Puław, Bełżyc, Piask, Kraśnika i Lubartowa. Na miejsce wiecznego spoczynku odprowadzili Go również członkowie Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Międzyrzecu Podlaskim, przyjaciele, sąsiedzi i rodzina.

Cześć Jego pamięci!

Feliks Olesiejuk

Prof. dr hab. JANUSZ GÓRSKI
1929—1986

26 grudnia 1986 r. zmarł w Warszawie wybitny naukowiec i działacz społeczny prof. dr hab. Janusz Górski wieloletni członek naszego Towarzystwa i członek Komitetu Redakcyjnego „Rocznika Międzyrzeckiego".

Urodził się 30 listopada 1929 r. w Międzyrzecu Podlaskim w rodzinie nauczycielskiej, synem Czesława i Stefanii z d. Zagórskiej. Tu jego ojciec który pochodził z pobliskiej wsi Żerocin, był przez kilka lat nauczycielem 7-mio Klasowej Publicznej Szkoły Powszechnej, ławnikiem w Zarządzie Miasta i członkiem Redakcji miejscowej gazety „Głos Międzyrzecki". Następnie rodzice wraz z synem przenieśli się do Siedlec. W tym mieście spędził kilkanaście lat swojego życia. Tu przeżył okres okupacji, uczęszczał w ciągu dwu lat na tajne komplety, tu w 1948 r. uzyskał świadectwo dojrzałości po ukończeniu Gimnazjum i liceum im. Bolesława Prusa. W latach 1948—1952 studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego i uzyskał tytuł magistra prawa. Już w czasie studiów skoncentrował swe zainteresowania na ekonomii politycznej i — jako wybitnie uzdolniony student — rozpoczął w 1950 r. pracę nauczyciela akademickiego w charakterze zastępcy asystenta w Katedrze Ekonomii Politycznej. W okresie studiów kontynuował pracę społeczną rozpoczętą jeszcze w Siedlcach w roku 1946 w Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici". W roku 1951 ożenił się ze studentką polonistyki UW, koleżanką z lat szkolnych.

Po ukończeniu studiów został asystentem w Zakładzie Historii Myśli Ekonomicznej Szkoły Głównej Planowania i Statystyki, gdzie pod kierunkiem prof. Edwarda Lipińskiego podjął pracę badawczą w zakresie

dziejów ekonomii naukowej. W roku 1958 obronił pracę doktorską, poświęconą poglądom merkantylistycznym w Polsce w XVII i XVIII w., która została opublikowana przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu. Została w tej pracy sformułowana oryginalna klasyfikacja polskich koncepcji protekcjonalistycznych, przyjęta następnie w nauce polskiej. Profesor kontynuował swoje zainteresowania historią polskiej myśli ekonomicznej, pisał studia i artykuły o bulinizmie szlacheckim w XVII wieku, o poglądach ekonomicznych Mikołaja Kopernika, Stanisława Staszica, Wojciecha Gutkowskiego, Henryka Kamieńskiego, Franciszka Druckiego Lubeckiego i in. Szczególnie działalność gospodarcza tego ostatniego budziła Jego uznanie i szacunek. Jak często podkreślał, był on wzorem działacza i reformatora, jedną z najwybitniejszych postaci w historii Polski. Kontynuacją tego tematu była rozprawa habilitacyjna poświęcona problemom rozwoju gospodarczego w polskiej myśli ekonomicznej okresu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego (Górski Janusz: Polska myśl ekonomiczna, a rozwój gospodarczy 1807—1830. Studia nad początkami teorii zacofania gospodarczego. Warszawa, PWN 1963, s. 358). Autor w pracy tej podjął tezę, iż w Polsce owych czasów po raz pierwszy zostały poddane analizie teoretycznej problemy zacofania gospodarczego i dróg jego przezwyciężania. Na podstawie oceny całego dorobku naukowego i przedłożonej rozprawy habilitacyjnej uchwałą Rady Wydziału Handlu Zagranicznego SGPiS uzyskał stopień naukowy docenta w r. 1962. Wiele ze studiów i rozpraw, które powstały w tamtych czasach i w okresie późniejszym opublikowało Wydawnictwo Łódzkie w 1985 r. w książce pt. „Z historii myśli ekonomicznej". Tego okresu (tzn. lat pięćdziesiątych) sięgają również początki współpracy Profesora z „Przeglądem Bibliograficznym Piśmiennictwa Ekonomicznego", którego redaktorem naczelnym został w 1970 r. W latach tych nastąpiły również istotne zmiany w życiu prywatnym, w r. 1953 i w r. 1957 urodziły się córki Ewa i Małgorzata.

W następnym okresie już jako samodzielny pracownik nauki prowadził Janusz Górski bardzo rozległe badania naukowe. Głównym kierunkom rozwoju ekonomii burżuazyjnej ostatniego stulecia poświęcił — służącą za podręcznik kilku pokoleniom studentów uczelni ekonomicznych — monografię „Historia powszechnej myśli ekonomicznej 1870——1950", której współautorem jest prof. Witold Sierpiński (Pierwsze wydanie przez PWN ukazało się w r. 1967, ostatnie, czwarte w 1987 r.)

Za bardzo ważną w swoim dorobku uważał Profesor monografię „Zarys historii ekonomii politycznej" (wyd. I, 1967 r. przez Książkę i Wiedzę, wyd. II rozszerzone 1984 r.). Jej szczególna wartość polega zarówno na tym, że doprowadza prezentację rozwoju całej nauki ekonomii aż do czasów bieżących, jak też oryginalnej, odmiennej od trady-

cyjnej, problemowej metodzie ujmowania zagadnień. Uczyły się z tego podręcznika i zapewne długo będą z niego korzystać całe pokolenia studiujących ekonomię. Za tę pracę otrzymał w r. 1984 nagrodę im. Ludwika Waryńskiego.

Profesor Janusz Górski był także wybitnym popularyzatorem nauki. Był współautorem padręcznika „Ekonomia polityczna zarys popularny". Jest on przeznaczony dla masowego odbiorcy, stanowi lekturę studentów, jak i uczestników różnego rodzaju zajęć szkoleniowych. Wydany po raz pierwszy w r. 1963, do r. 1977 doczekał się ośmiu uzupełnianych i rozszerzanych wydań. Jest to dowodem, że tego typu całościowa, ale i przystępna publikacja była bardzo potrzebna. Zarys papularny ekonomii politycznej został w r. 1968 przetłumaczony na język czeski. Spośród innych prac popularnonaukowych można wymienić: „Współczesna gospodarka i społeczeństwo kapitalistyczne" (Iskry 1970 r.), „Polityka gospodarcza PRL wybrane problemy" — współautorstwo (KiW 1975 r.).

Praca naukowa to tylko jeden z nurtów Jego pracy zawodowej. Profesor dużo uwagi poświęcał pracy ze studentami i młodymi pracownikami nauki. Lubił tę pracę. Jego wykłady cieszyły się dużą popularnością, w ocenie słuchaczy rozbudzały zainteresowania problematyką ekonomii politycznej, inspirowały do samodzielnych poszukiwań. Młodzież akademicka garnęła się na Jego seminaria magisterskie, pod Jego bezpośrednim kierownictwem już do r. 1971 napisano ok. 50 prac magisterskich.

W r. 1969 w uznaniu za całokształt dorobku naukowego Rada Państwa przyznała Januszowi Górskiemu tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego, a w r. 1974 tytuł naukowy profesora zwyczajnego nauk ekonomicznych. Godność tę osiągnął mając niespełna 45 lat, był jednym z najmłodszych profesorów w Polsce.

W roku 1972 został mianowany rektorem Uniwersytetu Łódzkiego, co zapoczątkowało nowy rozdział w Jego życiu. Okres, w którym z ogromną pasją działał na rzecz rozwoju Uczelni, zabiegając o właściwy program i bazę materialną dla prowadzonych w Uniwersytecie badań, rozwijając kontakty międzynarodowe. Pełnione obowiązki spowodowały wzrost zainteresowań problemami metod kształcenia, organizacją procesu dydaktycznego, teorią dydaktyki, czemu dawał wyraz w licznych artykułach. Wykorzystywał przy tym wieloletnie doświadczenia z pracy na stanowisku kierownika Ośrodka Metodycznego Studiów Ekonomicznych. Na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ, z którym był związany już od r. 1959, zorganizował i umocnił zespół historyków ekonnomii oraz kierował pracami Zakładu Ekonomii Politycznej Kapitalizmu w Instytucie Ekonomii Politycznej. Tam też w szerokim zakresie i efektywnie realizował zadania nauczyciela i wychowawcy młodej kadry naukowej.

Był promotorem ponad 30 rozpraw doktorskich i opiekunem naukowym 6 rozpraw habilitacyjnych.

W lutym 1975 r. został powołany na stanowisko podsekretarza stanu w Ministerstwie Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, a w latach 1978—1981 był Ministrem tego resortu. Praca na tym stanowisku wypełniła Mu te lata bez reszty. Posiadając dobrą znajomość stanu nauki polskiej, potrzeb i możliwości uczelni dążył do zapewnienia jak najlepszych warunków rozwoju badań naukowych, wdrożeń, wysokiego poziomu dydaktyki, szerokiego dostępu do wiedzy, godziwych warunków życia studentów dzięki rozbudowie domów akademickich. Trudny okres początków lat osiemdziesiątych miał, jak się później okazało, nieodwracalny wpływ na stan Jego zdrowia.

W r. 1982 rozpoczął pracę w Instytucie Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk, objął tam funkcję wicedyrektora — równocześnie podjął pracę nad uformowaniem w INE Zakładu Współczesnej Myśli Ekonomicznej. W krótkim czasie skupił wokół siebie historyków myśli młodszego i średniego pokolenia i utworzył centrum badań naukowych współczesnej, zachodniej myśli ekonomicznej. Jego plonem jest dotychczas kilka monografii uczniów Profesora. W 1987 r. ukazała się praca — która powstała pod Jego redakcją naukową — pt. „Przemiany we współczesnej ekonomii burżuazyjnej". (Wyd. PWE).

Na szczególne podkreślenie zasługuje to, że prof. Janusz Górski łączył swe prace badawcze z zakresu ekonomii z potrzebami praktyki i publicystyką naukową, która podejmowała trud oddziaływania na nasze życie gospodarcze. Opublikował wiele interesujących artykułów na łamach periodyków, tygodników społeczno-politycznych i gospodarczych. W okresie kryzysu włączył się aktywnie w analizowanie jego przyczyn i dróg wyjścia .Pokłosiem tego była książka pt. „Gospodarka 1981. Problemy załamania i rozwoju" (KiW 1982). W ostatnim okresie brał udział w przygotowywaniu przez Instytut Nauk Ekonomicznych PAN ekspertyz, dotyczących reformy gospodarczej.

Pracę naukowo-dydaktyczną prof. Janusz Górski łączył niestrudzenie z pracą społeczną. W latach 1972—1975 był członkiem egzekutywy Komitetu Łódzkiego PZPR. Na VIII Zjeździe PZPR został zastępcą członka KC PZPR. W ostatnich latach Jego aktywność na niwie pracy społecznej jeszcze wzrosła. Był członkiem Krajowej Rady PRON, Narodowej Rady Kultury, Rady Społeczno-Gospodarczej przy Sejmie PRL, Komisji do Spraw Reformy Gospodarczej, Prezydium Planowania przy Radzie Ministrów, kierując pracami XIII Zespołu (kultura, oświata, zdrowie), członkiem Rady Krajowej Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. W r. 1985 został powołany przez Krajowy Komitet Narodowego Czynu Pomocy Szkole na Prezesa Zarządu Fundacji „Pomocy szkole" i w ciągu

ostatnich lat — nakładem dużego wysiłku — zorganizował jej działalność. Od r. 1986 był przewodniczącym Rady Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego, przewodniczącym Centralnego Zespołu Dydaktyczno-Naukowego Nauk Społeczno-Politycznych i przewodniczącym Podzespołu Ekonomii Politycznej. Przewodniczył wielu Radom Naukowym w instytutach naukowo-badawczych, był członkiem Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej.

Nie były to tytularne funkcje. Prof. Janusz Górski poświęcał bardzo dużo pracy tym organizacjom i instytutom, służąc im swą wiedzą i doświadczeniem, piórem i radą.

Osobną kartę stanowiła Jego działalność w Towarzystwie Wiedzy Powszechnej, w którym od 1977 roku pełnił nieprzerwanie funkcję prezesa Zarządu Głównego. Był bardzo zaangażowany w rozwój Towarzystwa. Jego pragnieniem było powołanie Uniwersytetu Otwartego, który byłby pierwszą tego typu uczelnią w krajach socjalistycznych. Pomimo licznych trudności i często braku poparcia dla tej idei doprowadził do sprecyzowania koncepcji programowej oraz jego założeń organizacyjnych. Dzięki Jego staraniom TWP zostało przyjęte do Międzynarodowej Rady Oświaty Dorosłych, afiliowanej przy UNESCO, oraz — jako pierwsza organizacja oświatowa z krajów socjalistycznych — do Europejskiego Biura Oświaty Dorosłych. Od 1985 r. pełnił funkcję członka Komitetu Wykonawczego Międzynarodowej Rady Oświaty Dorosłych.

Niepełne byłoby to wspomnienie, gdyby sam w nim nie przemówił. 1 VII 1984 r. „Kontakty" Łomżyński Tygodnik Społeczny opublikowały wywiad, udzielony w czasie spędzonego tam urlopu. Wywiad ten jest najkrótszą autocharakterystyką i prezentacją poglądów. Przytoczymy tu kilka wybranych pytań i odpowiedzi.

Czy kocha Pan siebie? — Umiarkowanie.
Co jest Pańską główną zaletą? — Pracowitość.
A wadą? — Niecierpliwość.

Jaką cechę ceni Pan najbardziej:

a) u podwładnych? — Lojalność, pracowitość,
b) u zwierzchników? — Szerokie horyzonty, obowiązkowość.

Jakiej wady życzyłby Pan swoim wrogom? — Oderwania od rzeczywistości.
W czym był Pan zawsze najlepszy? — W próbach doprowadzania spraw do końca.
Co jest dla Pana absolutnym arcydziełem? — Góry
W co Pan wierzy? — W uczciwość ludzi.
O czym chciałby Pan przede wszystkim przekonać Polaków? — Że każdy jest kowalem swego losu. Indywidualnie i w skali narodu.

O czym chciałby Pan przekonać samego siebie? — Nie widzę sprawy, do której musiałbym się dalej przekonywać.

Tak, był tytanem pracy, miał nieprzeciętną zdolność szybkiej koncentracji umysłu, umiejętność organizowania pracy własnej i zespołów, z którymi współpracował, a wynikało to z ogromnego poczucia odpowiedzialności za wykonanie każdego, nałożonego na siebie zadania. Był wierny ludziom i sprawom, z którymi już raz związał swoje życie. Wzorem dobroci, wyrozumiałości i życzliwości dla otoczenia.

Za wybitne osiągnięcia w działalności naukowo-dydaktycznej i społecznej został odznaczony Orderem Sztandaru Pracy I i II klasy, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i innymi odznaczeniami państwowymi. Posiadał ponadto wiele odznaczeń resortowych, wojewódzkich, organizacji społecznych. Otrzymał tytuł „Zasłużonego Nauczyciela PRL". Pośmiertnie został odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski.

Profesor Janusz Górski zmarł przedwcześnie, Jego serce przeciążone pracą nie wytrzymało. Pochowany został na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie, w Alei Zasłużonych. Na każdym polu, na którym działał, powstała po Jego odejściu dotkliwa strata.

Marian Kowalski

MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA w Białej Podlaskiej

Prace ogłoszone drukiem prof. dra hab. Janusza Górskiego

1957

Sporne problemy tzw. „klasycyzmu" w polskiej myśli ekonomicznej lat 1800—1830. (w:) Ekonomista. R. 57, Nr 6, s. 46—67, contens s. 179—180, sod. s. 174.

1961

Warszawskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, a polska ekonomia lat 1800—1830 (w:) Zesz. Nauk. SGPiS, z. 34, s. 47—96.

1963

Polska myśl ekonomiczna, a rozwój gospodarczy 1807—1830. Studia nad początkami teorii zacofania gospodarczego. Warszawa 1963 ss. 357

1964

(Współautorstwo): *Ekonomia polityczna.* Zarys popularny. Warszawa 1964, KiW 8° ss. 567.

Uwagi na marginesie przygotowywanego polskiego wydania pracy I.G. Blumina: *„Szkoła subiektywna w burżuazyjnej ekonomii politycznej* . Międzyuczelniane Zeszyty Naukowe. Studia z Historii Myśli Społeczno-Ekonomicznej", z. 8, 1964, s. 79—89.

(Współautorzy: Kowalik T., Sierpiński W.): *Wybrane zagadnienia z historii myśli ekonomicznej* (po 1870 roku). Cz. 3. Warszawa 1964. SGPiS 4°, ss. 156 (powiel.).

(Współautor: Kluczyński J.): *Z prac nad reformą wyższych studiów ekonomicznych.* „Życie Szkoły Wyższej" 1964, z. 5, s. 23—37.

(Współautor: Kluczyński J.): *Zamierzona reforma studiów. „Życie Gospodarcze 1964.* z. 18, s. 6.

Recenzja: Narski Z.: *Rozwój ekonomi historycznej.* Bydgoszcz 1963. „Roczniki Ekonomiczne , T. 17 1964/1965, s. 298—300.

Recenzja: Furkse R.: *Wpływ obrotów międzynarodowych na rozwój gospodarczy.* Warszawa 1963. „Gospodarka Planowa 1964, z. 10, s. 70—72.

1965

Ekonomia polityczna kapitalizmu. Przewodnik metodyczny dla I roku studiów zaocznych i wieczorowych. R. ak. 1965/1966. Warszawa 1965, SGPiS 8°, ss. 24. (powiel.).

Głos w dyskusji na: Konferencji Katedr Ekonomii Politycznej w Zakopanem, wrzesień 1964 r. (w:). Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Ser. III. Nauki Ekonomiczne z. 10 1965, s. 68.

Kapitał i wartość dodatkowa. Płaca robocza. W: „Materiały do studiowania ekonomii politycznej kopitalizmu. 2 wyd. Z. 1. Warszawa 1965, s. 7—42.

Konkurencja. [w:] Wielka encyklopedia powszechna. T. V. Warszawa 1965, s. 812——813.

Motywy i bodźce (ludzkiego działania)., „Wychowanie" 1965, z. 1, s. 23—24.

O ekonomicznej efektywności kształcenia nauczycieli. „Wychowanie" 1965, z. 6, s. 35—36.

O rozwoju podażowo-popytowym modeli wzrostu gospodarczego w ekonomii burżuazyjnej. (Referat na Konferencji Katedr Ekonomii Politycznej w Zakopanem, wrzesień 1964 r.). „Zeszyty Naukowe Uniwesytetu Łódzkiego". Ser. 3. III. Nauki Ekonomiczne z. 10 1965, s. 49—64.

Podażowo-pobytowe modele wzrostu w ekonomii burżuazyjnej. Życie Gospodarcze 1965, z. 3, s. 2.

Słowo wstępne do: *Wykłady ekonomii politycznej.* Wybór tekstów. Warszawa 1965, s. VII—XX.

(Współautor: Kluczyński J.): *Wyższe zawodowe studia ekonomiczne.* Życie Gospodorcze 1965, z. 12, s. 3.

Recenzja: *Problemy wzrostu gospodarczego. Łukaszewicz A.: Przyspieszony wzrost gospodarki socjalistycznej w związku z teorią G.Feldmana.* Warszawa 1965. Nowe Książki 1965, z. 18, s. 851—853.

Recenzja: *Zawadzki J.: Kapitalizm współczesny. Szkice ekonomiczne.* Warszawa 1964. Ekonomista 1965, z. 4, s. 1030—1035.

Przedmowa do wydania polskiego: *Bljumin I.: Szkoła subiektywna w burżuazyjnej ekonomii politycznej.* (1). *Szkoła austriacka i anglo-amerykańska.*, (2). *Szkoła matematyczna.* Warszawa 1965 (1) s. 5—12: (2) s. 5—11.

Ekonomia polityczna kapitalizmu. Przewodnik metodyczny dla 1 roku studiów zaocznych i wieczorowych. Rok akademicki 1966/67. Poznań 1966. Wyższa Szkoła Ekonomiczna 8°, ss. 22.

(Współautorstwo): *Ekonomia polityczna. Zarys popularny. 3 wyd.* Warszawa 1966, KiW 8°, ss. 567.

Głos w dyskusji: *Tradycje i innowatorstwo w polityce gospodarczej.* Życie Gospodarcze 1966, z. 9, s. 6.

Kapitał i wartość dodatkowa. Płaca robocza. [w:] Ekonomia polityczna kapitalizmu. Materiały do studiowania. T. 1. Warszawa 1966, s. 95—128.

Konkurencja i monopol. [w:] Ekonomia polityczna kapitalizmu. Materiały do studiowania. T. 1. Warszawa 1966, s. 281—317.

Recenzja: *Ekonomia polityczna Milla. Mill John Stuart: Zasady ekonomii politycznej i niektóre jej zastosowania do filozofii społecznej.* Warszawa 1965. Nowe Książki 1966, z. 3, s .172—173.

Recenzja: *Ekonomii politycznej Milla ciąg dalszy. Mill John Stuart: Zasady ekonomii politycznej i niektóre jej zastosowania do filozofii społecznej. T. 2.* Warszawa 1966. Nowe Książki 1966, z. 11, s. 681.

Recenzja: *Historia myśli ekonomicznej.* Żurawicki S.: *Zarys dziejów myśli ekonomicznej.* Wrocław 1965. Nowe Książki 1966, z. 7, s. 428—430.

Reenzja: *Stankiewicz W.: Rozwój angielskiej myśli wojenno-ekonomicznej.* Warszawa 1966. Nowe Książki 1966, z 21, s. 1311, 1314.

Recenzja: *Wilczyński W.: Rachunek ekonomiczny, a mechanizm rynkowy.* Warszawa 1965. Ekonomista 1966, z. 5, s. 1195—1197.

(Współautorstwo): *Ekonomia polityczna kapitalizmu. Pod red. D. Sokołowa. T. 2.* Warszawa 1967, PWN 8°, ss. 404.

Ekonomia polityczna kapitalizmu. Przewodnik metodyczny dla 1 roku studiów zaocznych i wieczorowych. 2 wyd. Poznań 1967. WSE 8°, ss. 22.

(Współautorstwo): *Ekonomia polityczna. Zarys popularny. 4 wyd. zmien. i rozsz.* Warszawa 1967, KiW 8°, ss. 679.

(Współautor: Klimczak M.): *Ekonomika oświaty.* (w:). Przegląd Bibliograficzny Piśmiennictwa Ekonomicznego 1967, z. 1, s. 1, 3.

(Współautorzy: Kowalik T., Sierpiński W.: *Historia powszechnej myśli ekonomicznej* (1870—1950). Warszawa 1967, PWN 8°, ss. 527.

Interwencjonizm państwowy. [w:] Ekonomia polityczna kapitalizmu. Materiały do studiowania. T. 2. Warszawa 1967, s. 302—341.

Poglądy ekonomiczne Stanisława Staszica. (w:). Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 1967, z. 2, s. 313—330.
Poglądy ekonomiczne Stanisława Staszica. [W:] 150 lat Hrubieszowskiego Towarzystwa Rolniczego. Materiały z konferencji naukowej 7.XI.1966 r. Warszawa 1967, s. 39—60.
Rozwój gospodarczy. [W:] Wielka encyklopedia powszechna PWN, t. 10. Warszawa 1967, s. 149—150.
Rynek. [W:] Wielka encyklopedia powszechna PWN, t. 10. Warszawa 1967, s. 230—231.
(Współautorzy: Kleer J., Zawadzki J.): *Socjalizm—kapitalizm. Aktualne problemy ekonomiczne. Warszawa 1967,* KiW 16° ss. 127.
Wypowiedź w dyskusji. (w:). Studia i Materiały COMSE, t. 3, 1967, s. 78.
Zarys historii ekonomii politycznej. Warszawa 1967, KiW 8°, ss. 464.
Recenzja: *„Studia włoskich ekonomistów". Tosi D., Nuti M.: Problemy teorii ekonomii wzrostu gospodarczego .Z prac ekonomistów włoskich.* Warszawa 1967. Nowe Książki 1967, z. 16, s. 994—995.
Przedmowa: Studia i Materiały COMSE, T. 4 1967, s. 4.
Wywiad: *Studia dla pracujących.* (w:). Życie gospodarcze 1967, z. 13, s. 2.

1968

(Krypt.) J. G.: *Bodźce. (w:). Życie Gospodarcze 1968, z. 23, s. 1.*
Czynniki rozwoju gospodarczego społeczeństwa ludzkiego. Warszawa 1968 16°, ss. 40. (w:). Materiały Podstawowego Szkolenia Partyjnego, 1. Na prawach rękopisu.
(Współautorstwo): *Drogi rozwojowe gospodarki polskiej w latach 1918—1968,* Referat oprac. przez zespół w składzie... i inni. Warszawaa 1968 8°, ss. 31. SGPiS. Sympozjum naukowe w ramach obchodów 50-lecia Polski Niepodległej i 25-lecia Ludowego Wojska Polskiego. (powiel.).
Ekonomia polityczna kapitalizmu. Przewodnik metodyczny dla studentów 1 roku Wyższych Zawodowych Studiów Ekonomicznych. 3 wyd. Poznań 1968 WSE 4°, ss. 22. Ośrodek Metodyczny Wyższych Studiów Ekonom. dla Pracujących
(Współautorstwo): *Ekonomia polityczna. Zarys popularny. 5 wyd. popraw.* Warszawa 1968, KiW 8°, ss. 679.
Głos w dyskusji na temat metodologii ekonomii politycznej socjalizmu, [w:] sytuacja w ekonomii politycznej socjalizmu. Materiały i dyskusje. Nr 1. Warszawa 1968, s. 29—43.
Istota i cele gospodarki socjalistycznej. Warszawa 1968 16°, ss. 52. (w:). Materiały Podstawowego Szkolenia Partyjnego, 4. Na prawach rękopisu.
(Współautor: Morecka Z.): *Kwalifikacje pracownicze, a wzrost gospodarczy. Niektóre problemy analizy teoretycznej.* [w:] Ekonomiczno-społeczne aspekty kształcenia. Warszawa 1968, s. 45—66.
tego 1983.
1, 2. (w:). Trybuna Ludu 1968, cz. 1, z. 185, s. 3, cz. 2, z. 187, s. 3.
O ograniczoności inwestycyjnego modelu wzrostu gospodarki socjalistycznej. (Elementy oceny i postulaty badawcze (w:). Praca i Zabezpieczenie Społeczne 1968, z. 10/11, s. 24—34.
O teorii wzrostu gospodarki socjalistycznej (Dyskusja). (w:). Życie Gospodarcze 1968 z. 27, s. 5.
(Krypt.) J. G.: *Potrzeba przewartościowań.* (w:). Życie Gospodarcze 1968, z. 14, s. 1, 2.

(Krypt.): J. G. *Stara strategia — nowa taktyka.* (w:). Życie Gospodarcze 1968, z.38, s. 1.
Subiektywistyczny kierunek w ekonomii politycznej. (w:). Wielka encyklopedia PWN, t. 11, Warszawa 1968, s. 84—85.
Szwedzka szkoła ekonomii politycznej. (w:). Wielka encyklopedia powszechna PWN, t. 11, Warszawa 1968, s. 282.
Współczesna gospodarka kapitalistyczna. Warszawa 1968, 16°, ss. 47. (w:) Materiały Podstawowego Szkolenia Partyjnego, 2. Na prawach rękopisu.
Recenzja: *Frąckowiak M.: Poglądy ekonomiczne Tomasza More.* Poznań 1967. (w:). Poznańskie Roczniki Ekonomiczne t. 21, 1968, s. 265—267.
Recenzja: *Zawadzki J.: Ekonomia polityczna kapitalizmu.* T. 1. Warszawa 1967. (w:) Nowe Książki 1968 z. 7, s. 488—490.

1969

Aktualne problemy ekonomi politycznej socjalizmu (wypowiedź dyskusyjna). (w:) Nowe Drogi 1969, z. 3, s. 90—94.
Czynniki rozwoju gospodarczego w socjalizmie. Warszawa 1969. Kiw 16°, ss. 51.
Edward Lipiński jako historyk myśli ekonomicznej. (w:). Ekonomista 1969, z. 2, s. 367—382. Numer poświęcony Edwardowi Lipińskiemu z okazji 80 rocznicy urodzin.
Integracji blaski i cienie. (w:). Argumenty 1969, z. 7, s. 1, 12, 13.
Istota i cele gospodarki socjalistycznej. Warszawa 1969, KiW 8° ss. 47.
(Współautor: Sierpiński W.): *Marksizm — ekonomia burżuazyjna — rewizjonizm*
(Współautor: Sierpiński W.): *Marksizm — ekonomia burżuazyjna — rewizjonizm. (w:) Dyskusja o funkcjonowaniu gospodarki socjalistycznej,* Warszawa 1969, s. 96—110.
Rozwój gospodarczy społeczeństwa ludzkiego. Warszawa 1969. KiW 8°, ss. 45.
Słowo wstępne do: *Wykłady ekonomii politycznej. Wybór tekstów. 2 wyd.* Warszawa 1969, s. VII—XXI.
Stan i perspektywy dalszego rozwoju zawodowych studiów ekonomicznych. (w:). Studia i Materiały COMSE, t. 8, 1969, s. 9—24.
Wartość. (w:) Wielka encyklopedia powszechna PWN, t .12. Warszawa 1969, s. 135—136.
Współczesna gospodarka kapitalistyczna. Warszawa 1969. KiW 16°, ss. 63.
Wybrane problemy ekonomiki kształcenia. (w:) Z aktualnych problemów ekonomicznych. Materiały z V Zjazdu Absolwentów 18—19.XI.1966. Warszawa 1969, s. 153—166.
Wzrost i wykorzystanie dochodu narodowego. (w:) Trybuna Ludu 1969, z. 21, s. 5, 6.
Wzrost intensywny. (w:). Tygodnik Demokratyczny 1969, z. 50, s. 3.
Recenzja: *Marks i zagadnienia współczesności. Lipiński E.: Historia powszechnej myśli ekonomicznej do roku 1870.* Warszawa 1968 (w:). Nowe Książki 1969, z. 18, s. 1244—1245.
Redakcja: *Wykłady ekonomii politycznej. Wybór tekstów. 2 wyd.* Warszawa 1969, PWN 8°, ss. 604. 1970.
Co to jest „kapitalizm ludowy"? (w:). Ideologia i Polityka 1970, z. 4, s. 28—35.
Czynniki rozwoju gospodarczego w socjalizmie. 2 wyd. popr. Warszawa 1970. KiW 16°, ss. 58.
(Współzawodnictwo): *Ekonomia polityczna. Zarys popularny. 6 wyd. zmien. i uzup.* Warszawa 1970, KiW 8°, ss. 771.
Ideowo-wychowawcze problemy nauczania ekonomii politycznej. (w:). Życie Szkoły Wyższej 1970, z. 1, s. 30—37.

Istota i cele gospodarki socjalistycznej. 2 wyd. popr. Warszawa 1970. KiW 8°, ss. 58.
Lenin jako ekonomista. (w:). Przegląd Bibliograficzny Piśmiennictwa Ekonomicznego 1970, z. 4, s. 133—135.
Leninowska teoria rozwoju i funkcjonowania gospodarki socjalistycznej. (w:). Ze (Współautor: Klimczak M.): *Rola kwalifikacji i kształcenia w procesach wzrostu gospodarczego w historii ekonomii politycznej.* [w:]. Ekonomika kształcenia. Warszawa 1970, s. 9—45.
Rozwój ekonomii politycznej w ZSRR w okresie międzywojennym. Międzyuczelniane Zeszyty Naukowe. Studia z Historii Myśli Społeczno-Ekonomicznej 1970, z. 17, s. 3—39.
Rozwój gospodarczy społeczeństwa ludzkiego. 2 wyd. popr. Warszawa 1970. KiW 8°, ss. 52.
Rozwój kształcenia ekonomistów w PRL. (w:). Życie Szkoły Wyższej 1970, z. 11, s. 16—25.
Słowo wstępne. (w:). Studia i Materiały COMSE 1970, s. 5—6.
Teorie „społeczeństwa przemysłowego" a współczesna teoria konwergencji. (w:). Ideologia i Polityka 1970, z. 11, s .35—42.
(Współautor: Klimczak M.): *Wpływ kwalifikacji i kształcenia na wzrost gospodarczy w historii myśli ekonmoicznej.* (w:). Ekonomista 1970, z. 3, s. 593—619.
(Współautor: Domańska E.): *Współczesna gospodarka i społeczeństwo kopitalistyczne.* Warszawa 1970, „Iskry" 16°, ss. 129.
Współczesna gospodarka kapitalistyczna. 2 wyd. popr. Warszawa 1970, KiW 16°, ss. 67.
Współczesne stosunki gospodarcze w świecie. Warszawa 1970, KiW 8°, ss. 43.
Współczesne stosunki gospodarcze w świecie. 2 wyd. popr. Warszawa 1970, KiW 8°, ss. 50.
Wzrokiem ekonomisty. Gospodarka intensywna. (w:) Perspektywy 1970, z. 41, s. 32—33.
Zbrojenia. [w:] Wielka Encyklopedia Powszechna PWN. Suplement 13. Warszawa 1970, s. 486—487.

1971

(Krypt.): J. G. *Koncepcja dla społeczeństwa.* (w:). Życie Gospodarcze 1971, z. 27, s. 1, 4, 5.
Niektóre problemy nauk ekonomicznych a zadania rozwoju gospodarczo-społecznego. (w:). Nowe Drogi 1971. z. 11, s. 39—46.
Ogólna charakterystyka gospodarki socjalistycznej. [w:] Wybrane zagadnienia ekonomii politycznej socjalizmu. Warszawa 1971, s. 27—64.
Prawo wartości w gospodarce socjalistycznej. (w:). Ideologia i Polityka 1971, z.,7—8, s. 45—53
Problemy zmian toku studiów zawodowych dla pracujących w świetle prac nad organizacją studiów zawodowych stacjonarnych (w:). Studia i Materiały COMSE z. 12 1971, s. 9—17.
Robert Owen — w dwusetną rocznicę urodzin. (w:). Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy 1971, z. 4, s. 3—13.
Rola międzynarodowych stosunków ekonomicznych w rozwoju gospodarki socjalistycznej. [w:] Wybrane zagadnienia ekonomii politycznej socjalizmu. Warszawa 1971, s. 245—280.
Słowo wstępne (w:). Studia i Materiały COMSE. z. 12, 1971, s. 5—6.
Społeczne czynniki wzrostu gospodarczego. Ideologia i Polityka 1971, z. 10, s. 19—27.

Wprowadzenie. [w:] Wybrane zagadnienia ekonomii politycznej socjalizmu. Warszawa 1971, s. 5—26.
Recenzja: *Lipiński E.: Karol Marks i zagadnienia współczesności.* 2 wyd. Warszawa 1971. (w:) Nowe Drogi 1971. z. 10, s. 201—204.
Recenzja: *Sokołow D.: Koniunktura gospodarcza.* Warszawa 1970. (w) Nowe Książki 1971, z. 16, s. 1107—1108.
Redakcja: *Wybrane zagadnienia ekonomii politycznej socjalizmu.* Warszawa 1971. KiW 16°, ss. 327.

1972

(Współautorstwo i redakcja): *Ekonomia polityczna socjalizmu.* Wybrane problemy. 2 wyd. Warszawa 1972, KiW 8°, ss. 436.
(Współautorstwo): *Ekonomia polityczna. Zarys popularny. 7 wyd .zmien. i uzupełn.* Warszawa 1972. KiW 8°, ss. 757.
(Współautor): Sierpiński W.): *Historia powszechnej myśli ekonomicznej. (1870—1950.* Warszawa 1972. PWN 8°, ss. 536.
Industrializacja socjalistyczna jako czynnik przekształceń strukturalnych. (w:) Ideologia i Polityka 1972, z. 7—8, s. 32—46.
(Współautorstwo i redakcja): *Polityka gospodarcza PRL. Wybrane problemy,* Warszawa 1972. KiW 16°, ss. 366.
Z teorii wzrostu gospodarki socjalistycznej. [w:] Z teorii i praktyki gospodarczej. Warszawa 1972, s. 41—78.
Recenzja: *Ekonomia polityczna socjalizmu w Polsce. Ekonomia polityczna socjalizmu. Wybór tekstów.* Warszawa 1971. (w:) Nowe Drogi 1972, z. 9, s. 165—170.

1973

(Współautor: Domańska E.): *Ekonomia polityczna kapitalizmu. Cz. 1.* Warszawa 1973. SGPiS 8°, ss. 345.
(Współautorstwo i redakcja): *Ekonomia polityczna socjalizmu. Wybrane problemy. 3 wyd.* Warszawa 1973. KiW 16° ss. 436.
(Współautorstwo i redakcja): *Polityka gospodarcza PRL. Wybrane problemy.* 2 wyd. *uzup. Warszawa 1973. KiW 16°, ss. 383.*
Teoria ekonomiczna Mikołaja Kopernika. (w:). Ekonomista 1973, z. 4, 853—862.
Teoria pieniądza Mikołaja Kopernika. Warszawa 1973 8°, ss. 23. SGPiS. Inst. Funkcjonowania Gosp. Narod. Fin. i Statystyki. Min. Fin. Inst. Fin. Konferencja naukowa: Problemy monetarno-walutowe.
Wypowiedź w dyskusji. *Obrady XVI Sekcji Nauk Ekonomicznych, Demograficznych, Statystycznych oraz Organizacji i Zarządzania.* (w:) Ekonomista 1973, z. 6, s. 1286—1290.

1974

(Współautor: Domańska E.): *Ekonomia polityczna kapitalizmu. Cz. 1. 2 wyd.* Warszawa 1974. SGPiS 8°, ss. 345.
(Współautorstwo i redakcja): *Ekonomia polityczna socjalizmu. Wybrane problemy. 4 wyd. uzup.* Warszawa 1974, KiW 16° ss. 446.
(Współautorstwo): *Mała encyklopedia ekonomiczna. 2 wyd. zmien.* Warszawa 1974 PWE 8°, ss. 1043.

(Współautor: Uniejewska H.): Mikołaj Kopernik — ekonomista. (w:) Przegląd Bibliograficzny Piśmiennictwa Ekonomicznego 1974, z. 2, s. 49—51.
Redakcja: *Polityka gospodarcza PRL. Wybrane problemy. 3 wyd. uzupełn.* Warszawa 1974. KiW 16°, ss. 408.
Teoria pieniądza Mikołaja Kopernika. (w:) Zeszyty Naukowe UŁ. Nauki Humanistyczno-Społeczne z. 105, 1974, s. 3—19.

1975

Co kandydat na studia wiedzieć powinien. Rozmowa z prof. dr. J. Górskim, wiceministrem nauki szkolnictwa wyższego i techniki. (w:) Życie Warszawy 1975, z. 69, s. 1, 6.
(Współautorstwo i redakcja): *Ekonomia polityczna socjalizmu. Wybrane problemy. 5 wyd.* Warszawa 1975. KiW 16°, ss. 439.
(Współautor: Sierpiński W.): *Historia powszechnej myśli ekonomicznej (1870—1950). 2 wyd.* Warszawa 1975. PWN 8°, ss. 536.
Ideowo-wychowawcze oddziaływanie wyższej uczelni.(w:) Życie Szkoły Wyższej 1975, z. 6, s. 21—34.
Intensywne czynniki wzrostu. (w:) Życie i Nowoczesność 1975, z. 290, s. 1, 4. Dodatek do: Życie Warszawy 1975.
Naszym uczelniom potrzebna stabilizacja. Rozmowa z wiceministrem nauki, szkolnictwa wyższego i techniki prof. dr. J. Górskim (w:) Życie Literackie 1975, z. 41, s. 1, 12.
Obidiejno-vospitatielnoj robotie v vyssych ucebnych zaviedienijach PNR. (w:) Sovriemiennaja Vyssaja Skola 1975, z. 4, s. 113—123.
Ogólne cechy ekonomiczno-społeczne socjalizmu. Oświata i Wychowanie 1975, z. 5. Wkładka Nurt nr 5, s. 865—878.
(Współautorstwo i redakcja): *Polityka gospodarcza PRL. Wybrane problemy.* 4 wyd. Warszawa 1975. KiW 16°, ss. 408.
Przesłanki rozwoju społeczno-gospodarczego. (w:) Nowe Drogi 1975, z. 6, s. 66—72.
Przewartościowanie świadomości. Wypow. (w:) Argumenty 1975, z. 46, s. 4, 5, 10; z. 47, s. 3, 4.
Rola i zadania informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej. (w:) Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji 1975, z. 5, s. 3—5.
Szkolnictwo wyższe. (w:) Rocznik Polityczny i Gospodarczy 1975, s. 541—548.
Zadania wychowania ideowego i politycznego w ekonomii politycznej., (w:) Życie Gospodarcze 1975, z. 18, s. 1, 2.
Wywiad: *Nauka na usługach społeczeństwa.* (w:) Tygodnik Demokratyczny 1975, z. 50, s. 5, 6.
Wywiad: *Ocena przebiegu egzaminów na uczelnie.* (w:) Trybuna Ludu 1975, z. 180, s. 1, 4.
Wywiad: *Uczelnie w nowym roku. Rozmowa z wiceministrem nauki, szkolnictwa wyższego i techniki prof. dr. hab. J. Górskim.* (w:) Argumenty 1975, z. 39, s. 1, 14, 15.
Wywiad: *Wychować studenta.* (w:) Życie Warszawy 1975, z. 260, s. 1, 6.

1976

Czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Ludowej. (w:) Acta Universitatis Lodzensis Ser. 1 1976, z. 14, s. 9—25.
(Współautor: Domańska E.): *Ekonomia polityczna kapitalizmu. Cz. 1. 3 wyd.* Warszawa 1976, SGPiS 8°, ss. 345.

Istota stosunków produkcji w kapitalizmie i w socjalizmie. (w:) Oświata i Wychowanie 1976, z. 20. Dodatek Nurt, z. 1, s. 52—59. (artykuł podpisany mylnie Jan Górski. W spisie treści: Janusz Górski).

Jakość kształcenia i wychowania. Rozmowa z prof. dr. hab. J. Górskim wiceministrem nauki, szkolnictwa wyższego i techniki. (w:) Argumenty 1976, z. 39, s. 1, 11.

Kierunki działania. Wypowiedź. (w:) Głos Nauczycielski 1976, z. 44, s. 8.

Postęp techniczny a przemiany strukturalne w gospodarce. [w:] Postęp techniczny w procesie reprodukcji. Warszawa 1976, s. 203—221.

Przemówienie powitalne i pismo gratulacyjne. (w:) Przegląd Biblioteczny 1976, z.3, s. 233—237.

Sprawą podstawową jest zwiększenie kontaktów między szkołą wyższą a średnią... Wypowiedź. (w:) Głos Nauczycielski 1976, z. 45, s. 3.

Szkolnictwo wyższe. (w:) Rocznik Polityczny i Gospodarczy 1976, s. 462—469.

Współautorzy: Karaś M., Suchodolski B.): *Uczelnie otwarte. „Trzeba zapewnić wszystkim najlepszym dostęp do najlepszych uczelni". Wypowiedź.* (w:) Polityka 1976, z. 27, s. 14, 15.

Z problemów współdziałania resortu NSzWiT z Sekcją Nauki ZNP. Rozmowa z I zastępcą ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki prof. dr. hab. J. Górskim (w:) Życie Szkoły Wyższej 1976, z. 9, s. 3—5.

Wywiad: *Akademicki rok 1976/1977.* (w:) Życie Warszawy 1976, z. 232, s. 1, 2.

1977

Aktual'nye problemy vospitanija mołodeži v vyssich učebnych zavedonijach Pol'ši. (w:) Sovremennaja Vysšaja Škola 1977, z. 2, s. 153—162.

Współautorstwo, redakcja i wstęp): *Ekonomia polityczna socjalizmu. Wybrane problemy. 6 wyd. znacznie zmien. i uzup.* Warszawa 1977. KiW 8°, ss. 352.

(Współautorstwo): Ekonomia polityczna: Zarys popularny. 8 wyd. zmien. i uzupełn. Warszawa 1977, KiW 8°, ss. 784.

Gaudeamus w 86 szkołach wyższych. Wypowiedź. (w:) Głos Nauczycielski 1977, z. 40, s. 1, 4.

Współautor: Sierpiński W.): *Historia powszechnej myśli ekonomicznej (1870—1950).* 2 *wyd.* Warszawa 1977, PWN 4°, ss. 536.

Kierunki rozwoju Towarzystwa Wiedzy Powszechnej. Skrót referatu. (w:) Oświata Dorosłych 1977, z. 7, s. 345—350.

Kształcenie i dokształcanie nauczycieli w szkołach wyższych. (w:) Kwartalnik Pedagogiczny 1977, z. 4, s. 31—43.

Nauki ekonomiczne. [w:] Historia nauki polskiej. T. III. 1795—1862. Wrocław 1977, s. 784—795.

Obywatel student. Wypowiedź. (w:) Sztandar Młodych 1977, z. 285.

Ogólna charakterystyka gospodarki socjalistycznej. [w:] Ekonomia polityczna socjalizmu. Wybrane problemy. Warszawa 1977, s. 29—66.

Przed wkroczeniem na uczelnię. Rozmowa z wiceministrem Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki prof. dr. J. Górskim. (w:) Dziennik Wieczorny 1977, z. 131. Też: Głos Wybrzeża 1977, z. 137.

Przemówienie powitalne na Ogólnopolskim Zjeździe Filozoficznym. (w:) Studia Filozoficzne 1977, z. 12, s. 17—20.

Rozwinięte społeczeństwo socjalistyczne a zadania ekonomii politycznej [w:] Ekonomia polityczna socjalizmu. Wybrane problemy. Warszawa 1977, s. 296—311.

Szkolnictwo wyższe. (w:) Rocznik Polityczny i Gospodarczy 1977, s. 575—582.
U progu nowego roku akademickiego. Wypowiedź. (w:) Życie Warszawy 1977, z. 232, s. 1, 5.
Upowszechnianie wiedzy o radach narodowych w programach studiów. (w:) Rada Narodowa. Gospodarka. Administracja 1977, z. 7, s. 5—7.
Wprowadzenie [W:] Ekonomia polityczna socjalizmu. Wybrane problemy. Warszawa 1977, s. 7—27.
Współpartnerstwo, samodzielność, dojrzałość. Rozmowa z prof. dr. J. Górskim. (w:) Argumenty 1977, z. 40, s. 1, 4—5.
Wypowiedź w dyskusji na obradach XII Krajowego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. (w:) Życie Gospodarcze 1977, z. 1, s. 9.
Wywiad: Gaudeamus igitur. (w:) Fakty 1977, z. 10, s. 3.

1978

Aktualne zadania dydaktyczno-wychowawcze w szkołach wyższych. (w:) Nowe Drogi 1978, z. 10, s. 22—31.
Czy egzaminy wstępne są potrzebne? Odpowiada wiceminister prof. dr J. Górski (w:) ITD 1978, z. 13, s. 10, 13.
Gospodarka czeka na fachowców. Wypowiedź. (w:) Życie Warszawy 1978, z.153, s. 3.
Istota stosunków produkcji w kapitalizmie i w socjalizmie. (w:) Oświata i Wychowanie 1978,z. 20, s. 9—18.
Jutro szkoły wyższej. Wypowiedź. (w:) Życie Warszawy 1978, z. 244, s. 5, 12.
Kierunek — doskonalenie. (w:) Głos Nauczycielski 1978, z. 40, s. 4, 5.
Kierunki doskonalenia szkolnictwa wyższego. (w:) Dydaktyka Szkoły Wyższej 1978, z. 3, s. 19—36.
O perspektywie przeobrażeń szkół wyższych. (w:) Oświata i Wychowanie 1978, z. 14. s. 38—40.
Podstawy narodowej specjalizacji. O urzędowym programie realizacji postanowień XII Plenum KC PZPR rozmawiamy z prof. dr. hab. J. Górskim, ministrem nauki, szkolnictwa wyższego i techniki. (w:) Życie Gospodarcze 1978, z. 45, s. 1, 2.
Posiedzenie Rady Ministrów w sprawie projektu planu na rok 1979. (w:) Życie Gospodarcze 1978, z. 50, s. 9.
Program na dziś i na jutro. (w:) Perspektywy 1978, z. 33, s. 17—18.
Szkolnictwo wyższe (w Polsce w 1977 r.). (w:) Rocznik Polityczny i Gospodarczy 1978, s. 435—442.
Učastije vysšych učennych zavedenij PNR vosuščestvenii osnovnych zadac nauki. (w:) Sovriemiennaja Vysšaja Škola 1978, z. 3, s. 57—71.
(Współautor: Kaliski S.): *W stronę uczelni przyszłości. Kształt szkolnictwa. Wypowiedź.* (w:) Trybuna Ludu 1978, z. 52, s. 3.
Wpływ wyższych uczelni na rozwój województw. Rozmowa z prof. dr. hab. J. Górskim, Wiceministrem Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. (w:) Rada Narodowa. Gospodarka. Administracja 1978, z. 10, s. 6—7.

1979

Co robić? (fragmenty wypowiedzi ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki prof. dr. hab. J. Górskim na spotkaniu z aktywem Politechniki Warszawskiej). (w:) Politechnik 1979, z. 25, s. 1, 11.

Czy studia są przepustką do lepszego życia? Rozmowa z prof. dr. J. Górskim, ministrem Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. (w:) ITD 1979, z. 9, s. 6, 7.
(Współautor: Domańska E.): *Ekonomia polityczna kapitalizmu. 4 wyd. Cz. 1.* Warszawa 1979, SGPiS 8°, ss. 345.
„Les forces vives de la science. (w:) Perspectives Polonaises 1979, z. 9, s. 41—47.
(Współautor: Sierpiński W.): *Historia powszechnej myśli ekonomicznej (1870—1950). 3 wyd.* Warszawa 1979, PWN 8°, ss. 536.
Istota stosunków produkcji w kapitalizmie i socjalizmie. (w:) Nurt 1979, z. 1, s. 16—25. Dodatek do: Oświata i Wychowanie 1979, z. 14.
Nauka i szkolnictwo wyższe. (w:) Życie Partii 1979, z. 9, s. 19—22.
Nauka i technika dla rozwoju. Wypowiedź ministra szkolnictwa wyższego, nauki i techniki. wiceprzewodniczącego konferencji ONZ „Nauka i technika dla rozwoju'. (w:) Życie Gospodarcze 1979, z. 37, s. 1, 4.
Nauka i technika w służbie pokoju. (w:) Nauka Polska 1979, z.12, s. 3—9.
Nauka w służbie gospodarki. Skrót wystąpienia... (w:) Głos pracy 1979, z. 97, s. 3.
O dalsze umacnianie roli nauki w podnoszeniu efektywności gospodarowania (w:) Życie Szkoły Wyższej 1979, z. 6, s. 5—27.
O wysoką jakość i innowacyjność pracy szkół wyższych. (w:) Życie Szkoły Wyższej 1979, z. 11—12, s. 9—24.
Podsumowanie obrad. (w:) Życie Szkoły Wyższej 1979, z. 3, s. 61—66.
Polityka naukowa w służbie rozwoju kraju. (w:) Nowe Drogi 1979, z. 12, s. 15—29.
Referat prof. dr. J. Górskiego, ministra NSzWiT (skrót). (w:) Temat 1979, z. 10, s. 5.
Szkolnictwo Wyższe w Polsce w 1979 r. (w:) Rocznik Polityczny i Gospodarczy 1979, s. 483—490.
Szkolnictwo wyższe w trosce o kształcenie i wychowanie. (w:) Nowe Drogi 1979, z. 6, s. 37—46.
Zdecyduje jakość kształcenia. Przemiany szkolnictwa wyższego. (w:) Trybuna Ludu 1979, z. 21, s. 5.
Wywiad: *Dzień jutrzejszy szkoły wyższej.* (w:) Głos Nauczycielski 1979, z. 17, s. 6, 7.
Wywiad: *Inżynier zdobywa wiedzę.* (w:) Trybuna Ludu 1979, z. 198, s. 4.
Wywiad: *Milion z cenzusem naukowym.* (w:) Tygodnik Kulturalny 1979, z. 18, s.1,7.
Wywiad: *Nauka jest ryzykiem i konfrontacją.* (w:) *Szkolnictwo Wyższe.* (w:) Życie Literackie 1979, z. 40, s. 1, 5, 6.
Wywiad: *Szkolnictwo wyższe po 35 latach. „Życie" rozmawia z prof. dr. hab. J. Górskim, ministrem nauki, szkolnictwa wyższego i techniki. (w:) Życie Warszawy* 1979,, z. 229, s. 5.
Wywiad: Za parawanem stabilizacji. Rozmowa z ministrem nauki, szkolnictwa wyższego i techniki prof. dr. hab. J. Górskim. (w:) Razem 1979, z. 45, s. 16—18.

1980

Aktualne problemy sterowania działalnością naukowo-techniczną. (w:) Gospodarka Planowa 1980, z. 7/8, s. 357—364.
Bogatsze formy współpracy naukowo-technicznej PRL — CSR. Wypowiedź prof. dr. J. Górskiego. dla „Życia". (w:) Życie Warszawy 1980. z. 30, s. 5.
Kształtowanie systemu szkolnictwa wyższego w Polsce. Warszawa 1980. CINTE OIC 4°, ss. 44. (w:) Materiały Informacyjne Ośrodka Doskonalenia Kadr Kierowniczych KC PZPR. Do użytku służbowego.
List Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki do pracowników i studentów wyższych uczelni. (w:) Życie Szkoły Wyższej 1980, z. 11 s. 3—9.

O nowy kształt socjalistycznej uczelni i badań naukowych w Polsce. [w:] Życie Szkoły Wyższej 1980, z. 12, s. 3—27.
O większą integrację uczelni z gospodarką i regionami kraju. (w:) Rada Narodowa. Gospodarka. Administracja 1980, nr spec. styczeń, s. 62—63.
Polityka zatrudniania absolwentów. Wypowiedź w dyskusji. (w:) Przegląd Techniczny 1980, z. 12, s. 12.
Potrzebna środowisku i technice Minister Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki... (w:) Przegląd Techniczny 1980, z. 1, s. 17, 18.
Problemy vyššego obrazovanija v Pol še (na fone mirovych tendencii). (w:) Sovremiennaja Vyšaja Škola 1980, z. 2, s. 21—29.
Przepustka do kariery? Wypowiedź. (w:) Polityka 1980, z. 17, s. 1, 14.
Szkolnictwo wyższe, nauka i postęp techniczny dynamizują rozwój społeczno-gospodarczy Polski socjalistycznej. (w:) Życie Szkoły Wyższej 1980, z. 3, s. 7—27.
Szkolnictwo wyższe w Polsce w 1979 r. (w:) Rocznik Polityczny i Gospodarczy 1980., s. 368—374.
W jakim kierunku zmierzamy? Nad modelem szkoły wyższej. (w:) Głos Nauczycielski 1980, z. 25, s. 1, 4.
Zadania inte w służbie postępu i rozwoju. (w:) Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji 1980,, z. 3, s. 3—4.
Wywiad: *Tygiel akademicki.* (w:) Polityka 1980, z. 39, s. 1, 14.
Wywiad: *W roku akademickim 1980/81.* (w:) Życie Warszawy 1980, z. 225, s. 1, 6.

1981

Były minister o ustawie (o szkolnictwie wyższym). (w:) Polityka 1981, z. 33, s. 14.
Co Pan robi dla budownictwa Panie ministrze? (w:) Fundamenty 1981, z. 25, s. 4.
(Współautor: Sierpiński W.): *Historia powszechnej myśli ekonomicznej (1870—1950). 3 wyd.* Warszawa 1981, PWN 8°, ss. 536.
Klimat dla samorządności. (w:) Głos Nauczycielski 1981, z. 18, s. 10.
Mówić prawdę o nauce. (w:) Polityka 1981, z. 20, s. 14.
Nim Sejm podejmie decyzję. Rozmowa na temat projektu ustawy o szkolnictwie wyższym z ministrem — prof. dr. J. Górskim. (w:) Głos Nauczycielski 1981, z. 26, s. 6.
Nowe tendencje w polskim szkolnictwie wyższym. (w:) Nowe Drogi 1981, z. 3, s. 128—143.
O życiu na kredyt i wąskich gardłach. (w:) Życie Gospodarcze 1981, z. 42, s.11.
Oświadczenie ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki (w sprawie samorządności uczelni wyższych i autonomii środowiska akademickiego). (w:) Życie Warszawy 1981, z. 40, s. 6.
Parę uwag. W sprawie strajków studenckich. (w:) Życie Warszawy 1981, z. 277, s. 3.
Pogłębianie się kryzysu — i co dalej? (w:) Kultura 1981, z. 39, s. 8.
Potrebnosti i vozmožnosti razvitija vysševo obrazovanija v Pol'še. (w:) Sovremennaja Vyšaja Škola 1981, z. 3, s. 59—75.
Reforma cen — tak, ale... (w:) Życie Gospodarcze 1981, z. 34, s. 5.
Rezultaty naučno-tecničeskovo sotrudničestva PNR s drugimi stranami-čtarami SEV v 1971—1980 gg. (w:) Ekonomičeskoe Sotrudničestvo Stran-Členov SEW 1981, z. 3, s. 37—39.
Szkolnictwo wyższe: nowe zagadnienia: nowe formy realizacji zadań. (w:) Rada Narodowa. Gospodarka. Administracja 1981, z. 8, s. 8—9.
Wywiad: *Między marzeniami a planem.* (w:) Kultura 1981, z. 3, s. 1, 8.

1982

Czy nowy kryzys współczesnej ekonomii burżuazyjnej. (1, 2.). (w:) Życie Gospodarcze 1982, z. 7, s. 9, z. 8, s. 10
Do władzy przez destrukcję: (1). Na początku były postulaty. (2). Prawdziwe treści „programu". (3) (w:) Trybuna Ludu 1982, z. 46, s. 3: z. 47, s. 7.
Drogi i bezdroża nauk społeczno-politycznych. Fragmenty. (w:) Edukacja Polityczna 1982, z. 1, s. 171—182.
Drogi i bezdroża nauk społecznych. (w:) Nowe Drogi 1982, z. 7—8, s. 132—141.
Elementy diagnozy. (w:) Gospodarka 1981. (w:) Życie Gospodarcze 1982, z. 1, s. 11
Gospodarcze funkcje państwa. Państwo a mechanizmy rynku. Perspektywiczne centralne sterowanie. Polityka społeczna. (w:) Rzeczpospolita 1982, z. 103, z. 105—106, s. 4.
Gospodarka 81: pogłębienie kryzysu ekonomicznego, perspektywy jego przezwyciężania. Warszawa 1982, TWP 8°, ss. 38.
Gospodarka Polski po II wojnie światowej. Warszawa 1982, TWP 8°, ss. 42.
Gospodarka 1981. Problemy załamania i rozwoju. Warszawa 1982, KiW 16°, ss. 155.
Mity konkurencji — i inne. (w:) Polityka 1982, z. 35, s. 7.
Nie każdy eksport się opłaca. (w:) Polityka 1982, z. 13, s. 17—18.
O preferencjach na studia raz jeszcze... (w:) Życie Warszawy 1982, z. 65, s. 3.
O Uniwersytomanii — poważnie. (w:) Życie Warszawy 1982, z. 179, s. 3.
Polskie dylematy: Refleksje gospodarcze. Kierunki rozwoju. Model konsumpcji. (w:) Rzeczpospolita 1982, z. 56—58, s. 3.
Program ekonomiczny IX Nadzwyczajnego Zjazdu PZPR. (w:) Ideologia i Polityka 1982, z. 5, s. 67—84.
*Realizacja programu gospo*darczo-społecznego IX Zjazdu a stan wojenny. (w:) Ideologia i Polityka 1982, z. 12, s. 65—77.
Wywiad: *Gospodarka jak transatlantyk.* (w:) Życie Literackie 1982, z. 24, s. 1, 11
Wywiad: *Róż trzeba bronić. Kultura i raforma.* (w:) Trybuna Ludu 1982, z. 150, s.4.

1983

Ekonomia popytu a ekonomia podaży. (1, 2) (w:) Życie Gospodarcze 1983, z. 1, s. 10: z. 2, s. 12.
Mieć czy być? Profesor.. o Radzie Kultury. (w:) Życie Warszawy 1983, z. 89, s. 7.
Międzynarodowe uwarunkowania położenia gospodarczego Polski. Warszawa 1983, TWP 8°, ss. 22.
O mitach i rzeczywistej inflacji. (w:) Życie Gospodarcze 1983, z. 10, s. 5.
Problemy szkolnictwa wyższego. (w:) Życie Warszawy 1983, z. 84, s. 3.
Rola kapitału w rozwoju ekonomicznej myśli marksistowskiej. (w:) Ideologia i Polityka 1983, z. 11, s. 72—83.
Spory o centralne sterowanie. Dyskusja o reformie. (w:) Argumenty 1983, z. 43, s. 7
Uniwersytet otwarty w Polsce — koncepcje organizacyjne i programowe. (w:) Nauka Polska 1983, z. 3/4, s. 119—128.
Wywiad: *Wiedza dla wszystkich. Z prof. dr. J. Górskim... prezesem Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.* (w:) Życie Warszawy 1983, z. 165, s. 1, 2.
Wywiad: *Wiedzieć — być. Rozmowa z prof. dr. J. Górskim... prezesem Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.* (w:) Argumenty 1983, z. 20, s. 6.

1984

Co robić? Wypowiedź. (w:) Kierunki 1984, z. 5, s. 8, 9.
Ekonomia w Polsce. [w:] Wielka encyklopedia powszechna. T. 3. Warszawa 1984, s. 337—338.
Konsekwentne działanie — warunek efektów gospodarczych i sukcesów wychowawczych. (w:) Żołnierz Wolności 1984, z. 60, s. 5.
Postęp naukowo-techniczny i reforma. (w:) Życie gospodarcze 1984, z. 12, s. 5.
Spory o ceny. (w:) Życie Warszawy 1984, z. 5, s. 3.
Szanse niepewności zagrożenia. (w:) Argumenty 1984, z. 39, s. 1, 12.
Szkoła wychowująca. (w:) Odrodzenie 1984, z. 43, s. 4.
Uwarunkowania materialne. (stanowisko PRON w sprawie pomocy szkole). (w:) Odrodzenie 1984. z. 37, s. 7.
Wybory w uczelniach — i co dalej. (w:) Życie Warszawy 1984, z. 122, s. 3.
Zarys historii ekonomii politycznej. 2 wyd. rozszerz. Warszawa 1984, KiW 8°, ss. 512.
Wywiad: *A sponsorów dziś mniej... (Towarzystwo Wiedzy Powszechnej).* (w:) Rzeczywistość 1984, z. 42, s. 4.
Wywiad: *Fundacje szansą dla kultury. Rozmowa z prof. dr. J. Górskim...* (w:) Życie Gospodarcze 1984, z. 84, s. 9.

1985

Z historii myśli ekonomicznej. (w:) Studia i materiały. Łódź.Wydawnictwo Łódzkie 1985, 314 s.

1986

Możliwości i ograniczenia intensyfikacji procesu wzrostu. (W:) Główne kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego Polski do roku 2000 — warianty, bariery i ich uwarunkowania. Warszawa: Zakład Wydawnictw SSP „Uniwersitas" 1986, s. 169—192.
Uniwersytet otwarty w Polsce — założenia i perspektywy. (w:) Życie Szkoły Wyższej 1986, nr 11/12, s. 81—89. Toż w wesji angielskiej.

1987

Reforma chińska z bliska. Cz. 1. (w:) Wektory 1987, nr 1, s. 9—12. Cz. 2, Wektory 1987, nr 2, s. 7—8, 24.
Przemiany we współczesnej ekonomii burżuazyjnej. Praca zbior. pod red. Janusza Górskiego. Warszawa: PWE 1987, s. 248.
Ekonomia popytu a ekonomia podaży we współczesnej zachodniej myśli ekonomicznej. [w]: Przemiany we współczesnej zachodniej myśli ekonomicznej. Warszawa: PWE 1987, s. 9—44.
Nauki ekonomiczne. (w:) Historia Nauki Polskiej, t. IV 1863—1918. Cz. III, s. 977—993. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź 1987. Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wyd. PAN

SKOROWIDZ NAZW OSOBOWYCH

Abramowski Edward: 6
Adamowicz Stanisława: 112
Albert: 220
Aleksandrowicz Piotr: 212, 220, 221, 223, 224
Altenberg H.: 191
Andrzejczuk Alicja: 110
Andrzejczuk Jolanta: 109
Andrzejewski Franciszek: 70
Andrzejewska Józefa: 108
Antonczuk Władysław: 232
Asnyk Adam: 143
at.: 244
Augustynowicz Władysław: 8
Babieracka Janina: 107
Bachmajer Abraham: 202
Baj Ewa: 106
Bajbak Wojciech: 111
Bałaban Henryk: 135, 136
Bałagan Ryszard: 42
Bałkowiec Alicja: 109
Baniosz Jakub: 221, 250
Baniosz Władysław: 211, 220, 221, 222, 223, 227, 228, 230
Barańska Bożena: 105
Barras Franciszek: 196
Bartoszczyk Józef: 17, 18
Bechie: 183
Bednarczyk Barbara: 105
Bełtowski Juliusz Wojciech: 117, 128
Benedykt XV: 219
Berger Stanisław: 15
Bernatowicz Halina: 109
Bernsztejn M.: 202, 203, 205
Białęski A.: 203, 204
Białogrodzka Zofia: 23, 34
Bielecki Kazimierz: 18
Bierut Bolesław: 162
Bismark Otton: 139
(bk): 244
Blumin I.G.: 258, 259
Błazów: 185
Błystek: 159
Bobruk Edward: 17, 18, 21, 23
Bogdanow Włodzimierz Michajłowicz: 203
Bogucka Dorota: 107
Bogucki Jan: 13, 15
Bogusław K.: 246
Bogusławski Wojciech: 160, 161
Bonecka Maria: 105
Boratyński Stanisław: 17
Borkowski Feliks: 8
Borowy Sylwester: 71, 72, 81
Borysiuk Dorota: 105
Böttger R.Ch.: 201
Branicz Ryszard: 111
Brodawka Grażyna: 112
Brodawka Zdzisława: 109
Broniewski Władysław: 146
Brzostowski Karol: 151
Brzóska Stanisław: 247
Buczek: 188
Buczyńska Janina: 109
Bujak Mirosław: 108
Burbon Halina: 66, 71, 73, 81, 105
Burdziński Marian: 11
Burszewska Alicja: 107
Bruszewska Zofia: 107
Byczuk Barbara: 106
Byczuk Teresa: 106
Byczyk: 220
Caban I.: 213, 231, 232

Cap Zofia: 109
Celińska Danuta: 106
Cep Łucja: 107
Ceptowski Stefan: 213, 238, 240
(ch): 244
Chalimoniuk Jadwiga: 107
Chancel: 199
Charczuk Stanisław: 109
Chełmoński Józef: 160, 161
Chlebiuk Czesław: 211, 229
Chmielarski Jan: 2, 3, 5, 18, 21, 23, 34, 42, 46, 54, 59, 66, 69, 70, 71, 72, 81
Chmielewska Barbara: 105
Chmielewska Irena: 109
Chmielewska Mirosława: 109
Chmielewski Bohdan: 117, 138
Chmielewski Władysław: 105
Chodowiecki: 189
Chodyka Henryka: 106
Chodźko Piotr: 15, 16
Chomiuk Barbara: 71, 110
Chomiuk J.: 244
Chomiuk Zofia: 107
Chopin Fryderyk: 158
Chruścielewska Elżbieta: 107
Chruściel Maria: 109
Chuchnowski Piotr: 138
Chwedoruk Maria: 111
Chwedoruk Regina: 105
Chwedoruk Stanisław: 111
Chwesiuk Mikołaj: 110
Chwieducik Zofia: 138
Chyliński Józef: 118, 119
Ciechanowianie: 132, 147
Ciechanowski Jan: 234, 235
Ciechanowski Stefan: 237
Ciesielska Bogusława: 110
Ciesielska Pelagia: 7
Cisak Antonina: 110
Ciucios Andrzej: 204, 208
Congreve Wiliam: 199
Cramer Julius: 237
Cudnik Jerzy: 111
Cybul Jan: 23, 34, 47, 54
Cybulska Teresa: 34, 81, 105
Cykowski Jan: 140
Cyra Eugeniusz: 247
Czacki T.: 195
Czajko Grażyna: 108
Czajko Tadeusz: 71, 111
Czartoryski Adam: 223
Czartoryski Konstanty: 220
Czech Bronisław: 189
Czerniak Maria: 107
Czerski P.: 205
Czerwiński Adam: 108
Czerwosz Wojciech: 130
Czopińska Feliksa: 16, 17, 18, 21, 23
Czubaszek Halina: 111
Czuriłow Iwan: 200
Danielak Teresa: 110
Daniluk Agnieszka: 107
Daniluk Aniela: 226, 229, 236, 242
Daniluk Barbara: 107
Daniluk Feliksa: 226, 229
Daniluk Jan: 241, 242, 243
Daniluk Stanisław: 13, 14, 15, 232, 234, 235
Daniluk Stanisława: 108
Daniłkiewicz Krystyna: 107
Daniłowiczowa Zofia: 220, 224
Dawidowicz Tadeusz: 109
Dąbrowska: 145
Dąbrowska Jolanta: 107
Dąbrowska Maria: 143
Dąbrowski: 184, 185, 187, 195
Dąbrowski Bronisław: 232
Dąbrowski Jan: 235
Dąbrowski Jarosław: 158
Dąbski Zenon: 33
Delikat Antoni: 108
Demczuk Witold: 109
Dembowska Zofia: 191
Denisiuk Janina: 18, 21, 23
Deotyma: 187
Depczyński Wincenty: 212, 213
Deskur Bronisław: 247
Dołęga Elżbieta: 110
Domagała Jan: 212, 240, 242
Domańska E.: 263, 264, 265, 267
Domnick: 237
Dorofiejczuk Teodor: 16, 17
Döbereiner Johann Wolfgang: 199
Drewniak Halina: 18
Drewniak Kazimierz: 18, 46, 54, 59, 66, 69, 72
Drucki Lubecki Franciszek: 254
Drygiel Kazimierz: 111
Drzewiecki Józef: 195, 196
Drzewińska Krystyna: 18
Drzymała Michał: 115

Dubis Władysław: 191
Duda Jadwiga: 111
Duda Mieczysław: 111
Dudzicki R.: 164
Dudzińska Krystyna: 105
Dunikowski Xawery: 145
Duszenko Franciszek: 133
Dyczkowski Izydor: 21, 23, 46, 54, 59, 66, 71, 81
Dyż Walenty: 225
Dziedzic Maria: 109
Dzierżyński: 187
Dzięga Tadeusz: 228
Dzięgielewska Dorota: 112
Ebert Anna: 110
Edler: 196
Elsner-Rajpold Maria: 142
(em): 244
Empi Marian: 245, 246
Englender Konstanty: 111
Erg: 245
(es): 245
Faluszewska Anna: 105
Feldman G.: 259
Filimon Władysław: 110
Filipiuk Anna: 106
Filipiuk Lech: 107
Filipowicz Zygmunt: 191
Francuzi: 195, 196, 199
Frąckowiak M.: 261
Fredro Aleksander: 160
Fręchowicz Tadeusz: 234
Fronczek Tadeusz: 16
Frycz Modrzewski Andrzej: 158
Furkse: R.: 259
Furman Włodzimierz: 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18
Gagarin: 186
Gajdzicka Wiesława: 109
Gajewski Wojciech: 15, 16
Galiński Romuald: 245
Garstecki Zygmunt: 139
Gąsowski Lucjan: 7, 10, 11
Giergun Jolanta: 105
Gierymski Aleksander: 160
Gil Jan: 232
Gliszczyński Leon: 238
Globocnik Odilo: 232
Głowacki: 183
Godlewski Piotr: 245
Golec Kazimierz: 18
Golik Alicja: 109
Gomółka: 246
Gomółka Adam: 10
Gorgała Barbara: 107
Gorol Edward: 166, 192
Gow.R.: 245
Górecki Janusz: 108
Górny Bolesław: 219
Górska Ewa: 254
Górska Stefania: z d.Zagórska: 253
Górska-Szubert Małgorzata: 2, 254
Górski Czesław: 253
Górski Janusz: 2, 4, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 270, 271
(G.P.): 245
Grabski Franciszek: 196
Grabski Władysław: 207
Granżan Edward: 10
Gregorczyk Mieczysław: 20
Grochowska Maria: 110
Gromadzki W.: 245
Gruczyński Stanisław: 11
Grudziński Jerzy: 130
Gruszczyńska Irena: 106
Grzebiliszewska Dominika: 17
Grzejda Edward: 17
Grzeszykowski Kazimierz: 108
Grzeszuk Henryk: 110
Grzeszyk Andrzej: 111
Grzeszykowska Maria: 110
Gutenberg: 218
Gutkowski Wojciech: 254
Gutowska Zofia: 108
Guzowska Eugenia: 17
Hać Stanisław: 225
Hajczuk Wincenty: 225
Hajdecki Antoni: 135
Harasimiuk Mikołaj: 11, 16, 17, 21, 34, 47
Harczuk Ryszard: 109
Hawryluk Anna: 106
Hawryluk Bolesław: 233, 234, 235
Hawryluk Elżbieta: 109
Hawryluk Stanisława: 226
Hawryluk Władysław: 210, 211, 224, 225, 228, 232, 234, 250
Heidrich Andrzej: 158
Hirschenfeld Robert: 200
Hirschenfeld T.: 200

Hitler: 230
Hoffman Bedrich: 212, 240
Holewiński J.: 114
Hołowienko Teresa: 109
Homziuk Zdzisław: 16
Horbacz: 212
Horno-Popławski Stanisław: 117, 134
Hryciuk Agnieszka: 111
Hryciuk Bogdan: 108
Hryciuk Elżbieta: 109
Hryniewiecki Jerzy: 2
Hubica Elżbieta: 109
Huk Józef: 242
Hukaluk Małgorzata: 106
Hukaluk Stefan: 220, 222
Idzikowska Bożena: 110
Ihnatowicz Ireneusz: 207
Irinyj Janos: 200
Iwaniuk Czesław: 111
Iwaniuk Tadeusz: 111
Iwańczuk Franciszek: 226
Jabłoński: 195
Jabłoński Lech: 4, 193
Jacewicz Wiktor: 212, 237, 240, 241, 242
Jaczewski Franciszek: 216
Jaćwingowie: 245
Jadczak St.: 245
Jagiellończyk Kazimierz: 158
Jakimiuk Eugeniusz: 111
Jakimiuk Maria: 226
Jakoniuk Marek: 112
Jakubiuk Janina: 34, 61, 66, 71, 104
Jakubiuk Maria: 106
Jakubiuk Teresa: 111
Jakubowicz Adolf: 170
Jakubowicz Genowefa: 108
Jakubowicz Halina: 106
Jakubowska Lucyna: 111
Jałtuszyk Maria: 106
Janicki Wacław: 11
Jankowski Stanisław: 140
Janowicz Maria: 111
Janowicz Stanisław: 15, 16, 17
Janusiewicz Teresa: 108
Jarnuszkiewicz Jerzy: 117, 125
Jaroszewicz Czesław: 232
Jaśkowski Marek: 105
Jaworski Franciszek: 191
(jch): 245
Jelczuk Maria: 17
Jeleszuk Adam: 112
Jeleszuk Jan: 112
Jeleszuk Krystyna: 107
(jes): 245
Jones Samuel: 199
Jóźwik Halina: 112
Jóźwik Kazimierz: 110
Jurko Elżbieta: 54, 59, 66
Jurko Tadeusz: 13, 14, 15, 16
Juszczuk Anna: 105
Juszczuk Józef: 105
Kaczor Jan: 34, 47
Kalenik Jan: 21, 23
Kalinka Elżbieta: 106
Kalinowska Kazimiera: 109
Kalinowski Andrzej: 59, 61
Kaliski S.: 267
Kaliszuk Małgorzata: 105
Kaługa Henryka: 109
Kamasa Elżbieta: 105
Kamasa Józef: 111
Kamasa Władysław: 111
Kamieński Henryk: 254
Kamińska Anna: 139
Kamińska Barbara: 105
Kamińska Stefania: 110
Kamiński A. (Juliusz Górecki): 235
Kamiński Marek: 191
Kamyszew: 188
Kandefer Władysław: 117, 124, 154
Karaś M.: 266
Karpińska Lucyna: 110
Karwacka Anna: 242, 243
Karwacki Bronisław: 242
Karwaccy: 243
Karwowski Edmund: 111
Karwowski Kazimierz: 17, 18
Karwowski Mirosław: 111
Kasprowicz Jan: 160
Kasznia Benedykt: 149
Kaszówna Regina: 233
Kaszuba Krystyna: 18
Kaszyńska Anna: 110
Kazimierz Wielki: 157
Kaznowski Ludwik: 7
Kędzierski Wiktor: 12, 13
Kędzierski: 134
Kępińska Elżbieta: 105
Kiazek M.: 206
Kieczka Maria: 110
Kieruczenko Stanisław: 81

Kietowicz Feliks: 198, 203, 205
Kiliński Jan: 141, 147, 148, 149, 153, 211
Kiryluk Jolanta: 106
Kiryluk Maria: 112
Kisiel: 150
Kleeberg Franciszek: 233, 249, 251, 252
Kleer J.: 260
Klimczak M.: 260, 262, 263
Klimczyk Maria z d.Wajszczuk: 212, 214, 233, 237, 241, 242
Klimiuk Wiesława: 111
Klinkiewicz Stanisław: 216
Kluczyński J.: 259
Kniaziewicz Karol Otton: 194, 195, 196
Kobryn Piotr: 212, 241
Kochanowski: 189
Kochanowski Jan: 145
Kochańska Elżbieta: 105
Kochański Wacław: 16
Kocukowa A.: 225
Koczewski Jerzy: 143
Kokoszkiewicz Felicja: 106
Kokoszkiewicz Janusz: 108
Kolbuszewski J.: 209
Kolejowa: 180
Kołkiewicz Andrzej: 108
Kołkiewicz Jan: 211, 222, 238
Kołłątaj Hugo: 160
Konecki Edward: 117, 157
Konopelko Łucja: 107
Konopnicka Maria: 3, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 191, 192
Konopnicka Laura (Pytlińska): 134
Konopnicka Zofia (Mickiewiczowa): 134
Konopnicki Jan: 146
Konopnicki Janusz: 141, 142
Konopnicki Tadeusz: 141
Kopernik Mikołaj: 158, 184, 185, 188, 251, 254, 264
Koprianiuk Stanisław: 70
(kor.): 246
Koralewski: 185
Korolczuk Anna: 110
Korsak Dyonizy: 8
Koryciński Wacław: 8
Koszałek-Opałek: 159
Kościuszko Tadeusz: 95, 117, 128, 145, 149, 150, 151, 158, 185, 186, 194
Kot Al.: 243
Kot Barbara: 47
Kot Genowefa: 109
Kot Krystyna: 108, 109
Kot Maria: 110
Kowalczuk Stefan s.Mikołaja: 233, 235
Kowalczyk Alina: 108
Kowalczyk Halina: 109
Kowalczyk Krystyna: 47, 54, 59
Kowalczyk Stefan: 13, 14
Kowalik T.: 158, 260
Kowalik Teresa: 107
Kowalik Krystyna: 110
Kowalik Zofia: 110
Kowalska Alina: 108
Kowalska Barbara: 106
Kowalska Krystyna: 106
Kowalska Teresa Józefa: 2, 288
Kowalski Adam Jacek: 2
Kowalski Grzegorz: 250
Kowalski Marian: 2, 3, 4, 113, 198, 202, 258
Kozaczuk Antoni: 48, 59, 60, 61, 66, 70, 71, 72, 81
Kozak Maria: 112
Kozłowiec Jan: 234, 235
Koźmian: 210
Krasicki: 186
Krasiński Wincenty: 188
Krasiński Zygmunt: 121, 130, 161
Krawiecki Józef: 233, 234, 235
Kreuger Ivar: 206, 207, 208
Krupiński Stanisław: 14
Kryński Franciszek: 8, 10
Krystosik Marzena: 108
Kryszyński Eryk: 233, 235
Krzemińska Anna: 126
Krzoska Jadwiga: 144
Krzywicki Ludwik: 158
Krzyżanowska Krystyna: 107
Krzyżanowski Juliusz: 70
Kuczyńska Maria: 66
Kuczyński Kazimierz: 21, 23, 34, 54, 59, 66
Kukiel Marian: 194
Kukułowicz Zofia: 106
Kukuryka S.: 245
Kulon Stanisław: 139, 140
Kułak Wacław: 23, 34, 46, 54, 66, 71, 73, 81

Kunicki: 6
Kupińska Krystyna: 109
Kurowska Danuta: 111
Kurowska Maria: 105
Kurowska Teresa: 105
Kusociński: 183
Kusznieruk Alina: 108
Kusznieruk Barbara: 106
Kwarciak Marian: 14, 15, 16
Kwasowiec Katarzyna: 107
Lampaszek Albin: 108
Lanc J.: 187
Landau Zbigniew: 207, 208
Laskowski Jan: 143
Laskowski Konstanty: 18, 47
Lechowicz Włodzimierz: 191
Lenartowicz Teofil: 3
Lendzion Franciszka: 17
Lenin: 152, 162
Lesisz Stanisław: 110
Lesiuk Bogdan: 108
Lesisz Janina: 110
Lesisz Małgorzata: 109
Lesisz Stanisław: 109
Leszczyńska Gabriela: 107
Leszczyńska Maria: 47, 54, 59, 71, 73, 81
Leszczyńska Zofia: 241
Leszczyński Ignacy: 7
Lewczuk Wojciech: 111
Leżyński: 225
Libionka Marian: 198
Lipiński Edward: 253, 262, 263
Lipowski Marek: 117, 129
Litwiniuk Ewa: 110
Litwiniuk Czesława: 110
Lundstrom John E.: 201
Ładny Feliks: 13, 14
Łapińska Zofia: 251
Łapszyn A.: 204
Łaźko Bazyli: 234, 235
Łaźko Julianna: 238
Łogodzka Kazimiera: 16
Łoń Józef: 16
Łopatkiewicz Zdzisław: 191
Łopieńscy (bracia): 118
Łosiecka Grażyna: 108
Łubkowska Anna: 106
Łukasiewicz Ewa: 110
Łukasiewicz Roman: 71, 104, 246
Łukasik Sabina: 109
Łukomska Bogumiła: 104
Łukomska Wiesława: 109
Łukomski Jan: 109
Łysańczuk Marek: 105
Maciejczuk Danuta: 109
Maciejczykwoie: 214
Maciejewska Bożena: 107
Maciejewski Stanisław: 11
Madaliński: 145, 152, 182, 183
Madyński Zbigniew: 108
Makaruk Wanda: 106
Makowiecki Aleksander: 5
Makowski Czesław: 117, 118, 119, 128, 192
Maksjan Ryszard: 47, 246
Maksymiuk Janina: 110
Maksymiuk Marta: 108
Malczuk Genowefa: 18, 21, 23
Malczuk Janusz: 111
Malczuk Krystyna: 106
Malinowska Anna: 107
Mankiewicz Piotr: 15
Mańko Hanna: 106
Mańkowski Z.: 213, 231, 232, 241
Marchlewski: 184, 185, 188
Marczuk Franciszka: 211, 225, 226, 229, 238
Marczuk Grażyna: 109
Marczuk Jan: 18
Marczuk Piotr: 211, 223, 229, 235
Marczuk Zofia: 105
Markowski: 225
Markowski Franciszek: 11, 13, 14, 16
Markowski Jan: 8
Marks: 262, 263
Marzec Czesław: 34, 46
Matejek Elżbieta: 111
Matejek Zofia: 110
Matejko Jan: 161
Matuszewska Helena: 117, 163
Mazur Jan: 240
Mazurek Elżbieta: 108
Mazurek Stanisława: 107
Melaniuk Halina: 108
Melaniuk Ryszard: 109
Mendelbaum Berek: 202, 203, 205
Mengand: 195
Merkel G.E.: 199
Miastkowski F.: 200
Michalak Edward: 13, 15, 16
Michalczuk Kornel: 221
Michałowski Grzegorz: 246
Mickiewicz Adam: 121, 130, 144, 145, 151, 158, 161, 183, 188, 189, 215, 225

Miedziak Mariola: 106
Mielczarski Romuald: 6
Mierzejewski Zygmunt: 8, 10
Mieszko I: 157
Mikiciuk Stanisława: 226
Mikołajczuk Halina: 109
Mikołajczuk Helena: 107
Mikołajczuk Leszek: 54, 59
Mikołajczuk Małgorzata: 106
Mikołajczuk Marian: 18
Mikuć Stanisław: 105
Milanowicz Zofia: 17, 18, 20, 48, 59, 60, 61, 66, 69, 70, 71
Mill John Stuart: 260
Miller Józef: 223
Minorczuk Kazimierz: 16
Mirecki: 187
Mironiuk Halina: 106
Młynarczuk Adolf: 234, 235
Młynarczyk Adolf: 13
Modraszek: 159
Modrzewska Bogusława: 106
Modrzewska Joanna: 135, 136
Modrzewska Mieczysława: 106
Mojzych Irena: 17, 18, 110
Moniuszko Stanisław: 161
More Tomasz: 261
Morecka Z.: 261
Mosak Kazimiera: 107
(M.P.): 246
Mróz Aleksander: 11
Mussolini: 230
Müller: 237
Nafalska Feliksa: 16, 17
Napiórkowska Stefania: 17
Napoleon: 194
Narski Z.: 259
Nassut Jan: 95
Natanson Antoni: 6
Nawrot Elżbieta: 106
Nestorowitcz Henryk: 106
Netczuk Adam: 66, 69, 70, 71, 104
Netczuk Janina: 47, 71
Netczuk Zygmunt: 71
Niemczewicz: 183, 187
Niemcy: 116, 147, 150, 211, 217, 218, 220, 222, 232, 233, 235, 236, 239, 242, 250
Nikończuk Jan: 13, 15, 16
Norwid Cyprian: 145, 161
Nosek J.: 204
Nowak: 137
Nowakowski W.: 205
Nowak Stanisław: 11, 13, 14, 15
Nowosielska Irena: 18
Nowosielska Krystyna: 109
Nowosielski Henryk: 61
Nowosielski Zygmunt:
Nowowiejski F.: 116
Nóżka Józef: 11
Nuti M.: 261
Ochnio Barbara: 109
Oklińska Teresa: 110
Oksiuta: 6
Oksiuta Danuta: 108
Oksiuta Feliks: 8
Oksiuta Genowefa: 17
Olech Teresa: 108
Olejnik Anastazja: 21, 23
Olesiejuk Bazyli: 238
Olesiejuk Ewa: 105, 107
Olesiejuk Feliks: 2, 4, 109, 252
Olesiejuk Jan: 221
Olesiejuk Katarzyna: 238
Olesiejuk Sławomir: 108
Olesiejuk Stanisław: 230
Olesiejuk Wiesława: 105
Olszański Jerzy: 251
Olszański Józef: 4, 243, 249, 250, 251
Olszewska-Borys Ewa: 117, 155, 156, 191
Olszewski Waldemar: 108
Opalko Błażej: 226
Opalko Jan: 221
Opalko Michał: 221
Orzeszkowa Eliza: 161
Osak Czesława: 108
Osak Sławomir: 111
Osiński Tadeusz: 219, 221
Ossolińscy: 191, 254, 271
Ostapiuk: 220
Ostapiuk Andrzej: 112
Ostapiuk Bożena: 105
Ostapiuk Karol: 235
Ostapiuk Teodor: 226, 234
Ostapowicz Bożena: 107
Owczarek Anna: 105
Owen Robert: 263
Oźmina Wiesław Andrzej: 117, 167, 169
Pachoński Jan: 193, 195, 197
Paluch Janina: 111
Paluch Tadeusz: 105

Paluszkiewicz Antoni: 13, 14, 15, 18, 21, 23
Paluszkiewicz Artur: 105
Paluszkiewicz Jan: 16
Panasiuk Feliks: 13
Panasiuk Józefat: 8
Panasiuk Stanisław: 226
Parafiniuk Józef: 108
Pasch Gustaw Erik: 201
Paszkiewicz: 223
Paszkiewicz Franciszek: 8
Pataj Irena: 109
Patkowska Maria: 229
Patkowska Feliksa: 242, 243
Patkowski Antoni: 226, 227, 228, 229, 236, 238, 241
Pawlikowska Anna: 110
Pawluk: 11
Pawłowska-Orzeszkowa Eliza: 152, 153
Peplak Teresa: 106
Pestalozzi: 183
Petruczenko Anna: 107
Petruczenko Barbara: 105
Petruczenko Henryk: 17, 18, 23, 34, 47, 54, 59
Petruczenko Katarzyna: 110
Petruczenko Zenon: 110
Petruk Barbara: 111
Petruk Edward: 111
Petruk Henryk: 112
(Pg): 246
Piasko Krystyna: 108
Pietraszek Wincenty: 57
Pietrowiec Anna: 121, 140
Pietruk Janina: 17
Pietruk Zofia: 106
Pietruszka Beata: 112
Pietruszka Jan: 11
Pietrzela M.: 246
Pietrzyk: 160
Pikor Henryk: 34, 46, 54, 59, 66, 71
Piłsudski Józef: 218
Pińczuk Andrzej: 108
Piotrowski: 242
Pióro Henryka: 112
Pius XI (Achilles Ratti): 230
Pius XII (Eugeniusz Paczelli): 230
Pleszczyński Adolf: 202, 206
Plewka Zofia: 107
Pniewski Bogdan: 140
Podgajny Zygmunt: 112
Podlaski Błażej: 246
Podlaski S.: 212, 213, 232
Podlewski Stanisław: 232
Podziomek: 160
Polacy: 115, 118, 139, 158, 159, 160, 161, 193, 194, 195, 196, 197, 216, 217, 218, 223, 238, 239, 245, 257
Ponimasz Danuta: 34, 47, 54, 59, 66, 71, 72, 73, 81, 104
Popijantus Stefan: 212
Potocki: 7
Potyrański J.: 237
Pożarycki Józef: 105
Poździk Henryk: 110
Prągowski Justyn: 204
Prokopiak Stanisława: 110
Prokopiak Zofia: 110
Prokopiuk Grażyna: 110
Prokopiuk Urszula: 107
Protaś Jadwiga: 106
Prożogo Konstanty: 191
Prus Aleksander: 228, 235
Prus Bolesław: 121, 130, 146, 161, 189, 253
Przebysławscy: 191
Przerwa Tetmajer K.: 142
Przeździecki Henryk: 219, 227, 229, 230
Przychodzka Halina: 103
Przychodzki Jan: 232
Pstrowski: 183
Pszczółkowska Czesława: 106
Pułaski: 183, 186, 188
Purtal Kazimierz: 16
Puszkarska Bogusława: 105
Puszkarski Franciszek: 15, 16
Puszkarski Mieczysław: 23, 34, 47
Pyzio Grażyna: 109
Pyzio Janina: 108
Rabczuk: 220
Rabczuk Michalina: 226
Rabczuk Stanisław: 71, 73, 81
Radziejewska Feliksja: 109
Radziewanowski J.: 8
Radziwiłowicz Rafał: 6
Rafalski: 6
Rafalski Kazimierz: 17, 18, 21
Rafalski Stanisław: 18
Rarak Wiesław: 107
Ratajewski Antoni: 110
Rej Mikołaj: 145, 161
Reluga Tadeusz: 16
Remiszak Dariusz: 110

Reymont Władysław: 146, 161
RG: 246, 247
R.Gow: 247
Rogiński Roman: 247
Rogoziński Stefan: 143
Rokicka Bożena: 106
Rola Maria: 108
Romanow Mikołaj Michajłowicz: 216
Romanowska Marta: 106
Romaszkin Jerzy: 202
Rosjanie: 194
Rotenberg Dawid Szlema: 15, 202, 203, 204, 205, 206, 208
Roykiewicz Krystyna: 139
Rybicki Marek: 108
Rybołowik Krystyna: 106
Rybołowik Zbigniew: 106
Saczuk Edward: 21
Saczuk Jan.: 234, 235
Sadełko: 159
Samociuk Elżbieta: 107, 111
Samociuk Józef: 112
Samociuk Krystyna: 47
Samociuk Teresa: 18, 106
Samulnik Janina: 107
Sawczuk Jan: 221
Sawecka Z.: 247
Schmidt Friedrich: 232
Sehier Otto: 121
Semeniuk Zofia: 107
Sidorczuk Janina: 71
Sidorczuk Leszek: 111
Sidorczuk Małgorzata: 111
Sidorczuk Maria: 106
Sidorowicz Walentyna: 23, 34, 71
Siegal J.: 199
Siekierka Józef: 47, 54
Sienkiewicz Henryk: 121, 130, 143, 146, 161, 184, 188
Siergiej Andrzej: 109
Siergiej Antoni: 18
Siergienjuk Waldemar: 108
Sierhej Władysława: 107
Sierocka Lucyna: 71, 72, 105
Sierocki Jan: 18, 21, 23
Sierpień Lucyna: 110
Sierpiński Witold: 254, 258, 260, 262, 264, 265, 266, 267, 269
Siliańczuk Czesław: 17, 18
Siliańczuk Elżbieta: 105
Siliańczuk Grażyna: 105
Siłaczuk Krystyna: 108
Siłuszyk Jan: 108
Siłuszyk Nikodem: 18, 47, 71, 72, 81
Sitek Władysław: 117, 120
Skarga Piotr: 189
Skłodowska Curie Maria: 155, 158
Sokolnicki Michał: 197
Skotnicki J.: 160
Skubiszyński Saturnin: 126
Skwara Beata: 109
Sławińska Halina: 180, 191
Słonecka Józefa: 111
Słowacki Juliusz: 121, 130, 146, 158, 183
Smoleń: 212
Smoliński Jan: 17, 18
Sobczak Franciszek: 11, 18
Sobczak Zdzisław: 81
Sobieszuk Dorota: 107
Sobiech Ewa: 4, 193
Sobieski: 187
Sobota Stanisław: 110
Sokołow D.: 260, 263
Sokołowski Czesław: 230
Sokulska Maria: 111
Sosnowska Janina: 106
Sójka Alicja: 104
Sroka Antoni Rościsław: 203, 205
Sroka Jerzy: 247
Stachowski: 228
Stanisławski: 186
Stankiewicz W.: 260
Stańczuk Barbara: 66, 71
Stańczuk Czesław: 226
Stańczuk Jadwiga: 18
Stańczuk Marek: 220, 222
Stańczuk Tomasz s. Marka: 234, 235
Stasiński Józef: 117, 122, 142
Staska Jolanta: 106
Staszic Stanisław: 161, 183, 184, 254, 260
Statkiewicz Janina: 108
Steciński Aleksander: 11, 12, 13, 14, 15,
Stefaniuk piotr: 18, 21, 23, 34, 42, 48, 59, 69, 71, 72, 81
Stefaniuk Stanisław s. Mikołaja: 211, 212, 222, 223, 225, 227, 228, 233, 236,
Stolarczyk Krystyna: 71, 107
Stolarski Franciszek: 13, 14
Strabowski Edward: 205
Strabowski Zygmunt: 205
Strok Michał: 211, 224, 228, 233, 234, 236, 238

Strzałkowski A.: 197
Strzałkowski Jacek: 191
Suchodolski B.: 266
Suria de Dole Charle: 199
Susłow Wincenty: 110
Suszczuk Helena: 226
Sutarzewicz Halina: 191
Sworczuk Anna: 105
Sworczuk Jadwiga: 111
Sworczuk Krzysztof: 111
Syrek Maciej: 123
Szachnik Józef: 111
Szafrańska Zofia: 235
Szafrański Feliks ps. Eugeniusz Kukułka: 233, 234, 235
Szafryn: 147
Szałkwoska Maria: 23, 34, 73, 81, 104
Szancer J.: 160
Szańkowski Maciej: 117, 119, 120, 177
Szbaciuk Bronisława: 226
Szczepaniuk Elżbieta: 109
Szczepański St.: 136
Szczerba: 220
Szelęgowski Kazimierz: 7
Szewczuk Władysław: 70
Szpura Halina: 108
Szostakiewicz Jadwiga: 109
Szostakiewicz Krystyna: 108
Szostakiewicz Zofia: 106
Szwagrzyk Józef Andrzej: 191
Szwalbe Stanisław: 135, 139
Szwed Józef: 15, 17
Szwedzi: 201, 206, 208
Szymańska Saturnina: 106
Szymczuk Anna: 109
Świderski Teodor: 21
Świeca Adam: 71, 105
Świerczewski Karol: 15, 155, 158, 183, 184, 187
Świniarska Ewa: 105
Tatarczewska Bożena: 105
Telega Kazimierz: 59, 66, 71, 72
Terlikowski Marian: 108
Tetlak Andrzej: 247
Toester Eugeniusz: 178
Tomczuk Krystyna: 107
Tomczyszyn Stanisław: 111
Tomczyszyn Tadeusz: 108
Tosi D.: 261
Traugutt Romuald: 158
Trojanowska Alicja: 109
Turowicz Zbigniew: 199, 200
Turyk Ludwika: 106
Tusz Grażyna: 108
Tutka Wanda: 108
Ukraińcy: 212, 223, 225, 236, 238, 241
Unger J.: 200
Uniejewska H.: 264
Urbański A.: 241
Urbański Władysław: 11, 17
Urbański Z.A.: 212
Wajszczuk Albin Lucjusz: 214
Wajszczuk Edmund: 214
Wajszczuk Feliks: 228, 234
Wajszczuk Karol Leonard: 4, 209, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243,
Wajszczuk Marianna (Maria) z d.Maciejczyk: 210, 212, 214, 233, 236, 242
Wajszczuk Narcyz Zenobiusz: 209, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 224, 228, 230, 233, 237, 242
Wajszczuk Piotr: 210, 214, 236, 237
Wajszczuk Tadeusz: 214
Wakulak Maria: 109
Walker John: 199
Walter Mieczysław: 142
Waryński Ludwik: 158, 237, 255
Wasiński Edward: 200
Wasiluk Helena: 110
Wasiluk Kazimierz: 16, 18
Wasiluk Krystyna: 106
Wasiłowska Scholastyka z d.Turska: 149
Wawdysz Wacław: 220, 222
Wawryniuk Henryk: 66, 71
Wawrzykowska-Wierciochowa Dioniza: 192
Wąsowska Agnieszka: 106
Wątróbska Stanisława: 117, 121, 128, 130
Weka Zofia: 18
Walter Mieczysław: 118
Wereszko Andrzej: 212
Wesołowska Irena: 107
Wesołowski Stanisław: 111
Węgrzyniak Teresa: 107
(Wicz): 247
Wieliczko M.: 216
Wierzbicka Stanisława: 109
Więcek Adam: 192

Więckowska Alicja: 110
Więckowska Jadwiga: 106
Więckowska Stanisława: 110
Wilczuk Barbara: 17
Wilczyński W.: 260
Winiarczyk Tadeusz: 247
Wisztel Franciszka: 224, 233, 238
Wiśniewska Danuta: 107
Wiśniewski Jerzy: 193
(Wit.): 247
Witkowski Roman: 34, 47, 54
Włodarczyk: 15
Wnukowicz Marta: 111
Wnukowicz Regina: 107
Wojciechowicz Jan Antoni: 8
Wojciechowicz Stefan: 17
Wojciechowski Stanisław: 6
Wojtulewicz Henryk: 192
Wojtynowska Elżbieta: 106
Wolińska Irena: 107
Woś Jan: 212, 237, 240, 242
Wójcik Halina: 108
Wójtowicz Danuta: 105
Wróbel Bożena: 105
Wróbel Hanna: 105
Wróbel Henryka: 107
Wróbel Teresa: 108
Wróblewski Henryk: 132
Wrzal Grażyna: 107
Wrzosek Barbara: 72
Wsół Czesław: 112
Wyczółkowski Leon: 161
Wydżga Leon: 219, 220, 221
Wysłuchowa Maria: 161
Wysokińska Barbara: 110
Wyspiański Stanisław: 161
Wyszyński Mikołaj: 223
Zaborowski Bolesław: 7
Zacharuk Władysław: 111
Zaim Barbara: 105
Zaim Henryk: 18
Zając Marzena: 107
Zakrzewska Wiesława: 107
Zalewska E.: 237
Zalewski Marek: 124
Zaniewicz Alfreda: 111
Zaniewicz Florian: 112
Zaniewicz Jadwiga: 110
Zaniewicz Krystyna: 105
Zaniewicz Leon: 17
Zaniewicz Stanisław: 13
Zaniewicz Zbigniew: 111
Zaniewicz Zofia: 109
Zarzycki Janusz: 111
Zasadziński Sławomir: 109
Zawadzki J.: 259, 260, 261
Ząbkówna A.: 225
Zdanowska Barbara: 106
Zdunek Barbara: 108
Zdziennicki Jan: 11
Zemła Gustaw: 118, 145
(Zet.): 248
Zgorzałek Kazimierz: 112
Ziątek Alina: 111
Zielińska Barbara: 111
Zieliński Z.: 213, 234
Zieliński Kazimierz: 2
Zielińska Teresa: 106
Zieniuk Jan: 250
Zieniuk Michał: 221, 227
Zientara Benedykt: 207
Zieńkowska Jadwiga: 16, 17
(zk): 248
Zörner Ernest: 232
Zubik Adam: 18
Zubik Czesław: 17
Zubik Teresa: 47
Zubik Władysław: 8, 10
Zubik Zygmunt: 16
Zubrzycki: 143, 149
Żakowicz Mirosław: 111
Żakowicz Sabina: 105
Żarski Adam: 11
Żarski Tomasz: 194
Żeleński Boy: 189
Żeromski Stefan: 6, 146, 161, 183, 186
Żółkiewski Stanisław: 192
Żółkowska Wanda: 110
Żółkowski Henrylk: 112
Żurawicki S.: 260
Żukrowski Wojciech: 192
Żygulski K.: 246
Żylicz Franciszek: 193
Żylicz (Gillitz, Zilitz) Wincenty: 4, 193, 194, 195, 196, 197
Żylicz Wincenty Andrzej: 193
Żylicz Scholastyka z d.Ostrowska: 193
Żyliczowie h. Lubicz: 193
Żymierski Michał: 143, 185

SKOROWIDZ NAZW GEOGRAFICZNYCH

Andrychów: 184
Anglia: 5, 210
Arkadia: 117, 119, 181
Arnswalde: 250
Augustów: 184
Augustówka: 211, 221
Austria: 5, 196, 197, 199, 218
Austro-Węgry: 217
Baborów: 188
Bagnosze: 211, 221, 232
Bazylea: 196
Bełchatów Osiedle: 189
Bełżec: 252
Beniaminowo: 217
Berlin: 200
Besancon: 195
Będzin-Grodziec: 184
Biała Podlaska: 2, 7, 8, 10, 14, 60, 64, 69, 70, 71, 144, 184, 219, 228, 234, 237
-woj.: 211, 247
Białaszewo: 184
Białobłoty: 184
Białogard: 188
Białystok: 131, 175, 184
-woj.: 204
Bielsko-Biała: 184
Bieździadka: 186
Bliski Wschód: 210
Bisztynek: 187
Blachownia: 175, 184
Błonie k/Warszawy: 202, 204, 205
Bobrowniki n/Prosną: 186
Bogdanowice k/Głupczyc: 184
Boguszów — Gorce: 184
Boruja Kościelna: 184
Branice: 188
Bronów: 117, 119, 137, 179, 181, 184, 191
Brzączowice: 184
Brześć n/Bugiem: 249
Buczek: 184
Bydgoszcz: 205
Bytom: 189
Celestynów: 235
Chalons: 195
Chełm: 124, 184, 191
Chełmszczyzna: 3
(Ziemia Chełmska: 124
Chełmek: 184, 185
Chełmża: 185
Chorzów: 184
Chruścice: 184
Chrząchów: 184
Ciechanów: 117, 123, 124, 131, 132, 146, 147, 189, 191
-Ziemia Ciechanowska: 190, 191
Czechowice: 205, 206
Czerwonka: 184, 188
Częstochowa: 184, 202, 204
Bulkowo: 184
Bystrzyca: 184
Bystrzyca Stara: 184
Bytom — Borek: 184
Bytoń: 186
Dachau: 4, 212, 213, 233, 237, 238, 240, 241, 242
Dąbie k/Będzina: 189
Debreczyn: 200
Dębe Małe: 184
Dębe Wielkie: 184
Dębno k/Leżajska: 185
Długoszyn: 184
Dobczyce: 184

Dobrzyń n/Wisłą: 185
Dołha: 227, 235
Domatkowo: 185
Drawsko Pomorskie: 185
Drelów: 4, 9, 11, 13, 197, 210, 211, 212, 213, 215, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 233, 234, 235, 236, 238, 240, 241, 242, 243, 249, 250, 251
Drwina: 188
Dubienka: 194
Dziahle: 249
Dziekanów Leśny: 185
Dzierzążnia: 185
Egipt: 196, 210
Europa: 194, 233
Francja: 5, 193, 194, 196
Frankfurt: 201
Galicja: 195
Gąbin: 185
Generalne Gubernatorstwo: 13, 232
Gdańsk: 117, 132, 133, 191, 271
— Wrzeszcz: 183
— Zaspa: 189
Gdynia: 155, 184
Glichów: 185
Głogów: 183, 184
Głubczyce: 189
Głuchów: 185
Gołąsza: 189
Gomunice: 185
Gorzów k/Chełmka: 185
Gorzów Wlkp.: 185
Goszków: 185
Grabownica Starzeńska: 185
Grecja: 210
Grodkowice: 185
Grodno: 204
— woj.: 193
Grodzisk Mazowiecki: 185
Grunwald: 115
Gryfino: 185
Gubin: 189
Gusin: 119, 137, 191
Harthelm k/Linzu: 241
Hohenlinden: 194, 196, 197
Hołubla: 229
Horodek: 223, 226, 227, 238
Huningen: 196
Huta: 185
Idzików: 185
Iława: 185
Inowrocław: 171, 183
Irak: 210
Istebna — Zaolzie: 185
Iwinia: 185
Jamki — Korzonek: 185
Janów: 219, 224
Jasienica Dolna: 186
Jasło: 185
Jastrowie: 185
Jaszowiec: 189
Jawor: 184
Jaworzno: 185
Jaworzyna Śląska: 143, 176, 177, 182, 185
Jedlicze: 134, 173, 183, 188
Jena: 199
Jerzowe: 186
Jordanów Śląski: 185
Kalino: 185
Kalisz: 117, 119, 133, 140, 143, 147, 149, 167, 168, 178, 189, 191
— Ziemia Kaliska: 149
— Osiedle im. Marii Konopnickiej: 189
Kamienica: 188
Kamienica Polska: 185
Katowice: 183, 185, 235
Kawęczyn: 185
Kazimierz Dolny: 173, 179, 189
Kąkolewnica: 7, 8, 9, 11, 13, 217, 218, 219, 222
— Północna: 11
— Wschodnia: 10
Kąkolówka: 185
Kielce: 120, 185, 250
— woj.: 204
Kijowszczyzna: 193
Kluczbork: 189
Klucze: 189
Kłaj: 185
Kobryń: 211, 249
Kobylany: 185
Kock: 233, 249
Kodeń n/Bugiem: 234
Kolbuszowa: 185
Kolembrody: 228, 234
Kolnica: 185
Koluszki: 185
Komarówka Podlaska: 232, 235
Konin: 185
Konstancin Jeziorna: 189

Korsun; 249
Korsze: 186
Kossów: 228
Kościan: 184, 237
Kościelna Wieś: 188
Kotlin: 185
Kowalewo Pomorskie: 188
Kraków: 115, 117, 128, 135, 136, 188, 191, 193, 205, 212, 218, 241, 271
— Dzielnica Podgórze: 135
— Nowa Huta: 186
— Osiedle Kolorowe: 186
— Osiedle Piaski: 188, 212
— Osiedle Podwawelskie: 128, 135, 136
— woj.: 204
— Kraśnik: 252
— Krosno: 123
Królestwo Polskie (Kongresówka): 6, 7, 200, 201, 202, 216, 254
Krzesk: 9, 11
Krzewica: 13
Krzycko: 186
Krzykosy k/Środy Wielkopolskiej: 186
Księstwo Warszawskie: 4, 197, 254
Kurów: 186
Kwasówka: 211, 221, 222
Kwiatonowice: 188
Legionowo: 183
Legnica: 183
Leśna Podlaska: 249
Leśnica Opolska: 184
Lębork: 180
Limanowa: 186
Lipiny: 188
Liszki: 188
Lubartów: 252
Lublica: 186
Lublin: 6, 15, 20, 21, 23, 25, 26, 33, 42, 43, 44, 54, 56, 57, 59, 60, 136, 183, 189, 192, 204, 210, 211, 212, 213, 215, 216, 219, 226, 230, 235, 236, 237, 249, 251, 252
— Dystrykt Lubelski: 232
— Lubelszczyzna: 217, 231
— Osiedle im. M. Konopnickiej: 130, 136, 189
— Osiedle im. A. Mickiewicza: 130
— Osiedle im. Z. Krasińskiego: 130
— Osiedle im. B. Prusa: 130
— Osiedle Piastowskie: 130
— Osiedle im. H. Sienkiewicza: 130
— Osiedle im. J. Słowackiego: 130
— Okręg Lubelski: 231
— woj.: 204
Lubliniec: 186
Lubusko: 189
Luneville: 194, 196
Lwów: 122, 136, 137, 142, 154, 191, 204
— woj.: 204
Łapy Osse: 186
Łask: 184
Łąkie: 186
Łęczyca: 186
Łęki: 186
Łobez: 186
Łosice: 60, 185
Łosień: 186
Łososkowice: 186
Łowicz: 186
Łódź: 14, 15, 162, 175, 186, 230, 271
Łózki: 210, 211, 212, 220, 221, 222, 225, 227, 232, 233, 234, 235, 242
Łukawica: 187
Łuków: 6, 236
Maciejowice: 194, 195
Majdan Sopocki: 186
Maków Mazowiecki: 6
Mańkowice: 186
Mesiers: 195
Metz: 195
Mędrzechów: 186
Miechów: 186
Miejska Górka: 130, 186
Mielec: 187
Mierzyce: 187
Mieszkowice: 185
Międzyrzec Podlaski: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 25, 28, 38, 41, 42, 43, 48, 49, 57, 60, 64, 68, 69, 70, 71, 74, 79, 83, 84, 85, 102, 103, 104, 193, 198, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 211, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 229, 233, 236, 243, 246, 248, 249, 250, 251, 252
— dekanat: 212
— Międzyrzecczyzna: 4, 209, 219, 223, 244, 250
Mikołów: 186
Milanów k/Parczewa: 183
Milówka: 183
Misie: 13, 15
Mniszków: 187

Morawin: 186
Morzyce: 186
Moskwa: 203
Mszana Dolna: 186
Mszczonów: 202, 204, 205
Mysłaków: 186
Mysłowice: 125, 126, 186
Myślina: 186
Myśliwczów: 186
Nagyleta: 200
Namysłów: 186
Nart Stary: 186
Nekla: 179, 186
Niegardów: 186
Niemcy: 5, 207, 217, 218
Niesiołowice: 186
Nowa Wieś Wielka: 186
Nowa Wieś k/Kęt: 186
Nowa Sól: 189
Nowogard: 126, 127, 186
Nowosolna: 188
Nowy Sącz: 183
Nowy Żmigród: 181
Nysa: 82, 186, 189
Ober Ost: 245
Objazda: 186
Ochotnica Górna: 188
Olszówka k/Koła: 186
Olszówka k/Limanowej: 186
Olsztyn: 186
Opole: 137, 170, 171, 172, 173, 183, 186
Orchówek: 249
Orzechów: 186
Osięciny: 188
Ostrowiec Świętokrzyski: 189
— Osiedle Słoneczne: 189
Ostrów Wlkp.: 186
Ostrówki: 232
Ostrzeszów: 189
Oświęcim: 226, 228, 235, 241, 243
Ozorków: 188
Pabianice: 6, 188
Palestyna: 210
Parczew: 249
Paprotnia: 188
Paryż: 194, 196, 199
Pereszczówka: 211, 221, 242
Petersburg: 7, 200
Pińsk: 204, 249
Piotrków Trybunalski: 77
Pisarowice: 187
Pławica: 185
Płock: 6, 202
Płudy: 217
Poddany: 187
Poddębice: 137, 172, 179, 180, 181, 183, 184
Podlasie: 3, 86, 193, 215, 216, 217, 218, 229, 231, 244, 245, 246, 247, 248, 249
Podole: 195
Polesie: 211, 249
— woj.: 204
Polska (RP., PRL): 5, 15, 42, 69, 102, 103, 115, 116, 118, 135, 139, 140, 142, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 161, 164, 165, 171, 182, 192, 193, 194, 197, 198, 200, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 213, 216, 218, 219, 223, 224, 229, 230, 234, 242, 252, 254, 255, 256, 258, 261, 264, 267, 268, 270, 271
— Ziemie Północne: 155
— Ziemie Zachodnie: 155
Pomiechówek: 186
Pomorze: 143
Potęgowo: 187
Poznań: 187, 189, 197, 205, 260, 261
— woj.: 204
Prabuty: 189
Pratulin: 229
Prenzlau: 250
Prudnik: 187
Prusy: 139, 197
Pruszcz Gdański: 133, 171, 183, 187
Przechodzisko: 211, 221, 238
Przedbórz: 174
Przedbórz Góry Mokre: 174
Przemyśl: 183
Przeradz: 185
Przyczowa: 187
Przykonia: 187, 188
Przystań: 187
Ptaki: 187
Puławy: 6, 252
Pułtusk: 187
Pyskowice: 183, 187
Racibórz: 189
Radom: 6, 183
Radzyń Podlaski: 6, 12, 14, 42, 43, 44, 60, 70, 89, 94, 211, 213, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 232, 235, 236, 238, 246
— pow.: 206, 212, 213, 217, 226, 249, 251
Rakoniewice: 186

Robczyce: 189
Rochdale: 5
Rogoźnica: 13, 15
Rogów Opolski: 187
Rosja: 5, 196, 197, 200, 202, 203, 205, 218, 222
Równo: 205
Rzepiennik Strzyżewski: 187
Rzepiennik Suchy: 187
Rzeszów: 189
Rzędzianowice: 187
Ruda Śląska (Kochłowice): 187
Sachsenhausen: 212, 213, 237, 238, 239, 240
San Domingo: 197
Sączów: 187
Sędziszów: 185
Siedlce: 6, 11, 102, 187, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 216, 218, 219, 221, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 233, 237, 238, 241, 242, 253
— Diecezja: 211, 212, 234
— Gubernia: 202, 205, 206
Siedliska: 188
Sierakowice: 187
Skierniewice: 187
Sierpc: 184
Skarżysko Kamienna: 184
Słupsk: 187
Sobierzyce: 187
Sosnowice: 187
Sosnowiec: 187
Stalingrad: 143
Stanisław Górny: 187
Stany Zjednoczone A.P. (USA): 207
Stare Bystre: 187
Stare Koźle: 187
Starogard: 187
Stary Folwark: 187
Staszów: 187
Stąpy: 187
Stok: 187
Strugi: 187
Stryj: 205
Stryszawa: 186
Strzelce Opolskie: 189
Strzelce k/Świdnicy Śląskiej: 187
Strzemieszyce k/Katowic: 233
Suchedniów: 187
Suchowola: 187
Sulęcin: 185
Suwałki: 117, 119, 127, 128, 137, 138, 139, 144, 145, 148, 149, 150, 151, 152, 171, 173, 183
— Suwalszczyzna: 138, 139
— Ziemia Suwalska: 152
Sybir: 194
Syria: 210
Szack: 249
Szamocin: 187
Szamotuły: 126, 182, 187
Szczypiorna: 217
Szczytno: 187
Szklarska Poręba: 189
Szopienice: 187
Szóstka: 222, 224, 228
Szwajcaria: 5
Szwecja: 207
Śląsk: 235
— woj.: 204
Śląsk Cieszyński: 205
Śrem: 166, 167, 177, 178, 187
Świdnica: 187, 188
Świebodzice: 183, 187
Świekatowo: 188
Świniary: 188
Świnice Wareckie: 188
Świnoujście: 189
Tarnów: 121, 188
Tłustomosty: 188
Tłuściec: 13
Tomaszów Mazowiecki: 202
Toruń: 251
Trębice Dolne: 188
Trzebieszów: 11, 213, 214
Tuliłów: 202
Turcja: 210
Turów: 218, 219, 232
Tuszyny: 188
Tyrawa Wołoska: 188
Upałty: 188
Vitry: 195
Wadowice: 188
Wałbrzych: 143, 178, 188
Warcino k/Słupska: 117, 139, 175
Warszawa: 2, 5, 8, 21, 53, 74, 88, 102, 115, 117, 119, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 152, 153, 154, 156, 157, 158, 160, 163, 164, 172, 178, 182, 183, 184, 188, 189, 191, 192, 194, 195, 197, 198, 200, 202, 203, 204, 205, 207, 212, 213, 215, 224, 228, 230, 232, 235, 237, 240,

250, 253, 254, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 269, 270, 271
— guberna: 202
— woj.: 204, 205
— Nowe Miasto: 152
— Stare Miasto: 145
— Mokotów: 152
Warszawskie Generalne Gubernatorstwo: 216
Wąsosz: 189
Wąwolno: 185
Węgorzewo: 184
Węgry: 200
Wiedeń: 200
Wielka Wieś: 188
Wielkie Drogi: 187
Wielkopolska: 134, 143
Wielomłyny: 186
Wietlin: 188
Wilkanowo: 188
Wilno: 249
Włochy: 5, 115, 194, 197, 207, 210
Włocławek: 174, 183
Włodawa: 249
Wodzisław: 183
Wohyń: 226, 229
woj.: nowogrodzkie: 204
woj.: stanisławowskie: 204, 205
woj.: wileńskie: 204
Wojnicz: 188
Wola Gułowska: 233, 249
Woldenberg: 250
Wolsztyn: 188, 197
Wołyń: 194, 195

Woskrzenice Wielkie: 228, 234
Wójtowa Wieś k/Opola: 188
Wólka Łózecka: 232
Wrocław: 188, 189, 191, 192, 209, 254, 260, 271
Września: 115, 122, 135, 142, 143, 181
Wygiełzów: 188
Wyszków: 178, 184
Zagórzany: 188
Zagórze Sosnowiec: 188
Zahajki: 211, 212, 221, 241
Zakopane: 259
Zamość: 172, 183
Zarzecze k/Niska: 188
Zasadne: 188
Zawiercie: 188
Zelów: 188
Zgierz: 6, 188
Zieleńce: 194
Zielona Góra: 145
Ziemia Koszalińska: 175
Zimna Wódka: 188
Złotoryja: 166, 188
Wołyń: 205
— woj.: 204, 205
ZSRR: 162, 203
Żakowola: 217
Żakowola Stara: 11
Żarnowiec: 117, 119, 122, 123, 124, 135, 140, 154, 188, 191
Żelizna: 235
Żerocin: 211, 221, 222, 223, 225, 232, 235, 253
Żnin: 189
Żyrardów: 188

Skorowidz nazw osobowych i geograficznych opracowała Teresa Józefa Kowalska.

СОДЕРЖАНИЕ

I. СТАТЬИ И НАУЧНЫЕ СОЧИНЕНИЯ

Предисловие 3

Ян Хмелярски: 80 лет существования и деятельности Всеобщего потребительского кооператива «СПОЛЭМ» в Мендзыжеце Подляском (1907—1987 гг.). 5

Мариан Ковальски: Портрет Марии Конопницкой в медальерном искусстве, нумизматике и филателии 113

II. МАТЕРИАЛЫ

Лех Яблоньски и Эва Собех: Из Мендзыжеца Подляского в Придунайский легион — дело о подполковнике Винценте Жиличе (1770—1811 гг.). 193

Мариан Ковальски: Спичечный завод в Мендзыжеце Подляском (1876—1925 гг.). 198

Феликс Олесеюк: Воспоминание о ксендзе Карле Леонарде Вайшуке . . 209

III. БИБЛИОГРАФИЯ

Источники, касающееся Мендзыжеского района. Статьи из журналов и произведений общего содержания 244

IIЦ. ХРАНИКА

Некрологи: д-р Юзеф Ольшаньски 1912—1986 249

профессор доктор наук Януш Гурски 1929—1986 253

Указатель личных названий 272

Указатель географических названий 283

TABLE DE MATIÈRES

Préface 3

I. ARTICLES ET DISSERTATIONS

Jan Chmielarski: Le 80e Anniversaire de la fondation de „Społem" Coopérative de Consommation Universelle à Międzyrzec Podlaski 5
Marian Kowalski: Maria Konopnicka — médailles, numismatique et philatélie 113

II. MATIÈRES

Lech Jabłoński et Ewa Sobiech: Sous-Colonel Wincenty Żylicz — volontaire de la Légion Danubienne (1770—1811) 193
Marian Kowalski: Fabrique d'allumettes à Międzyrzec Podlaski (1876—1925) 193
Feliks Olesiejuk: A la mémoire de l'Abbé Karol Léonard Wajszczuk . . . 209

III. BIBLIOGRAPHIE

Documents de source concernant la région de Międzyrzec — articles pris de journaux et d'oeuvres à teneur diverse 244

IV. CHRONIQUE

Décès: Dr Józef Olszański 1912—1986 249
Prof. dr. hab. Janusz Górski 1929—1986 253
Index des noms de Personnes 272
Index des noms géographiques 283

INHALTSVERZEICHNIS

Vorwort 3

I. AUFSÄTZE UND WISSENSCHAFTLICHE ARBEITEN

Jan Chmielarski: 80 Jahre des Bestehens und der Tatigkeit der Allgemeinen Verbrauchergenossenschaft „SPOŁEM" in Międzyrzec Podlaski (1907—1987). 5
Marian Kowalski: Porträt von Maria Konopnicka in der Medaillenkunst, Münzkunde und Philatelie 113

II. MATERIALIEN

Lech Jabłoński und Ewa Sobiech: Aus Międzyrzec in die Donaulegion — die Sache vom Oberstleutnant Wincenty Żylicz (1770—1811) 193
Marian Kowalski: Die Streichhölzerfabrik in Międzyrzec Podlaski (1876—1925) 198
Feliks Olesiejuk: Erinnerung an den Priester Karol Leonard Wajszczuk . . 209

III. BIBLIOGRAPHIE

Quellendokumente, die Międzyrzecer Gebiet betreffen. Aufsätze aus Zeitschriften und Werken allgemeines Inhalts 244

IV. CHRONIK

Todesanzeigen: Dr. Józef Olszański 1912—1986 249
Prof. Dr. hab. Janusz Górski 1929—1986 253
Personalregister 272
Ortsregister 283

SPIS TREŚCI

Przedmowa 3

I. ARTYKUŁY I ROZPRAWY

Jan Chmielarski: 80 lat istnienia i działalności SPOŁEM Powszechnej Spółdzielni Spożywców w Międzyrzecu Podlaskim (1907—1987) 5
Marian Kowalski: Portret Marii Konopnickiej w medalierstwie, numizmatyce i filatelistyce 113

II. MATERIAŁY

Lech Jabłoński i Ewa Sobiech: Z Międzyrzeca do Legii Naddunajskiej — rzecz o ppłk. Wincentym Żyliczu (1770—1811) 193
Marian Kowalski: Fabryka zapałek w Międzyrzecu Podlaskim (1876—1925) 198
Feliks Olesiejuk: Wspomnienie o ks. Karolu Leonardzie Wajszczuku . . . 209

III. BIBLIOGRAFIA

Dokumenty źródłowe dotyczące Międzyrzecczyzny. Artykuły z czasopism i dzieł treści ogólnej 244

IV. KRONIKA

Nekrologi: dr Józef Olszański 1912—1986 249
prof. dr hab. Janusz Górski 1929—1986 253
Skorowidz nazw osobowych 272
Skorowidz nazw geograficznych 283

WYDAWNICTWA
TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK W MIĘDZYRZECU PODLASKIM

1. Rocznik Międzyrzecki (organ Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Międzyrzecu Podlaskim) t. I (1969), t. II (1970), t. III (1971), t. IV (1972), t. V (1973), t. VI (1974), t. VII (1975), t. VIII (1976), t. IX (1977), t. X (1978), t. XI (1979), t. XII—XIII (1980—1981), t. XIV—XV (1982—1983), t. XVI—XVII (1984—1985), t. XVIII (1986)

2. Kowalski Marian: Bibliografia powiatu radzyńskiego i jego regionu. Międzyrzec Podl. 1969

3. Statut Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Międzyrzecu Podlaskim. Międzyrzec Podl. 1970 wyd. I; 1980 wyd. II

4. IV Zjazd wychowanków bialskich liceów ogólnokształcących 14—15 września 1968 r. (praca zbiorowa). Międzyrzec Podl. 1969

5. Zbrodnie hitlerowskie w powiecie Biała Podlaska w latach 1939—1944, (praca zbiorowa pod redakcją naukową dr Mariana Kowalskiego). Międzyrzec Podl 1971

6. Kowalski Marian i Sroka Jerzy: Wystawa malarstwa i grafiki bialczan. Międzyrzec Podl. 1972

7. Kowalski Marian i Sroka Jerzy: Ludwik Maciąg. Wystawa malarstwa i grafiki. Międzyrzec Podl. 1972

8. Od Akademii Bialskiej do AWF (praca zbiorowa pod redakcją naukową dr Mariana Kowalskiego). Międzyrzec Podl. 1973

9. Kornacki Ryszard: Wyjście z ciszy. Międzyrzec Podl. 1973

10. Kowalski Marian: Pieniądz papierowy Rzeczypospolitej 1794—1866. Międzyrzec Podl. 1974

11. 50-lecie Stowarzyszenia KOŁA BIALCZAN 1922—21.IX.—1972. (praca zbiorowa pod redakcją naukową dr Mariana Kowalskiego). Międzyrzec Podl. 1974

12. Katalog wystawy zbiorów dra Mariana Kowalskiego. Ordery — odznaczenia i znaki pieniężne ZSRR 1917—1977. Międzyrzec Podl. 1977

13. Lewczuk Grażyna: Martylologia mieszkańców województwa bialskopodlaskiego w latach 1939—1944. Informator stałej wystawy w Oddziale Historycznym Muzeum Okręgowego w Białej Podl. (pod redakcją naukową dr Mariana Kowalskiego). Międzyrzec Podl. 1979

14. Portret Józefa Ignacego Kraszewskiego w medalierstwie i rzeźbie. Katalog wystawy. Międzyrzec Podl. 1981

15. Ordery, odznaczenia, odznaki, orły i medale ludowego Wojska Polskiego. Informator wystawy poświeconej XXXVIII rocznicy LWP 1943—12 X.—1981. w Muzeum Okręgowym w Białej Podlaskiej październik — listopad 1981. Międzyrzec Podl. 1981

16. Kowalski Marian: Znaki pieniężne ZSRR 1917—1982. Międzyrzec Podl. 1983

17. Kowalski Marian: Medale, odznaki, biżuteria, numizmatyka i filatelistyka Powstania Styczniowego. Międzyrzec Podl. 1987

Cena zł 2000,—

ISSN 0137—3307

